

۶۰
زلمی ہیواد مل

فرہنگ

ادبیات پستو

Download from: aghalibrary

۱۲۶۵

نداشته و از تالیفات دانشمند آن بزرگ در آن باره بیخبر باشند .
و اگر چنین اطلاعی هم موجود باشد موضوع سهولت مراجعه در میان
می آید . گاهی ممکن است دانشمندی هم مجبور شود برای یافتن توضیح
در باره کتاب نادری به کتابهای زیادی رجوع کند و آن در لحظاتی که
بان احتیاج دارد درد سترس نباشد در این جاست که کتاب حاضر میتواند
مورد استفاده قرار گیرد .

این کتاب در واقع دنباله کاری است که (۹) سال قبل انجام شد و جلد
اول آن انتشار یافت . اتفاقاً در آن وقت نیز سطوری چند در مقدمه
نوشتیم و به ضرورت تألیف جلد دوم اشاره کردم . اکنون جای خرسندی
است که به همت جوان دانشور و دانش دوست زلمی هیواد مل جلد
دوم آن تألیف و مورد استفاده قرار میگیرد .

زلمی هیواد مل طالب علمی است با استعداد از متون کتب ادبی و تاریخی
در زبان پښتو آگاه و در کار تحقیق با حوصله و دقیق و با احتیاط به
مطالعه علمی می پردازد و درست و موثوق می نویسد .

کتاب حاضر نیز چون کار های علمی دیگر وی نتیجه جستجوی متمرکز
در ماخذ معتبر بوده است . از حسن اتفاق که دیداری از کتابخانه های
معتبر هند اخیراً برای او میسر شد و مطالعه وی را در کتاب شناسی
غنی تر ساخت . نتیجه این مطالعه را درین کتاب می یابیم .

جلد اول این کتاب را من همیشه برای مراجعات فوری بسیار مفید
یافتم و پس از مطالعه دیدم که جلد دوم آن نیز این مزیت را دارد .
بر علاوه که در این مجلد بعضی از نوادر کتب پښتو معرفی شده است
که شاید جای دیگری به آسانی نتواند پیدا شود .

در این مجلد نویسنده گرامری اعلامی را که در جلد اول فوت شده نیز
آورده است . اصلاً درین نوع کتب کار تحقیق و تجدید طبع ادامه دارد .
همچنانکه جلد اول به تجدید احتیاج پیدا کرد ، این جلد نیز ممکن است
به همت نویسنده دانشمند آن تجدید گردد .

درباره این فرهنگ

در محافل علمی و فرهنگی جهان از زبان دانشمندان خارجی که بزبان
پښتو آشنایی کامل ندارند مکرر شنیده شده است ، که مطالب
مربوط بزبان و ادبیات پښتو بعضاً باید به دری نوشته شود تا استفاده
ایشان از آن به سهولت میسر آید . این گفته اگر در باره دانشمندان
خارجی صدق کند مصداق آن در مورد آرباب فضل کشور خود ما بخصوص
دانش آموزان و محصلانیکه هنوز پښتو را بخوبی یاد نگرفته و به این
زبان و ادبیات آن علاقه دارند بیشتر است .

از این جاست که نویسنده فاضل فرهنگ ادبیات پښتو کتابش را به
زبان دری نوشت .

نکته دیگری نیز در باره این فرهنگ مغتنم (ادبیات پښتو)
وجود دارد و آن رفع معضلات علاقمندان به کتاب شناسی این زبان
و بدست آوردن معلومات ارزنده راجع به کتبی می باشد که در این
زبان تألیف شده است .

در مطالعه کتب ادبی و تاریخی هر زبانی از آن جمله زبان پښتو
غالباً به اعلامی از رجال و کتب ، برمیخوریم که یافتن و توضیح آن در
کتاب دیگر به آسانی میسر نیست بخصوص برای دانش آموزان و محصلان
و علاقمندانی که در باره تاریخ و ادبیات آن زبان مطالعه وسیع

سعی همکار گرامی و ارجمند من زلمی هیوادل در مطالعه و تحقیق
زبان و ادبیات پښتو همیشه مشکور بوده است . من برای او عمر دراز
و توانایی و توفیق مزید در مطالعه و تحقیق میخوام .

پوهاند میر حسین شاه

۳۱ حمل ۱۳۶۵

د فرهنگ ادبیات پښتو په باره کی خویادونی

د فرهنگ زبان و ادبیات پښتو لومړی ټوک په ۱۳۵۶ کال کی چاپ
شو . په نوموړی فرهنگ کی لږ تر لږه دوه زره تنه شاعران اولیکوال
چی د (۱۳۰ - ۱۳۹۷ هـ ق) کلونو ترمنځ یی آثار لیکلی دی ، معرفی
شوی دی ، لکه څنگه چی تجربی وښوده د فرهنگ زبان و ادبیات پښتو
څخه یوزیات شمیر څیرونکو پراخه استفاده کړی ده او کوی یی .

دادی دخوان او ستړیانه پیژندونکی ادبی مورخ ، د سرمحقق مرستیال
زلمی هیوادل په زیار او همیش د فرهنگ ادبیات پښتو دوهم
ټوک لیکل شوی او چاپ ته تیار دی . په دغه ټوک کی ، لکه څنگه چی
د څیړنی اصول یی غوښتنه کوی ، تر هر څه دمخه دلومړی
ټوک ځینی برخه کمی ل شوی دی . له دی څخه دا واقعیت هم
څرگند پری چی د کتاب مؤلف ، دیوه رښتونی محقق په توگه دخپلو
څیړنو په ساحه کی توقف نه کوی بلکی خپلو معلوماتو ته پراختیا ور
کوی . نوی مواد پیدا کوی ، او پخوانی نیمگړتیاوی کموی . په دوهم
ټوک کی دلیکونکی په قول ، نژدی (۱۰۰۰) ټوکه کتابونه او رسالی
معرفی شوی دی اودغی لری ته به دوام ورکړی .

د دغه فرهنگ دلومړی اودوهم ټوک له کتلو څخه څرگند پری چی
مؤلف لومړی د شاعرانو اولیکوالو په معرفی کولو لاس پوری کړی دی او په

راتلونکو توکونو کی به ادبی اصطلاحات او موضوع عکائی شرح کری . په دی اساس - محترم محقق، دیوهم مهم ادبی انسایکلو پیډیک قاهوس بنسټ ایښودونکی دی . دپاتی توکو نوله بشپړولو نه وروسته کیدای شی چی دپښتو ادبیا توانسا یکلویپه یکه قاموس په نوی بڼه ولیکل شی یعنی شا- عران ، لیکوال ، ادبی مورخان او کره کتونکی - ادبی آثار - او ادبی اصطلاحات ټول دالفبا په ترتیب سره یوځای تلفیق او منسجم شی . داهم باید وایو چی دکتاب لیکونکی (ادبیات) په پراخه معنا په نظر کی نیولی دی ځکه په اوسنی وخت کی دایو مبرم ضرورت دی چی دپښتو ژبی او ادبیاتو یوه نسبتاً بشپړه پانگه د دی ژبی مینه والوته وښودله شی . په راتلونکی کی کیدای شی چی هنری ادبیات په خاصه توگه ترخپرنی لاندی و نیول شی .

په دغسی فرهنگونو کی دشاعر یا لیکوال دټولنیز چاپیریال او ټولنیز- و اقتصادی شرایطو او روانی حالاتو شرحی دپاره مجال نه پاتی کیږی دا دخیر ونکو کار دی چی دفرهنگ له اساسی او ضروری معلوماتو څخه په استفادی سره خپلی تیوریکي څیړنی پرمخ بوزی . په بله ژبه دا اثر دیو ټاکلی هدف دپاره لیکل شوی دی او مؤلف دهماغه هدف په تحقق کی په ښه توگه بریالی شوی دی .

دپښتواد بیاتو څیړونکی د دغسی فرهنگ په انتظار کی و . څومره ښه شوه چی دفرهنگ دوهم ټوک دچاپ په گانه ښکولل کیږی او داد بیاتو په برخه کی ریفرنسونوته د دوی د اړتیاو ویوی برخی ته ځواب وایی . د زیار ایستونکی محقق دزیاتو بریالیتوبونو په هیله .

سرمحقق محمد صدیق روهی

د . ا . د . ج . د علومو اکاډمی د ژبو او ادبیاتو مرکز

د فرهنگ یوسلنگ او دافر هنگ

څو کاله مخکی چی زمور دښه محقق او لیکوال زلمی هیواد ملد (فرهنگ زبان و ادبیات پښتو) لومړی ټوک په فارسی ژبه خپور شو . نوزمور دوطن په ټولو علمی ، فرهنگي او ادبی کړیو کی یی تودهرکلی وشو . د یو داسی کار همداسی هرکلی په کار و او داځکه چی زمور په ادبیاتو کی دیو داسی فرهنگ کښلو او خپرولو ته زیات ضرورت و په رښتیا چی دداسی اثر ځای لا ددغه اثر د لومړی ټوک تر خپریدلو بیخی تش و . ددغه فرهنگ په لومړی ټوک کی ددوه زرو په شا او خوا کی لیکوال ، شاعران او فرهنگیان په لنه یز سره معرفی شوی دی .

(د فرهنگ زبان و ادبیات پښتو) اثر په فارسی ژبه دپښتو ادبیاتو په بنسټیز و آثارو کی شمیرل کیږی . دغسی آثار باید دادبیاتو هر شاگرد او هر علاقمند یوه شیبه هم له ځانه جلانه کړی . په هره برخه کی لومړنی اولنډه مراجعه همداسی اثر ته کیدای شی .

هو ! ددی اثر لیکوال نن زمور دادبیاتو اوزمور دفرهنگ یوخوا خوری څیړونکی او لیکوال دی . هغه له فرهنگ سره او دوطن له ادبیاتو سره سخت عشق لری ، همدغه مینه ده چی دهغه په رگونو کی وینه چلیږی او همدغه مینه ده چی هغه یی لیکی . تل یی لیکی او دزړه په

کتابخانه دولتی افغانستان
موسسه سرسری کتابخانه
تاریخ، سرسری
افغانی

فرهنگ ادبیات پښتو

جلد دوم

تعارف

زلمی هیوادسل

وینوی لیکي او تر هغه چی دهغه په رگو کی وینه چلیپری هغه به
بی لیکي . حُکله دادهغه عشق دی اودادهیواد له فرهنگ سره دهغه
دمینی یوه بیلگه ده .

یوه ورځ په خبرو خبروکی زموریوه معاصر نامتو شاعر (۱)
دهیوادمل په باب وویل :

(دی دفرهنگ یو صادق ملنک دی) و هغه رښتیا همداسی دی . هغه
کچکول په لاس کی نیولی دی ، دفرهنگ کچکول ! او هغه څه کوی .
لومړی هر هغه څه چی خپله یی لری (هر هغه څه) همدغه کچکول ته یی
وراچوی . خو یوازی په دی هم بسنه نه کوی . هغه دفرهنگ
له پاره دکار او زیار په دغه کچکول کی له نورو فرهنگیانوڅخه
هم څه غواړی . په پرله پسو توگه یی غواړی په ټینگار سره یی
غواړی او دفرهنگ دسمسور تیا له پاره یی غواړی . هغه یوازی همدا
غواړی ، همدا !

دادی اوس چی ښاغلی لیکوال ددغه فرهنگ ددویم ټوک په لیکلو
او چاپ ته په چمتو کولو بریالی شوی دی ، نوزهور دفرهنگ مینانوته
یوبل زیری یوبل سوغات وړاندی کیری .

(دفرهنگ زبان وادبیات پښتو) دویم ټوک دری برخی لری . په
لومړی برخه کی دزرو په شااو خواکی آثار معرفی شوی دی . په دویمه
برخه کی ددری سوه په حدود وکی لیکوال او شاعران په لنه یز سره
راپیژندل شوی دی ، دادهغه کسان دی چی په لومړی ټوک کی نه دی راغلی
درییمه برخه دلومړی ټوک دبشپړتیا په برخه ده چی په دغه تکمله کی
دلومړی ټوک ځینی برخی سمی شوی او تکمیلی شوی دی .

په څو وروستیو کلونو کی محترم زلمی هیوادمل په دی لړکی زیات اواساسی
کار کړی دی . نه یوازی داچی خپله یی دخپل ژوند هره شیبه علمی او
ادبی کارته وقف کړی ده ، بلکه دهغه په تشویق او ټینگار او صحت

۱- منظور دهیواد نامتو شاعر واصل با ختری دی .

ده

زموږ دادبیاتو نوراساسی آثار هم چاپ دگرته راوتلی دی .
د فرهنگ ادبیات پښتو دویم ټوک چی لکه دلومړی ټوک په
څیر په فارسی ژبه دهغه په قلم کښل شوی دی . دهغه داساسی کارو
نویوه برخه ده . ددی اثر په خپریدلو سره به دبسنستیزو کارو په لړ کی
یوه بله کړی هم بشپړه شی اودغه له اخلاص ډک کار به تل همداسی
له تودی ولولی او مینی ډک وی .

زرین انځور

۱۳۶۵ - ۱ - ۳۰

پس منظر موضوع :

یازده سال واندی پیش با برادر بزرگوار خود به دیدن استاد بزرگ علامه حبیبی به منزل شان رفته بودم ، استاد ضمن صحبت های شان پیرامون کار بر زبان و ادبیات پښتو گفتند : لازم می نماید غرض شناسایی گنجینه های فرهنگی پښتو و معرفی فرهنگیان آن فرهنگ ادبیات پښتو تهیه گردد و فرهنگ بایست بزبان دری باشد تا فایده آن عام شود . من و برادر بزرگم دانشمند برینس بایک صدا گفتیم کار خو بیست تا حال چنین کاری صورت نپذیرفته لازم است چنین فرهنگی تالیف شود . استاد به من روی آوردند و گفتند این کار را شما انجام بدهید . من گفتم به رهنمایی شما به انجام کار دست خواهیم یازید . از همان لحظه در صدد تکمیل و تالیف فرهنگ شدم ، در آغاز چنین قبول شده بود ، که فرهنگیان ، آثار و اصطلاحات و واژه های ادبی و ادبیات شناسی همه در یک جلد مردف معرفی شوند ، البته اینهم گفته شده بود که درین فرهنگ به معرفی آئنده فرهنگیان پرداخته شود که چشم از جهان بسته اند و در بین ما نیستند و آثاری که در آن معرفی می گردد نیز از چنین سخنوران و دانشوران خواهد بود . زما نیکه من سال بعد یاداشتهای خود را مربوط به این کار غرض ترتیب باز خوانی کردم تنها بخش فرهنگیان آن از یک جلد پافراتر میگذاشت ازینرو مجبور شدم که جلد اول این فرهنگ را به معرفی دانشی مردان ، سخنوران و نگارنده کان زبان پښتو اختصاص دهم ، دا نشوران و فرهنگیانیکه در جلد اول معرفی شده اند دانشی مردانی اند . که بین سالهای حدود ۱۳۰ ه ق تا ۱۳۹۷ ه ق گذشته اند .

یادداشتهای پیرامون شناسایی مآثر پښتو را به جلد دوم ، و واژه های ادبیات شناسی را به جلد سوم ، و خاورشناسان و کارکرد های شان را به جلد چهارم موكول گذاشتم .

هدفی :

هدف عمده از تالیف چنین فرهنگ در مرحله نخست معرفی و شناختاندن

آغازین گفتار

جلد اول فرهنگ ادبیات پښتو به مناسبت سیمینار بین المللی بر دو قرن آثار چاپ شده پښتو به چاپ رسید ، و لازم بود که نسخه یی چند آن در مجالس علمی سیمینار توزیع شود ، از همین جهت چاپ آن به عجله تمام صورت پذیرفت و من نتوانستم مقدمه مبسوطی در آن فرصت کوتاه بر آن بنگارم ، اما نبشته یادداشت گونه یی را بزودی نبشتم و در همان چند جلدی که در سیمینار توزیع میشد چاپ گردید . در آن یادداشت وعده داده بودم که نسخ دیگر فرهنگ همراه با مقدمه مفصل من توزیع خواهد شد . اما چنین نشد ، پیش از آنکه من مقدمه را به مطبعه جهت ترتیب و چاپ بفرستم ، موسسه یی که فرهنگ را نشر کرده بود ، نسخ متباقی آن را صحافی و از مطبعه خارج نموده بود ، و نسخ دیگر فرهنگ بدون کدام یادداشت توضیحی مؤلف چاپ و نشر شد و کپهای ضروری که بایست گفته میشد ، گفته نشد و حتی دانشور انیکه در امر تکمیل مواد فرهنگ با من کمک فرموده بودند ، از آنها نیز یادی صورت نگرفت . اکنون جای نهایت مسرت است که به یاری ایزد متعال جلد دوم فرهنگ را تکمیل نمودم و با این کوتاه گفته من یکجا نشر میشود و فرصت آن مهیاست که نکات ضروری و لازمی را در زمینه بر شمارم .

مختصر تمام آثار و اشخاص و پدیده‌های فرهنگی زبان و ادبیات پښتوست، گرچه بخشی ازین پدیده‌ها، آثار و اشخاص در شماری از آثار گوناگون فرهنگی شناخته شده‌اند، اما بخش دیگر آنها تا هنوز ناشناخته مانده است، من به یاری خداوند، به رهنمایی استادان و همکاری دوستانم تا جایی که امکان پذیر است تمام این پدیده‌ها و آثار را در کوتاه گفته‌هایی معرفی خواهم کرد تا توجه پژوهشگران و ادبیات‌شناسان ما به آنها معطوف شود و در پی پژوهش پیرامون چنین آثار، پدیده‌ها و فرهنگیان برآیند.

افزون ازین هدف دیگر از تالیف این فرهنگ یاری رساندن به پژوهشگران و دست‌اندرکاران فرهنگ‌ماست، زیرا در جریان پژوهش‌ها شماری از پژوهشگران با نام‌های شخصیت‌های علمی و ادبی، کتابها و واژه‌های ادبیات شناختی و فرهنگی و همین‌گونه نام‌های خاورشناسان بر میخورند، که بازیابی و دسترسی به شرح چنین نام‌ها بدون موجودیت چنین فرهنگی بزودی میسر نمی‌شود و باعث ضیاع وقت پژوهشگر میگردد و سکتگی بی‌درجریان پژوهش وی رونق میگیرد.

ازین رو لازم بود چنین فرهنگی جهت حل مشکلات دست‌اندرکاران فرهنگ تالیف گردد. علاوه بر آن شاکردان ادب پښتون نیز در بسی موارد احتیاجی به چنین کتابها احساس میکنند.

روش کار:

روشهای پژوهش نگارنده در جلد اول و جلد دوم این فرهنگ چنین خلاصه میشود:

یک: در جلد اول در شناسایی و بازشناسی سرایشگران، نویسنده‌گان و دست‌اندرکاران فرهنگی از شیوه اختصار کار گرفته شده است و تا اندازه‌ای که ممکن بود شرح حال و زیست نامه شاعر و نویسنده بیاورد کرد نام آثار، سرایشها و پرداخته‌هایش در چند جمله کوتاه و یایکی دو پاراگراف اکتفا شده است.

دو: شماری از فرهنگیان معرفی شده در جلد اول پیش ازین کتاب

چهارده

در تذکره‌های کهن و امروزی و پژوهشهای ادبی معرفی شده بودند و یا یادی از آنها به عمل آمده بود، من با استفاده ازین تذکره‌ها و آثار یاد کرد‌ها و شناختن مختصر شماری از فرهنگیان معرفی شده در جلد اول فرهنگ را تهیه کردم اما تا جایی که امکان میسر بود کوشش شده است که فرو گذاشت‌ها و گاستی‌های تذکره‌ها و پژوهشهای پیشین در معرفی و باز شناسایی فرهنگ دوباره تکرار نگردد.

سه: در جلد اول تنها به معرفی شخصیت‌های فرهنگی در تذکره‌ها و پژوهشهای ادبی پیشین یاد شده، بنسبت نگارنده ام، بل در همین جلد اول افزون از فرهنگیان قبلاً معرفی شده حدود هزار شاعر و نویسنده، و شخصیت فرهنگی از روی آثار دستنویس‌شان و همچنان شاعران بینواد و اولسی با ساس سروده‌های آنها بنابر معلومات را بیان معرفی گردیده‌اند.

چهار: جلد دوم که در برگزیده شناخت آثار نویسنده‌گان و سرایشگران پیشین و یا آن‌عده دانشوران معاصرست که زنده‌گی را بدرود گفته‌اند، در حدود هزار کتاب و رساله چاپی و خطی را کوتاه کوتاه معرفی میکند، باید تذکر داد که عناوین کتابها و رساله‌هایی که در جلد دوم معرفی شده‌اند، شاید به هزار فرسند آمانج در ذیل بعضی از عناوین بیش از دویسه و چهار حتی پنج و شش کتاب تالیف شده و یا برگردان در یک موضوع را معرفی کرده‌ام، که اگر چنین آثاری را نیز بر آنها بیفزاییم شمار آنان در حدود هزار شود.

پنج: شماری از آثار معرفی شده در جلد دوم گرفته شده از کتابها و فهرست‌های چاپی کتب خطی و چاپی پښتوست، که من مأخذ هر یک آنرا در فرهنگ نشان داده و معرفی آنرا درج فر هنگ داشتم، همینگونه کتابهای را نیز شامل فرهنگ کرده‌ام که من خود دیده‌ام و با ساس پژوهشهای من معرفی شده‌اند، آن‌عده کتب در زیر مأخذ ندارند، اما اگر کتاب خطی است کتابخانه نگارنده در آن نگاهداری میشود نیز نشان داده شده است، و البته در معرفی کتب چاپی چون نشان دادن کتابخانه رسم بسیار معمول نیست، لذا من نیز آنرا نام گرفته‌ام.

پانزده

خواننده گان گرامی !

قبل از خوانش واستفاده متن فرهنگ را از روی درست نامه
تصحیح فرمائید .

نام کتاب : فرهنگ ادبیات پښتو

مؤلف : زلمی هیوادل

سال چاپ : ۱۳۶۵

شماره : ۱۱۸

تیراژ : ۳۰۰۰

دچاپ جای : مطبعه دولتی

شش : آثار چاپی و خطی معرفی شده در فرهنگ نهایت مختصراست، کوتاه گفته می پیرامون موضوع دارد ، تعداد اوراق و صفحات آن در بیشتر آثار معرفی شده است ، اگر چاپ شده است جای چاپ و سال چاپ آن نیز در صورت امکان نشان داده شده است و اگر اثری چاپی متعدد دارد ، چاپهای قدیم و آخرین چاپ اثر یاد نموده ام و در متون ، چاپهای پژوهشی آنها را لایه تذکر داده ام .

هفت : آثار نویسنده گانیکه حیات دارند درین کتاب معرفی نشده است اما جز دران مواردیکه یک شخصیت فرهنگی معاصر یک اثر و یا متن پیشین را پژوهشی تهیه کرده باشد ، چنین آثار پژوهشی پیشینیان که امروزیان آنها را تهیه دیده اند نیز درین فرهنگ یاد شده اند . افزون بران در سلسله های یک دسته کتبی که تحت یک نام توسط شماری از نویسندگان نبشته شده اند ، اگر چنین سلسله ها در فرهنگ معرفی شده باشند لایه اثر یکی دو نویسنده امروزی نیز درین سلسله یاد شده است .

شنیده گی های من پیرامون این فرهنگ :

زمانیکه جلد اول فرهنگ نشر شد ، بیشتر دانشمندان کشور و دانشی مردان خارج از کشور و همینگونه شماری از خاور شناسان این کار را به دیده قدرنگریستند و مرابه تکمیل جلد های دیگر تشویق فرمودند و کارم را بها و ارج فراوان گذاشتند ، که درین شمار از استادان گرامی : روان شاد علامه عبدالحی حبیبی ، آکادمیسین عبدالشکور رشاد ، آکادمیسین دکتر جاوید ، گاندید آکادمیسین میر حسین شاه ، استاد گرامی دکتر (رف) استاد عزیز و مهربان و دانشی مرد گرانمایه و اصف باختری ، برادر دانشمند برین ، برادر زوین انجوره استاد مایل هروی محقق حسین نایل ، پروفیسور سیال کاکر ، پروفیسور محمد نواز خان طایر ، دانشمند همیشه خلیل ، پروفیسور تقویم الحق کاکا خیل ، اجمال ختک و دیگران میتوان یاد کرد .

همینگونه دانشمندان گرامی خیر ندوی عبدالله خدمتگار و اسدالله شعور به دانشمند برین گفته بودند که مؤلف فرهنگ مآخذ خود را نشان نداده است این سخن نهایت بجا است زیرا در مسایل پژوهشی

شانزده

کپ بدون مآخذ بی اساسی خواهد بود ، اما من در یادداشتی که بر جلد اول نبشته بودم و در همان چند نسخه اولی فرهنگ به چاپ رسیده است ، گفته بودم فهرست مراجع را ترتیب داده ام که در نسخ دیگر جلد اول چاپ خواهد شد ، اما طوریکه درین نبشته نیز تذکر دادم موقع چاپ فهرست مآخذ و مقدمه امیسر نگردید ، و گفتنی ها نا گفته ماند ، وهم اگر منظور این دودانشمند گرانمایه این باشد که چرا زیر شرح حال هر سخنور و نویسنده مآخذ نشان داده نه شده است ، اینهم کپ بی مورد نیست ، اما من باید مختصر عرض کنم شاعرانیکه از تذکره ها گرفته شده اند ، ضمن شرح اکثر نامها مآخذ آن نیز نشان داده شده است .

به هر صورت چنین مشوره هاسود مند و قابل قبول میباشد و هر که مطرح کند سزاوارستایش است .

اما در پهلوی تمجیدها و یادداشت های تعمیری کپ ها و گفته های دیگری را نیز درباره این فرهنگ شنیدم که از یاد کرد آن چاره نیست و باید در اینجا گفته شود :

۱- یکی از دانشمندان کشور ما در جایی کار بنده راصرف نقل و ترجمه توصیف کرده بود ، که من درباره گفته های وی در اینجا چیزی نمیگویم ، زیرا در شماره ۳۸ سال ۱۳۵۶ ه ش جریده زیری به جواب آن پرداخته ام .

۲- در سال ۱۳۵۷ ه ش شخصیکه نوبه مدیریت نشرات پبنتو قولنه رسیده بود ، روزی بدون مقدمه به من گفت : اگر در آن وقت (سال ۱۳۵۶ ه ش) من اختیاری میداشتم پبنتو پانگه ، فرهنگ ادبیات پبنتو و پبنتانه شعراء جلد چهارم هر سه کتاب را چاپ نمی کردم ، و اگر چاپ مینمودم درین سه یکی را انتخاب و چاپ میکردم ، زیرا هر سه تکرار یک دیگر اند ، در اینجا قضاوت را خواننده گان گرامی میگذارم و اینقدر میگویم که :

- پبنتو پانگه : بیلو گرافسی کتب چاپی پبنتوست .

- جلد چهارم پبنتانه شعراء تذکره شاعران کهن است ، و فرهنگ ادبیات پبنتو

کتا بیست که هدف بخصوصی از خود دارد .

۳- همینگونه دو شخص دیگریکه در موسسات تحصیلات عالی کشور کار میکنند کار بنده را برگرفته شده از دایرة المعارف ها ویکسی دو کتاب دیگر ارزیابی کردند. من به جواب آنها اینقدر به عرض میرسانم، که اگر در جلد های مختلف دایرة المعارف شرحی پیرامون بعضی از مشاهیر ادبی و فرهنگی یافت شود، ما خود از تذکره های پیشین و امروزی زبان پنبهتوست، در حالیکه نسبت به نگارنده گان دایرة المعارف ها نگارنده فرهنگ با تذکره های گوناگون پنبهتو بیشتر دسترسی دارد، و تا زمانیکه فرهنگ من چاپ میشد شاعران و فرهنگیانیکه در تمام تذکره ها و پژوهش های ادبی به شمول دایرة المعارفها معرفی گردیده بودند و یا از آنها یاد شده بود از ششصد و یاهفتصد فرهنگ و دانشی مرد تجاوز نمیکرد، در حالیکه اشخاص معرفی شده در فرهنگ دوم چند و حتی بیشتر ازین شمارست، باید به عرض برسانم که در جلد اول فرهنگ را باستناد بیش از سه صدهاخذ چاپی و خطی برشته تحریر در آورده ام .

سخنی چند پیرامون جلد دوم :

جلد دوم فرهنگ ادبیات پنبهتو که کتاب حاضر باشد، بخش اساسی آن شامل معرفی کتب و رسایل پنبهتوست. پس از معرفی کتب و رسایل در فرهنگ تکمله جلد اول آمده است که من این تکمله را به دو بخش تقسیم کرده ام. در بخش نخست آن عده شاعران و نویسندگان مختصر معرفی شده اند که شامل جلد اول نیستند و بخش دوم آن در رفع کاستی ها و اشتباهات جلد اول نگاشته شده است .

باید یاد آور شوم که آثار معرفی شده درین جلد دربرگیرنده تمام آثار پنبهتو نیست، بل بخشی از اندرین فرهنگ بیامده، که البته من با دسترسی به چنین آثار آنها را در جلد های بعدی تکمیل می نمایم. طوریکه من در جلد سوم افزون از تکمله جلد اول تکمله جلد دوم را نیز جا داده ام و شماری از کتب و رسایلی که شامل این جلد (جلد

هیچده

دوم) نیستند در آن جلد (جلد سوم) نیز درج داشتم که اینکار در جلد های بعدی به مدد ایزد مستعان تعقیب خواهد گردید .

پیرامون بخش اول تکمله این جلد به خواننده گان فرهنگ یاد دهانی میکنم که درین بخش من شاعران و نویسندگان را بیاورده ام که به زعم من در جلد اول نیامده اند شاید مشابهت نامها شماری از قارئین گرامی را بدین امر باورمند سازد که این شاعر تکمله با آن شاعر جلد اول یکی خواهد بود، و لسی مماثلت نامها باید ما را مشوش سازد، بل درین مورد به دقت زیاد ضرورت محسوس است، زیرا ممکن است به یک نام چند شاعری در یک منطقه و یک دوره باهم به سر برند، اما با آنهم من در مورد شماری از سخنوران و سرایشگران تکمله صد در صد متیقن نیستم، اما با احتیاط درج تکمله نموده ام، چون عبدالمستان نورالدین و چند تن دیگر. در صورتیکه سند درست و باور مندی را پیرامون یکی بودن شماری و یا یکی دو شاعر تکمله این جلد را با جلد اول پیدا نمایم، در جلد های بعدی به اصلاح آن می پردازم و اینهم از امکان دور نیست که در تکمله شاعری را با اساس پژوهشهای نو تقریباً مکمل معرفی داشته باشم ولی آن نویسندگان و شاعر در جلد اول نیز با اندک تفاوتی درج شده باشد .

به هر صورت احتمال چنین اشتباهات بعید نیست، اما به خواننده گان گرامی اطمینان میدهم، که من در صد رفع کاستی ها و اشتباهات خود هستم و به یاری خداوند خواهم توانست تا در جلد های دیگر چنین کاستی ها و اشتباهات رفع شوند، همچنان در خوانش بعد از چاپ فرهنگ متوجه شدم که در ردیف بندی نیز اشتباهاتی رخ داده است امید خواننده گان این تقیصه را نیز در نظر داشته باشند، اما این کاستی ناشی از عدم دقت نگارنده نخواهد بود، بل چنین اشتباهات در تایپ رخ داده است .
در باره نام این فرهنگ :

جلد اول این فرهنگ بنام «فرهنگ زبان و ادبیات پنبهتو» از چاپ برآمد، ولی زمانیکه جلد دوم راتهیہ میگردم شماری از دوستان به من گفتند :

نژده

کلمه زبان اگر در عنوان کتاب نه باشد خوب خواهد بود، زیرا فرهنگ زبان مفهوم دیگری را افاده میکند «فرهنگ ادبیات پښتو» اسم با مسمايي برای این فرهنگ است، من این مشور را بجا دانستم و جلد دوم را بنام: «فرهنگ ادبیات پښتو» ترتیب دادم، با اظهار سپاس ازین مشوره استاد الهام و محقق نصیرهنر پښتون، حال که من سخنان خود را به پایان میرسانم لازم است، در فرجام این کوتاه نبشته از کسانی نیز یاد کنم که یاداشتهای شانرا در تکمیل جلد اول در دسترس گذاشته اند و آنها عبارت اند از:

روان شاد استاد و پژوهنده بی همتای چند دهه پسین علامه پوهاند عبدالحي حبيبي، روان شاد استاد گل پاچا الفت، اکادميسين عبدالشکور رشاد، مرحوم استاد عبدالهادی داوی، اکادميسين سليمان لایق، مرحوم سيد الشاه پولاد، اجمل خټک، پروفیسور سیال کاکړی، دانشمند برینس، دانشمند (س.ش) پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار، مرحوم خیر محمد ساد، پوهنمل محمد صابر خیشکی، مرحوم سید احمد بیزار، دانشمند (ع.ج.و) علی محمد منگل، محترم (ع.ک.پ) سر محقق معتمد شینواری. دانشمند (م.ع.غ) مرحوم ملاخیل و شمار دیگر... که اسمای شانرا فراموش کرده ام همه ذوات یاد شده نهایت سخاوت مندانه در مورد شماری از نویسنده گان و سرایشگران جلد اول در تکمیل معلوماتم با من یاری رسانده اند و من از همه شان اظهار قدر دانی و سپاس میدارم.

بدینگونه در تکمیل جلد دوم انگیزاننده اصلی من دانشمندان جوان ما: محمد اکبر کرکر وزیرین انکور شدند، اگر یاد کرد های این دو دانشمند نبود این جلد بزودی تکمیل و چاپ نمیشد، همچنان از استادان گرامی کاندید اکادميسين مير حسين شاه و کاندید اکادميسين محمد صديق روهی نیز اظهار تشکر میکنم که نظریات ارزنده شان با این جلد فرهنگ یکجا تقدیم خواننده گان میشود.

بیست

از زحمات محترم محمد هاشم بهرامی معاون نشرات و خان حضرت ایریتر نیز نمیتوان چشم پوشید ایشان در آمر ترتیب و چاپ این فرهنگ در مطبعه به من یاری رساندند و هم عبدالقهار عبادی که مسوده این فرهنگ را تایپ نمود، زحمت شان قابل قدر و سپاس است.

احقر العباد

ز، ه

بیست و یک

اهداء

داروا بناد لوی استاد علامہ عبدالحی حبیبی نامہ تہ!

چی :

ددی فرهنگ تالیف می دده په خوبنتنه او لار بنوونه

پیل کری و .

ز . ۵

جلد دوم فرهنگ

در معرفی و شناسایی

کتب و رسایل پبنتو

يادونه

د چاپ او خپرولو دولتي کمیټه د هیواد فرهنگ ته د خدمت په لړۍ کې تل هڅه کوي چې څه داسې آثار خپلو هیوادوالو ته وړاندې کړي چې علمی او ادبي ارزښت ولري اوزموږ له شرایطو سره سم یې د چاپ ضرورت محسوس وي .

«فرهنگ ادبیات پښتو» یوله هغو آثارو څخه دی چې محققین اودادبیاتو شاگردان دخپلو عاجلو ضرورتونو د رفع دپاره تل اړتیا ورته لري ، ددی کتاب لومړی ټوک نه کاله دمخه چاپ شوی و ، او دی ته اړه لیدل کیده چې دوهم ټوک یې هم ترتیب او چاپ شی . دادی د چاپ او خپرولو دکمیټې دنشراتو ریاست ددغه کتاب دوهم ټوک هم چاپ او خپلو خلکو ته وړاندې کړ ، موږ هیله من یو چې دا ټوک هم پخپله برخه کې زموږ له محققینو او د ادب له شاگردانوسره ددوی د تحقیقی ضرورتونو په بشپړاينه کې مرسته وکړي .

ددی اثر دنورو ټوکو د تکمیل او چاپ په هیله

محمد اکبر کرگر

د چاپ او خپرولو ددولتي کمیټې رئیس

یک

سی، او لادیر څه زده کړی او خپلې ژبې ته داسې کتور کارونه وکړي، چې دیوه افغان زلمی سره ښایي . هیوادمل دغه کتابکوټی زما په غوښتنه په لږ وخت کې پشپړ کړ. ده د پښتو ژبې اود افغان لږ تر لږه (۲۰۰۰) تنه شاعران، لیکوالان، نومیالی خلک په دی جیبی واره کتاب کې په لنډوول مردف وښوول. دا کتاب مفصل نه دی، دزده کوونکو او هغه خلکو لپاره کښل سوی دئ، چې یو سړی په لنډه توگه ژروپیژنی او بیایي په مفصلاتو کی داحوال او آثارو پلټنه وکړی اودلته تش دونی ورته ښکاره سی، چې هغه مطلوب سړی دکوم وخت و، او کوم اثر څنی پاته دئ که یه ؟ زه دښاغلی هیوادمل دغه زیارستایم او دا غواړم چې دی دذوق او پوهی خاوند زلمی ته عمر او توفیق ورکی، چې پښتو ته لا نور غټ غټ خدمتونه وکړی، او هغه څه چې موږ زلمو ته نا تمام سپارلی دی، دی او دوی یی لاپسی بشپړ کی، ځکه دوی دفرهنگ او ژبې لپاره زموږ تکړه او زلمی غښتلی لښکر دی، چې دحضرت سنایي په قول :

«خودچنین اندو این چنین باید»

پوهاند عبدالحي حبيبي
جمال مینه کابل، دژمري ۱۳۵۶، ۷

مقدمه مرحوم علامه حبيبي
پر جلد اول این فرهنگ

فرهنگ ادبیات پښتو

اته سوکاله دمخه دغزنی نومیالی مفکر داسی ویلی و :
لشکر از بهر ملك و دین باید خودچنین اندو این چنین باید

«سنایي»

کله چې ددی کتاب ښاغلی لیکوال زلمی هیوادمل لاپه پوهنځی کی زده کوونکی و، ما به دده ذوق او پوهه لیدله، نو به می له ځانه سره ویل، چې یو افغان دذوق خاوند او زیارکښی محصل باید دغسی وی، چې دخپل فرهنگ او ژبې سره دغسی مینه ولری .
خدای چې پرچا ښه پیرزو وی، هغه نو په داسی کار بوخت کړی، چې ورته وړی، او ذوق یی لری او دخپل زیار او کړاو کته ووینی.
هیوادمل خو دزده کړی رسمی دوره په پوهنځی کی تمامه کړه، مگر دی پوهیدئ چې دپوهنځی زده کړی بایزی دی. سړی پخپله باید ځان پوه کاندی، مطالعه وکړی اودا ومنی چې یو انسان ترمرگه پوری زده کوونکی دی، او هر وخت، هرڅه، هر څو نی په هره توگه زده کیدای سی .

خدای دی زلمی ته ډیر عمر ورکی، چې دغسی زده کوونکی پاته

آ

آثار قیامت :

رساله ایست منظوم و منشور پیرامون اصول مذهب (تقی) . مؤلف و ناظم آن قاضی محمد یوسف احمدی قاضی خیل نام دارد، رساله ۳۲ صفحه به سال ۱۳۲۹ ه ق در لاهور چاپ شده است .

آداب المریدین :

اثر منظوم‌مست پیرامون آداب‌پیری و مریدی . ناظم آداب المریدین رضوگل مروت باشد ، این رساله منظوم در قید ۲۰ صفحه به سال ۱۳۳۰ ه ق در لاهور چاپ شده است . (پننتو پانگه ج ۲ ص ۳۱۰)

آدم خان در خانی :

از جالبترین داستانهای ملی پننتونهاست . درین داستان قصه عشق دو دل‌داده بنامهای آدم خان و درخانی گزارش یافته است قصه آدم خان درخانی در منطقه سوات به میان آمد ، اما این داستان دل انگیز و زیبا تنها در منطقه سوات نماند ، بل در تمام مناطق پننتون نشین کسب شهرت کرد و مقبولیت یافت ، البته روایات آن از منطقه یی به منطقه یی اندکی تغییر پذیرفته است ولی به شکل شفاهی در اکثر مناطق پننتون نشین

شهرت دارد. این داستان از دیرینه زمان تا امروز از سوی نویسندگان شعراء و قلم بدستان زبان پښتو برشته تحریر در آمده و به سلسله نظم کشیده شده است، شاعر آن نویسنده گان پښتو که این داستان را به نظم و نثر نبشته اند، عبارت اند از:

مسعود بن عبداللہ شاعر و نویسنده معاصر اورنگریب عالمگیر (۱۰۶۸-۱۱۱۸ هـ ق) مسعود داستان آدم در خانی را به نثر نبشته اما، منظومات نویسنده نیز در آن دیده میشود. آدم خان در خانی مسعود تقریباً صد سال پیش در لاهور چاپ شده (۹۶ صفحه) نسخ خطی قصه آدم در خانی مسعود زیاد است. یک نسخه مصور آن در ویکتوریا میهور-یال کلکتہ ضبط بوده، نسخ دیگر آن در کابل و کویتہ و کندهار در کتابخانه های دولتی و شخصی یافت میشود.

صدر خان ختک فرزند خوشحال قصه آدم خان در خانی را به سال (۱۱۱۸) هـ ق برشته نظم کشید. قصه آدم و در خانی صدر خان (۱۸۲ صفحه) با مقدمه پروفیسور محمد نواز طایر دوبار در پشاور از سوی اکادمی پښتوی پشاور به چاپ رسید. نسخ خطی آن نیز در کتابخانه های دنیا یافت میشود.

سید ابو علی شاه از ناظران دیگر این قصه است. قصه آدم خان در خانی سید ابو علیشاه تا حال چهار بار در دهلی، لاهور و پشاور بچاپ رسیده است، تعداد صفحات آنرا (۵۲) صفحه قلمداد کرده اند.

برهان خان یکی دیگری از ناظران پښتونست که قصه آدم خان را سروده است دار مستتر مستشرق در کتاب دپښتو نخوا دشعرا و بهار قصه آدم خان در خانی برهان را ضبط نموده، و اما در تحقیقات ادبی پښتو بیامده که مولوی احمد و اکبر شاه نیز این قصه را برشته نظم و نثر کشیده اند، قصه اکبر شاه به سال ۱۸۸۳ ع در دهلی و از مولوی احمد در سال ۱۸۷۲ ع در پشاور طبع گردیده، روایتی ازین داستان را فدماطهر بصورت مختصر در قالب نظم در آورده است و در کتابش بنام داورلمبی چاپ شده است. (پښتو منظومی قصی ص ۷-۱۵)

آریایی - پارسی - پښتو ویرنی:

رساله ایست در باره مرثیه نگاری در زبانهای آریایی کهن و همچنان زبانهای پارسی و پښتو، این رساله باراول در شماره سال ۱۳۲۵ هـ ش سالنامه کابل به چاپ رسید.

اما باز دوم به شکل رساله مستقل با مقدماتی از زلمی هیوادل و حضرت محمدویار بکوشش همان ویار (۷۲) صفحه به سال (۱۳۶۲) هـ ش از سوی پښتو ټولنه (اکادمی علوم افغانستان) در کابل چاپ شد.

آرایش محفل:

قصه ایست از حاتم طایی که ترجمه منظوم پښتوی آن به آرایش محفل مسماست. این قصه در ادبیات خاور زمین بناهای سیاحت حاتم، سرگذشت حاتم، قصه حاتم ضبط است، مترجم و ناظم پښتوی آن ملا نعمت الله نوشهری باشد. قصه حاتم طایی ملا نعمت الله در قید (۱۰۴) صفحه بیش از سه بار بدین شرح چاپ شده:

طبع اول ۱۳۲۳ هـ ق طبع دوم ۱۳۳۱ هـ ق و طبع سوم آن ۱۳۶۸ هـ ق این سه طبع در لاهور صورت پذیرفته است.

(پښتو منظومی قصی ص ۱۵ - ۱۶)

و اما در شماره ماه اکتوبر سال ۱۹۷۶ مجله پښتو (اکادمی پښتوی پشاور) گزارش شده است که قصه حاتم را شخصی بنام حیدر جان نیز بزبان پښتو نبشت و در سال ۱۸۷۳ ع به چاپ رسید.

آزاد نامه:

مثنوی ایست در شرح حال و کارنامه های آزادخان حکمران تیمور شاه درانی (۱۱۸۶ - ۱۲۰۷ هـ ق) در کشمیر. ناظم آن عبدالرسول ماشوری کندهاری باشد، آزاد نامه ضمیمه دیوان وی بیامده، تا حال طبع نشده است، نسخه خطی آزاد نامه را دانشمند برینس در اثر چاپ نشده اش (پښتو نسخی) گزارش داده است.

آسمانی نغمی او لاهوتی سرودونه :

مجموعه ایست از چند مقاله بزبانهای پښتو ودری پیرامون ادبیات پښتو . مطالب آن به شیوه های تحلیلی و پژوهشی تهیه گردیده مؤلف آن استاد مرحوم شادروان علامه حبیبی باشد. این کتاب (۱۵۰) صفحه به سال ۱۳۶۱ ه ش ازسوی اکادمی علوم افغانستان چاپ و نشر شده است (سنتیرل ایشیا شماره (۱۶) ۱۹۸۵ ص ۴۷)

آله دین چراغ :

قصه ایست ازیک جادو گر مصری وپسر خیاطی از دیار چین . این قصه از زبان های دیگر بزبان پښتو راه یافته است ، قصه آله دین چراغ رابه پښتو دوتن از شاعران این زبان برشته نظم کشیده اند : یکی چراغ الدین و دیگری طالب ولی محمد. آله دین چراغ چراغ الدین درقید ۸۰ صفحه در حدود پنجاه سال پیش در لاهورو از طالب ولی محمد درپشاور به طبع رسیده است . (پښتو منظومی قصی ص ۱۷ - ۱۶)

آواز حق :

رساله ایست منشور بامحتوای دینی از شاکرالله نوشهری آوازحق درقید ۱۶ صفحه در نوشهر چاپ شده است .

آئینه الفاظ افغانی :

از مولوی محمد اسمعیل . رهنمایست که غرض تدریس زبان پښتو به اردو زبانان نبشته شده سال تألیف آن ۱۳۰۰ ه ق گزارش گردیده کتاب شامل: بخش آوازها - محاورات، مصادر ، واسماست . آئینه الفاظ افغانی بعد از سال ۱۳۰۰ ه ق در هندوستان چاپ شد. نسخه خطی آن ۱۴۴ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است . (پښتو نسخی)

الف

اتالیق پښتو :

کتابیست درسی برای آموختن زبان پښتو مؤلف آن مولوی محمد اسمعیل خان بوده ودران ، موارد استعمال اسما و افعال وهمچنان محاورات زبان پښتو را با ترجمه های انگلیسی ، هندوستانی ، پارسی وارد و آورده سال تألیف کتاب ۱۸۹۴ع باشد . اتالیق پښتو ۱۲۶ صفحه به سال ۱۸۹۶ ع در ایبٹ آباد طبع گردیده است .

اجتماعی روزنه :

ترجمه پښتوی کتاب تربیت اجتماعی علی فکری ۲۳۹ صفحه به سال ۱۳۳۴ ه ش از سوی پښتو توله به چاپ رسید . مترجم آن مولانا سیفی مرحوم است . (کابل مجله شماره ۱۰ سال ۱۳۶۳)

احادیث سیدالمر سلین :

کتابیست منظوم در شرح چند حدیث نبوی از ملا نعمت الله . نام مکمل آن : احادیث سیدالمر سلین معروف به رفیق الواعظین باشد. احادیث سیدالمر سلین ۴۰ صفحه در دهلی طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۱۵)

احوال النسا :

کتابیست منظوم در قالب مثنوی از حمیدالله (۱۲۲۵ - ۱۳۱۷ ه ق) مباحثی در باره زنان دارد .

مؤلف تیر هیر شاعران ازین کتاب نام برده وقتبیا ساتی ازین مثنوی رادرج تذکره اش نهوده است.

(تیر هیر شاعران ص ۲۸۲-۲۸۳)

اخبار الاخرت :

مثنویست دینی که از اخرت و قیامت وحشرو نکيرو منکرو علایم قیامت بحث میکند، اصل کتاب بزبان هندکو بود ، شخصی بنام منورشاه آنرا به سال ۱۲۸۰ ه ق به مثنوی پښتو برگرداند ، مخطوطه اخبارالا-خرت منور شاه ۱۱۷ ورق بخط سفیدشاه (کتابت سال ۱۲۹۱) در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور ثبت است .

اختیارات بدیعی :

اثر مشهور طبی است ، مؤلف آن بزبان پارسی حاجی زین عطار باشد وی در سال ۷۷۰ ه ق روایت دومی این کتابرا تهیه دید .

اختیارات شامل دوبخش است، بخش نخست آن از داروهاو داروخته های که مفرد مورد استعمال قرار میگيرد و بخش دوم آن از دارو های مرکب بحث میکند .

ترجمه پښتوی این متن طبی را عبدالحلیم ازادبای قرن دوازدهم ترجمه نموده و به سال ۱۱۳۰ ه ق از ترجمه آن فارغ شده است. اختیارات بدیعی عبدالحلیم تا هنوز به زیورچاپ اراسته نگردیده يك نسخه خطی مکمل آن ۴۰۲ ورق بخط فیض علی (کتابت سال ۱۱۹۱ ه ق) در رضالا یریری را مپور نگاهداری میشود ، ویک نسخه دیگر آن در کتابخانه اکادیمی پښتوی پشاور نیز محفوظ است .

(دهند دکتابخانو پښتو خطو نسخی ۱۵۳)

اخواند صاحب سوات :

اثریست در باره زندگی ، احوال مبارزات و شرح حال بعضی از مریدان اخوند سوات مولانا عبدالغفور صافی ، مؤلف این رساله مرحوم نصر است ، که در تالیف اثرش علاوه از ماخذ تحریری از روایات وادیات شفاهی پښتو نیز سود برده است .
اخواند صاحب سوات ۷۲ صفحه به سال ۱۹۵۰ ع در پشاور به چاپ رسیده است (پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۱۷)

ادبیات :

اثریست در مباحث عمومی ادبی و ادبیات شناسی از مرحوم عبدالباری آشنا . این اثر ۱۱۴ صفحه به سال ۱۳۳۳ ه ش از طرف اداره طلوع افغان در قندهار به چاپ رسید . (پښتو کتابونه ۷۳)

ادبی بحثونه :

کتابیست تحلیلی در باره شعر و ادب بصورت عام و در باره اشعار پښتو بصورت خاص . ادبی بحثونه بحث هاو تحلیل های جالبی در زمینه دارد . مؤلف ادبی بحثونه استادالفت مرحوم باشد ، این کتاب در قید ۱۳۴۲ صفحه به سال ۱۳۳۲ ه ش از سوی پښتو تولنه چاپ ونشر شده است . (دالفت یاد)

ادبی تولی :

رساله ایست پیرامون مرام و اهداف و عمل کردهای مؤسسه ای بنام ادبی تولی پشاور . این دستورالعمل را مرحوم نصرالله خان نصر تالیف نموده ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۶ ع در پشاور به چاپ رسیده است .

ادبی فنون :

درین کتاب بحث های پیرامون معانی ، بدیع ، عروض ، قافیه خطابه و اصول نگارش صورت گرفته است ، مؤلف آن استاد بینوا باشد . ادبی فنون ۱۰۶ صفحه به سال ۱۳۲۶ ه ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .
مقدمه گیتا نجلی ص ۴

وعشقی است . مخطوطه آن در کتابخانه پوهاند میر امان الدین انصاری محفوظ بود .
(پښتو نسخی)

اشعار عبدالعزیز قندهاری :

مجموعه اشعار ، صوفیانه و عظیمه ، و نعتیه عبدالعزیز قندهاری است ، تا حال طبع نشده ، نسخه خطی آن در قید ۱۰۷ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است .
(پښتو نسخی)

اشك قنبر :

مجموعه ۳۴ مرثیه سروده قنبر علی خان او ریزی است . در اشعار این مجموعه مرثیه امامین و واقعات کربلا نهایت پرسوز سروده شده است . قالب شعری مرثیه مختلف است . جامع آن سید حسین بوده در آغاز مجموعه مقدمه ای بدان نگاشته (۹ صفحه) و در اخیر فرهنگ لغات و فهرست مرثیه نامکمل شاعر را نیز بدان افزوده است . مجموعه اشک - قنبر ۱۷۱ صفحه در سال ۱۹۶۹ ع در پشاور زیور طبع پوشیده است .

اصلي کار :

در امیست اصلاحی و انتقادی از مرحوم استاد بینوا ، درام اصلی کار در شماره اول سال ۱۳۵۱ ه ش مجله ورمه به چاپ رسیده است . این درام بزبان پارسی بنام کار بر اصل نیز نگارش یافته و در پوهنی ننداری تمثیل شده است .
(مقدمه گیتانجلی ص ۱۰۱)

اعلام اللوذعی فی اخبار اللودی :

تاریخچیت از خاندان لودی ملتان ، در سال ۶۸۸ ه ق توسط شیخ احمد بن سعید او دی نگاشته شده است . ازین تاریخ مؤلف کلید گام مرانی در نگارش شرح حال مشاهیر این خاندان استفاده ها برده ، اشعار پښتوی شیخ رضی و نصر لودی نیز در آن ضبط است .

(پښتو پخوانی تذکری ص ۲۰-۲۳)

افغانی کی پهلې کتاب :

کتابچیت درسی که به مقصد آموختن زبان پښتو برای اردو زبانان

ناظم آن بهایی جان باشد مخطوطه این اثر در قید ۴۰ صفحه بخط مؤلف گزارش شده سال ختم و تکمیل آن را ۱۳۷۷ ه ق نبشته اند .
(دبھایی ژوند لیک ۵۱)

اسرار مدینه :

مجموعه اشعار نعتیه حاجی محید امین مداحست . اکثر اشعار مجموعه شورو جذب خاصی دارد . اسرار مدینه ۱۵۲ صفحه به سال ۱۹۵۳ در پشاور طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۲۳)

الاسلام :

کتابچیت در باره شرح عقاید احمدیه رساله به نظم و نثر نگاشته شده ، مؤلف و ناظم آن قاضی محمد یوسف احمدی است ، این کتاب در قید ۸۰ صفحه به سال ۱۳۲۹ ه ق در لاهور به چاپ رسیده است .

اسماء الحسنی :

شرح نودونه نام مبارک خداوند بزرگ است ، موسوم به اسماء الحسنی . اسماء الحسنی رامیافقیار الله جلال آبادی به سال ۱۱۵۱ ه ق به مثنوی بحر خفیف شرح نمود ، و به همین نام بارها در دهلی ، لاهور و پشاور به چاپ رسیده است ،

قدیمترین چاپ آن از سال ۱۲۹۳ ه ق است ، متن انتقادی این اثر را از روی چهارده نسخه خطی و چاپی زلمی هیوادل تهیه کرده با مقدمه ، تعلیقات و لغتنامه پوهاند رشاد به سال ۱۳۵۹ ه ش از سوی پوهنتون کابل چاپ شده است (متن یکصدوده صفحه است) .

اسماء الحسنی را شاعری بنام اسدالله نیز منظوم شرح داشته است . شرح اسماء الحسنی اسدالله تاهنوز به چاپ نرسیده است . مخطوطه شرح اسدالله ۷ ورق در کتابخانه زلمی هیوادل محفوظ است .

اشعار درویش :

مجموعه هفت غزل پښتوی درویش شاعر حدود ۱۲۳۱ ه ق است . غزلیات در مجموعه اشعار پارسی وی محفوظ بوده ، حاوی موضوعات دینی و اخلاقی

نگارش یافته است این اثر از تألیفات مولوی محمد اسمعیل باشد. افغانی کی پهلې کتاب مولوی محمد اسمعیل ۲۴ صفحه به سال ۱۳۱۸ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است.

اقوال علی سره دسیرت :

ترجمه منظوم اقوال حضرت علی (ك) خلیفه چهارم اسلام است توسط راحت زاخیلی شاعر نامدار سرحد. در آغاز این اثر مقدمه ای دوازده صفحه یی بیامده که بیانگر سیرت حضرت علی است، در بخشهای دیگر کتاب اقوال علی و در اخیر ادعیه یی گنجانیده شده، این کتاب ۸۰ صفحه در پشاور طبع شده است.

اکرم خان :

رساله ایست که داستان گونه در باره شخصی بنام اکرم خان نبشته شده مؤلف آن مرحوم نصرالله خان نصر باشد. رساله در قید ۸ صفحه به سال ۱۹۵۵ ع در پشاور به چاپ رسیده است.

احمد لله :

مجموعه ایست از اشعار نعتیه نثر های دینی و بعضی ادعیه مؤلف و ناظم آن حاجی محمد امین مداح نام دارد. الحمد لله به سال ۱۳۲۹ هـ ق در شاهین پریس پشاور طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۲۹)

الف ليله :

از کهنترین حکایات مشرق زمین است که بنام های هزار افسانه، هزار ویک شب و هزار داستان نیز شهرت دارد، الف لیله از زبانهای دیگر بزبان پښتو نیز ترجمه شده، یکی از ترجمه های پښتو (الف لیله) در چهار بخش منظوم ترتیب گردیده، مترجم و ناظم آن ملا نعمت الله نوشهری است، ترجمه وی از طرف تا جرآن کتب در قید ۴۵۰ صفحه به چاپ رسیده است، ترجمه دیگر این حکایات بنام خزاین القصص شهرت دارد چاپ نشده است. (رك : خزاین القصص)

(پښتو منظومی قصی ص ۲۰)

املاء او انشا :

کتابیست در باره شرایط و اصول نگارنده کی با تحقیقاتی در باره املاء و در اخیر نمونه های از نبشته های خوب نویسنده گان معاصر این کتاب به سال ۱۳۲۸ هـ ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده و مؤلف آن مرحوم الفت است. (دالفت یاد ص ۱۱۲)

انجمن عشاق :

مجموعه اشعار حکیم محمد عیسی ترین است که سروده های آن در قالبهای مختلف شعری سروده شده و مضامین عاشفانه، اخلاقی دینی و اجتهادی را در بر دارد بعضی حکایات منظوم نیز درین مجموعه گنجانیده شده، انجمن عشاق ۱۳۶ صفحه به سال ۱۳۵۷ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است. چاپهای دیگر نیز دارد.

انوار سهیلی :

انوار سهیلی ملاحسن واعظ کاشفی (وفات ۹۱۰ هـ ق) در آثار حکایتی زبان پارسی حایز اهمیت زیادی باشد دارای حکایاتی مبتنی بر نتایج حکیمان و اخلاقی است انوار سهیلی کاشفی را عبدالغفور قاسمی مرحوم به پښتو ترجمه داشته باز اول ۴۵۹ صفحه در سال ۱۹۹۳ ع در پشاور طبع و نشر شده است. چاپهای دیگر نیز دارد.

(پښتو کتابونه ۱۷۴ مقدمه گلشن روه)

انوارمدینه :

از نام این اثر برمی آید که شاعر تحت تأثیر تمایلات عمیق مذهبی به سرودن اشعار این مجموعه پرداخته. انوار مدینه یکی از مجموعه های شعری بهایی جان صاحبزاده است، این مجموعه تا هنوز چاپ نه شده است. (دبھایی ژوند لیک ۵۱)

انوار مدینه :

مجموعه ایست از اشعار نعتیه و دینی حاجی محمد امین مداح موسوم به انوار مدینه این مجموعه ۶۴ صفحه به سال ۱۳۵۸ هـ ق در لاهور طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۳۷)

انیس الواعظین :

اثریست منظوم پیرامون مسایر فقهی و اخلاقی . امادر پهلوی این همه مسایل حکایات اخلاقی نیز در آن بیامده ، متن آن در حدود هشت هزار بیت است . انیس الواعظین را احمد خلیل به سال ۱۳۰۵ هـ ق به مثنوی پبنتو در آورد ، انیس الواعظین را احمد خلیل بارها به چاپ رسیده یکی از چاپهای آن چاپ سال ۱۳۲۷ هـ ق در لاهور است ، ۳۵۶ صفحه دارد .

انیس الواعظین را قاضی گل احمد نیز به سال ۱۳۲۷ هـ ق ترجمه نموده ، انیس الواعظین قاضی گل احمد ۳۵۶ صفحه نیز در لاهور چاپ شده است . کابل مجله شماره ۱۲ سال (۱۳۶۱)

اوسنی لیکوال :

تذکره ایست از شعراً نویسندگان و ادبای دوران معاصر زبان پبنتو این تذکره را مرحوم استاد بینوا بنام (اوسنی لیکوال) در سه جلد تألیف نموده تعداد صفحات هر سه جلد آن ۱۵۰۹ باشد ، جلد اول این تذکره به سال ۱۳۴۰ هـ ش جلد دوم آن به سال ۱۳۴۱ هـ ش و جلد سوم آن به سال ۱۳۴۶ هـ ش در کابل از سوی ریاست مستقل مطبوعات و وزارت اطلاعات کلتور به چاپ رسیده است . در هر سه جلد این کتاب ۲۲۹ تن از شعراً و نویسندگان معاصر با نمونه های کلام منظوم و منثور شان معرفی شده است . (مقدمه کیتانجلی ص ۹۱)

اوشی او سوی :

قصه ایست فولکلوری از اشتر و خرگوش ، قصه را عبداللطیف اشکزی شاعر و نویسنده حدود قرن دوازدهم در قالب اوزان ملی پبنتو به نظم در آورده و صاحب پتبه خزانه محمد هوتک درج تذکره اش نموده است . (پبنتو منظومی قصی ص ۱۹)

اولیای افغان :

از نام کتاب پیدا است که کتابی بود در شرح حال اولیای افغان ، این

کتاب در حوالی قرن یازدهم توسط شیخ امام الدین خلیل نگارش یافته و مؤلف پتبه خزانه به روایت پدرش ضمن نگارش شرح حال بی بی نیکبخته از آن استفاده برده است . (پبنتو پخوانی تذکری ص ۴۲-۴۳)

ایمان نامه :

از اخون درویزه ننگرهای (۹۴۰-۱۰۲۸ هـ ق) رساله ایست که در باره ایمان و احکام دینی مطالبی دارد ایمان نامه ۸ صفحه به سال ۱۳۲۷ هـ ق در اسلامیه پریس لاهور طبع شده است . (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۳۴۱)

ایمه الافغانه :

استاد حبیبی نویسد : که من ترجمه پبنتوی این کتاب را نزد سید عبدالجبار شاه دیدم . ترجمه پارسی نیز داشتی ، واصل کتاب بزبان عربی بودی . ترجمه پبنتوی این کتاب متأخر مینماید . کتابیست تاریخی و احوال پبنتوهای اقدم را بیان دارد . مترجم پبنتوی آن معلوم نیست . (نو مورکی مؤرخین ۵۹)

بحرا لعلوم :

اثریست منظوم از دوست محمدخٔنك . ناظم درین كتاب موضوعات اخلاقی و قصص نیکو کاروان و صالحان را به مثنوی پبنتو نظم داشته است . نسخه ع خطی آن در قید ۱۱۲۳ صفحه به آرشیف ملی افغانستان . نگاهداری میشود . سال نظم بحرا لعلوم ۱۲۹۰ ه ق باشد .
(پبنتو نسخی)

بدرمنیر :

کتابیست منظوم در بیان موضوعات دینی ناظم آن صفی الله خٔنك است ، وی این كتاب را در قالب مثنوی پبنتو به سال ۱۳۶۱ ه ق نظم نمود . نسخه ناقص الاخر آن را مولف تیرهیر شاعران در کتابخانه صاحبزاده عبدالحمید تویی دیده بود . و در (تیرهیرشا عران) اقتباساتی ازین كتاب دارد (تیرهیرشا عران ص ۲۴۰ - ۲۴۱)

بستان الاولیاء :

طوریکه از نام آن برمی آید بستان الاولیاء کتابیست در شرح حال اولیا . این تذکره راشیخ بستان پربیخ (وفات ۱۰۰۲ ه ق) در حوالی قرن دهم هجری نبشته است ، و در پته خزانه شرح حال شیخ بستان و شیخ تیمن کاکر با استفاده از اقتباسات این كتاب نبشته شده است (دپبنتو پخوانی تذکری ص ۳۱ - ۳۴) .

بله دیوه :

اولین نبشته های هنری منشور با محتوی اجتماعی اصلاحی و انتقادی استاد الفت بله دیوه نام دارد که با مقدمه استاد (پ) ۹۵ صفحه به سال ۱۳۲۰ ه ش از سوی پبنتو تولنه به چاپ رسیده است .
(دالفت یاد ص ۱۰۶)

بنگبځو نه :

کتابیست در باره تاریخ ، کلتور و ادبیات قبیله بنگبځی . کتاب را جعفر حسین شاه ربنتونی تالیف کرد ، مطبوع نیست نسخه خطی آن ۲۰۳ صفحه در مجموعه دستنویسهای اکادمی پبنتوی پشاور نگاهداری میشود .

ب

بارام پهگرو :

اثریست داستانی از چکیده های ذهن مرحوم شیر محمد مینوش بارام پگرو رساله گونه ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۲ ع در پشاور به چاپ رسیده است .

بانگک درا :

ترجمه منظوم پبنتوی بانگک درای علامه اقبال شاعر بلند اوازه مشرق زمین است . مترجم پبنتوی آن مرحوم سید راحت زاخیلی باشد ترجمه بانگک - درا ۳۶۷ صفحه به سال ۱۹۶۳ ع از سوی اکادمی پبنتوی پشاور به چاپ رسیده است . همیشه خلیل در پبنتانه لیکوال نبشته است شیر - محمد مینوش نیز بانگک در ارا به پبنتو ترجمه کرد .

بایزید روپښان :

کتابیست تاریخی و ادبی ، در شرح حال بایزید روپښان دودمان و پیروانش این اثر افزون بر تفسیر های تاریخی تحلیلهای ادبی نیز دارد ، نگارنده این كتاب مرحوم استاد خادم است ، كتاب ۱۸۴ صفحه در سال ۱۳۳۲ ه ش از سوی پبنتو تولنه چاپ شده است .

(امیر علی شیر نوایی ۵۰)

بوستان دل صفا :

کتابیست در بیان مسایل اخلاقی و دینی و قصص و حکایاتی در باره علی(رض). بوستان دل صفا اثریست در جنگهای خلیفه چهارم اسلام - سال ۱۳۰۳ هـ ق از نثر پارسی به نظم پښتو ترجمه گردیده ، نام دو شخص بحیث ناظم و مترجم در مخطوطه دیده میشود : یکی ملک زعفران و دیگری غلام حیدر نسخه خطی بوستان دل صفا در گنجینه مخطوطات اکادمی پښتوی پشاور مضبوط است .

بوستان عشاق :

حکیم محمد عیسی ترین نام یکی از مجموعه های شعری اش را بوستان عشاق گذاشته است . بوستان عشاق از نگاه شکل و مضمون اشعار مختلف النوع دارد این مجموعه به سال ۱۳۵۷ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است .

بهار عشق :

مجموعه چار بیتتی ها و اشعار اولسی فرید جان شاعر اولسی زبان پښتو است این مجموعه را فرزند شاعر نور شاه جهان گردآوری نموده و آنرا بهار عشق نامیده ، حاوی موضوعات عشقی ، دینی ، اجتماعی و ملی باشد ، ۸۰ چکامه در آن گنجانیده شده است .

بهار گلشن : معروف به بهار نوروزی !

مجموعه ایست از اشعار و غزلیات انتخابی نعمت الله ، نوروز ، محمد رفیق ، محمد دین غازالدین ، میارچ ، توکل ، عبدالعظیم ، حمیدگل ، سید احمد ، شاه پسندخان ، داد محمد قمرالدین ، اکرم خان ، ملامقصود نورالدین ، شهنواز ، مطیع الله ، عبدالرحمن ، شاه افضل خدا بخش ، میرا ، شاه عالم گنده اپور ، دارا شاه سیدمن ، زین الدین ، رحمت و سعیدالدین بهار گلشن ۴۸ صفحه در اسلامیه پریس لاهور چاپ گردیده و اما لازم به یادآوری است که بهار گلشن بارها به چاپ رسیده است در بعضی از چاپهای اشعاری از شاعران دیگر نیز بدن افزوده شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۳۵)

بیاض :

بیاضیست از مرثی و نوحه های سوزخوانی از بیست شاعر پښتو زبان و از لحاظ مذهبی شیعه . در نوحه های مضبوط در بیاض واقعات کربلا بیان شده است . این بیاض را عبا سغلام تدوین کرده و در سال ۱۳۲۰ هـ ق از نداشتن آن فارغ گردیده است . بیاض مطبوع نیست نسخه خطی آن در مجموعه خطی کتابخانه اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود . (۱۱۲ ورق) (اولسی سندری ج ۱ ص ۴۸)

بیاض ملا علم اپردی :

مجموعه قصاید ، غزلیات و مثنویات حکایتی ملا علم اپردی است ، موسوم به بیاض ملا علم . موضوعات این بیاض اکثر اجتماعی حکایتی و دینی است ، یکی دو غزل عاشقانه نیز در آن دیده میشود ، این بیاض مطبوع نیست نسخه خطی آن ۱۳ ورق بخط زین الدین پشاور کتابت شده در سال ۱۱۷۷ هـ ق در میوزیم ملی دهلی نگاهداری میشود . (دهند دکتا پخانو پښتو خطی نسخی ۱۰۸)

بیاض محمد رسول :

درین بیاض اشعار سلطان بهلول لودی ، خلیل خان نیازی ، خوشحال خان ختک رحمن بابا و عبدالقادر خان ختک و دیگران گردآوری شده بود گردآورنده آن محمد رسول هوتک است که این بیاض را در حوالی قرن دوازدهم تهیه نهوده بود . مؤلف پته خزانه ازین بیاض در نگارش تذکره اش سود برده است . (دپښتو پخوانی تذکره ۴۴ - ۴۷۰)

بیمار نامه :

رساله ایست در ۶۱ بیت مثنوی از ملا احمد خلیل ، رساله بیمار نامه را شاعر به سال ۱۲۹۳ هـ ق نظم داشته ، ضمیمه بادیگر رسایل وی به همین سال در دهلی به چاپ رسیده است .

پتہ خزانہ :

یکی از معتبر ترین تذکره های ادب کهن پښتو تذکره الشعرا پتہ خزانہ است ، این تذکره را مؤلف آن محمد هوتک به سه خزانہ تقسیم نموده مقدمه و خاتمه یی نیز بدان افزوده است . درین تذکره شرح حال ۵۲ شاعر قدیم زبان پښتو یافت میشود ، نسخه دستنویس آن ۱۱۲ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ باشد . پتہ خزانہ بامقدمه تصحیح ، شروح ، حواشی ، تعلیقات و ترجمه پارسی لوی استاد پوهاند حبیبی تاحال چهار بار از سوی موسسات فرهنگی کشور به چاپ رسید ، نخستین چاپ آن از پښتو نولنه در سال ۱۳۲۳ هـ ش است آخرین چاپ آن در سال ۱۳۵۷ هـ ش از سوی پوهنتون کابل صورت پذیرفت .

پتہ مینه :

از : برهان الدین کشکی قصه اجتماعیست که سوژه آن از مطبوعات خارجی گرفته شده است . پتہ مینه ۸۴ صفحه به سال ۱۳۱۷ در مطبعه عمومی کابل از طرف روزنامه اصلاح چاپ گردیده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۵۷-۵۸)

پردیس :

برگردانی منظوم کتاب مسافر علامه اقبال (۱۲۹۱ - ۱۳۵۸ هـ ق) لاهوری است . بر گردان آن مرحوم استاد بیوو باشد ، این ترجمه منظوم وی بنام پردیس بخش بخش به سال ۱۳۲۱ هـ ش در روزنامه انیس به چاپ رسیده است . (مقدمه گیتانجلی ص ۹۷)

پرشانه افکار :

مجموعه اشعار اجتماعی ، انتقادی و ملی مرحوم استاد بینواست ، مجموعه به سال ۱۳۳۵ هـ ش ۵۵ صفحه از سوی پښتو نولنه در کابل به چاپ رسیده است . (مقدمه گیتانجلی ص ۹۳)

پسر لنی سندرہ :

رساله منظوم کوچک مرحوم استاد حبیبی شادروان است که عظمت

پ

پاچا خان :

کتابیست در باره سیرت خان عبدالغفار خان و جنبش خدایی خدمتگاری و مبارزات ملی و سیاسی این زعیم ملی کتابرا مرحوم استاد بینوا از زبان اردو بزبان پښتو برگردانی نموده و بخش بخش به سال ۱۳۳۸ هـ ش در روزنامه انیس به چاپ رسیده است مؤلف اردوی آن فارغ بخاریست . (مقدمه گیتانجلی ص ۹۸)

پاشلی ویناوی :

دوهمین مجموعه اشعار مولوی صالح محمد خان هوتک است که نامش را پاشلی ویناوی گزیده است . درین مجموعه اشعار متفرق دارای مضامین متنوع حیاتی گردآمده است .

(کتابشناسی هوتکیان ص ۱۱۲)

پاکستان :

مجموعه اشعار یست در مدح پاکستان از خادم چار سدوی درین مجموعه قصیده ، غزل و مثنوی بیامده ، مجموعه ۲۰۴ صفحه به سال ۱۳۶۷ هـ ق در پشاور چاپ شده است .

ملی افغانها دران ترسیم شده است این رساله به سال ۱۳۱۷ هـ ش از سوی اداره طلوع افغان درقندهار به چاپ رسیده است .
(سنترل ایشیا شماره (۱۶) از سال ۱۹۸۵ ص ۵۲)

پښتانه شاعران :

تذکره عده‌ای از شاعران صوبه سرحدی شمال مغربی است تألیف شیر محمد مینوش . این تذکره طبع نشده نسخه خطی آن (۱۸۰ صفحه) در مجموعه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود.

پښتانه شعراء :

تذکره ایست از شاعران وسخنوران قدیم زبان پښتو . درین تذکره برشرح حال ونمونه کلام هر یک از سخنور به اساس مأخذ دست داشته بحث مفیدی صورت گرفته است جلد اول پښتانه شعراً تألیف لوی استاد علامه حبیبی است که به سال ۱۳۲۰ هـ ش ۳۹۴ صفحه از سوی پښتو تولنه در کابل طبع ونشر شد درین جلد صدتن از سخنور ان پښتو معرفی گردیده است.

جلد دوم این کتاب تألیف پوهاند رښتین است در جلد دوم پښتانه شعراً (۱۱۰) تن از شاعران زبان پښتو معرفی گردید این جلد ۲۸۸ صفحه به سال ۱۳۲۱ هـ ش از سوی پښتو تولنه چاپ گردید . جلد سوم آن تألیف شعبه ادبیات وعمدتاً از استاد رشاد است . جلد سوم پښتانه شعراً ۲۱۶ صفحه به سال ۱۳۴۲ هـ ش از سوی پښتو تولنه چاپ شد و ۱۲۹ تن شاعر دران معرفی گردید .

جلد چهارم پښتانه شعراً تألیف خیرندوی خدمتگار است . جلد چهارم پښتانه شعراً (۴۳۰) صفحه به سال ۱۳۵۷ هـ ش از سوی پښتو تولنه چاپ گردیده ، درین جلد ۱۲۳ شاعر معرفی شده است .

جلد پنجم آنرا نیز خیرندوی خدمتگار تهیه نموده و بیش از صد شاعر دران معرفی شده است . جلد پنجم تاحال چاپ نه گردیده است .
پښتو او پښتنو اله :

رساله ایست در باره پښتو و پښتنو لی رسم پسندیده پښتونها این رساله را لوی استاد پوهاند حبیبی در دو بخش تألیف نموده یک بخش آن به سال ۱۳۱۵ هـ ش و بخش دیگر آن به سال ۱۳۱۷ هـ ش در شماره های فوق العاده همان سالهای طلوع افغان به طبع رسیده است .
(ژوندون شماره ۳ سال ۱۳۶۱ وفون العاده های طلوع افغان سنترل ایشیا ص ۵۲)

پښتو تیچر :

رهنمایست برای آموزش زبان پښتو . پښتو تیچر بزبان اردو و پښتو نگارش یافته است . این رهنما تألیف مرحوم نذیر خیال باشد نسخه چاپی آن ۱۲۰ صفحه دارد و به سال ۱۹۶۴ ع به چاپ رسیده است .
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۶۲۵)

پښتو دشاهاڼو په در بارکی :

درین رساله از شاهانی یاد شده است که فرهنگ پرور بوده اند و جهت بالنده گی زبان پښتو کار کرده اند ، مؤلف این رساله مرحوم استاد بینواست . رساله در شماره سال ۱۳۲۲ هـ ش سالنامه کابل به چاپ رسیده است (مقدمه گیتانجلی ص ۹۹) و اما این رساله به کوشش زلمی هیواد مل با مقدمه مفصل وی در سال ۱۳۵۷ هـ ش به شکل رساله جداگانه بنام پښتو روزنه از سوی مرکز تحقیقات بین المللی پښتو نیز به چاپ رسید .

پښتو دلفت او تاریخ په رڼاکې:

رساله ایست در باره تاریخ و قدامت زبان پښتو که باساس مأخذ معتبر دران در باره بحث های نافع صورت گرفته مؤلف رساله شاد روان لوی استاد پوهاند حبیبی است.
رساله باراول به سال ۱۳۴۷ ه ش در مجله ورمه و بار دوم در سال ۱۳۶۲ ه ش در پنجاه مقاله به چاپ رسیده است.
(سنترل ایشیا شماره ۱۶ ص ۵۲ پنجاه مقاله)

پښتو ژبه:

کتابیست که به منظور آموختن زبان پښتو و مقاصد درسی نگارش یافته است. مؤلف آن مولوی صالح محمدخان هوتک بوده، این کتاب در دو جلد تألیف شده است.
جلد اول آن ۱۰۰ صفحه به سال ۱۳۱۶ ه ش و جلد دوم آن ۱۳۲ صفحه به سال ۱۳۱۷ ه ش از سوی پښتو ټولنه در کابل به چاپ رسیده است.
(کتابشناسی هوتکیان ص ۱۱۵)

پښتو سندرې:

درین کتاب در باره شعروهنر ۳۸ شاعر قدیم و اولسی پښتو و بعضی انواع شعراولسی پښتو بحث های مفید و انتقادی صورت گرفته. کتاب را استاد الفت به شیوه تحلیلی تألیف ندوده پښتو سندرې ۱۳۸ صفحه به سال ۱۳۲۵ ه ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده است.
(دالفت یاد)

پښتو گرامر:

از: عبداللطیف بن محمد اکبر هوتک.
کتابیست درسی که دروس پښتو رایکی بعد دیگر آورده و مؤلف نامش را گرامر گذاشته است وی به سال ۱۳۲۴ از تألیف آن فارغ شده است. این گرامر تا حال طبع نشده نسخه خطی آن

۹۳ صفحه در کتابخانه احمدعلی اخونزاده محفوظ است.

(پښتو نسخی)

پښتو متلونه:

مجموعه ایست انتخابی از ضرب المثل های پښتو درین مجموعه هر مثل بزبان پارسی ترجمه شده و مورد استعمال آن بزبان پارسی بیان گردیده است. البته ترجمه انگلیسی نیز بدان افزوده شده، گر- داورنده و برگردان پارسی و مؤلف آن استاد بینواست. پښتو ملتونه به سال ۱۳۵۸ ه ش از سوی مرکز تحقیقات بین المللی پښتو به چاپ رسید.
(مقدمه ویرنی ص دولسم)

پښتو مثنوی:

از مرحوم مولوی صالح محمد هوتک. درین کتاب چند حکایت مثنوی معنوی مولانای روم به مثنوی نهایت شیوا و روان بر گردانی شده است ترجمه آن آزاد است. این ترجمه بنام پښتو مثنوی با مقدمه لوی استاد پوهاند حبیبی ۱۰۲ صفحه به سال ۱۳۵۰ ه ش از سوی انکشاف پښتو وزارت اطلاعات و کلتور به چاپ رسیده است در اخیر منظومات دیگر مترجم را نیز با خود همراه دارد. (کتابشناسی هوتکیان ص ۱۱۱)

پښتو نثر ته کره کتنی:

درین رساله بحث های تحقیقی و انتقادی در باره نثر های قدیم و معاصر پښتو صورت گرفته، مؤلف آن شادروان لوی استاد پوهاند حبیبی است. این رساله به سال ۱۳۶۰ ه ش از سوی پښتو ټولنه (اکادیمی علوم افغانستان) در کابل چاپ شده است.

(سنترل ایشیا شماره ۱۶ ص ۵۳)

پښتو نستان:

کتابیست درباره تاریخ جغرافیا، کلتور و ادبیات و مبارزات ملی مردم

صوبه سرحدی شمال مغربی و بلوچستان . این کتاب را استاد بینوا مرحوم تألیف داشته ۴۸۰ صفحه به سال ۱۳۳۰ هـ ش از سوی ریاست مستقل مطبوعات به چاپ رسیده است. (گیتا انجلی ص ۹۴)

پښتو نولی :

کتابیست دارای ارزش کلتوری و فرهنگی که بخش مهم کلتور پښتو نها (پښتو نولی) را تحلیل ، تفسیر و بیان میدارد ، مؤلف این اثر استاد قیام الدین خادم است . کتاب در سال ۱۳۳۱ هـ ش ۲۰۴ صفحه از طرف پښتو تولنه چاپ شده و در آغاز آن گفتاری از استاد ربنتین نیز آمده است . (امیر علی شیر نوایی ۴۸)

پښتنی میرمنی :

تذکره ایست از سخنوران پرده نشین و زنان نامور افغان ، مؤلف تذکره مرحوم استاد بینواست ، درین تذکره شرح حال ۱۱۸ زن افغان بیامده ، پښتنی میرمنی ۲۳۱ صفحه به سال ۱۳۲۳ هـ ش از سوی ریاست مطبوعات در کابل به چاپ رسیده است .

(مقدمه عکیتا انجلی ص ۹۳)

پشو او مره :

ترجمه ایست منظوم از قصه عگر به و موش که علاوه از زبان پارسی در زبان های اردو و هندی بنام (بلی-چوها) و دیگر زبانها نیز موجود است این قصه را ملا نعمت الله ترجمه و به مثنوی پښتو منظوم داشته است این ترجمه داستان (پشو او مره) نظم ملا نعمت الله (۱۲ صفحه) در لاهور زیور طبع پوشیده است .

پلوشی :

مجموعه کوچک اشعار سبز علی خان است که نامش را پدرش گزیده اند . این مجموعه در قید ۳۰ صفحه به سال ۱۹۵۱ ع در پشاور به چاپ رسیده است . محتوای آن زیاده تر دینی باشد .

پنج داستان :

مثنوی ایست در شرح پنج تن از شهدای راه حق : غازی مسعود سالار - بدر شهید ملک ابراهیم - لال پیر - چو پان شهید - سید آدم پهلوان - این مثنوی در حدود هزار و یکصد بیت است . ناظم آن عبدالغفار هوتک باشد . پنج داستان تا هنوز به چاپ نرسیده نسخه خطی آن ۶۵ صفحه گزارش شده است . (تاریخی پلتنی ص ۱۴۲ - ۱۴۳)

په افغانستان کی داسلام خپریدل :

رویداد های شیوع دین مقدس اسلام در افغانستان . مؤلف رساله بزبان دری مرحوم میر غلام محمد غبار است . و مترجم پښتو آن مرحوم استاد الفت . رساله ۹۰ صفحه به سال ۱۳۳۸ هـ ش از سوی انجمن تاریخ به چاپ رسیده است .

په اوسنی پښتو شعر کی دژوند خپی :

رساله ایست تحلیلی در باره شعر معاصر پښتو و نگاه انتقادی به شعر دوران معاصر تألیف مرحوم اسناد حبیبی . رساله در قید حدود ۴۰ صفحه به سال ۱۳۶۰ هـ س دره چله - کابل و بعد به شکل رساله جداگانه به همان سال از سوی پښتو تولنه (آکادمی علوم افغانستان) به چاپ رسیده است . (سنترل ایشیا ص ۵۳)

په خان باور :

کتابیست اجتماعی از (دوکتور سدو ئیل سمایلز) انگلیس . مترجم آن بزبان پښتو مرحوم ارسلان سلیمی - این کتاب ۱۵۲ صفحه در سال ۱۳۱۷ هـ ش از طرف روز نامه اصلاح در مطبعه دولتی کابل طبع و نشر گردیده است .

په شلهه پیړی کی دافغانستان هنر :

رساله ایست پیرامون معرفی بخش های گوناگون هنر افغانستان در قرن بیستم رساله را علامه حبیبی به شیوه تحقیقی تألیف نموده و به سال ۱۳۶۰ هـ ش به اقساط در مجله هنر به چاپ رسیده است .

پیام مشرق :

اثر مشهور شاعر معروف مشرق زمین علامه اقبال لاهوری است. مرحوم شیرمحمد مینوش آنرا منظوم ترجمه داشته است. این ترجمه منظوم را اکلدیمی پښتوی پشاور ۶۲۴ صفحه، در سال ۱۹۶۳ طبع نموده برین ترجمه ۱۴ صفحه مقدمه مرحوم مولانا عبدالقادر و ۱۴ صفحه ترجمه مقدمه علامه اقبال نیز آمده است.

(پښتو پانگه ۳۸۳ر۲ - ۳۸۴)

پیر بابا :

رساله ایست در شرح حال سید علی تردی مشهور به پیر بابا تألیف نصرالله خان نصر. این رساله بار دوم به سال ۱۹۵۲ ع (۱۶ صفحه) در پشاور به چاپ رسیده است.

پیغام :

مجموعه اشعار عشقی واجتماعی شفیق کاموی است، و در سال ۱۳۳۷ ه ش ۶۲ صفحه در مطبعه دولتی کابل از طرف اداره پښتون بزغ طبع و نشر شده است.

(پښتو پانگه ۳۸۴ر۲)

ت

تاریخ اعثم کوفی :

تاریخ اعثم کوفی بخشی از تاریخ اسلام است از زنده گی حضرت محمد (ص) آغاز تا شهادت امام حسین واقعاتی را بیان میدارد این تاریخ تألیف خواجه احمد بن اعثم کوفی است (بزبان عربی) که از ترجمه پارسی محمد بن احمد مستوفی هروی محمد مظفر بن اسماعیل قریشی به سال ۱۱۲۶ ه ش به فرمایش افضل خان ختیک بزبان پښتو منثور برگردانده است. تاریخ اعثم کوفی طبع نه گردیده مخطوطه آن حاوی ۳۶۴ صفحه در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود.

(پښتو نسخی)

تاریخ سلطان محمود غزنوی :

تاریخچیت از سلطنت و فتوحات سلطان محمود غزنوی که فرشته آنرا بزبان دری نگاشته و مولوی احمد تنگی همان بخش را از تاریخ فرشته بزبان پښتو برگرداند. تاریخ سلطان محمود رامیجر روس کیپل ۷۵ صفحه در نول کشور پریس لاهور طبع کرده و پادری تی هیوز انگلیس در کلید افغانی جاداده است.

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۸۵ کلید افغانی)

تاریخ سوری :

کتابیست تاریخی در کارنامه های حربی - سیاسی - تاریخی و ادبی دودمان سوریان غور - این کتاب رامحمد بن علی البستی درحوالی قرن هفتم هجری نبشته است. درین تاریخ - شرح حال امیر کروړ سوری اولین شاعر معلوم زبان پښتو شیخ اسعد سوری و بنکارند وی قصیده سرایان قدیم این زبان با انتخاب کلام ایشان درج بوده است. (دپښتو پخوانی تذکری ۱۹-۵۱)

تاریخ مرصع :

این تاریخ مهم و مغتنم زبان پښتو تألیف افضل خټک است. از سال ۱۱۲۳ هـ ق تا ۱۱۳۶ هـ ق مصروف تألیف آن تاریخ بود ، بخشی ازین تاریخ ترجمه مخزن افغانی نعمت الله هروی باشد ، مولف در تألیف این اثر از آثار تاریخی دیگر نیز سود برده و در ۱۲۰ موارد اقتباساتی از بیاض خوشحان خان دارد - رویداد های خانی و سرداری دودمان خود را نیز بدان افزوده است .

نسخ خطی تاریخ مرصع فراوان است متن مکمل آن از روی شش نسخه با تعلیقات و مقدمه سودمند مردم استاد کامل مومند در قید در پیش از ۱۴۹۲ صفحه به سال ۱۹۷۴ ع از سوی یونیور سٹی بک ایجنسی پشاور به چاپ رسیده است .

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ص ۲۸۴)

تاریخی چاریتی :

مجموعه ایست از اشعار انتخابی: عزیز - دلیل - عبدالحکیم سٹی و ملا مقصود . اشعار گردآمده در مجموعه هر یک بیانگریک واقعه تاریخی است . گردآورنده آن مرحوم نصر الله خان نصر است. تاریخی چاریتی ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ در پشاور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۸۸)

تاریخی قصی :

رساله ایست مختصر در شرح پاره از واقعات تاریخی ایکه در بعضی اشعار اولسی بیان گردیده ، تاریخی قصی در قید ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۲ ع در پشاور چاپ و نشر شده است .

التبلیغ :

رساله ایست در باره تبلیغ مسلك قادیانی، این رساله راقاضی محمد یوسف احمدی به نظم و نشر تألیف کرده ، رساله ۱۸ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است .

تبیان الحقایق :

شرحیست از مخزن الاسلام والفاء نامۀ اخوند کریمداد که در دو جلد تهیه شده . شارح آن ولی الله بن محمد گل بن بهادر کوهاتی است که به سال ۱۲۷۶ از شرح آن فارغ گردید ، این شرح تا حال طبع نشده ، مخطوطات آن جلد اول (۳۱۰ صفحه) و جلد دوم (۳۵۴) صفحه در کتابخانه پوهنتون کابل موجود است

(پښتو نسخی)

تبیین الواجبات لتخریب العادات :

اثر منظوم است از ملا عبدالباقی افغان . موضوعات خرافی و عادات بد جامعه را در روشنائی مسایل دینی و احکام شرعی منظوم شرح کرده است تبیین الواجبات به سال ۱۳۴۱ هـ ق در ستم پریس لاهور چاپ شده ، نسخ خطی این کتاب در کتابخانه های استاد دانشمند پوهاند عبدا- لشکور رشادو محمد نور خان قند هاری یافت می شود .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۸۹)

تجوید :

مثنوی ایست در بحر خفیف از امیر . درین رساله امیر قواعد ابتدایی تجوید قرآن عظیم را با استفاده از کتب قابل اعتماد و معتبر این علم

منظوم کرده است . تجوید امیر تاهنوز چاپ نه شده نسخه خطی واحد تاحال معلوم آن ۲۱ ورق (کتابت سال ۱۰۲۳ ه ق) در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود

(فهرست نسخ خطی پښتوی آرشیف ملی)

تجوید :

رساله ایست شامل دوازده فصل در بیان قواعد و اصول تجوید قرآن . ناظم این رساله شیر محمد هوتک باشد ، وی تجویدش رابه مثنوی بحر خفیف نظم نموده است . تجوید ملا شیر محمد ۵۲ صفحه ضمیمه است . از اعمار فین همان مولف به چاپ رسیده . قدیمترین چاپ آن از سال ۱۲۸۰ ه ق باشد که در بمبی صورت پذیرفته است .

(دپښتو تجوید ونو تاریچه ص دیا لس)

تجوید :

رساله ایست منظوم از یاسین درانی شاعر عصر احمد شاهی در تجوید قرآن عظیم . تجوید یاسین درانی حاوی یازده باب و یک مقدمه باشد بعضی ابواب آن فصول نیز دارد . ابیات آن از ۱۲۰۰ افزون گزارش شده است . تجوید یاسین درانی به چاپ نرسیده نسخه واحد تاحال معلوم آن در کتابخانه زلمی هیوادمل نگاهداری میشود .

(دپښتو تجوید ونو تاریخچه ص دوه شپيته)

تحفة الاخبار :

مثنوی ایست دینی که به قسم سوال و جواب تهیه شده است . در آغاز سوال مطرح میشود و پس از آن جوابش میاید . جابجا در بین متن پښتو احادیث و آیات قرآنی نیز آمده است این رساله در حاشیه روضه

النعمیم طبع ۱۳۰۵ ه ق لاهور بیامده (حواشی ص ۱-۱۸)

(مترجم و ناظم آن محمد رفیق است)

تحفة الجیبیه :

اثر منظومست از حاجی محمد امین . درین کتاب موضوعات مختلف دینی و اخلاقی گرد آورده شده است .

تحفة الجیبیه ۸۰ صفحه بسه سال ۱۹۳۸ ع در پشاور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۳۹۱-۳۹۲)

تحفة السالکین :

اثریست منظوم بزبانهای پښتو و دری . ناظم آن محمد رضا ننگر هاریست وی کتابرا در سال ۱۳۴۵ ه ق تکمیل نموده ، موضوعات تصوفی و دینی را در آن بیان میدارد . این کتاب چاپ نشده نسخه خطی آن بخط محمد اکبر دیده شده است . (مجله کابل شماره ۶) سال ۱۳۵۶)

تحفة المدايح :

نام مکمل این کتاب باین شرح است : (تحفة المدايح مجموعة النصايح) مجموعه اشعار ملاحسن تلو کانی است که باین نام مسما بوده تا حال به چاپ نرسیده است . نسخه خطی آن ۲۳۵ ورق در کتابخانه سلیمی قندهاری موجود بود . اشعار مجموعه از نگاه موضوع در نعت آنحضرت (ص) متاقب چهار یار و دیگر مسایل مذهبی و دینی سروده شده است در تحفه اشعار پښتو و پارسی شاعر یکجا بیامده است . (پښتو نسخی)

تحفة النبوة :

درین کتاب پیرامون موضوع وحی و الهام مهدی آخر زمان و مسیح موعود . دسخن گفته شده است ، مؤلف آن قاضی محمد یوسف احمدی است . رساله منظوم و منشور تهیه شده مطبوع می باشد .

تحفة صالح :

کتابیست تذکره مانند که در حوالی قرن دهم هجری نگارش یافته و مؤلف آن شیخ الله یار الکوزی باشد . این کتاب یکی از مأخذ پته

خزانه بود . که مؤلف شرح حال و اشعار شیخ محمد صالح الکوزی و علی سرور لودی را از روی ایسن کتبه پر داشته است .
(دینپتو پخوانی تذکری ص ۳۷-۳۹)

تذکره :

اثر یست منظوم و منثور از سید عبدالغنی کاموی . وی به سال ۱۳۲۸ هـ ق ارشادات دینی ، و پندهای اخلاقی و قصص و روایات دینی را به نظم مثنوی ، و نثر بزبان پښتو از کتب معتبر ترجمه کرده و نامش را (تذکره) گذاشته است .
مخطوطه آن ۱۲۵ ورق در کتابخانه ، پروفیسو ولی محمدخان سیال کاکر محفوظ است .
(پښتو نسخی)

تذکره ابرار :

مثنویست از مهین شاعر قسرن دوازده ، وی این اثر را از نثرپاریسی به نظم پښتو برگردانیده است . ، تذکره ابرار اشاعر به سال ۱۱۲۷ هـ ق نظم داشته تا حال به چاپ نرسیده است ، سه نسخه خطی آن معلوم است ، یکی نسخه خطی میوزیم ملی دهلی ۱۶۲ ورق بخط گل محمد پشاوروی کتابت شده در سال ۱۱۷۵ هـ ق . دومی نسخه خطی آرشیف ملی افغانستان و سومی نسخه خطی اکادیمی پښتوی پشاور .
(دهند دکتابخانو پښتو خطی نسخی)

تذکره الشعرا :

تذکره ایست در شرح حال ۱۹۶ شاعر قدیم زبان پښتو . مؤلفین این تذکره مولوی صالح محمد هوتک و سراج الدین خان سعیداند . تذکره الشعرا تا حال به چاپ نرسیده است . نسخه خطی آن ۲۹۳ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است متن این تذکره را از روی همین نسخه خیرندوی خدمتکار آماده چاپ نموده است .

تذکره الاولیاء :

کهنترین تذکره منظم زبان پښتو است تألیف سلیمان ماکودر حدود

سال ۶۱۲ هـ ق . متن کامل تذکره الاولیای سلیمان ماکو بدسترس مقرر ندارد . ولی برگی چندی ازین کتاب را علامه حبیبی دریافت نمود ، بار اول به سال ۱۳۱۹ هـ ش در سالنامه کابل و بار دوم در بخش های نخستین جلد اول پښتانه شعرا چاپ و نشر کرد ، همین چند برگ تذکره بار سوم به شکل رساله مستقل در سال ۱۳۶۱ هـ ش با مقدمه شروع و تعلیقات مفصل استاد حبیبی از سوی اکادیمی علوم چاپ و نشر شد .
(داستاد یاد ص ۱۱۶)

ترانه آزاد :

نظمیست اجتماعی از آزاد گل کاکاخیل . در آغازین صفحات این رساله مقدمه بقلم ناظم زیر عنوان درددل به چشم میخورد (۶ صفحه) و بعد نظم شروع میشود . همه این رساله ۳۰ صفحه است ناظم آنرا به سال ۱۳۲۴ هـ ق منظوم تکمیل داشته و در اگره به چاپ رسیده است .

ترانهء محفل :

قصه ایست از داستان عشق روشن با نو و اختر منیر سود اگر بچه . این قصه را انخر گل از اردو زبان پښتو منظوم بر گر دانه و به سال ۱۳۴۸ هـ ق در لا هور زپو ر طبع یو شیده است .
(پښتو منظومی قصی ص ۲۷)

ترجمان القرآن :

ترجمه ایست از تفسیر ترجمان القرآن مولانا ابوالکلام آزاد ، این تفسیر را خان عبدالصمد اڅکزی ترجمه داشته ، وی به ترجمه آن بتاريخ ۲۹ اکتوبر سال ۱۹۴۸ ع در زندان مچ دست یازید و در انجا به پایان رساند .

ترجمه پښتوی ترجمان القرآن خان اڅکزی طبع نشده

نسخه خطی آن ۵۶۶ صفحه در خانواده آن بزرگ مرد نگاهداری میشود .
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۳۵۴)

ترجمه نماز :

از رحیم‌داد شاعر حدود قرن دوازدهم هجری شاعر متن عربی نماز را به نظم پښتو برگردانده است. این متن در حاشیه بعضی (نسخ چاپی) رشیدالبیان در هند طبع شده و نسخ خطی آن نیز موجود است. (دستنو یس کتابخانه پوهاند دوکتور جاوید (پښتو نسخی)

ترسنامه افغانی :

اثر منظوم میست از قابل اورکزی شاعر عصر احمد شاهی (۱۱۶۰-۱۱۸۶) ه. ق. این اثر ترجمه (دقایق الاخبار) باشد، که شاعر در ترجمه آن قالب مثنوی بحر خفیف واگزیده است. ترسنامه قابل اورکزی بار هادر دهلی، لاهور و پشاور طبع شده، نسخه خطی آن در کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر در کویته نیز موجود است.

(پښتو پانگه ۹۳۴۲ پښتو نسخی مسوده)

ترکیب :

رساله ایست مثنوی در مسایل نحوی از مولانای بیبتو، رساله به منظور مقاصد درسی تهیه شده نسخه خطی این ترکیب در کتابخانه یو-نیورستی پشاور محفوظ است (۲۹ صفحه بخط میراحمد کتابت در سال ۱۲۳۴ ه. ق.).

تشریف نامه :

رساله ایست منظوم و ترجمه شده از زبان پارسی. مؤلف پارسی آن شیخ فرید و مترجم پښتوی آن عبدالرحمن زمیندای باشد. وی این اثر را به سال ۱۲۱۹ ه. ق. به مثنوی پښتو ترجمه کرده است. درین رساله مکارم و سیرت آنحضرت (ص) بیان شده. تشریف نامه پښتو تا حال چاپ نگردیده است نسخه خطی آن ۴۴ صفحه، نبشته شده در سال ۱۲۲۱ ه. ق. در مجموعه دستنویسهای کتابخانه زلمی هیوا زمل موجود است.

تفسیر افضلیه :

تفسیر یست از قرآن عظیم. مفسران افضل خان عمر خیل نویسنده در هندوستان شمالی میزیست وی شخص متنفذ قرن دوازدهم است. مفسر قرآن عظیم را به نثر پښتو در سال ۱۱۷۳ ه. ق. تفسیر نموده بعضی از اشعار پښتو نیز بگونه مثال در آن آمده، نثر آن بسیار روان و سیلس نیست این تفسیر چاپ نه شده است پانزده پاره اول آن بدسترس مقرر دارد.

۸ پاره اول در ۸۲۶ ورق مخطوطه نمبر ۴۴۷ اکادیمی پښتو پشاور. ۷ پاره دیگر در دو جلد محفوظ در رضالا بیریری را میور، چنداول آن ۳۰۷ ورق (نمبر ۱) جلد دوم آن ۲۸۷ ورق نمبر ۲ (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۹۸ - ۲۰۲)

تفسیر بدرمنیر :

تفسیر مثنوی قرآن عظیم است موسوم به (تفسیر بدرمنیر) از دوست محمد ختک نویسنده و شاعر قرن سیزدهم. مفسر تفسیر را به سال ۱۲۷۵ ه. ق. به اتمام رسانیده است مطبوع نیست نسخه خطی آن ۵۵۰ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است. استا گرانقدرم استاد رشاد نبشته اند: تفسیر بدرمنیر ترجمه تفسیر حسینی باشد. (پښتو نسخی و یادداشت استاد رشاد)

تفسیر پښتو :

تفسیر یست مثنوی از قرآن عظیم. ده پاره اول آن در دست بوده و متباقی آن تا هنوز مکشوف نیست زبانش روان و ساده است. مفسر در نگارش تفسیر خود از جلالین، مدارک، حسینی و تفاسیر معتبر دیگر سود جست است.

مفسر آن عصام الدین احمد بن عزیز الله بن عصمت الله چغتی از مفسران قرن دوازدهم باشد در نواحی قندهار میزیسته این، تفسیر تا هنوز طبع نشده، مخطوطه پاره های موجود آن ۵۳۴ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است. (پښتو نسخی)

تعادل په ژوند او ادب کې :

کتابیست ادبی و اجتماعی از توفیق الحکیم، توسط عبدالهادی هدایت ترجمه گردیده و در سال ۱۳۴۰ هـ ش ۱۵۰ صفحه از طرف پښتو ټولنه در کابل طبع و نشر شده است. (پښتو پانگه ۳۹۷۲)

تعرفه پښتو او امر د پښتو :

در بخش اول آن تعریفات مختصر اسم ، فعل ، حرف ، و در بخش دوم آن - ابعثاتی درباره افعال و مصادر آمده است. در اخیر منظومه مولف نیز ضم کتاب است. مولف آن حبیب الله کشاف تره کی بوده، کتاب را به سال ۱۳۲۱ هـ ش تألیف نسخه خطی آن ۷۸ ورق در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود. (پښتو نسخی)

تعلیم المبتدی :

رساله ایست در اساسات علم تجوید از حافظ نصیرالدین پغمانی. وی این رساله را به سال ۱۲۹۳ هـ ق در شانزده باب به نثر پښتو تألیف داشته ، مقدمه و خاتمه نیز دارد. این رساله به استفاده آثار معتبر این علم تألیف شده است. تعلیم المبتدی تا حال به چاپ نرسیده نسخه واحد تا حال معلوم آن در کتابخانه زلمی هیوادممل نگاهداری میشود ، تعداد صفحات آن ۷۷ باشد که به سال ۱۲۹۹ هـ ق توسط محمد ابراهیم لغمانی خطاطی شده است. (دپښتو تجوید و نو تاریخچه ص دوه څلو پښت)

تمیم انصاری :

اثریست حکایتی در داستان کم شدن تمیم انصاری و رفتن خانمش به دربار خلافت ، گویند تمیم سه و نیم سال مفقود بود. قصه تمیم انصاری در ادبیات مشرق به نظم و نثر روایتها دارد. بزبان پښتو نیز دوتن از شاعران این زبان به نظم این داستان دست یازیده اند. ۱- عبدالکبیر قصه را به سال ۱۱۵۸ ورق به مثنوی پښتو ترجمه داشته ، تمیم انصاری عبدالکبیر ۸۰ صفحه به سال

۱۲۸۶ هـ ق در پشاور به چاپ رسیده است. نسخ خطی آن نیز یافت میشود. (دستنویس کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر)

۲- امیر شاعر دیگر است که این قصه را برشته نظم کشیده ، تمیم انصاری امیر تا حال به چاپ نرسیده. مخطوط آن ۳۰ ورق در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری می شود.

تنبيه الكاتبين :

رساله ایست از قاری حسن و ملاشهور درین رساله برای کاتبان و نسخه برداران هدایاتی درباره نسخه برداری و نگارس قرآن عظیم آورده شده است.

تنبيه الكاتبين ۸۰ صفحه به سال ۱۹۱۷ در پشاور چاپ شده است (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۰۰)

تواریخ افغانه :

تاریخچیت از قبیلۀ یوسفزی و مهاجرت آنها به کابل و از کابل به وادی پشاور و دره های وادی سوات و ارتباط شان با قبایل دیگر شرحی در باره بعضی از مشاهیر سیاسی و حربی و ملی و روحانی این قبیله واقعات دران قصه گونه بیان شده سال تألیف آنرا ۱۰۳۳ هـ ق نبشته اند. مولف آن در نسخه واحد معلوم این کتاب شیخ میر داد خلیل است.

امادر باره مولف آن اختلاف نظرهای در بین دانشمندان وجود دارد. تاریخ حافظ رحمت خانی شکل منقح و مختصر شده این تاریخست. مخطوط تو-

اریخ افغانه بخط پیرمعلم شاه (تألیف ۱۱۸۲ هـ ق) در میوزیم ملی دهلی محفوظ است (۱۱۳ ورق) هـ و اتوارخ حافظ رحمت خانی که بر مبنای همین تاریخ تهیه گردیده به سال ۱۹۷۱ ع با مقدمه پرو فیسور محمد نواز طایراز سوی اکادمی پښتوی پشاور چاپ شد مؤلف آن را پیرمعلم شاه نبشته اند.

(دهند کتابخانوی پښتو خطی نسخی ۵۷)

تواریخ بیت الله و زیارت مدینه :

از محمد امین تهکالی . اثریست در باره تاریخ مکه معظمه و مدینه منوره . تواریخ بیت الله به سال ۱۲۶۹ هـ ق ۵۶ صفحه در دهلی طبع شده است . (پنبتو پانگه ج ۲ ص ۴۰۱)

توبه النصوح :

ناولیسست اجتماعی و اخلاقی . توبه النصوح را بزبان اردو دپتی نذیر - احمد نبشته است و محمد یوسف کاکاخیل آنرا به سال ۱۳۲۴ هـ ق بزبان پښتو ترجمه داشت . مقدمه و خاتمه منظوم بدان افزود . توبه النصوح پښتو در همان سال ترجمه ۴۳۴ صفحه در هند وستان قدیم به زیور طبع اراسته شده است .

(زیری مجله فوق العاده ص ۴۳ د

پښتو نادر چاپی کتابونه)

تورده هیری بابا :

رساله ایست کوچک در شرح حال شخص روحانی بنام گل محمد متوفای ۱۱۸۰ هـ ق مشهور به تورده هیری بابا رساله را مرحوم نصر تالیف نموده ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۲ ع در پشاور به چاپ رسیده است .

تولد نامه :

قصه ایست از تولد وزنده کی امامین حضرت امام حسن و امام حسین (رض) موسوم به تولد نامه ناظم آن غلام محمد گکیانی معرفی شده است ، این قصه تاهنور چاپ نه شده نسخ خطی آن یافت میشود یک نسخه آن در کتابخانه های بریتانیا موجود است .

(فهرست میکنزی ۱۰۸)

تیراه :

اثریست تاریخی ، ادبی و ثقافتی از مرحوم رښتونی این کتاب تا حال طبع نشده ، نسخه دستنویس آن بخط مؤلف در قید ۵۶۲ صفحه در کنجینه نسخ خطی اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

تیراه - اپریلی :

کتابیست در تاریخ مبارزات ، جنگها جغرافیا کلتور زبان و ادب منطقه تیراه و مردم اپریلی . مؤلف آن همان رښتونی باشد . کتاب به سال ۱۹۶۰ ع تالیف گردیده چاپ نشده است . نسخه دستنویس آن در کنجینه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

(۲۰۳ ورق)

دستگیر به سال ۱۳۵۶ ه ق ترجمه شده و ۴۸ صفحه در لاهور چاپ گردیده است .

جگره دمحمود افغان ، نیول داصفهان :

کتابیست در شرح وتفصیل جنگ‌های شاه محمود هوتک در اصفهان تألیف محمد امین سر پریگری، نسخ خطی این کتاب نایاب است وامادر آثار بعدی ذکری از موجودیت چنین کتاب به عمل آمده است .
(تاریخی پلتنی ص ۱۶ - ۲۲)

جلیل البرهان :

ترجمه دلیل الاحسان پارسی مولوی عبدالله است ، قاضی گل احمد آنرا به نثر پنبنتو بنام جلیل البرهان ترجمه داشته است . درین اثر در پرتو ارشادات دینی بعضی مسایل ووصایای اخلاقی بیان شده ، جلیل البرهان ۸۰ صفحه به سال ۱۳۳۰ ه ق در لاهور به طبع رسیده است .
(پنبنتو پانگه ج ۲ ص ۴۰۹)

جمال خان وزیب النساء :

این قصه از داستانهای فولکلوریک زبان پنبنتوست . قصه جمال خان در مناطق قندهار شهرت زیاد دارد، جمال خان وزیب النساء را شاعری بنام نورسیب در اوزان اولسوسی شعر پنبنتو برشته نظم درآورده ، ودر جلد دوم پنبنتنی سندری به چاپ رسیده است . (طبع ۱۳۳۵ ه ش) در کتاب پنبنتو قصی نیز روایتی ازین داستان چاپ شده است .

چمچه :

درین اثر حکایتی گفت و شنود عیسی (ع) با چمچه بی بیان شده است . اثر یست روایتی ودور از واقعیت . این داستان در اکثر زبانهای مشرقزمین

ج

جامع الانوار :

اثریست منظوم در بیست ویک باب جوانب مختلف زندگی حضرت محمد (ص) را بیان میدارد . ناظم آن محمدخان نام دارد از قوم زمندبود ودرملتان میزیست ، شاعر اثرش را به سال ۱۱۱۸ ه ق منظوم داشته است . تاهنوز به چاپ نرسیده، نسخ خطی آن در کتب خانه های ذیل موجود است :

۱-مخطوطه : پروفیسور سیال ۱۸۴ ورق

۲-مخطوطه : آرشیف ملی افغانستان .

۳-مخطوطه : ملاعبدالغنی قندهاری .

۴-مخطوطه اکادیمی پنبنتوی پشاور

جام محبت :

دیوان اشعار میر عبدالله موسوم به جام محبت . درین مجموعه ۱۴۲ غزل و قصاید غزل گونه شاعر بامسدس پارسی وی خطاطی شده است ، جام محبت مطبوع نیست نسخه خطی آن (۴۸ ورق) درمجموعه خطی اکادیمی پنبنتوی پشاور نگاهداری میشود .

جفا کاره معشوقه :

داستانیست روایتی که از زبان اردو به مثنوی پنبنتو توسط غلام

موجود است ، بزبان پښتو نیز ازین زبانها راه یافته است . پنج ترجمه وروایت این قصه در زبان پښتو موجود باشد :

۱ - امام الدین قصه جمجمه را در قالب مثنوی پښتو نظم نموده، از چاپ اثرش اطلاعی ندارم ولی سه نسخه خطی آن به من معلوم است یکی نسخه کتابخانه های بریتانیا و دیگری نسخه رضالایبری رامپور. و سومی نسخه پروفیسور سیال گاکر

۲- رشید نیز این قصه را به مثنوی پښتو بیان داشته است. وی این قصه را به سال ۱۲۴۷ ه ق نظم نموده . تا حال به چاپ نرسیده است مخطوطه آن کتابت شده در سال ۱۲۶۵ ه ق بخط ملا عبدالرحیم در کتابخانه زلمی هیوادل موجود است .

۳ - قصه جمجمه راهواری احمد تنگی به سال ۱۲۸۸ ه ق به مثنوی بحر طویل پښتو نظم نموده، قصه جمجمه مولوی احمد تنگی ۱۶ صفحه به سال ۱۲۹۲ ه ق در دهلی به چاپ رسیده است .

۴- احمد خلیل نیز از ناظران این قصه باشد وی این قصه را به مثنوی بحر خفیف نظم نموده ، قصه جمجمه احمد خلیل ۱۲ صفحه به سال ۱۳۲۰ ه ق در لاهور به چاپ رسیده است .

۵ - شاعری بنام گندهیری نیز از ناظران این قصه قلمداد شده است. (مجله کابل شماره (۳) سال ۱۳۲۰ دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی)

جنت النعیم :

اثر منظوم است از حاجی مظفر پشاوروی موسوم به جنت النعیم المشهور به پنبه دودی ، درین اثر مسایل دینی در قالب مثنوی بحر خفیف بیان شده

جنت النعیم ۲۰ صفحه در ستیم پریس لاهور چاپ گردیده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۰-۴۱۱)

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از اشعار متفرق پارسی گویان وشاعران پښتو سرا جنگ در ۱۳۵۲ ه ق توسط فقیر محمد عثمان خطاطی شده است. درین

مجموعه اشعار پښتوی وکیل الدوله محمد علم خان ومحمد عمر خان نیز وجود دارد (مخطوطه کتابخانه استاد عزیزالدین پولزائی) .

جنگ اشعار :

درین جنگ اشعار : عبدالرحمن بابا، کریمداد ، بابوجان ، دلاورخان بیامده خطاط و جمع کننده آن صالح محمد بن موسی است . جنگ ۸۴ صفحه دارد. نسخه خطی آن مورد استفاده مولف تیر هیر شاعران بود. / تیر هیر شاعران ص ۱۴۸

جنگ اشعار :

درین جنگ ۱ نتخا با اشعار شعرای مختلف آمده "

و در آن از بابوجان يك شعر شیر محمدسه شعر عبدالرحمن مومند ۴ شعر جان محمد يك شعر محفوظ است ، گردآورنده این جنگ اشعار عبدالغنی کاسی است که به سال ۱۱۶۵ ه ق بخط خودش در دارالامان ملتان خطاطی شده جنگ ضم نسخه خطی ای از مخزن الا سلام است که در کتابخانه انستیتوت تحقیقات عربی و پارسی تو نگ ایالت راجستان هند نگاهداری میشود (۱۰ ورق)

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۰۱)

جنگ اشعار :

درین جنگ سه پارچه شعر از شاعری بنام محمد حقیق و پارچه های اشعاری از شاعرانی چون : علی خان، حمید - شاعری نام - مطیع الله و در اخیر آن حکایت رسول صالح محمد ضبط است دستنویس جنگ ۲۴ ورق در مجموعه نسخ خطی اکادیمی پښتوی پشاور موجود است.

جنگ اشعار :

مجموعه ایست حاوی ۱۸ غزل خانگل خلیل غزلی از مسعود ، وغزلیات نام وقاسم شعرای کلاسیک پښتو مخطوطه آن ۹ ورق ضمیمه با اشعار دیگر پارسی در کتابخانه مرکز بین المللی تحقیقات پښتو محفوظ است

جنگ اشعار :

جونگیست حاوی دو نورنامه از جان محمد وغلام نوی، شمایل نامه از (اخوند

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از اشعار کلاسیک دینی پښتو درین مجموعه حکایت رسول از سلیمان وفات نامه ، شمایل نامه پنج گوهر از اخوند در ویزه و دیگران و سایر منظومات پښتو گردآمده دستنویس آن ۲۴ ورق کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکردر کوچه محفوظ است . جامع وخطاط آن محمد در ازنام دارد . (پښتو نسخی)

جنگ اشعار :

مجموعه اشعار صدیق ماشوری و طالب قندهاری . درین مجموعه منتخب غزلیات عشقی این دو شاعر قندهاری محفوظ شده دستنویس آن ۸۴ ورق در کتابخانه نجیب قندهاری موجود است . (پښتو نسخی)

جنگ رسایل دینی :

مجموعه ایست که در آغاز آن شمایل نامه حضرت (ص) از اخوند احمد در بخش دوم نور نامه جان محمد ، در بخش سوم آن قصیده سریانی بابو جان آمده است . نسخه خطی این جنگ ۸۴ ورق در کتابخانه مرکز تحقیقات بین المللی پښتو نگاهداری میشود (آکادمی علوم) .

جنگنامه امام قاسم :

اثر منظوم است از غلام محی الدین حزین . درین جنگنامه قصص جنگهای امام قاسم فرزند امام حسن (رض) گردآوری شده است . جنگنامه امام قاسم ۲۰ صفحه به سال ۱۳۳۳ هـ ق در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۳)

جنگ نامه امامین :

اثر منظوم است از سید حسین ، درین اثر واقعات کربلا در قوالب قصاید ، غزلیات و مخمسات نظم شده ، و به جنگنامه امامین موسوم گشته است .

جنگنامه امامین ۳۶ صفحه به سال ۱۲۹۳ هـ ق در دهلی چاپ شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۳)

درویزه) شعری از صادق مناجاتی از گل محمد ، نعنی از رحیم ، مناجاتی از مطیع الله و قصیده نعنی از علی بیگ جا مع آن معلوم نیست مخطوطه جنگ در کتابخانه دانشمند برین محفوظ می باشد .

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از منظومات مذهبی شعرای کلاسیک پښتو ، درین مجموعه منتخبات منظومه های : خواجه محمد ، عبدالرحیم ، اخوند احمد در ویزه ، شیخ محمد سعید ، سیدوارزانی و دیگران محفوظ باشد مخطوطات آن در کتابخانه های ذیل دیده شده است :

۱- مخطوطه آرشیف ملی افغانستان

۲- مخطوطه کتابخانه سلیمی قندهاری ۱۲۷ ورق / ۱۱۹۵ هـ ق

۳- مخطوطه کتابخانه نگارنده .

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از اشعار دینی شعرای قرن دهم و یازدهم هجری . در مجموعه منظومات اخوند در ویزه ، عبدالرحیم واحد محفوظ بوده ، مخطوطه آن ۱۴ ورق در کتابخانه پروفیسور سیال کاکردر کوچه محفوظ است . (پښتو نسخی)

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از آثار : امام الدین ، صدر خان ختک ، خانزاده ، مطیع الله غلام نوی و محمد گل فقیر ، در مجموعه قصص و منظومات دینی ، مذهبی و خیالی چون : قصه جمجمه ، جنگنامه شیرعلی - نورنامه و مناجاتها ضبط است . مخطوطه در کتابخانه پروفیسور سیال نگاهداری میشود . (پښتو نسخی)

جنگ اشعار :

مجموعه ایست از منظومات مذهبی ، درین مجموعه : ترجمه درود اکبر مناجات محمد گل فقیر ، نورنامه اخوند میاداد ، وفات نامه از اخوند احمد محفوظ است . نسخه خطی آن ۹۹ ورق در کتابخانه پروفیسور سیال کاکردر موجود باشد . (پښتو نسخی)

جنگنامه انوری :

حالات زنده گانی و قصص کارنامه های انوری . تهران مردم ترک است . این داستان رازاحت زاخپای شاعر و نویسنده زبان پښتو به مثنوی پښتو سروده است - ۸ صفحه آغازین داستان واقعات زنده گی وی به نثر پښتو بیامده و بعد قصه شروع شده است . این جنگنامه ۷۲ صفحه در لاهور چاپ شده است .

جنگنامه چترال :

اثریست منظوم از ملا نعمت الله نوشهری . درین جنگنامه قصص جنگهای پاچاهان محلی چترال با معرفی مختصر آنها آمده است . جنگنامه چترال ۲۸ صفحه به سال ۱۳۱۴ هـ ق در دهلی چاپ شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۴)

جنگنامه حسنین و بی بی سکینه :

قصه شهادت امامین است . این جنگنامه را ملا نعمت الله نوشهری به مثنوی بحر طویل نظم نموده و آنرا جنگنامه حسنین و بی بی سکینه نام گذاشته است . جنگنامه حسنین ۵۶ صفحه به سال ۱۳۳۸ هـ ق در هند قدیم طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۵)

جنگنامه حضرت علی :

از ملا نعمت الله نوشهری درین اثر قصصی راجع به جنگهای حضرت علی آورده شده در اخیر آن رسایلی بنامهای گلدسته نادری ، طلسمات - خاورنامه جدید - و شجاعت نامه حیدری نیز درج بوده است اثر در قالب مثنوی بحر طویل نظم شده است . جنگنامه حضرت علی ۹۶ صفحه به سال ۱۹۳۷ ع در لاهور طبع گردیده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۵)

جنگنامه رستم و سهراب :

از نعمت الله نوشهری ترجمه بخشی از داستان رستم و سهرات شاهنامه فردوسی است این داستان را شاعر به مثنوی بحر طویل ترجمه داشته است - داستان رستم و سهراب ملا نعمت الله سه بار در لاهور و پشاور

به چاپ رسید ، متن تحقیقی آنرا زلمی هیواد مل از روی همین سه نسخه تهیه دیده با مقدمه حواشی آماده چاپ کرده است .

جنگنامه زقوم :

اثر منظوم است از امیر . درین اثر قصه روایتی جنگ زقوم در غاب غزلیات و قصاید نظم شده است . جنگنامه زقوم ۱۶ صفحه در دهلی چاپ شده است . این قصه را ابراهیم سواتی نیز منظوم نموده و بنام قصه زقوم شهرت دارد . قصه زقوم ابراهیم چاپ نه شده است . نسخ خطی آن یافت میشود ، یکی از نسخ خطی آن در مجموعه نسخ خطی زلمی - هیواد مل نگاهداری میشود . (۱۰ ورق بخط ملا رسول داد کتابت سال ۱۲۸۰ هـ ق)

جنگنامه زیتون :

از ملا رحمت . این قصه جنگی را شاعر به مثنوی بحر طویل به نظم در آورده است . جنگنامه زیتون ۳۶ صفحه به سال ۱۳۳۵ هـ ق در لاهور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۱۴۶)

جنگنامه زیتون کلان و جدید :

همان قصه روایتی زیتون است که شاعر دیگری بنام عبدالحکیم به طرز جدید به مثنوی بحر طویل ترجمه داشته است و آنرا جنگنامه زیتون کلان و جدید نام گذاشته است . جنگنامه زیتون عبدالحکیم در پشاور به چاپ رسیده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۷)

جنگنامه شیر علی :

قصص جنگهای حضرت علی (رض) خلیفه چهارم اسلام است . این جنگنامه را صدر خان ختک بن خوشحال خان شاعر حدود قرن دوازدهم هجری به مثنوی پښتو سروده است . مخطوطه آن در کتابخانه پروفیسور سیال کاکر محفوظ است .

(پښتو نسخی)

جنگنامه کلان :

قصه منظوم شهادت امامین است از اخوند کبیر شاعر عصر احمدشاهی (۱۱۶۰ - ۱۱۸۶ هـ ق) جنگنامه کلان ۳۲ صفحه به سال ۱۲۹۷ هـ ق در هندو

و پریس دهلی چاپ شده در انبیر آن مناجات محمد عظیم و غزل ملامتصود نیز درج است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۸)

جنگنامه یعقوب (ع) به معه عملاق بادشاه :

مثنویست در بحر طویل ، ارعجب خان پجکی . درین اثر شاعر نسه روایتی جنگ یعقوب (ع) را بجماعه اطلاق بادشاه نظم نموده است . جنگنامه یعقوب ۳۲ صفحه به سال ۱۳۵۴ ه ق در لاهور طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۸۱)

جواهر الانبیا :

نام مکمل آن : (جواهر الانبیامعروف ومشهور به فصص الانبیا) مثنویست در هشت هزار بیت از احمد خلیل . شاعر این اثر را به سال ۱۳۰۱ ه ق منظوم داشته است . جواهر الانبیا بار هادر دهنی پشاور و لاهور به چاپ رسیده است . قدیمترین چاپ آن از سال ۱۳۰۱ ه ق است . همین کتاب را ملا نعمت الله نوشهری نیز منظوم ترجمه کرد و نامش را (قصص الانبیا معروف به جواهر الانبیا گذاشته است . قصص الانبیا ملا نعمت الله ۳۲۷ صفحه به به سال ۱۳۲۸ ه ق در لاهور به چاپ رسیده است .
(کابل مجله شماره (۱۲) سال ۱۳۶۰ پښتو کتاب نبود ص ۲۴۹)

جواهر المیراث :

از فیض الله بن ملا پیر محمد . رساله رساله ایست منشور بگردان از زبان پارسی به پښتو . این رساله چاپ نه شده است ، مخطوطه آن ۳۰ ورق در کتابخانه نجیب قندهاری محفوظ باشد .

جو نگره :

درامیست اصلاحی و تنقیدی از مرحوم عبدالاکبر خان اکبر . درام جو نگره تقریباً نیم قرن قبل از طرف جمعیت (خدایی خدمتگاران) بروی سٹیج تمثیل شد . و تا هنوز دوبار در قید ۶۴ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۲۰)

جهاندار شهزاده :

قصه ایست از عشق بهره و ربانو شهزاده جهاندار این قصه از زبانهای دیگر بزبان پښتو راه یافته است ، از ناظمانیکه این قصه را به نظم پښتو برگردانده اند یکی : ملا احمد جان است وی این قصه را در ۳۴ بخش بیان داشته قصه وی در قید ۱۷۱ صفحه در لاهور به زیور طبع اراسته شده است .

شاعر دیگر یکه این قصه را منظوم ترجمه کرده احمدی صاحبزاده باشد . قصه احمدی صاحبزاده ۱۲۸ صفحه به سال ۱۹۶۱ ع با مقدمه مرحوم نصر در پشاور به چاپ رسیده است .

(پښتو منظومی قصی ص ۲۷ - ۲۹)

جهد نامه افغانی :

اثر منظومیست از رضو گل عروت ناظم خرافات و تعبیرات وهم اوری را در باره پریدن اعضای بدن انسان در آن جمع اوری نموده است .

جهد نامه ۱۶ صفحه به سال ۱۳۳۰ ه ق در لاهور چاپ شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۱۱)

کاکا خیل است وی مجموعه را در سال ۱۳۰۱ ه ق با تمام رسانید .
چمن بی عدیل چاپ نشده است نسخه خطی آن (۴۸۷ صفحه)
در گنجینه دستنویس های آکادیمی پښتو پشاور نگاهداری میشود .

چمن عندلیب :

نام یکی از دیوانهای عبدالرحمن ثانی چمن عندلیب است . این دیوان
در حدود سال ۱۲۶۴ ه ق ترتیب گردیده ، ۱۳۳ نسخه دارد و ۲۳۰
پارچه شعر در آن گنجانیده شده است . اشعار دیوان ارائه کننده مطالب
ومفاهیم دینی ، اجتماعی و عشقی است . چمن عندلیب چاپ نشده
دستنویس آن در گنجینه دستنویس های آکادیمی پښتو پشاور نگاهداری
میشود .

چمن بی نظیر :

مجموعه ایست از منتخب اشعار در حدود سی شاعر کلاسیک پښتو
موسم به چمن بی نظیر تمام مجموعه به شکل مستقل چاپ نشده ، بلکه
انتخابی از این مجموعه را هیوز شامل کلید افغانی نموده است نسخه خطی
آن ۱۱۹ ورق در برتش میوزیم نگاهداری میشود .

(فهرست میکزی ۱۰۳)

چهار درویش :

از داستانها و قصص مشهور خاور زمین ، در ادبیات اکثر زبانهای این
دیار موجود باشد ، در ادبیات پښتو سه ترجمه این قصه موجود است
یکی از این ترجمه ها از ملا نعمت الله نوشهری است ، که به مثنوی پښتو
ترجمه گردیده ، این ترجمه سه بار چاپ شده است :
طبع ۱۳۲۶ ه ق ۱۳۶ صفحه در لاهور طبع دوم ۱۹۳۵ ۸۸ صفحه در لاهور
بار سوم ۸۸ صفحه در لاهور .

ترجمه دومی از غازالدین است بنام (قصه شاه خوبان شهزادگی
او دیوسف او دقیر) این ترجمه چهار درویش در قید ۶۴ صفحه به
سال ۱۳۱۸ ه ق در لاهور طبع شده است .
ترجمه سوم آن مشهور است ، از عبدالرحمن ابازی . وی چهار درویش

چ،خ

چار سده :

کتابیست در شرح و بیان مسایل میراث شامل فصول جداگانه موسوم
به چار سده . این اثر تقریر ملای لغمانی است ۱۱۰ صفحه به سال
۱۳۲۴ ه ق در دهلی به چاپ رسیده است .

چمن افغانی :

ترجمه سکندر نامه نظامی گنجوی است موسوم به چمن افغانی سکندر
نامه نظامی رانورالله به سال ۱۲۹۱ ه ق به مثنوی پښتو بر گردانده تا
هنوز چاپ نه شده است مخطوطه آن ۱۸۴ ورق (کتابت شده در سال
۱۳۰۹ ه ق) در میوزیم پشاور نگاهداری میشود .

چمن بی عدیل و گلشن بی تمثیل :

گرانبها ترین مجموعه منتخب از آثار آثار بیشتر از صد شاعر مشهور و نامشهور
پښتو و همچنین از زبان پارسی است . این مجموعه در دو جلد گردآمده
و در یک مجموعه تدوین گردیده ، گردآورنده و جامع آن انجرا گل

رامنثور از زبان اردی بزبان پښتو بنام (چهار چمن نوبهار) به پایان رسانده ، این ترجمه ۶۴ صفحه به سال ۱۳۰۸ هـ ق در دهلی زیور طبع پوشیده است .

خه لیکل یالیک پوهه :

در باره اصول نگارش مرحوم استاد الفت رساله نکاشت که ۹۶ صفحه به سال ۱۳۲۸ هـ ش ازسوی اداره اتحاد مشرقی در جلال آباد به چاپ رسید . نام آن را خه لیکل یالیک پوهه گذاشته بود کتابیست رهنما گونه . بخش اول آن درباره اصول و شرایط نگارنده گی ، بخش دوم آن در برگیرنده نمونه های عالی نثر پښتو است .

(دالفت یاد ص ۱۱۱)

شهری :

درین کتاب شش درام تحت عناوین پښتون شاعر ، بانڈیسی نایسی ، توره وکیل ، بیمه ، ایجنت ، ادبی جلسه گنجانیده شده . در ام نویس آن مرحوم عبدالکریم مظلوم است . این کتاب ۱۳۶ صفحه به سال ۱۹۴۴ ع در دهلی زیور طبع پوشیده است .

ح

جبل المتین :

اثریست منظوم پیرامون عقاید اسلامی ناظم آن محمد شاعر فـرن سیزدهم باشد وی این اثر را به سال ۱۲۸۵ هـ ق به مثنوی پښتو منظوم داشته و نامش را جبل المتین گزیده است . مخطوطه آن ۲۵ ورق در کتابخانه پروفیسور ولی محمدخان سیال کاکر محفوظ باشد اما تا هنوز طبع نشده است .

(پښتو نسخی)

حسن ودل :

این داستان نیز از حکایه های مشهور مشرق زمین است ، که روایت های آن به زبانها ترکی ، دری وارو به نثر نبشته شده و خاور شناسان نیز آنرا بزبانهای دیارشان برگردانده اند ، بزبان پښتو نیز منظوم ترجمه شده است ، ناظم پښتوی این قصه مسافر مروت است . مخطوطه آن در مجموعه مخطوطات پښتو تولنه نگاهداری میشود ، متن حسن ودل پښتو رازلمی هیوادمل از روی همین نسخه تهیه کرد وبامقدمه وفرهنگ در سال ۱۳۶۱ هـ ش از سوی اکادیمی علوم به چاپ رساند .

حصن الایمان :

مثنوی ایست درباره عقاید شامل دوازده باب ، این مثنوی رامعزالدین

ختك به سال ۱۱۵۷ هـ ق تکمیل نموده نامش را حصن الایمان گذاشته است. حصن الایمان مطبوع نیست مخطوطه آن در گنجینه دستنویسهای اکادمی پبنتوی پشاور محفوظ است (۱۶۴ ورق کتابت سال ۱۲۶۶)

حضرت اخون پنجو صاحب :

رساله کوچکیست از مرحوم نصر، درین رساله مؤلف در باره شرح حال اخون پنجو و کارنامه های وی معلومات مختصری ارائه میدارد. رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۱ ع در پشاور طبع شده است. (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۴۳۲)

حضرت سید احمد بریلوی :

خاکه ایست از شخصیت و مبارزات سید احمد بریلوی با انگلیسها. مؤلف آن نصراله خان نصر باشد، مؤلف در نگارش آن از ادبیات عامیانه پبنتو نیز سود جسته است. این رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور طبع شده است. (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۴۳۲)

حضرت شیخ ملی :

رساله ایست مختصر در باره شیخ ملی شخصیت اجتماعی قرن نهم پبنتو نهی یو سفزی و مندو این رساله را مرحوم نصرالله خان نصر تألیف داشته و ۸ صفحه به سال ۱۹۵۵ ع در پشاور به چاپ رسیده است.

حضرت شیخ محمد شعیب :

از نصرالله خان نصر. رساله در شرح حال و شجره انساب شیخ محمد شعیب. در تألیف این رساله مؤلف از ادبیات عامیانه پبنتو نیز استفاده جسته است. رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور طبع شده است. (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۴۳۳)

حضرت عبدالوهاب دمانکی صاحب :

رساله ایست کوتاه در شرح حال پیرمانکی (وفات ۱۳۲۲ هـ ق). مؤلف رساله مرحوم نصرالله خان نصر بود رساله اش ۲۱ صفحه به سال ۱۹۵۴ ع در پشاور چاپ گردیده است

حفظ الاداب :

تجوید مفصل قرآن عظیم است. از رکن الدین. حفظ الاداب قواعد این علم را بیان میکند. آرد سه هزار بیت دارد. حفظ الاداب چاپ نه شده است. نسخه واحد تا حال معلوم آن ۱۸۷ ورق در کتابخانه مطالعات شرقی و افریقایی لندن نگاهداری میشود. (دبنتو تجوید و نو تاریخچه ص نواس)

حقوق اولاد :

دیلا رزوی قصه :

اثر منظوم است که حقوق اولاد بر پدر دران بیان شده است. مؤلف این اثر مولانا الطاف حسین حالی باشد، و مرحوم غلام محمد خان پوپلزی آنرا به مثنوی بحر طویل از اردو به پبنتو ترجمه داشته است. حقوق اولاد ۳۶ صفحه در دهلی چاپ شده است. (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۴۳۴)

حقیقت الاسلام :

درین رساله مسایل دینی و فقهی به گونه سوال و جواب به مثنوی بحر خفیف پبنتو بیان شده است. ناظم آن احمد خلیل باشد. وی رساله را به سال ۱۲۹۹ هـ ق هزار بیت نظم داشته است، حقیقت الا - سلام بارها در دهلی، لاهور و پشاور به چاپ رسیده است یکی از چاپهای تاریخدار آن ۶۰ صفحه از سال ۱۳۲۱ هـ ق در لاهور است. (پبنتو کتاب نبود ص ۱۹)

حکایات الصالحین :

اثر منظوم است از احمد خلیل، شاعر درین اثر قصص پرهیز گاران سلف را گرد آوری نموده و در قالب مثنوی بحر طویل منظوم داشته است. حکایات الصالحین به سال ۱۲۰۳ هـ ق در دهلی طبع شده است. (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۴۳۴)

حکایت رسول :

حکایت است در باره یک خواب حضرت رسالت مآب حضرت محمد (ص) این

حکایت را چندین شاعر و سخنور زبان پښتو نظم نموده ، که هر يك ازین حکایه ها حیثیت اثر جداگانه ای را دارد . شاعرانی که این حکایت را نظم کرده اند عبارتند از :

- ۱- ارزانی روپنانی (۱۰۱۰ هـ ق) در قالب رباعی مطبوع در شماره اول سال ۱۳۵۵ هـ ق مجله ورمه بکوشش زلمی هیوادل .
- ۲- ملا سلیمان شاعر قرن یازدهم ، محفوظ در بیانات افغانی کتابخانه دانشمند برینش و شامل جنگی در کتابخانه پروفیسور سیال
- ۳- از شاعر نامعلوم الاسلام محفوظ در رضالا پیری را مپور (۹ ورق)
- ۴- از صالح محمد ترجمه منظوم از پارسی . مطبوع در حاشیه یکی از چاپهای رشید البیان و یک جنگ خطی اکادیمی پښتوی پشاور
- ۵- از ملا عبدالباقی (محفوظ در مونوگر اف دمیدن اواسی شاعران)
- ۶- از عبدالوهاب مطبوع در یکی از مجموعه های انعار این شاعر طبع پشاور .
- ۷- از بسم الله شکل شفاهی دارد .

(دهند دکتا بخانوپښتو خطی نسخی ۵۲۴)

حکایت یتیم :

رساله ایست منظوم که به مثنوی پښتو توسط غلام محمد نظم شده است درین رساله حکایتی از یتیمی بیامده این رساله چاپ نشده و نسخه خطی آن در یک مجموعه خصی در رضالا پیری را مپور محفوظ است (۵ ورق دهند دکتا بخانوپښتو خطی نسخی ۱۳۸)

حکمت :

مجموعه اشعار اصلاحی و انتقادی مرحوم محمد اکبر خادم است . حکمت ۶۴ صفحه از طرف اداره مجله سرحد به سال ۱۳۴۴ هـ ق در امرتسر چاپ شده است

(پښتو پانکه ج ۲ ص ۴۳۵)

حلی دین :

یک دفتر شعر دینی جان محمد کاکر حلی دین نامیده میشود . وی خود علا-

وه از دیوان شعر خود دیوان دیگرش را حلی دین نامیده است ، نسخه ناقص حلی دین (شامل دوازده ورق محفوظ در کتابخانه برینش) درص ۱۱۴ دسره غره گلونه گزارش یافته است . درین نسخه ناقص ۲۹ غزل و در اخیر یک مثنوی بیامده و شاعر مثنوی همین مجموعه خود را اناالسی نامیده که درد سره غره گلونه بچیت اثر جداگانه جان محمد کاکر معرفی شده است . این مثنوی حاوی مثالهایی در باره سلوک و معرفت و گفتاری در باره معراج حضرت محمد (ص) بیاناتی در باره چهار یار کبار دارد ۲۹ غزل یاد شده حلی دین درد سره غره گلونه به چاپ رسیده است . (دسره غره گلونه ص ۱۱۷)

حنفیه :

کتابیست منظوم در فقه حنفی ، ناظم آن نورالدین است - وی کتاب رابه مثنوی پښتو در سال ۱۱۸۰ هـ ق نظم نموده ، و در تالیف این کتاب از کتب معتبر فقهی استفاده برده است حنفیه تاهنوز مطبوع نیست نسخه خطی آن در کنجینه دستنویس های اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود (۸۷ ورق)

یل وو جایب شخص محشور درین نهضت - مولف آن بشیر احمدخان است - رساله به سال ۱۳۵۰ هـ ق در پشاور طبع شده است.

خدای خدنگاری :

درامیست سیاسی واجتماعی بنام خدایی خدنگاری ، نکارنده آن عبد- لاکبرخان است. این درام به سال ۱۹۳۰ ع نکارش یافته روی سستی- چ نیز آمده اما شکل چاپی آن در فید ۵۸ صفحه به سال ۱۹۴۸ ع به مردم عرضه شده است .

خزان دافغان :

مثنویست سیاسی واجتماعی حالات پریشان پښتونهادران بیان شده است ناظم آن مرحوم راحت زاخیلی است این اثر ۱۶ صفحه تقریبا پنجاه سال قبل در پشاور طبع گردیده است.

خزانه افغانی :

خود آموز زبان پښتوست با ترجمه انگلیسی .
مرف در آغاز مقدمه کوتاهی بزبان انگلیسی نگاشته است ، لغات و جملات پشتو رانمره وار گرد آورده و در صفحه مقابل ترجمه آن با نمره بزبان نگلیسی شده است . در اخیر کتاب اسمای اشیای ضروری اعضای بدن انسان ، اسمای ماه های سال و وسایل کار مردم را بزبان پښتو درج نموده ، که هر بخش در صفحه مقابل آن ترجمه انگلیسی نیز دارد .
مولف آن مولوی محمد اسمعیل خان است ، و کتابش ۲۸۵ صفحه به سال ۱۸۸۹ ع در لاهور طبع گردیده است .

خزینة السلطان :

اثریست منظوم و منثور از قدرت علی مشهور به قاضی گل . درین کتاب

خ

خاطرات سید جمال الدین افغانی :

تألیف محمد پاشا المخدومی برگرداننده به پارسی پوهاند غلام حسن مجد دی و مترجم پښتوی آن پاینده محمد زمیر . اثریست در باره خاطرات وافکار سیاسی واجتماعی سید جمال الدین افغانی . کتاب مذکور تا حال مطبوع نیست مخطوطه آن حاوی ۳۹۲ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است همین کتاب را محمد شاه ارشاد نیز از زبان عربی بزبان پشتو برگرداند و ۲۹۱ صفحه به سال ۱۳۵۲ هـ ق از سوی موسسه نشراتی بیهقی در کابل به چاپ رسید .
(پښتو کتاب بنیود ص ۳۰ پښتونسخی)

خان جهان لودی :

رساله ایست در شرح حال خان جهان لودی ، رساله را بزبان اردو انبر شاه نجیب آبادی تألیف نموده بود و مولانا سیفی آنرا بزبان پښتو برگردانی نمود این اثر در قید ۳۸ صفحه به سال ۱۳۲۶ هـ ش از سوی پښتو تو- لنه به چاپ رسیده است .
(مجله کابل شماره (۱۰) سال (۱۳۶۳))

خدای خدعت :

رساله ایست سیاسی در باره خصوصیات نهضت خدایی خدمتکار و خصا-

اشعار اولسی شاعر که اکثر آن معماست بیامده این بخش ۸۸ صفحه است و در اخیر آن رساله منشور ۲۶ صفحه یی حل مسایل درج شده است در این رساله معماهای منظوم شاعر شرح گردیده است . دستنویس این کتاب در گچینه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

خزینة القرا :

تجوید قرآن عظیم است بام خزینة القرا از شاعری بنام (محمد) این تجوید را ناظم در ۴۹ باب به مثنوی بحر خفیف پښتو به سال ۱۲۶۱ هـ ش منظوم داشته است . خزینة القرا تا حال به چاپ نرسیده است . دو نسخه خطی آن در کتابخانه پښتو توله (اکادیمی علوم افغانستان) ضبط بوده ، یکی ازین نسخه ها که ۱۴۹ صفحه دارد ، علاوه از متن خزینة القرا متفرقات دیگر شاعر را نیز دارا می باشد درین متفرقات علاوه از چند غزل عشقی ترجمه حکایت چندی از مثنوی معنوی نیز ضبط است ، بعضی از اشعار دینی ومدحیه نیز ضمیمه این متفرقات باشد .

(پښتو تجوید ونو تاریخچه ص دری دیرش)

خزاین القصص :

ترجمه ایست از الف لیله بنام خزاین القصص مترجم آن از زبان هندی قاضی صفی الله باشد است . وی این ترجمه را در سال ۱۳۰۴ هـ ش انجام نموده این قصه مطبوع نیست نسخه خطی آن در کتابخانه اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود

خطبات :

مجموعه خطبات عربی وپشتوی قاضی مصطفی خان شاعر قرن چهار دهم است این مجموعه تا هنوز چاپ نشده نسخه خطی آن نزد رحیم شاه رحیم سواتی موجود است . (پښتو اکتوبر ۱۹۸۱ ص ۵۱)

خطبات موسهی :

درین کتاب خطباتی بزبان های پښتو دری و عربی بیامده ، مؤلف آن فیض محمد اخونزاده موسهی است ، خطبات محمد جان نیز با این مجموعه همراه است .

این خطبات ۴۰ صفحه به سال ۱۳۴۴ هـ ق در پشاور به چاپ رسیده است . (زیری شماره ۱۴ سال ۱۳۵۶ هـ ش)

خلاصة الاسلام :

از اسماعیل لطف الله باخرزی ، اثریست در بیان مسایل فقهی . حسین نگارنده قرن دوازدهم به نثر مسجع پښتو در ۲۲ باب ترجمه داشته است . در اخیر آن رساله ای است در بیان مسایل سلوک که مؤلف تالیف آن از مفتاح الجنان ، قوت القلوب ، رساله قشیری وغیره سود جسته است . خلاصة الاسلام طبع نه گردیده نسخ خطی آن از مراجع ذیل دریافت میشود :

- ۱- نسخه آرشیف ملی افغانستان ۸۷ ورق .
- ۲- مخطوطه دانشمند برینب ناقص .
- ۳- نسخه انستیتوت خاور شناسی لنینگراد

خلاصة کیدانی :

رساله ایست از فقه حنفی پیرامون نماز حاوی یک مقدمه وهشت باب ، این رساله را بزبان عربی لطف الله نسفی الکیدانی (وفات ۷۵۰ هـ ق) نبشته ترجمه های پښتوی آن از :

- ۱- اخوند در ویزه (رح) : وی خلاصه را بزبان پښتو برگردانده و در بیان چهارم مخزن الاسلام بیامده و بارها در مخزن الاسلام چاپ شده است نسخ خطی آن فراوان است . (مقدمه گلشن روه ص ۵۴)

۲ - میا عمر خمکنی نیز خلاصه‌عکیدانی را منظوم ترجمه داشته در سال ۱۲۹۹ هـ ق با منظومات دیگر وی ۶۳ صفحه در دهلی به چاپ رسیده است.

۳ - عبدالحمید الکوزی نیز ناظم و مترجم خلاصه‌عکیدانی باشد، منظومه وی سه صد بیت دارد تا حال به چاپ نرسیده، نسخه خطی آن ۱۵ ورق در مجموعه نسخ خطی زلمی هیوادل محفوظ است.

۴- ترجمه منظوم خان زمان به سال ۱۳۶۰ هـ ق صورت پذیرفته این ترجمه نیز به چاپ نرسیده مخطوطه آن به خط رفیع الدین (کتابت سال ۱۳۰۷ هـ ق) در کتابخانه صاحبزاده عبدالحمید نگاهداری میشود. (تیر هیر شاعران).

شرح پبنتوی خلاصه بنامه (النوریه) از تره استاد باجور است.

خلیل خان ونسیم جان :

قصه ایست خیالی و فولکلوری از قاضی مختارالدین موسوم به خلیل خان ونسیم جان این قصه به ۱۳۵۹ هـ ق منظوم گردیده و نسخه خطی آن ۲۵۶ صفحه درد نگرام سوات نزد فرزند شاعر و نقل آن نزد رحیم شاه یافت میشود. (پبنتو مجله جنوری ۱۹۸۱ ص ۵۲)

خوب او خیال :

دومین مجموعه اشعار مرحوم فیض‌الله خان فیض شاعر سرحد است، درین مجموعه بعضی از غزلیات و منظومات شاعر گنج‌نمیده شده، مضامین آن اجتماعی ملی، سیاسی و عشقی است.

خوب او خیال ۱۷۵ صفحه به سال ۱۹۶۳ ع در پشاور به زیور طبع اراسته شده است.

خوب بانهار :

مجموعه ایست از ۱۲۱ فکاهی و افسانه های فولکلوری پبنتو. مدون و جامع آن محمد گل نوریست وی این اثر را به سال ۱۳۲۰ تهیه داشته و انرا خوب بانهار نام گذاشته است. تا حال طبع نشده، مخطوطه آن حاوی ۱۳۵ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است.

(پبنتو نسخی)

خوشحال او پسرلی :

رساله ایست که دران اشعار بهاری و رندانه خوشحال خان ختک گردآوری شده است. مدون و جامع این رساله مرحوم استاد بینواست. رساله ۲۶ صفحه به سال ۱۳۳۸ هـ ش از سوی را دیو افغانستان به چاپ رسیده است (مقدمه گیتانجلی ص ۶۹ و پبنتو کتاب بنود ص ۵۷)

خوشحال ختک عه وایی :

درین کتاب -وصایا- آرمانها و امدهای شاعر توانا و بزرگ زبانی پبنتو خوشحال ختک گردآوری شده و همراه با تبصره های قابل اعتنای مرحوم استاد بینوا تفسیر گردیده است. این کتاب بار اول ۱۹۶ صفحه به سال ۱۳۲۷ هـ ش در بمبی و بار دوم ۱۵۸ صفحه در سال ۱۳۲۹ هـ ش از سوی ریاست مستقل مطبوعات در کابل به چاپ رسیده است. (مقدمه گیتانجلی ص ۹۷)

خوشحال د خوشحال له خولی :

رساله ایست تحلیلی درباره شاعر بزرگوار خوشحال خان ختک تالیف استاد بینوا. این رساله به اقساط در شماره های ۱۳۵۶ - ۱۳۵۷ هـ ش مجله پلوشه به چاپ رسیده است (مقدمه ویرنی ص دولسم)

خوشعالیات :

درین کتاب ۲۲ مطلب کوتاه آموزنده، تحقیقی و انتقادی در باره خوشحال خان و فرزندان وی و مباحث خوشحال شناسی گرد آمده. مولف این رساله مرحوم سرفراز خان عقاب ختک است رساله ۷۲ صفحه به سال ۱۹۷۵ ع در پشاور به چاپ رسیده است.

خوف القلوب :

از محمد جان. مثنویست در ۸۰۰ بیت شامل سه بخش. در بخش اول مسایل نزع و دوزخ بیان شده بخش دوم خوف القلوب رساله الفنامه ها ست - که شاعر در دو الفنامه این بخش مسایلی عرفانی را بیان میدارد. و رساله سوم آن بیانگر بعضی مسایل دینی و افسانه های در باب زمین است.

خوفالقلوب تا حال طبع نشده، نسخ خطی آن در کتابخانه های اتمی محفوظ است :

- ۱- مخطوطه کتابخانه مرکز تحقیقات بین المللی پنبنتو ۶۴ صفحه .
- ۲- مخطوطه نگارنده ۷۵ صفحه (ادبی ستوری ج ۲)

د، د

دآزادی پای :

ترجمه ایست از کتاب فیوچر آف فریدم تالیف چارلیس اوزایس کارتر این کتاب را مرحوم خان عبدالصمد اختری بزبان پنبنتو ترجمه نموده تا هنوز به چاپ نه رسیده، نسخه خطی آن نزد خانواده اش محفوظ است. (دکسی دلمنی پنبنتانه لیکوال ج ۲ ص ۳۵۶)

دآزادی پیغام :

مجموعه سیزده پارچه شعر است بامحتوای ملی و آزاد یخواهانسه از از مرحوم استاد الفت . شاعر نامش را دآزادی پیغام گزیده، این مجموعه ۴۳ صفحه در سال ۱۳۳۰ ه ش در کابل چاپ شده است . (دا الفت یاد ص ۱۰۳)

دابده الیا نومشا هیر :

درین رساله بحثی درباره مشاهیر قبیله ابدالیان قبل از احمد شاه کبیر صورت پذیرفته . رساله تالیف لوی استاد علامه حبیبی است و به سال ۱۳۲۲ ه ش در سالنامه کابل به چاپ رسیده است .

(سنترل ایشیایص ۶۱ سال ۱۹۸۵)

داتا گنج بخش :

رساله ایست در شرح حال علی هجویری غزنوی ، مؤلف آن مرحوم نصرالله خان نصر ، این رساله در قید ۸ صفحه به سال ۱۹۵۵ در پشاور به چاپ رسیده است .

داده شاه بابا دانشعارو پښتو شرح :

شرحیست منثور از يك الفنامه اعلی حضرت احمد شاه بابای افغان (۱۱۶۰ ، ۱۱۸۶ ه ق) شرح آن قاضی محمد غوث مشهور به خانعلوم نسخه واحد خطی این شرح ۲۷ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ باشد ، متن آن از روی همین نسخه با مقدمه دانشمند پوهاند رشاد به سال ۱۳۵۶ ه ش در کابل طبع شده است (متن ۶۴ صفحه)

داستان زهره و بهرام :

یکی از داستانهای بهار دانش همین داستان باشد . غلام نبی شاعر پښتو در حدود قرن سیزدهم آنرا به سن ۱۲۸۴ ه ق به مثنوی پښتو برگردانده است . داستان زهره و بهرام چاپ نشده نسخه خطی آن ۲۵ ورق در کنجینه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود .

داستان شهزاده ختن :

اینهم از داستانهای بهار دانش پارسیت غلام نبی شاعر زبان پښتو آنرا به سال ۱۲۸۴ ه ق مثنوی پښتو ترجمه کرده ، این داستان نیز تا حال طبع نشده ، نسخه دستنویس آن (۴۸ ورق) در کنجینه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور نگاهداری میشود .

داسرائیلو دظلم انتها :

رساله ایست منظوم از برهان خان زاهد . درین رساله واقعات تسخیر و بی احترامی مسجد اقصی از سوی استعمارگران اسرائیل بیان شده است رساله به قطع کوچک ۱۶ صفحه در پشاور چاپ شده در آغاز مقدمه منثوری از زاهد خان بران آمده است .

داسلام جنایی تشریح او وضعی قوانین :

کتابیست که تشریح جنایی اسلام دران با قوانین وضعی مقایسه شده

است . موافق آن عبدالقادر عوده و مترجم آن بزبان پښتو عبدالهادی هدایت . جلد اول این ترجمه را ۵۰۹ صفحه وزارت عدلیه افغانستان به سال ۱۳۴۷ ه ش طبع و نشر نموده است .

(پښتو پانگه ۲ ر ۴۴۸)

داسلام پرغ :

رساله ایست از لورده انگلیسی مترجم آن بزبان پښتو محمد شاه ارشاد است رساله ایست در بیان مزایای اسلام این رساله ۸۴ صفحه در سال ۱۳۳۰ ه ش از اداره طلوع افغان در قندهار نشر شده است . (پښتو کتابونه ۷۱)

داغستان :

مجموعه چند پارچه شعر متفرق راحت زاخیلی داغستان نامیده شده است این پارچه های متفرق از اوراق نشرات موقت سرحد گرد آمده با مقدمه یی به سال ۱۳۶۳ ه ش از سوی روز نامه هیواد به چاپ رسیده است . گرد آورنده آن زلمی هیواد مل باشد و مقدمه یی را نیز وی بدان افزوده است . (دراحت یاد)

داغ هجران :

مجموعه اشعار دینی ، عشقی اخلاقی و وعظیه قاضی دادا گل است موسوم به داغ هجران . درین کتاب شاعر مرثی سوزناکی در رثای دو فرزندش سرود و کتاب را به همین اساس داغ هجران نام گذاشته است این اثر به چاپ نه رسیده مخطوطات آن نزد فرزند شاعر و رحیم شاه رحیم موجود باشد . (پښتو مجله جنوری ۱۹۸۱ ص ۵۱)

دافغانستان پښتو ليك :

کرونو لوژی واقعات تاریخی افغانستان است موسوم به داغستان تاریخی پښتو ليك . درین کتاب رخداد های تاریخ کلتوری اجتماعی سیاسی ، ملی و اقتصادی افغانستان از ۵۲ هزار سال قبل از میلاد آغاز و تا ۱۹ حوت ۱۳۴۱ ه ش نهایت مختصر بیان شده است . مؤلف آن

علامه حبیبی باشد، کتاب درفید ۳۱ صفحه به سال ۱۳۵۳ هـ ش از سوی
موسسه بیهقی در کابل به چاپ رسیده است .

(سنترول ایشیا ص ۱۶ سال ۱۹۸۵ع)

د افغانستان لنه تاریخ :

ترجمه تاریخ مختصر افغانستان است این کتاب را بزبان دری دردو جلد
لوی استاد علامه پوهاند حبیبی تالیف نمود، و استاد بینوا این هر دو جلد
را بزبان پښتو برگردانی کرد و بنام د افغانستان لنه تاریخ دریك جلد به
سال ۱۳۵۶ هـ ش از سوی انجمن تاریخ در کابل به چاپ رسید .

د افغانستان نومیالی :

کتابیست در معرفی و شرح حال مشاهیر علمی - ادبی - تاریخی - سیاسی
وملی تمام اقوام باهم برادر مسکون در افغانستان . نگارنده این کتاب
استاد دانشمند و فاضل عبدالروف بینواست تا هنوز چهار جلد این کتاب
ارزشمند از سوی وزارت اطلاعات و کلتور وقت به چاپ رسیده است .
درین چهار جلد در حدود دوهزارتن از ناموران کشور ما معرفی شده
است :

جلد اول آن به سال ۱۳۵۳ هـ ش

جلد دوم آن به سال ۱۳۵۳ هـ ش

جلد سوم آن به سال ۱۳۵۶ هـ ش

جلد چهارم آن به سال ۱۳۵۹ هـ ش

(مقدمات گیتابخلی و ویرنی)

د بیرونی کتاب نبود :

درین کتابشناسی ۱۷۳ کتاب و رساله علامه ابوریحان بیرونی معرفی شده
است کتابرا احمد سعید خان بزبان اردو نبشته بود و مرحوم علامه حبیبی
آنها از زبان اردو ترجمه و تکمیل نمود به سال ۱۳۵۲ هـ ش به ناسبت
هزاره بیرونی ۱۳۹ صفحه از سوی موسسه بیهقی در کابل به چاپ رسیده
(سنترول ایشیا ص ۲۶ سال ۱۹۸۵ع)

د انسان بدن :

این کتابرا برتاموریس پارکر بزبان انگلیسی تالیف نمود ، و عامری آنها

بزبان پارسی ترجمه کرده است برکردان پښتوی آن از پارسی مرحوم
هولانا سیفی باشد ، این ترجمه ۵۰ صفحه به سال ۱۳۳۷ هـ ش از سوی
پښتو ټولنه به چاپ رسیده است . (کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۱۳)

دامپ سفر :

سفر نامه ایست از نصرالله خان نصر ، درین سفرنامه نویسنده دربار
حالات زندگی و معاشرت مردم آن دیار چشم دیده های خویش را نگاشته
است . سفرنامه ۱۳۴ صفحه به سال ۱۹۴۶ ع در پشاور طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۶۲)

د پسر لی نغمه :

اولین مجموعه اشعار مرحوم استاد دالفت است که در آن چند پارچه
شعر بهاری واجتماعی استاد موصوف گرد آمده ، مجموعه ۴۰ صفحه پسال
۱۳۲۰ هـ ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده است .
(دالفت یاد ص ۱۰۰)

د پښتانه خویونه :

بخش اول این کتاب در باره مسایل مختلف اجتماعی مضامین کوتاهی
دارد . در بخش دوم آن نسخه های طبی و اسمای دارو ها و معرفی دارو
خانه رحمانی بیامده . این کتاب تالیف مرحوم عبدالرحمن کاکر باشد
۹۴ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است .
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۳۳۱)

د پښتو ادب تاریخ :

کتابیست در تاریخ ادبیات پښتو . کتاب بصورت خلاصه غرض دتقاعد
درسی تالیف شده است ، در این کتاب بخشی از تاریخ ادب پښتو از قرن
یازده تا قرن سیزده فشرده بیان شده در اخیر آن پیرامون قصیده در ادبیات
پښتونیز بحث رفته است - د پښتو ادب تاریخ ۹۷ صفحه به سال ۱۳۴۵
هـ ش از سوی پوهنځی ادبیات از طریق گستنر به چاپ رسیده است .
(داستاد یاد ص ۱۷۰)

دښتو ادب په تاريخ کي قصيده :

اثر لوی استاد علامه پوهاند حبیبی باشد که قصاید پښتورادر ان از دیرینه زمان تا قرن دوازدهم هجری تحلیل - تشریح و تفسیر نموده است. این کتاب به سال ۱۳۵۷ هـ ش از سوی پښتو ټولنه طبع و نشر شده است. (سنترل ایشیا ص ۲۳ سال ۱۹۸۵)

دښتو ادبیاتو تاریخ :

جلد اول تاریخ ادبیات پښتو - و تالیف لوی استاد پوهاند عبدالجی حبیبی ۱۳۳ صفحه به سال ۱۳۲۵ هـ ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل به چاپ رسیده است. درین جلد تاریخ زبان پښتو و روابط آن بازبانهای آریایی باستانی چون: سنسکریت و اوستا و فرس باستان و دیگر زبانها مفصل شرح شده در بخش های آغازین آن پیرامون ادب و ادبیات نیز بحث های رفته است. مختصری ازین کتابرا غرض مقاصد درسی پروفیسور تقویم الحق کاکاخیل به سال ۱۹۵۱ ع از اداره اشاعت سرحد پشاور نشر کرد جلد اول تاریخ ادبیات پښتو بار سوم در سال ۱۳۵۴ هـ ش با تجدید نظر و اضافات در بیش از سه صد صفحه از سوی پوهنځی ادبیات چاپ شد، و اما در جلد دوم آن تاریخ نظم و نثر پښتو از سده اول تا قرن دهم هجری تحلیل و تفسیر و تحقیق شده است مولف این جلد نیز علامه حبیبی باشد جلد دوم تاریخ ادبیات پښتو بار اول به سال ۱۳۳۸ هـ ش در قید ۱۷۶ صفحه و بار دوم با اضافات مزید ۳۹۶ صفحه به سال ۱۳۴۲ هـ ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده است. (داستا یاد ص ۸-۱۱)

دښتو ادبیاتو ټولنه تاریخ :

درین کتاب نظر اجمالی و کوتاه بردوره های پیشین و نگاهی به اندکی تفصیل بر ادبیات امروز زبان پښتو صورت گرفته و نامش را مولف آن علامه حبیبی دښتو ادبیاتو لنه تاریخ اشته اند. این کتاب ۷۲ صفحه به سال ۱۳۴۷ هـ ش از سوی پوهنتون کابل گسستنر شده است. (داستاد ص ۱۷۰)

دښتو اگیدیمی :

رساله ایست در قید ۳۰ صفحه از مرحوم مولانا عبدالقادر درین رساله در باره اهداف و تاسیس اگیدیمی پښتوی پشاور بحث به عمل آمده رساله در پشاور به چاپ رسیده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۷۲)

دښتو ځانتنی ادب او موسیقی :

رساله ایست در معرفی بعضی از انواع اشعار فولکلوری پښتو، این رساله از کارهای اوان مرحوم غلام جیلانی جلالی درزمینه است این اثر بار اول به سال ۱۳۱۷ هـ ش در رساله نامه طلوع افغان به چاپ رسیده، و بار دوم با حواشی و مقدمه مفصل زلمی هیواد مل ۱۰۱ صفحه از سوی اکادیمی علوم افغانستان به سال ۱۳۶۰ هـ ش در کابل طبع و نشر شد.

دښتو دنوی ادب لاری :

چند مقاله لوی استاد پوهاند حبیبی پیرامون ادبیات شناسی درین مجموعه گردامه و نامش دښتو دنوی ادب لاری گزیده شده است این مجموعه ۴۰ صفحه به سال ۱۳۶۴ هـ ش از سوی اکادیمی علوم افغانستان به چاپ رسیده است.

دښتو قاعده :

رساله ایست دستوری، دښتو قاعده به روش های عنعنوی گرامر نویسی نگارش یافته است. بعضی مسایل مربوط بزبان را بیان میدارد، در اخیر مکالمات زبان پښتو را نیز با خود همراه دارد، دښتو قاعده ۲۲ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است. مؤلف این رساله دستوری قاضی رحیم الله خلیل باشد (پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۷۹)

دښتو قاعدی :

رساله ایست گرامری از مرحوم راحت زاخیلی. درین رساله مؤلف صرف و نحو زبان پښتو را به شکل عنعنوی تشریح نموده و ۸۷ صفحه از طرف اداره اشاعت سرحد پشاور طبع و نشر شده است. (پښتو کتابونه ۱۸۹ - ۱۹۰)

دپښتو ژبی لنه گرامر :

گرامر یست که به رشهای عنعنوی گرامر نویسی زبان پښتو به نظم و نثر نگارش یافته مؤلف آن فضل محمد وکیل است این گرامر ۶۴ صفحه به سال ۱۳۳۰ ش در قند هار طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۷۸)

دپښتو نثر تاریخی تطورات اودنثارانو تذکره :

رساله ایست در سیر تاریخی نثر پښتو ، درین رساله درده فصل تاریخ نثر پښتو از قدیمترین دوران تا معاصرین با تشریحات و تحلیل های مختصر لسانی و تاریخی بیان شده است ، مؤلف آن استاد قیام الدین خادم مرحوم باشد ، رساله به شکل مستقل طبع نشده ، بلکه در دوشماره از سالنامه کابل به چاپ رسیده است .
(سالنامه کابل شماره ۱۳۱۹ هـ ش ۳۲۲ - ۳۴۷ ، شماره ۳۲۰ هـ ش ۲۰۳ - ۲۱۶)

دپښتو نثنی لیکوال :

از مرحوم استاد قیام الدین خادم در شرح حال قلم بدستان معاصر زبان پښتو ، این رساله بصورت جداگانه چاپ نشده است . بلکه در دو شماره سالنامه کابل به چاپ رسیده است .
(سالنامه کابل شماره سال ۱۳۱۷ هـ ش ۲۱۱ - ۲۴۰)
(شماره سال ۱۳۱۸ هـ ش ۲۴۱ - ۲۵۹)

دپښتونستان دآزادی جرگه :

رساله ایست کوچک در باره مساله ملی پښتونستان و مسایل مربوط بان . مؤلف رساله مرحوم محمد ارسلان سلیمی است ، رساله ۲۷ صفحه در سال ۱۳۲۸ هـ ش از طرف وزارت مطبوعات در کابل چاپ و نثر شده است .
(پښتو کتابونه ۴۴)

دپښتو دودونه :

از : مرحوم غلام محمد تره کی کتابیست در باره رسوم عادات ، ادبیات شفاهی و بازی های محلی مردم مقرونواری آن موسوم به (دپښتو دودونه)

این اثر ۲۴۳ صفحه از طبرف انجمن فولکلور و ادب افغانستان در کابل چاپ شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۷۰)

دپکتیا ملغری :

رساله کوچکیست ادبی . درین رساله اشعار و پارچه های منثور نویسنده کان پکتیا بیامده ، گرد آورنده آن نورمحمد پوونده است ، رساله به اهتمام وی ۲۰ صفحه در سال ۱۳۲۸ از طرف اداره وړانگه در گردیز نشر شده است .
(پښتو کتابونه ۷۹)

دپکتیا مرغلری :

مجموعه ایست از اشعار و نثشته های اجتماعی نویسنده کان پکتیا مرغلری را مرحوم نورمحمد پوونده تدوین و گردآوری نموده ۴۹ صفحه به سال ۱۳۳۰ ش در گردیز چاپ و نشر شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۸۳ - ۴۸۴)

دتوری او قلم خاوند :

روید ادبیک مجلس علمی و مشاعر است که بتاریخ ۸ می سال ۱۹۴۹ ع بر مزار خوشحال خان انعقاد یافته بود . در بخش اول مجموعه چند مقاله از دانشمندان پښتون صوبه سرحد در باره خوشحال خان در بخش دوم اشعار شاعران اشترک کننده در مشاعره و در بخش سوم آن زیست نامه شعراً و نویسنده گانی بیامده ، که سروده ها و نثشته های شان در مجموعه چاپ گردیده این مجموعه را (دتوری او قلم خاوند) نام گذاشته اند . گردآورنده و مدون مجموعه مرحوم نواز ختک باشد ، دتوری او قلم خاوند تاحال سه بار به چاپ رسیده است تعداد صفات آن ۱۸۰ است ، چاپ سوم آن در سال ۱۹۶۱ ع از سوی اداره اشاعت سر حد درپشاور صورت پذیرفته است .
(دعقیدی گلونه ص ۱۳)

دچیلخا نی تحفه :

کتابیست منظوم و منثور . مولانا شاکر الله آنرا در ایام حبس نثشته است کتاب دارای مضامین اخلاقی - علمی اسلامی و اجتماعی است این اثر ۱۲۸ صفحه به سال ۱۹۲۱ ع درپشاور زیور طبع پوشیده است .

دچترال ماضی او حال :

کتابیست در تاریخ ادب زبان و کلتور منطقه و مردم چترال - مولف آن رښتونى نام دارد ، کتاب چاپ نشده ، دستنویس آن ۱۹۵ صفحه بخط مولف در گنجینه دستنویس‌های اکادمی پښتوی پشاور نگامنداری میشود .

دچین سفر :

یاد داشتهای سفر چین مرحوم استاد بینواست بنام (دچین سفر). استاد بینوا این یاد داشتها را به سال ۱۳۳۶ هـ ش تنظیم نموده اما چاپ نه شده است . (مقدمه گبتانجلی ص ۱۰۲)

دخمکو میاعمر صاحب :

رساله ایست از نصرالله خان نصر درین رساله مؤلف زندگینامه مختصر و آثار میا محمد عمر چمکنی را معرفی داشته است . این اثر ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۱ ع در پشاور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۹۲)

دخان گل خلیل خو شعرونه :

درین رساله ۲۰ غزل و یک رباعی تا حال در یافت شده خان گل خلیل شاعر قرن دوازدهم هجری گردآمده ، با مقدمه تعلیقات و اغتنامه زلمی هیوادل در قید ۶۲ صفحه به سال ۱۳۶۰ هـ ش از سوی اکادمی علوم افغانستان به چاپ رسیده است .

دخان محمد ایوب خان اخگری وینا :

بیانیه خان محمد اخگریست که به مناسبت روز ملی پښتونستان به سال ۱۳۵۲ در کابل ایراد کرده بودند . بیانیه ۴ صفحه به سال ۱۳۵۲ ش در کابل طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۹۴)

دخپلواکی تړون :

نشریه ایست که از سال ۱۳۳۰ ش تا سال ۱۳۴۷ هـ ش و از سال ۱۳۵۱ تا سال ۱۳۵۶ ش به شکل کتاب از طرف اداره کل قبایل افغانستان

منتشر میشده است .

نشریه نمبر اول آن به سال ۱۳۳۰ ش ۴۵ صفحه حاوی محتویات قطعنامه جنبش رهایی بخش مردم پښتونستان و مباحثی درباره شناسایی آن مرز ، نشریه نمبر دوم آن به سال ۱۳۳۱ ش ۱۴۴ صفحه از سوی ریاست مستقل قبایل در کابل چاپ و نشر شده مؤلف این دو جلد مرحوم محمد ارسلان سلیمی است . نشریه دوم حاری راپور واقعات سالیانه پښتونستان و معلومات دیگری درباره آن سرزمین است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۹۴-۴۹۵)

دخوشحال رباعیات :

مجموعه رباعیات شاعر توانای پښتو خوشحال خان خټک است ، متن آن از روی شش نسخه چاپی و خطی از طرف پښتو تولنه تهیه شده و در آغاز کتاب مقدمه یی از پوهاند صدیق الله رښتین نیز بیامده ، در اخیر لغت نامه یی ضمیمه آن مجموعه باشد .

مجموعه رباعیات خوشحال خان ۲۹۹ صفحه به سال ۱۳۴۹ از سوی پښتو تولنه در کابل چاپ و نشر شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۰۹)

دخیبر آواز :

درامیست در چهار پرده از چار دین ترجمه محمد رشید و نصرالله خان نصر ، این درام ۵۰ صفحه به سال ۱۹۴۶ ع در پشاور به طبع رسیده است .

ددوو درستانو قصه :

قصه ایست خیالی و ترجمه ایست از قصص مشرق زمین . بنا بر روایت داستان درین اثر حکایتی از یک شهزاد سرزمین روم بیامده ، قصه را شعری بنام حسن بازم منظوم داشته است و در قید ۲۱ صفحه در پشاور چاپ شده است . (پښتو منظومی قصی ص ۳۵-۳۶)

ددار مستتر پښتو خیرنی :

اثریست درباره فونولوژی و مورفولوژی زبان پښتو تالیف مستشرق

فرانسوی دار مستتر ، این رساله را سید قاسم از فرانسوی بزبان پارسی برگردانی کرد و این زبان توسط مرحوم علامه پوهاند حبیبی و مرحوم استاد بینوا بزبان پشتو برگردانی شد . دپارمستتر پښتو څپرني ۱۱۲ صفحه به سال ۱۳۲۶ هـ ش از سوی پښتو ټولنه درکابل چاپ و نشر شد . (مقدمه گیتانجلی ص ۹۵)

دراحت افسانی :

مجموعه بعضی از افسانه های کوتاه و چند پارچه نثر هنری راحت زاخیلی است ، موسوم به (دراحت افسانی). این مجموعه را پروفیسو افضل رضا از لابلای نشرات موقوت سرحد تهیه دیده مقدمه یی در شرح حال و آثار راحت نیز بدان افزوده و به سال ۱۹۷۷ ع از سوی اکادیمی پښتوی پشاور به چاپ رسیده است.

(دراحت یاد ص ۲۵۳)

در از بخت شهزاده :

قصه ایست باستانی از فولکلور مشرق زمین ، درین داستان قصه از شهزاده یی بنام دراز بخت و یک فقیری بیان گردیده است قصه دراز بخت در قید ۳۶ صفحه در پشاور چاپ شده است . (پښتو منظومی قصی ص ۳۶-۳۷)

در بارمدینه منوره :

مجموعه ایست از اشعار نعتیه باجویری موی سوات . در بارمدینه ۳۲ صفحه در پشاور طبع شده است . در اخیر مجموعه اشعار نعتیه ماما عبدالرؤف وملا احمد جان نیز ضبط است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۴)

درالبیان :

مثنویست از رسول داد ، در تشریح احکام شرعی مسمی به درالبیان . ناظم به سال ۱۲۸۱ هـ ش از نظم آن فارغ شده در البیان چاپ نه گردیده مخطوطه آن در قید ۶۲ صفحه (کتابت سال ۱۲۹۱ هـ) در کتابخانه یوهنتون کابل محفوظ است . (پښتو نسخی)

دربی بهاضابطه میراث :

اثریست منثور از گل محمد . درین اثر موضوعات مختلف میراث در روشنی ارشادات دینی تشریح شده است . رساله در آغاز منظوماتی در مدح پادشاه وقت امیر عبدالرحمن (۱۲۹۶-۱۳۱۹ هـ ق) نیز دارد . دربی بها ۱۰۸ صفحه به سال ۱۹۳۱ هـ ق در لاهور طبع شده است چاپهای دیگر نیز دارد . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۴-۵۱۵)

درة العاشقین :

مجموعه اشعار اجتماعی ، عشقی و عرفانی بهایی جان صاحبزاده است مرسوم به درة العاشقین این مجموعه ۸۴ صفحه به سال ۱۳۶۳ هـ ق در پشاور طبع شده ، در درة العاشقین بعضی از سروده های دری شاعر نیز گنجانیده شده است .

درس عبرت :

درامیست اجتماعی از عبد الله جان اسیر ، این درام در هشت پرده تدوین و تالیف شده و آنرا درس عبرت نام گذاشته است . درام ۲۳۲ صفحه در پشاور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۶)

درس عمل :

از عبد الله جان :

اثریست سیاسی درین اثر مضامین چند به گونه داستانی نگارش یافته است . درس عمل ۱۹۵ صفحه به سال ۱۹۵۹ در کراچی طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۷)

در مجالس :

اثریست منظوم از اخوند کبیر شاعر عصر احمد شاه کبیر (۱۱۶۰-۱۱۸۶ هـ ق) درین اثر قصص مذهبی و دینی به مثنوی بحر خفیف پښتو منظوم شده است . در مجالس ۱۸۰ صفحه به سال ۱۳۲۸ هـ ق در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۸)

در مجالس افغانی :

مجموعه ایست از قصص مذهبی ، دینی و انتباهی موسوم به در مجالس

افغانی در مجالس افغانی را ملائمت‌الله نو شهری به مثنوی بحر طویل پښتو منظوم داشته ۲۴۰ صفحه به سال ۱۳۲۳ هـ ق در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۸)

در محفل افغانی :

از سیدابو علی‌شاه قصه ایست از موسی (ع) و فرعون که مبتنی به نصوص دینی به مثنوی بحر طویل پښتو نظم شده و به در محفل افغانی موسوم گشته است . قصه ۳۲ صفحه در لاهور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۹)

در مکنون :

رساله ایست منثور در سیره حضرت پیغمبر (ص) از مولوی عبدالرحیم وی این رساله را آثارشاه ولی الله دهلوی ترجمه نموده است در مکنون در حاشیه فتاوی احمد شاهی به سال ۱۳۲۲ هـ ق در دهلوی زیور طبع پوشیده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۱۹)

دروسی ترکستان او افغانستان سفر نامه :

سفر نامه ایست از مرحوم عبدالاکبر خان اکبر در دیارما و ترکستان روسی درین سفر نامه مختصری از سرگذشت مهاجرین وطنپرست شبه قاره هند (که در عصرمانی به افغانستان هجرت کرده بودند) بیآمده و واقعات سفر خود را در آن نگارش نموده است . سفر نامه ۲۲۱ صفحه در پشاور چاپ گردیده است (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۲۰)

دره نادره :

اثریست منظوم از مطهر کاکا خیل موسوم به دره نادره ، موضوع کتاب بیان مسایل فقهی است ناظم مطالب کتاب را به مثنوی بحرخیف پښتو نظم نموده ، دره نادره ۱۳۶ صفحه به سال ۱۳۲۳ هـ ق در لاهور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۲۲)

دسوی زړه آواز :

مجموعه ایست از اشعار عشقی اجتماعی و ملی مرحوم نصرالله خان نصر موسوم به (دسوی زړه آواز) مجموعه ۱۴۴ صفحه به سال ۱۹۲۳ ع در پشاور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۲۹)

دښکارنده وی پر قصیده مشاعره :

دښکارنده وی غوری شاعر قرن ششم هجری قصیده غرای دارد . این قصیده چهل و دو سال قبل به میدان مشاعره پیش شد شاعران معاصر کشور مابه استقبال آن قصایدی سرودند ، مرحوم استاد الفت این همه قصاید را یکجا نموده ، و با تبصره هایش در شماره سال ۱۳۲۴ هـ ش سالنامه کابل به نشر سپرد . این رساله استاد الفت را آورد و با شرح حال انفت در یک رساله در قید ۶۹ صفحه به سال ۱۳۶۳ هـ ش همراه با مقدمه یی از زلمی هیوادل از سوی اکادمی علوم افغانستان چاپ و نشر شد .

دطلوع پلوشه :

اثریست ادبی درین اثر اشعار بهاری شعرای قندهار گردآوری شده ، گردآورنده آن ارشاد باشد دطلوع پلوشه ۸۷ صفحه به سال ۱۳۳۰ هـ ش از طرف اداره طلوع افغان در قندهار چاپ شده است . (پښتو کتابونه ۷۱)

دعمر زو حافظ جی :

رساله ایست کوچک در قید ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور به چاپ رسیده درین رساله درباره اشخاص ذیل معلومات مختصر ارائه شده است :

دعمر زو حافظ جی صاحب .

محمدی صاحبزاده .

پیر بودله بابا

نویسنده رساله مرحوم نصرالله خان نصر باشد .

دغلام محی الدین افغان افکار و آثار :

درین رساله آثار منظوم و منثور پښتو و دری مرحوم غلام محی الدین خان افغان

دزپه خواله :

استاد بینوا مرحوم چند مکتوب بنام رفیق فرضی اش نبشت دران مکاتیب کاستی های اجتماعی جامعه را انتقاد کرد ، و آنرا دزپه خواله نام گذاشت .

دزپه خواله ۶۱ صفحه به سال ۱۳۴۵ ه ش از سوی مؤسسه طبع کتب در کابل به چاپ رسیده است. (مقدمه کیتانجلی ص ۹۵)

دزپه وینا :

اخرین مجموعه چاپی استاد الفت دزپه وینا نام دارد. اشعار این مجموعه نیز چون دیگر اشعار الفت از نگاه مضمون بازنده کی مردم گره خورده و بیانگر موضوعات اجتماعی است این مجموعه ۱۲۲ صفحه به سال ۱۳۴۱ ه ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .

(دالفت یاد ص ۱۰۴)

دژوند انه لاری :

ترجمه ابواب السعادت نیکولاحد اداست بزبان پښتو توسط مرحوم سیفی . این ترجمه بنام دژوند انه لاری ۹۳ صفحه به سال ۱۳۲۶ ه ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .
(کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۶۴ ه ش)

دسرکس مزی یاد درپوپری :

رساله ایست سیاسی از مرحوم فدا مطهر ، درین رساله یکی از بیانات ارباب عبدالغفور خان خلیل به شکل طنزآمیز رد شده است . رساله را نشنل عوامی پارتنی صوبه سرحد به سال ۱۹۶۸ ع در پشاور طبع کرده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۲۷)

دسود اگر بچه قصه :

قصه ایست فولکلوری و روایتی از عبدالغفار هوتک ، این قصه تا حال به چاپ نه رسیده نسخه خطی آن ۲۴ صفحه و بیش از دو صد بیت گزارش شده است .
(تاریخی پلتنی ص ۴۷)

از اوراق سراج الاخبار گردآمده ، و با شرحی در باره زنده گی نامه و افکار وی بنام (دغلام محی الدین افغان افکار او آثار) به سال ۱۳۶۰ ه ش از سوی پوهنخی زبان و ادبیات پوهنتون کابل چاپ و نشر شده است ، مؤلف و گردآورنده این اثر زلمی هیوادممل باشد ، این اثر مقدمه یی از پوهاند دکتور زیار را نیز با خود همراه داریز

دغنمو وری :

رساله ایست منظوم از مرحوم استاد بینوا ، درین رساله رویداد روز جلوس اعلیحضرت احمد شاه کبیر بزبان شعر ترسیم شده است . دغنمو وری در قیید ۳۰ صفحه از سوی پښتو تولنه در کابل به چاپ رسیده است. (مقدمه کیتانجلی ص ۹۶)

دفع الفقر :

کتابیست در شرح مسایل دینی، و در اخیر آن مسایلی در محامدو خوارق حضرت محمد (ص) با و افعه وفات آنحضرت درج بوده است، ناظم دفع الفقرا خوند کبیر شاعر عصر احمد شاه هیست . دفع الفقر در حدود صد سال پیش در دهلی طبع شده، و نسخ خطی آن در اکادیمی پښتو پشاور (۹۹ ورق) و کتابخانه پښتو تولنه در کابل نگاهداری میشد .

دفلسفی اصول :

ترجمه جلد چهارم اصول الفلسفه امین بك و اصفر ا مرحوم مولانا سیفی به سال ۱۳۲۲ ه ش به پایان رساند درین بخش (علم اخلاق) تشریح و تفسیر شده است . دفلسفی اصول تا حال به چاپ نرسیده مخطوطه آن ۳۱۷ صفحه به خط مؤلف در مجموعه خطی پښتو تولنه نگاهداری میشد .
(کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳)

دفلسفی تاریخ :

این کتابرا بزبان انگلیسی ویا دورانت تألیف نمود ، و دکتر عباس زریاب چوبی بزبان پارسی برگردانده است - ترجمه پارسی آنرا مرحوم مولانا سیفی بزبان پښتو ترجمه نمود ، ترجمه مولانا سیفی تا حال به چاپ نرسیده نسخه خطی به خط مترجم ۱۳۵ صفحه در مجموعه خطی اکادیمی علوم افغانستان موجود است .

دقایق الاخبار :

مثنویست در اخبار واحادیث ترجمه از عربی، مترجم و ناظم پبنتوی آن حافظ عبدالکبیر تهکالی است ناظم پبنتو این ترجمه را در سال ۱۱۵۴ هـ ق تهیه داشته مخطوطه آن درنید ۲۶۴ ورق در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پبنتوی پشاور نگاهداری میشود.

دقصه خوانی گپ :

مجموعه ایست از آثار حکایتی نبشته منشی احمد جان، در بخش اول مجموعه (حکایات آدم خان در خانی، جلات محبوبا، شیپین فرهاد، لیلی مجنون، ربنتینی مینه، پبنتو، دپبنتون بدل) در بخش دوم آن (دینی آدم اوخوانورو مقدمه او توپیا) و در بخش سوم مضامین نگارنده که در جراید و نشرات موقوت سرحد نشو شده گردیده برد گرد آمد و در اخیر آن منظومات منشی نیز ضم کتاب گردیده و بنام دقصه خوانی گپ ۲۰۰ صفحه به سال ۱۹۳۰ ع در پشاور طبع شد. است.

(پبنتو پانگه ج ۲ ص ۵۴۰)

دکاکری یواولند یومجموعه :

مجموعه سروده های وزیر محمدسوالی است اشعار مجموعه در قالب لندی ها و کاکری پبنتو سروده شده این مجموعه چاپ نه شده است، (دکسی دلمنی پبنتانه لیکوال ج ۲ ص ۷۰۲)

دکندهار مزارات :

رساله ایست منظوم در تعریف و شرح بعضی از مزارت شهر قندهار، ناظم آن سید محسن کندهاری باشد، گویند این مزارت در عصر امیر حبیب الله در کابل به چاپ رسید، نسخ خطی آن یافت میشود و نسخه خطی آن در کتابخانه اکادیمی علوم افغانستان موجود است سید محسن این رساله را بتاریخ ۲۱ ربیع الاول سال ۱۳۲۲ هـ ق تکمیل نمود، تعداد ابیات آن هزار و یکصد بیت گزارش شده است.

دکور نیکمرغی :

ترجمه کتاب سعادت انار علی فکری بنام دکور نیکمرغی ۱۵۴ صفحه

به سال ۱۳۳۹ هـ ش : سوی می-رمنو تولنه به چاپ رسیده است. این کتاب را مرحوم مولانا عزیز الرحمن سیفی از زبان عربی بزبان پبنتو ترجمه نموده است. (کابل مجله شماره ۱۰ سال ۱۳۶۳)

دکورنی حالات :

اثریست منظوم و تاریخی در تاریخ دودمان حاجی میرویس نیکه هوتکی ناظم این تاریخ عبدالغفار هوتک است دکورنی حالات تا حال به چاپ نرسیده نسخه ناقص الاخر آن ۱۵ صفحه دیده شده است.

(تاریخی پلتنی ص ۱۴۷)

دلی او شهو :

از داستانهای دل انگیز پبنتونها یکی هم داستان عاشقانه جوانی بنام دلی ودختی بنام شهرست. این داستان در پارینه روز گارد در مناظن بونیر عرض وجود کرد اما بزودترین فرصت در تمام نواحی پبنتونها کسب شهرت نمود. روایات این داستان با اندک اخلاف در اکثر نواحی پبنتوی نشین در بین مردم به شکل شفاهی عام است. روایتی از داستان دلی شهورا مرحوم نوری از بین مردم جمع اوری وضبط کرده (ملی هیند اره ج ۲ ص ۱۹۱ - ۱۹۶) و بر علاوه آن گروهی از شاعران پبنتو نیز این داستان را برشته نظم کشیده اند از انجمله مثنوی دلی وشهی صدر- خان ختک شهرت زیادی دارد. این مثنوی در حدود ۱۱۰۰ هـ ق برشته نظم درآمده و متن آن با مقدمه خیال بخاری در قید ۱۳۲ صفحه از سری اکادیمی پبنتوی پشاور به زیور چاپ ارسته شده است. نسخ خطی آن در پشاور رامپو و دیگر کتابخانه های گیتی یافت میشود.

دومین ناظم این قصه شاعری بنام عبدالباقی است. وی این قصه را در حدود ۱۳۰۰ هـ ق برشته نظم کشید، ناظم عبدالباقی در اخیر داستان اشعاری به اوزان اولسی نیز در آن گنجانیده است، قصه دلی وشهو عبدالباقی به تحفة العاشق موسوم گشته و در قید ۳۲ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است. سومین کسیکه این داستان را برشته نظم در آورده شاعری بنام معظم کل است. وی در حدود قرن چهاردهم در مردان میزیست - و روایتی از قصه دلی وشهورا در قالب غزلیات نظم کرده

کرده است. قصه دلی وشهو معظم گل به سال ۱۹۵۹ ع در شماره پنجم همان سال مجله پښتو چاپ شده است (پښتو منظومى قصى ۳۷-۴۱)

دلیل القرآن :

رساله ایست منثور در علم تجوید از مولوی ابولوفای کندهاری - این رساله به سال ۱۳۳۹ هـ ق در قندهار تألیف شده است دلیل القرآن یک مقدمه و نزده باب دارد - دلیل القرآن بار اول به سال ۱۳۴۰ هـ ق و بار دوم ۳۳ صفحه به سال ۱۳۵۵ هـ ق در حیدرآباد دکن به چاپ رسیده است .
(دپښتو تجوید و نو تاریخچه ص اووه غلویښت)

دمز دور دنیا :

درامیست اجتماعی و سیاسی درباره زنده گی مزدوران از مرحوم سعادت خان جلبل ترنکزی این درام ۸ صفحه در سال ۱۹۴۸ ع در پشاور طبع شده است .
(پښتو کتابونه ۱۸۶ پښتو پانگه ۲ ر ۵۵۰)

دموتر چلوونکو لار بڼوونی :

رساله ایست از مرحوم مستری فضل محمد . مولف درین رساله رهنمای بی های را برای دریوران درباره بازوبسته کردن پرزه جات کامیون و اتوبوس نوشته است . رساله ۵۷ صفحه به سال ۱۳۲۷ هـ ش در قندهار طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۵۴)

دمهابت خان دجماعت تاریخ :

رساله ایست تاریخی در شرح و تاریخ آبادانی مسجد جامع مهابت خان شهر پشاور . این رساله را مرحوم نصر تألیف نموده ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۰ ع در پشاور به چاپ رسیده است .

دمینو ستاینه :

رساله ایست در شرح اصطلاحات عاشقانه ایکه از سوی عاشق به معشوق و از معشوق به عاشق در معاشره استعمال میشود . این رساله را از روی نسخه خطی آن (محفوظ در آشیف ملی) حضرت محمد و یار نقل نمود محترم شهزاده زیارن مقدمه یی بدان افزود زلمی هیواد مل تعلیقی بر آن نبشت دمنوستاینه به سال ۱۳۶۳ هـ ش از سوی اکادمی علوم افغانستان چاپ شده است .

دناصر و تاریخ :

کتابیست درباره هویت تاریخی قبیله ناصر، از نبشته پروفیسور سیال کاکر درص ۷۰۲ جلد دوم دکسی دل منی پښتانه لیکوال برمی آید که این کتاب به شیوه تحقیقی تهیه شده است . این کتاب تا هنوز به چاپ نرسیده است . مرلف آن وزیر محمد سوالی باشد .

دنیا نوا امام :

اثر منظوم نیست از الجاج مرحوم خان میر هلالی ناظم درین اثر راجع به تاریخ اسلام و مزایای آن و سیرت پیغمبر بزرگ اسلام حضرت محمد (ص) مطالبی را برشته نظم در آورده و آنرا دنیا نوا امام نام گذاشته است . این اثر ۳۰۴ صفحه به سال ۱۳۷۵ هـ ق در پشاور چاپ گردیده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۵۹)

دوه بنی :

درام کوتاهیست اجتماعی و انتباهی نبشته مرحوم نصر الله خان نسر این درام ۱۶ صفحه سه بار به سال ۱۹۵۱ ع در پشاور طبع و نشر شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۶۳)

دوه سره مین ورونه :

داستانیست اجتماعی از مرحوم محمد رفیق قانع داستان ۱۴۲ صفحه به سال ۱۳۱۸ هـ ش در کابل طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۶۴)

دویم دفتر :

دفتر دوم اشعار پښتوی بهایی جان صا حیزاده است - مخطوطه آن ۱۳۹ صفحه دیده شده و سال تکمیل آن ۱۳۴۵ هـ ش گزارش گردیده است . اشعار این مجموعه محتوی اجتماعی عشقی و تصوفی دارد .
(دبهای ژوند لیک ۵۱)

دهلی دپښتو په وختونو کی :

رساله ایست درباره آثار شاهان پښتون در دهلی ، رساله بزبان اردو تألیف خان غازی کابلی است ، مولاسیفی آنرا بزبان پښتو ترجمه کرده و در قید ۷۹ صفحه به سال ۱۳۳۸ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .
(کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳)

دین دنیا :

مجموعه مضامین علمی اجتماعی، اخلاقی دینی و تاریخی مرحوم خانمیر هبلالی است بنام دین دنیا . در مجموعه چند چکامه مؤلف نیز بیامده، دین دنیا در پشاور طبع شده است.

دیوان آدم :

دیوان شعر آدم شاعر گروه روپنایی تاحال چاپ نه شده است، نسخه واحد خطی آن که ناقص می‌نماید (۱۰۸ ورق) در مجموعه نسخ خطی زلمی هیوادل نگاهداری میشود. دیوان شامل غزلیات و قصاید است. بصورت عام موضوعات عرفانی و گاهگاهی عشقی و اخلاقی را نیز بیان میدارد .

دیوان آزاد :

مجموعه اشعار پرسوز مولانا آزاد گل است ، مولانا آزاد گل از دیوانش در هامش ص ۳۰ ترانه آزاد یاد نموده و گفته است که زیر چاپ باشد .

دیوان ابوالقاسم :

مجموعه اشعار ابوالقاسم شاعر کم شناخته شده زبان پښتو است، يك نسخه واحد تا حال معلوم آن در برتس موزیم نگاهداری میشود ۷۹ ورق دارد و در اپریل سال ۱۸۸۲ ع در پشاور نبشته شده است . (فهرست میکنزی ۹۱)

دیوان احمد ابوالنجم الدین :

مجموعه اشعار عشقی و دینی قاضی گل احمد کاکر پشاور است ، دیوان بیاض گونه ترتیب گردیده و ۹۶ صفحه به سال ۱۳۳۱ ه ق در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۷۳)

دیوان احمد جدرانی :

مجموعه اشعار عشقی ، مذهبی و بعضاً اجتماعی احمد جدرانی شاعری از دیار پکتیا است . دیوان احمد جدرانی ۱۲۷ صفحه به سال ۱۳۱۰ ه ق در پشاور طبع شده است .

دیوان احمدین طالب :

مجموعه اشعار احمدین طالب شاعر اولسی حدود اوایل قرن چاردهم . دیوان احمدین را با زاول صحبت خان مردانی تدوین نموده مقدمه یی بدان نگاشته و ۱۳۴ صفحه در پشاور چاپ کرده است . دیوان احمدین طالب باردوم با اضافات و مقدمه آصف خان ۱۵۲ صفحه در لاهور طبع شده است . اشعار مجموعه مضامین عشقی ، اجتماعی و دینی را در بر دارد . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۷۳ و ۵۷۴)

دیوان اخوند میاداد :

دیوان اشعار تصوفی میاداد شاعر حدود قرن یازدهم . شاعر در قوالب معمول شعر مشرق زمین موضوعات سلوک و تصوف را بیان داشته است. در بعضی از غزلیات وی ذکر آری از پیر کامل نیز شده است بنا بر همین یاد کرد ها گمان میرود ، که میاداد شاعر گروه روپنایی باشد . دیوان میاداد تا هنوز طبع نشده ، دستنویس آن حاوی ۷۱ ورق در کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر در کوته محفوظ باشد . درین نسخه سه شعر عرفانی از شاعر دیگری بنام (الهداد) نیز وجود دارد . (پښتو نسخی)

دیوان اسلم لون :

یکی از مجموعه های اشعار خطی اسلم لون در کتابخانه پښتو تولنه (آکادیمی علوم افغانستان) نگاهداری میشود . این مخطوطه ۳۹۸ صفحه باشد ، شامل ۸۳۷ غزل و همین گونه مخمس ، ترجیع بند و مریعات است. موضوعات شعر این دیوان عشقی و تصوفی گزارش شده است . (پښتانه شعراً ج ۳ ص ۸۵۶)

دیوان اکبر :

در کنجینه های دستنویس محفوظ در بریتا نیو نیو از شاعری بنام اکبر نیز موجود است. این دیوان ۱۰۱ ورق شامل غزلیات و مخمس و غیره باشد محتوی آن چون اکثر دو اوین شاعران کلاسیک از عشق و محبت و اخلاق و مباحث دینی و احیاناً مسایل اجتماعی و تصوفی

بیاناتی دارد. دیوان اکبر مطبوع نیست نسخه واحد تاحال معلوم آن در بر تش موزیم نگهداری میشود. (فهرست میکنزی ۸۸)

دیوان امیرخان :

این مجموعه شامل غزلیات، مخمس، مسدس ترجیع بند و رباعیات امیرخان بن شهنواز خان محمد زی باشد. مضامین دیوان دینی، عشقی، اخلاقی و قسماً اجتماعی است دیوان امیرخان مطبوع نیست نسخه خطی آن در انب- یا افس لایبریری بریتانیا نگاهداری میشود (۱۶۱ ورق نبشته شده در قرن نژده). (فهرست میکنزی ۸۹)

دیوان بلال :

مجموعه اشعار بلال شاعر اولسی زبان پښتو ست این دیوان در دو بخش تدوین شده در بخش اول آن ۴۲ غزل و یک الف نامه بلال و در بخش دوم آن اشعار اولسی بلال و شاعران دیگر چون : نوره دین، شیردل ، لال گل و سکیا بیامده ، این دیوان طبع نشده، نسخه دستنویس آن (۲۹ ورق) در اکادیمی پښتوی پشاور محفوظ است .

دیوان بهایی :

مجموعه اشعار عرفانی ، اجتماعی و عشقی بهایی جان صاحبزاده است که به سال ۱۳۱۰ هـ ش بنام دیوان بهایی تدوین گردیده نسخه خطی آن به خط شاعر در قید ۲۱۰ صفحه دیده شده است (دبهایی ژوند یک ۵۰) یک نسخه خطی دیوان بهایی کتابت شده در سال ۱۳۱۹ هـ ق بخط مؤلف ۵۱ ورق در آرشیف ملی افغانستان نیز محفوظ باشد .

دیوان بیاضی :

دیوان اشعار عشقی دینی و بعضاً اجتماعی محمد بیاض کدون شاعر حدود ۱۲۰۰ هـ ق . دیوان را محمد ایوب خان پشاورى با مقدمه طویل خود ۱۷۶ صفحه به سال ۱۹۵۸ ع در پشاور چاپ نموده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۷۴)

دیوان جان محمد کاکړ :

مجموعه اشعار عرفانی ، اخلاقی و قسماً عشقی جان محمد کاکړ شاعر

قرن سیزده . دیوان جان محمد کاکړ تا هنوز به چاپ نرسیده نسخه خطی آن به خط مؤلف (کتابت شده در سال ۱۲۱۵ هـ ق) و نقل این نسخه به خط خان محمد کاکړ در کویته موجود است .

صفحات دستنویس دیوان جان محمد ۲۱۲ و تعداد ابیات آن ۲۳۳۶ بیت گزارش شده است . (دسره غره گلونه ص ۱۱۲)

دیوان حاجی جمعه بار کزی :

مجموعه اشعار حاجی جمعه که به دیوان وی معروف باشد شامل غزلیات ، غزلیات قصیده گونه مخمسات و مبرعات است ۲۶۵۰ بیت دارد . محتوی آن را تصوفی عشقی، اخلاقی، اجتماعی تاریخی و دینی میتوان ارزیابی کرد . متن تحقیقی دیوان حاجی جمعه بار کزی را زلمی هیوادمال تهیه دیده با مقدمه و لغتنامه استاد دانشمند پوهاند رشاد بـ سال ۱۳۶۰ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است . دو نسخه خطی این دیوان در آرشیف ملی افغانستان موجود باشد .

دیوان حافظ عظیم :

نسخه خطی دیوان حافظ عظیم (۲۸۰) صفحه در مجموعه خطی کتابخانه اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود ، این مجموعه را مرحوم ربنواز خان جعفری گنده پور تدوین و گردآوری و تألیف نموده است . درین مجموعه علاوه از ۱۲۷ پارچه شعر اولسی حافظ عظیم در باره پیروان سبک و شاگردان این شاعر نیز گفتنی های وجود دارد، اشعار اولسی این گروه نیز دران بیامده ، دیوان حافظ عظیم مطبوع نیست .

(اولسی سندری ج ۱ ص ۵۱)

دیوان حامد :

مجموعه اشعار حمدالله حامد شاعر معاصر زبان پښتو . این دیوان شامل غزلیات قصاید رباعیات و مفرقات بوده ، در حیدر آباد دکن تکمیل شده است . دیوان حامد موضوعات عشقی ، دینی و بعضاً اجتماعی را بیان میدارد . تا هنوز چاپ نگردیده نسخه واحد خطی آن در کتابخانه مجلس

احیای المعارف نعمانیه دکن نگاهداری میشود (بخط مؤلف ۱۳۰ ورق) باید یاد آورشد که مؤلف دیوانش را گه و گه وینانام گذاشته است .
(دهندد کتابخانوی پښتو نسخی ۵۶-۵۷)

دیوان حبیب‌الله :

شامل قصاید ، غزلیات ، رباعیات، متفرقات ، الف نامه و منظومه بنام دولس‌خبری از حبیب‌الله شاعر عصر احمد شاهی (۱۱۶۰ - ۱۱۸۶ هـ ق) است . دیوان حبیب‌الله موضوعات اجتماعی، عشقی، دینی اخلاقی و گاهگاهی فکری را ارائه میدارد ، دیوان حبیب‌ازروی نسخه واحد آن محفوظ در موزیم ملی دهلی (۷۸ ورق) بخط کل محمد پشاوروی کتابت (۱۱۷۵ هـ ق) از طرف پښتو تولنه اکادیمی علوم افغانستان در کابل طبع شده است این نسخه چاپی در آغاز مقدمه از دانشمند (م ع) و در اخیران لغتنامه و فهرست اعلام را با خود همراه دارد، مرتب لغتنامه و فهرست همان (م . ع . غ) باشد .

دیوان حضرت شاه :

دیوان اشعار ، عشقی ، اخلاقی صوفیانه دینی و بعضاً تاریخی حضرت شاعر قرن سیزدهم ، اشعاری بزبان پارسی نیز ضم این دیوان است . دیوان حضرت شاه مطبوع نیست . نسخه ناقص این دیوان را (کتابت سال ۱۳۰۹ ق) که ازروی نسخه کتابت شده در سال ۱۲۱۳ هـ ق نسخه برداری شده ، مؤلف تیرهیر شاعران در کتابخانه صاحبزاده محمد اسمعیل کوته دیده است . (تیرهیر شاعران ص ۱۱۵-۱۱۶)

دیوان حکیم :

مجموعه اشعار اجتماعی ، دینی عشقی حکیم شاعر اولسی است، درین دیوان ۱۶۰ پارچه شعر مختلف اولسی گردامده ، گردآورنده آن اکمل اسد آبادی است ، در آغاز دیوان ۷ صفحه مقدمه در شرح حال شاعر و معرفی دیوان از اکمل بیامده ، دیوان حکیم چاپ نشده نسخه خطی آن در کتابخانه اکادیمی پښتوی پشاور محفوظ باشد.

دیوان خادم :

مجموعه ۲۸۵ غزل وده چکامه دیگر خادم شاه کاکا خیل شاعر قرن

سیزدهم است موضوعات عشقی ، اجتماعی اخلاقی و دینی را بیان میدارد ، دیوان خادم شاه تا حال چاپ نشده نسخه خطی آن ۲۳۹ صفحه در مجموعه خطی اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

دیوان خاکی :

مجموعه اشعار محمد امین خاکی شاعر قرن چهاردهم است ، درین مجموعه که بنام دیوان مسماست انواع شعری با محتوی عشقی ، دینی و اجتماعی دیده میشود ، جامع آن عبدال مستقیم است ، این دیوان چاپ نشده مخطوطه آن ۲۳۶ ورق در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور محفوظ بوده است درین مجموعه پنجصد پارچه شعر شاعر موجود باشد.

دیوان خواص خان :

دیوان خواص خان در دو جلد تدوین گردیده جلد اول آن حاوی ۲۱۴ صفحه شامل بیش از ۳۵۰ غزل، و در جلد دوم آن ۲۳۳ پارچه شعر موجود است دیوان خواص خان در سال ۱۹۱۲ تکمیل شده ، درین دیوان چند پارچه شعر از شاعری بنام ضمیر گل نیز بیامده اما شخصی بر اسم ضمیر گل خط کشیده است موضوعات دیوان عشقی ، دینی و اجتماعی باشد قصص مقاتل و یوسف شاعر نیز ضم این دیوان آورده شده . دیوان خواص خان چاپ نه گردیده، دستنویس آن در گنجینه دستنویس های اکادیمی پښتوی پشاور موجود است .

دیوان دولت :

دولت لوانی شاعر قرن یازدهم دیوانش را در دودفتر تکمیل نموده ، درین دیوان غزلیات ، قصاید رباعیات و دیگر انواع شعری دیده میشود ، اشعارش زیاده تر بیانگر عرفان گروه روشانی است از موضوعات دیگر نیز سخنها دارد نسخ خطی دیوان دولت در کابل و رامپور یافت میشود . این دیوان ازروی دو نسخه بکوشش محمد اسمعیل سره-بن ، عزیزالله امرخیل و (م . ع) تهیه شده با مقدمه عالمانه ، پوهاند

رشاد ۳۱۴ صفحه به سال ۱۳۵۳ هـ ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده است .

(دهند دکتا بغانو پښتو نسخی ، پښتو کتاب نبود ص ۱۲۳)

دیوان رحمت داوی :

نسخه مکمل دیوان رحمت بد سترس ما قرار ندارد ولی نسخه ناقص الاول آن در صوبه سرحد نزد شخصی بنام حبیب الرحمن وجود داشت ، یک نقل ناقص همان نسخه تاردیف (ک) در کتابخانه علامه حبیبی نگاهداری میشود . دیوان رحمت بصورت مکمل چاپ نه شده ، منتخبات آن در ورکه خزانه و (دسره غره گلونه) به چاپ رسیده است . و همیشه خلیل متن انتخابی این دیوان را (۱۲۲ صفحه) بنام دیوان رحمت داوی به سال ۱۹۸۰ ع در پشاور به چاپ رساند . نظریه گفته بعضی ها دیوان وی چند دفتر غزل داشت . (دسره غره گلونه ص ۶۶)

دیوان زرغون خان نورزی :

از دواوین نایاب زبان پښتو است ، که ما از وایت پته خزانه از یمن دیوان اطلاعی حاصل داشته ایم . دیوان زرغون خان (وفات ۹۲۱ هـ ق) به قول محمد هوتک سید دورق بود ، که ساقی نامه بلند بالای آن ضبط اوراق زرین پته خزانه است . (پته خزانه ص ۸۱)

دیوان زکریا :

مجموعه اشعار عشقی ، مذهبی ، اجتماعی و فکاهی زکریا (۱۲۶۰ - ۱۳۲۰ هـ ش) است که همه آن سروده هابه اوزان ملی پښتو سروده شده است . مجموعه را شاعر خودش جمع آوری کرده نسخه دستنویس آنرا محترم شاه ولی سایی در مجله کابل گزارش نموده است . (مجله کابل ۱۳۵۱ - ۴ - ۵۳)

دیوان زمان :

این دیوان راحلیم گل تدوین نموده و مقدمه ۸ صفحه یی بدان افزوده و در قید ۱۴۴ صفحه در پشاور چاپ کرده است . در دیوان

-۹۴-

زمان ۱۱۸ پارچه غزل و اشعار اولسی شاعر گنجانیده شده است ، سروده های دیوان محتوی عشقی اجتماعی ملی ، دینی و اخلاقی دارد .

دیوان سعادت :

مجموعه اشعار سعادت شاعر حدودا و اخر قرن سیزدهم هجریست . شاعر مطالب دینی و عشقی را در اوزان مو سیقی هندی نظم نموده دیوان سعادت ۱۸ صفحه به سال ۱۳۱۶ هـ ق در دهلی طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۷۸)

دیوان سید غلام ننگر هاری :

مجموعه اشعار عشقی و تصوفی سید غلام ننگر هاری است . که به شکل مسوده ترتیب شده ، در آغاز الهی نامه ، بعد غزلیات و در اخیر اشعاری به اوزان و آهنگهای ملی شاعر نیز با خود دارد این دیوان چاپ نیست . نسخه خطی آن ۱۶۴ ورق در آرشیف ملی محفوظ است .

دیوان شریف :

مجموعه ایست از اشعار اولسی شریف شاعر مشهور عوامی زبان پښتو . این مجموعه را نویسنده جوان وار جمند زبان پښتو زرین انخو ر تهیه دیده که با مقدمه و حواشی وی به سال ۱۳۶۴ هـ ش از سوی مجله کتاب چاپ شده است .

دیوان شیر محمد قندهاری :

مجموعه غزلیات ملا شیر محمد قندهاری شاعر قرن سیزدهم موسوم به دیوان شیر محمد . نسخه خطی آن مضامین عشقی ، تصوفی و دینی دارد دیوان مردف تدوین شده ، مطبوع نیست نسخه خطی آن ۱۱۹ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است . (پښتو نسخی)

دیوان صدیق :

نسخه ناقص الا خرواحد خطی این دیوان آن در موزیم ملی دهلی (۱۰۵ ورق) محفوظ است . که غزلیات ردیف یف لام در آن باقیست و خصص دیگر آن از بین رفته دیوان شامل غزلیات است . موضوعات عشقی و تصوفی

اوایل همین قرن شامل اصناف مختلف شعری است ، تاهنوز طبع نشده
مخطوطه آن ۸۴ ورق در آشیف ملی افغانستان محفوظ است.
(پښتو نسخی)

دیوان عبدالله جان :

مجموعه اشعار عبدالله دوستانی شلگری است ، وی مجموعه اش را
به سال ۱۳۴۰ ش تدوین کرده ، موضوعات عشقی ، دینی و اجتماعی
را در بر دارد . مخطوطه آن ۶۷ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ
بوده مطبوع نیست . (فهرست مشتری نجرابی)

دیوان عبدالنبی :

مجموعه مردف اشعار دینی ، عشقی و مذهبی عبدالنبی شاعر حدود قرن
سیزدهم مطبوع نیست نسخه خطی آن ۶۴ ورق در آشیف ملی افغانستان
محفوظ است . (پښتو نسخه)

دیوان عبدا لوهاب اخکزی :

دیوان عبدا لوهاب اخکزی در شماره (۱۳) سال ۱۳۵۷ هـ جریده زیری
گزارش شده است نسخه مکمل دیوان در دست نبوده بل برگی چندی ازین
دیوان بدسترس پژوهشگران قرار دارد که همه آن غزلیات باشد
محتوای اخلاقی و عشقی دارد ، وی بعد از ۱۲۰۷ هـ ق به تدوین دیوانش
پرداخته است . همین نسخه ناقص دیوان عبدا لوهاب در کتابخانه
دانشمند برینس نگاهداری میشود .

دیوان علم اپریدی :

ملا علم سه پای اپریدی شاعر عصر احمد شاه است . دیوان شعری
حاوی قصاید غزلیات یک مخمس و یک رباعی ۳۸ ورق (بخط زین الدین
پشاور در سال ۱۱۷۷ هـ ق) در موزیم ملی دهلی محفوظ است . تاهنوز مطبوع
نیست . ملا علم دیوانش را در سال ۱۱۶۴ هـ ق تکمیل نموده موضوعات
عشقی دینی و اجتماعی را بیان میدارد بعضاً تراجمی از حکایات زبانهای
دیگر نیز در آن به چشم میخورد .

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۸۸)

رایبان میکند . این دیوان در سال ۱۳۵۸ هـ ش به همت سر محقق
دوست شینواری بامقدمه و حواشی و لغتنامه وی از سوی پښتو ټولنه
، اکادیمی علوم افغانستان چاپ شد .

دیوان عبدالجبار بنگښی :

این دیوان را شاعر به سال ۱۹۵۰ ع تهیه داشته مخطوطه آن
۱۴۴ صفحه به خط مؤلف در گنجینه آثار خطی کتابخانه اکادیمی پښتوی
پشاور محفوظ بوده ۱۷۱ غزل و غزلهای قصیده گونه و یک مخمس دارن
بیامده موضوعات عشقی ، دینی و اجتماعی را ارائه میدارد .

دیوان عبدالرسول :

مجموعه اشعار عشقی دینی و مذهبی عبدالرسول شاعر حدود قرن سیزدهم .
شاعر در اشعار خود از رحمان بابا پیروی کرده است دیوان وی تا
حال طبع نشده نسخه خطی آن در کتابخانه پوهاند رشاد محفوظ است .

دیوان عبدالرحیم هوتک :

درین دیوان ۶۱۷ غزل و قصیده ۱۶ مخمس و ۳۰ رباعی شاعر
گنجانیده شده است . موضوعات آن اخلاقی ، اجتماعی ، عرفانی و عشقی
باشد ، دیوان عبدالرحیم هوتک چاپ نه شده است . نسخ خطی دیوان آن
در انستیتوت خاور شناسی لیننگراد و کتابخانه های اسلامی کالج پشاور
و اکادیمی علوم افغانستان نگاهداری میشود . و اما منتخبات قابل ذکر آن
در کتاب دسره غره گلونه به چاپ رسیده است .

(لباب المعارف ، فهرست کوشیف . دسره غره گلونه)

دیوان عبدالغفار هوتک :

در دیوان عبدا لغفار هوتک غزلیات و قصاید دارای محتوای تاریخی ، عشقی
و اخلاقی و بعضاً عرفانی شاعر گرد آمده است . این دیوان تا حال به چاپ
نرسیده نسخه خطی آن ۱۵۶ صفحه گزارش شده است ، تعداد داییات
آن در حدود سه هزار بیت باشد . (تاریخی پلتنی ص ۱۳۱-۱۳۲)

دیوان عبدالله پوپلزی :

دیوان اشعار : عشقی ، دینی و بعضاً اجتماعی عبدالله پوپلزی شاعر

دیوان عمران :

دیوان عمران پشاوری شامل ۳۵۰ پارچه شعر شاعر است که در یک مجموعه گرد آمده و سال تدوین آن ۱۹۰۲ ع باشد، دیوان عمران دارای ۱۸۹ صفحه و یک ضمیمه ۱۰ صفحه ای می باشد دیوان چاپ نه گردیده نسخه خطی آن در مجموعه نسخ خطی اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری، میشود.

دیوان عمر دین :

اشعار عشقی ، اجتماعی ، اخلاقی، دینی عمر دین مردانی شاعر قرن چهارم است . دیوان عمر دین در سال ۱۹۱۰ ع ترتیب گردیده و مقدمه ای را خود شاعر بدان افزوده است. دیوان دوباره توسط شخصی بنام گل دراز به سال ۱۹۶۵ ع ارایش و پیرایش گردیده ، و در اخیر دستنویس دیوان شرح حال شاعر را نیز بآن افزوده است دیوان در ۱۹۰ صفحه تدوین شده ، غزلیات ، قصاید و مثنوی دارد . در مجموعه ۷۴ قطعه شعر شاعر موجود است . دیوان چاپ نشده نسخه خطی آن در کتابخانه نه اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود.

دیوان عیسی هوتک :

عیسی هوتک شاعر قرن سیزدهم دیوانش را در حدود سال ۱۲۶۰ هـ ق تکمیل نموده ، دیوان عیسی هوتک به چاپ نرسیده ، نسخه واحد تا حال معلوم آن ۸۴ ورق در مجموعه خطی زلمی هیوادل نگاهداری میشود درین دیوان غزلیات و مخمس یافت میشود ، ابیات آن به دوهزار میرسد ، موضوعات عرفانی، تاریخی اجتماعی عشقی و اخلاقی را بیان میدارد.

دیوان فدا :

مجموعه اشعار ملی ، وطنی و اجتماعی شاعر مبارز پشاور مرحوم عبدالملك فداست مجموعه را بنا علی همیشه خلیل تدوین نموده با مقدمه خود ۲۰۰ صفحه به سال ۱۹۵۷ ع در پشاور طبع نموده است . دیوان فدا بار دیگر ۱۶۸ صفحه به سال ۱۹۷۲ ع در پشاور چاپ شده است.

دیوان فریدون :

مجموعه غزلیات فریدون یامفتی حکیم ۲۹ ورق در مجموعه خطی زلمی-

هیوادل نگاهداری میشود . مجموعه در حال حاضر به شکل بیاض باشد اشعار آن محتوای عشقی ، اخلاقی دینی دارد . این دیوان به چاپ نرسیده و تا حال جز از همین نسخه واحد از نسخه دیگر آن نیز اطلاع نه داریم .

دیوان فضل شاه :

مجموعه اشعار است از شاعری بنام فضل شاه چارسدوی در مجموعه اشعار عشقی اجتماعی و صوفیانه بیامده ، شاعر به پیروی لسان الغیب رحمان بابا شعر سروده دیوان فضل شاه ۹۶ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۸۱)

دیوان فقیر محمد :

مجموعه اشعار فقیر محمد شاعر قرن سیزدهم هجری است وی دیوانش را به سال ۱۲۲۰ هـ ق برای سردار مهر دل خان مشرقی ترتیب نموده بود دیوان اشعار پارسی وی نیز موجود باشد ، دیوان فقیر محمد تا حال به چاپ نه رسیده است نسخه خطی آن در کتابخانه سرور سوادی در کویته نگاهداری میشود . اشعار دیوان همه قصاید گزارش گردیده است . (لیکنجی ج ۱ ص ۹۶)

دیوان قاسم علی :

دیوان اشعار پښتوی قاسم علی اپردی ، شامل غزلیات ، قصاید ، مخمسات رباعیات چار بیت و یک خاتمه است ، شاعر دیوانش را به سال ۱۲۰۶ هـ ق تکمیل کرده ، اما چکامه های را بعد ازین تاریخ نیز بدان افزوده است . دیوان پښتوی قاسم علی اپردی در مجموعه کلیات وی نیز شامل است ، اما نسخ خطی جداگانه آن در بریتانیا ، هندوستان و کابل موجود باشد یکی از نسخ خطی دیوان قاسم علی در کتابخانه ارگ بود ، که فعلاً در آرشیف ملی موجود است .

(دهند دکتا بنانو پښتو خطی نسخی ۲۵۲ فهرست بور کوی ص ۴۶)

دیوان قلندر :

دیوان قلندر از سوز خاصی برخوردار است . دیوان قلندر ۱۱۴ غزل ۵۱ رباعی و

۱۴ قطعه دارد ، تعداد ابیات آن به ۹۹۳ میرسد . شامل موضوعات عشقی اخلاقی و اجتماعی باشد ، دیوان قلندر را از روی نسخه واحد تاحال معلوم آن (اکنون محفوظ در آرشیف ملی) و منتخبات این دیوان زلمی هیوادمل تهیه نموده با مقدمه و تعلیقات وی ۲۰۲ صفحه به سال ۱۳۵۶ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است .

دیوان قنبر علی خان :

دیوان اشعار قنبر علی خان اورکزی شامل ۱۱۷ غزل و یک مخلص عرفانی و عشقی و بعضاً اجتماعی است . دیوان قنبر علی خان ۱۶۳ صفحه با مقدمه همیشه خلیل باراول به سال ۱۹۶۰ و بار دوم به سال ۱۹۷۲ ع در پشاور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۸۱)

دیوان کامگار خان :

اکثر چکامه های دیوان اشعار شاعر ناز کخیال پښتو کامگار خان (شاعر دودمان خوشحال) به شیوه های مکتب ادبی هندی سروده شده است . این دیوان انواع مختلف شعری با مضامین متنوع دارد . دیوان کامگار باراول با حواشی و مقدمه تنسیم الحق تالاکا خیل به سال ۱۳۷۴ هـ ق در پشاور طبع شده است ، وی در آغاز آن مقدمه ۳۳ صفحه ای بدان نبشته است . دیوان کامگار خان را بار دیگر از روی یک نسخه چاپی یک نسخه خطی (محفوظ در آرشیف ملی) و یک مایکرو فلم عبدالمتین تهیه نموده با مقدمه وی به سال ۱۳۵۸ هـ ش از سوی پښتو تولنه در کابل چاپ و نشر شده است .

(پښتو کتابونه ۱۷۹)

دیوان لتار :

مجموعه اشعار ملا لتار شاعر قرن دوازدهم هجری موسوم به دیوان لتار . دیوان لتار شامل غزلیات و غزلیات قصیده گونه ، مخمسات و رباعیات باشد اشعار دیوان موضوعات دینی ، اخلاقی ، عشقی و گاهگاهی اجتماعی را بیان میدارد ، دیوان لتار تا هنوز چاپ نگردیده یک نسخه خطی آن ۱۳۵ ورق در موزیم ملی دهلی و نسخه دومی آن در کتابخانه زلمی هیواد مل موجود است . (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخه ۹۴)

دیوان لعل محمد :

مجموعه اشعار اردو ، پښتو پارسی و عربی لعل محمد خان شاعر قرن چهاردهم . دیوان لعل محمد حاوی موضوعات دینی ، عشقی و گاهگاهی اجتماعی است دیوان لعل محمد تا هنوز به چاپ نرسیده . نسخه دستنویس آن در کتابخانه اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

دیوان گل محمد :

دیوان مردف اشعار ، عشقی و اجتماعی گل محمد هلمندی مالگیری شاعر حدود قرن سیزدهم است تاحال طبع نشده مخطوطه ناقص آن در کتابخانه نجیب قند هاری محفوظ است . (پښتو نسخی)

دیوان گنډیر :

دفتر شعر گنډیر شاعر حدود قرن دوازدهم . شاعر در قالب های معمول شعری موضوعات سلوک و تصوف را بیان داشته است . دیوان گنډیر تا هنوز طبع نشده ، مخطوطه آن ۸۹ ورق در کتابخانه پرو قیسورولی محمد خان سیال کاکر در کوته محفوظ است . (پښتو نسخی)

دیوان مجیب :

مجموعه غزلیات و اشعار اولسی عشقی ، اجتماعی و دینی مجیب شاعر حدود قرن سیزدهم ، در این دیوان ۹۶ پارچه شعر شاعر محفوظ است ، تاحال چاپ نشده نسخه خطی آن در مجموعه نسخ خطی اکادیمی پښتونی پشاور ثبت است .

دیوان محبت :

مجموعه اشعار پښتوی نواب محبت خان بن حافظ رحمت خان شهید ازادبای پښتون هندوستان شامل غزلیات و انواع دیگر شعری است . مسایل عشقی ، اخلاقی و اجتماعی را بیان میکنند مطبوع نیست نسخه واحد تا حال معلوم آن در کتابخانه یونیورسیتی بودلین انگلستان نگاهداری میشود (۲۸۱ ورق کتابت شده در سال ۱۸۰۰ ع)

(فهرست میکنزی ۸۵)

دیوان محمد امین :

مجموعه اشعار دینی ، وعظیه ، نعتیه و قسماً اجتماعی شاعری بنام محمد امین است . این مجموعه شعر بنام دیوان محمد امین ۱۳۶ صفحه به سال ۱۹۳۰ ع در لاهور طبع شده است . (پنبتو پانگه ج ۲ ص ۵۸۲)

دیوان محمد رفیق :

مجموعه اشعار محمد رفیق درانی شاعر قرن دوازده دارای انواع مختلف شعری باموضوعات متنوع . این دیوان به چاپ نه رسیده است . نسخه خطی آن نزد احفاد وی در نواحی صوبه سرحد موجود است . (پنبتو مجله مارچ ۱۹۸۲ ص ۱۶)

دیوان محمد نور :

مجموعه اشعار محمد نور شاعر کلاسیک پنبتو است که به شکل مردف ترتیب شده نسخه ناقص آن در کتابخانه نجیب قندهاری محفوظ است . (پنبتو نسخی)

دیوان محمدی صاحبزاده :

از دو اوین بنام قدیم زبان پنبتو است - درین دیوان ۴۵۹ غزل ۶ مخمس یک ترکیب و یک ترجیع بند و بیش از هفتاد رباعی شاعر بیامده ، دیوان محمدی صاحبزاده از روی نسخه واحد خطی تاحال معلوم دیوان آن به کوشش استاد قلندر مومند بامقدمه وی ۴۴۳ صفحه به سال ۱۹۸۵ ع در پشاور به چاپ رسید .

دیوان مخلص :

مجموعه اشعار علی محمد مخلص شاعر روپنانی است . شامل الفنامه ، غزلیات و دیگر چکامه های این سخنور زبان پنبتو است . محتوی مجموعه (تصوفی) بوده دیوان مخلص مطبوع نیست نسخه واحداً حال معلوم آن در برتیش میوزیم نگاهداری میشود . (فهرست میکتزی ۶۰)

دیوان مداح :

مجموعه اشعار مردف دین... سی و نعتیه حاجی محمد امین است موسوم

به دیوان مداح . دیوان مداح ۲۸۸ صفحه به سال ۱۳۵۲ ه ق در لاهور طبع شده است . (پنبتو پانگه ۲ ص ۵۸۳)

دیوان مرزا عبدالرحیم :

مجموعه اشعار مرزا عبدالرحیم رافرنندش مرزا شوکت الله گرداوری نموده این دیوان اشعاری در قالبهای معمول شاعری مشرق زمین دارد با محتوای عشقی ، ملی سیاسی ، اجتماعی و اخلاقی ، این دیوان به چاپ نرسیده نسخه خطی آن در مجموعه خطی اکادیمی پنبتوی پشاور نگاهداری میشود .

دیوان مسکین :

مجموعه اشعار مسکین ، علاوه از غزلیات و انواع دیگر شعری اشعاری به اوزان ملی پنبتو نیز دارد این دیوان طبع نشده ، مخطوطه آن ۵۵ ورق در کتابخانه سلیمی قندهاری محفوظ است . (پنبتو نسخی)

دیوان مصری خان گکیانی :

دیوان مصری خان گکیانی بامقدمه خیال بخاری ۲۲۵ صفحه به سال ۱۹۵۹ ع از طرف اکادیمی پنبتو پشاور طبع شده است . موضوعات شعری عشقی ، صوفیانه و قسماً اجتماعی باشد شاعر اشعار پارسی نیز دارد که درین مجموعه چاپی بیامده متن آن از یک نسخه واحد ترتیب گردیده ، در دیوان مصری خان گکیانی قصاید ، غزلیات و دیگر انواع شعری موجود است . (پنبتو پانگه ج ۲ ص ۵۸۳)

دیوان مصطفی جان :

مجموعه اشعار قاضی مصطفی جان شاعر قرن چهاردهم هجری . این دیوان در دو دفتر تدوین گردیده ، شامل غزلیات و اشعاری به اوزان اولسی و دیگر اصناف شعری . موضوعات آن دینی ، اجتماعی و عظمی ، تصایح و اخلاقی است . این دیوان به چاپ نه رسیده است . مخطوط آن نزد رحیم شاه رحیم سواتی وجود دارد . باید یاد اور شد که بین دو دفتر دیوان تفسیر یک بخش از پاره اول قرآن نیز موجود است که مفسر آن قاضی موصوف باشد .

(پنبتو مجله اکتوبر ۱۹۸۱ ص ۵۱)

دیوان مطیع الله پیره خیل :

دیوان مردف مطیع الله شامل غزلیات، رباعیات، و دیگر انواع شعری دیوان مطیع الله طبع نشده، نسخه خطی آن ۱۲۴ ورق در آشیف ملی افغانستان محفوظ است. (پښتو نسخی)

دیوان ملا امان :

مجموعه اشعار ملا محمد امان قندهاری شاعر حدود قرن سیزدهم. در مجموعه اشعار عشقی، اجتماعی و مذهبی شاعر آمده و در اشعارش از عبدا لقادر خان ختک (۱۰۶۳-۱۱۲۵ هـ ق) پیروی کرده است. دیوان ملا امان طبع نشده نسخه خطی آن ۱۶۴ صفحه کتابت شده در سال ۱۲۸۳ هـ ق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است. بعضی از محققین ادب پښتو گفته اند که ملا امان اشعار عبدا لقادر خان را دزدیده و خودش در آن ابتکاری ندارد.

(پښتو نسخی)

دیوان ملا در محمد کجی :

مجموعه ایست از اشعار ملا در محمد کجی که قسمت اعظم آن به اوزان ملی پښتو سروده شده، حاوی موضوعات عشقی، دینی و قسماً اجتماعی است. این دیوان مطبوع نیست، یک نسخه آن بخط شاعر نزد شخصی بنام ودت خان در کورمه و نسخه دیگران در غوربند قلمداد شده است. (اولسی سندری ج ۱ ص ۶۷)

دیوان ملک دین محمد :

مجموعه غزلیات ملک دین محمد شاعر قرن چهاردهم هجری است. نسخه خطی وی نزد ملا عبدالحمید زنگی والی در بلوچستان موجود بوده تا هنوز به چاپ نرسیده است. (لیکنجی ج ۱ ص ۱۰۵)

دیوان مهین :

مجموعه اشعار مهین شاعر زبان پښتو است این دیوان شامل سه الف نامه که در قالب غزلیات، قصیده و رباعی سروده شده، و همچنین غزلیات و قصاید است، دیوان مهین از لحاظ محتوی مسایل عرفانی، اجتماعی و عشقی را بیان میدارد، این دیوان مطبوع نیست تنها دو نسخه خطی آن

-۱۰۴-

به ما معلومست که هر دوی آن در میوزیم ملی دهلی نگاهداری میشود. نسخه اولی همراه با تذکره ابرار مهین بخط گل محمد پشما - وری کتابت شده در سال ۱۱۷۵ هـ ق ۵۰ ورق، نسخه دومی تاریخ کتابت ندارد ۲۰۲ ورق.

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۰۰-۱۰۲)

دیوان نجیب :

مجموعه اشعار عشقی، اجتماعی، دینی و صوفیانه نجیب شاعر کلاسیک پښتوست. دیوان نجیب با مقدمه خیال بخاری (۲۳ صفحه) در قید ۲۴۴ صفحه به سال ۱۹۷۲ ع از سوی اکادیمی پښتوی پشاور طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۳۸)

دیوان نوروز :

مجموعه غزلیات و نثر پشاور است که همه آن به پیروی از مقامهای موسیقی هندی سروده شده است. در اخیر دیوان نوروز غزلیاتی از شاعری بنام سررونیز درج است. دیوان نوروز ۹۶ صفحه به سال ۱۳۳۰ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۷۵)

دیوان واصل :

مجموعه اشعار واصل روپنانی شاعر قرن یازدهم هجری. این دیوان شامل غزلیات فصیح، رباعیات و مخمسات است. دیوان موضوعات عرفانی را بیان میدارد و در مباله و طریقت صوفی روپنانیست. دیوان واصل طبع نشده نسخه واحد خطی آن در لوها روکولکشن رضالا یبیری را. میور محفوظ است (بخظ ملا عطاء الله در سال ۱۱۸۶ هـ ق ۹۸ ورق ناقص الاول) منتخب اشعار واصل بنام «دو اصل روپنانی خوشعرونی» با تصحیح و مقدمه عالمانه استاد دانشمند پوهاند رشاد ۵۶ صفحه به سال ۱۳۵۳ هـ ش از سوی پښتو ټولنه به رسیده است (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی)

دیوان یونس :

مشتمل است بر ۳۳۱ غزل و دو مخمس از یونس خیبری شاعر نامدار قرن دوازدهم. دیوانش و شعرش در منطقه پښتو نها تا قندهار شهرت

-۱۰۵-

داشت و تذکره نگار مشهور زبان پښتو محمد هوتک ازان واقف بود . نسخ خطی دیوان کمیاب است ، یک نسخه آن در کتابخانه ارگ کابل بود و نسخه دیگر آن در موزیم کراچی نگاهداری میشود .

دیوان یونس موضوعات عشقی، دینی ، اخلاقی و گاهگاهی اجتماعی را بیان میدارد . دیوان یونس از روی نسخه ارگ کابل با مقدمه شیخ ندوی خدمتگار به سال ۱۳۵۶ هـ ش در کابل طبع شده است (۲۶۸ صفحه) نسخه ارگ اکنون در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود .

ذخیره السعادت :

اثریست اخلاقی تألیف فیض محمد اخوند زاده موسهی ، درین کتاب مسایل اندرز و نصیحت و مواعظ بزبانهای پښتو ، پارسی و عربی بیامده - تعداد صفحات آن ۲۴۰ صفحه است ذخیره السعادت به چاپ نه رسیده نسخه خطی آن در جریده زیری گزارش شده است .

(زیری شماره ۴۹ سال ۱۳۵۵)

ذخیره القراء :

تجوید قرآن عظیم موسوم به ذخیره القراء ، شامل ۲۵ باب به مثنوی بحر خفیف پښتو منظوم گردیده ، ۹۲۱ بیت دارد . این تجوید به سال ۱۲۱۵ هـ ق نظم شده است . ناظم آن حاجی زبردست بتی زی ترین باشد . نسخ خطی این تجوید زیاد یافت میشود بیش از چهار بار به چاپ رسیده ، یکی از چاپهای آن ۴۴ صفحه از سال ۱۲۹۴ هـ ق در دهلی صورت پذیرفته است .

(دپښتو تجوید ونو تاریخچه ص نه ویشته)

رابعه و بکتاش :

از داستانها شورانگیز و دیرینه کشور ماست که از عشق پرشور رابعه با بکتاش حکایت میکنند . یک روایت این داستان را مهین شاعر حدود قرن دوازده از آثار شیخ عطار به مثنوی پښتو در آورده است این ترجمه مهین ضمن تذکره ابراروی بیامده رابعه و بکتاش مهین مطبوع نیست نسخ خطی آن یافت میشود . (پښتو منظومی قصی ص ۴۲)

راحت العشاق :

دیوان اشعار ملایار محمد قندهاری است موسوم به راحت العشاق . این دیوان در دو جلد تهیه شده در بخش اول جلد اول آن اشعار اجتماعی ، عشقی ، تصوفی شاعر . در بخش دوم جلد اول آن مناقب و سوانح بعض از اولیای کرام به مثنوی بحر خفیف سروده شده است . جلد دوم آن شامل غزلیات ، قصاید مخمس و دیگر انواع شعری است . راحت العشاق تا حال طبع نشده نسخ خطی آن در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است . این دو

جلد راحت العشاق در سالهای ۱۳۴۰ هـ ق و ۱۳۴۵ هـ ق کتابت شده است.

جلد اول ۲۱۰ صفحه

جلد دوم ۲۱۵ ورق

(پښتو نسخی)

ربقة الاسلام :

مثنوی ایست در بحر خفیف از معزالدین ختک شاعر عصر احمد شاهی (۱۱۶۰-۱۶۸۶ هـ ق) . ربقة الاسلام مسایل گوناگون فقهی را بیان میدارد .

ربقة الاسلام ۱۳۶ صفحه به سال ۱۹۳۰ ع در لاهور طبع شده است . نسخه دستنویس ربقة الاسلام در اکادمی پښتوی پشاور محفوظ است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۰ و یادداشت نگارنده)

رت و پدم :

این داستان از دیار پهناور هنداست روایات زیاد این داستان در زبانهای آن سر زمین دیده میشود، این داستان از زبانهای هندی بربان پښتو توسط عده‌یی از ناظران این زبان منظوم ترجمه شده است ازین ناظران یکی صاحب شاه است، قصه رت و پدم صاحب شاه ۵۲ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است، قالب نظم آن مثنوی باشد .

دومین شخصیکه این قصه را برشته نظم کشید، احمد خلیل بوده قصه احمد ۷۲ صفحه به سال ۱۲۹۸ هـ ق در دهلی به طبع رسیده است . (پښتو منظومی قصی ص ۴۴)

علاوه از صاحب شاه و احمد خلیل قاضی گل نیز قصه رت و پدم را برشته نظم کشیده و در اثر وی بنام (مشکل کشای طلبان) به شکل خطی ضبط بوده است .

رحمان بابا :

کتابیست در شرح حال زنده گانی، افکار و خیالات عبدالرحمن مومند شاعر برگزیده زبان پښتو. این اثر را مرحوم استاد کامل مومند به شیوه تحقیقی و عالمانه نبشته است . و در سال ۱۹۵۸ از طرف اداره اشاعت سرحد ۲۹۵ صفحه در پشاور طبع و نشر شده است .

(پښتو پانگه ۱۹۷۱-۱۹۸۱)

رحمان بابا :

رحمان بابا رساله ایست انتقادی و تحقیقی از مرحوم استاد دوست محمد خان کامل مومند این رساله به جواب يك رساله مرحوم عقاب ختک در باره رحمان بابا نبشته شده است این رساله به شکل مستقل طبع نه گردیده ، بلکه در سال ۱۹۵۹ ع در يك شماره رهبر (۸۴ صفحه) انتشار یافته است . (کابل مجله شماره اول ۱۳۶۰)

رحمان بابا :

رساله ایست کوتاه در باره زنده گی و شاعری رحمان بابا تألیف مرحوم نصرالله خان نصر رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور به چاپ رسیده است .

رحمة للعالمین :

کتابیست در سیرت و عظمت حضرت محمد (ص) رحمة للعالمین راجع به احمد جاد الهولی بزبان تازی نگاشت محمود شهابی انرا بزبان پارسی برگردان نه و دو مرتبه نوری بزبان پښتو ترجمه داشت . رحمة للعالمین ۳۴۵ صفحه به سال ۱۳۴۱ هـ ق در قندهار طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۲-۵۹۳)

رخت محکم :

ترجمه منیة المصلی است مسما به رخت محکم . این ترجمه منظوم باشد ، مترجم آن عبدالحلیم کاکاخیل است . درین اثر مسایل فقهی منیة المصلی عربی به مثنوی بحر خفیف پښتو ترجمه شده است . خاتمه رخت محکم در باب خانواده کاکاخیل معلومات بس مفیدی دارد . رخت محکم ۲۱۴ صفحه به سال ۱۳۱۶ هـ ق در دهلی چاپ شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۴)

رساله ننه گزار :

رساله ایست سیاسی که در جواب اثر سیاسی دیگر نبشته و چاپ شده

است رساله تالیف مرحوم کرامت شاه پولاد رکن خدایی خدمتگاران پشاور است ، رساله ۱۶ صفحه در پشاور چاپ گردیده است .

رساله :

اثریست منثور تصوفی از علی محمد مخلص روشانی شاعر قرن یازدهم هجری بحث های در باره تصوف دارد. این رساله چاپ نه شده است ، نسخه واحد خطی آن ۱۳ ورق در بنگال ایشیا تیک سوسایتی (نمبر ۱۴۸) محفوظ است .

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۱-۱۲)

رساله :

رساله ایست منظوم از اخون موسی بٹی کوتی . مسایل حقوق استاد بر شاگرد را بیان میدارد. رساله مطبوع نیست دو نسخه خطی آن دیده شده است .

۱- نسخ خطی رضالا یبریری رامپور نمبر (۳۹) دو دیگر نسخه خطی اکمل اسد آبادی در پشاور .

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۲۱۶)

رساله :

رساله ایست نامعلوم الاسم به نثر مسجع پښتو. مؤلف آن نیز ظاهر معلوم نیست موضوعات دیدار خداوند در جنت را بیان میدارد . نسخه چاپی آنرا نه دیده ام نسخه خطی رساله ده ورق در رضالا یبریری را میپور محفوظ است . (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۴)

رساله :

رساله ایست نام معلوم الاسم. مؤلف آن نیز معلوم نه گردیده ، و به نثر مسجع نگاشته شده است. در رساله خواص آیات قرآنی بیان شده ، تا حال مطبوع نیست نسخه خطی آن در رضالا یبریری را میپور محفوظ است (چهار ورق نمبر ۳۹) (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۶)

رساله :

رساله ایست منظوم از بایزیدروبنان که در قالب اشعار قصیده گونه نظم گردیده ، موضوعات دینی و تقسیمات تصوفی مسلک روئبنانی را بیان میدارد بایزید خودش در باره نام این رساله سروده دست :

(داتذکره دعلم * رساله نسینه)

این کتاب بار اول در سال ۱۳۵۵ هـ ش از روی نسخه ناقص واحد بکوشش سر محقق دوست شین سواری از سوی پښتو تولنه چاپ شده بعد از چاپ اول دو نسخه مکمل تر دیگر این کتاب کشف گردید. (مخطوطه زلدی هیوادل ۳۳ ورق. و نسخه موزیم ملی دهلی ۵۵ ورق بخط گل محمد روئبنانی ۱۱۲۷ هـ ق) درین اواخر متن این رساله را از روی همین سه نسخه همان دوست به شیوه تحقیقی تهیه دیده ۱۱۴ صفحه به سال ۱۳۶۴ از سوی اکادیمی علم افغانستان چاپ شده است .

(دهند دکتا بخانو پښتو نسخی ۲۱۷-۲۲۰ یادداشت نگارنده)

رساله :

رساله ایست در تحقیق تصور معنی و تصدیق آن از امالی مولانا ی تورورسک رساله به نثر پښتو به منظور مقاصد درسی تهیه شده است . مخطوطه این رساله در خدا بخش پبلک لایبریری پتینه محفوظ است . (۶۵ ورق میباشد .)

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۶۶)

رساله تحفة النبوة :

رساله ایست در باره ثبوت نبوت رساله به گونه استشهاد آیات قرآن عظیم و احادیث نبوی تألیف شده مؤلف آن قاضی محمد یوسف آنرا منظوم و منثور تهیه دیده و در قید ۵۶ صفحه طبع شده است .

رساله ترتیل :

رساله ایست منظوم در مباحث خواندن کلام باری تعالی بصورت ترتیل . ناظم رساله عبدالرحمن متخلص به این الفقیه است در

اخیر این رساله زبان پښتو رساله مفتاح الرحمن شرح تجوید القرآن پارسی همین مؤلف نیز آمده است. نسخه خطی آنرا مؤلف تیرهریرشاعران در کتابخانه صاحبزاده عبدالحمید تویپی تحصیل سوایی در ضلع مردان دیده است. (تیر هیر شاعران ص ۱۸۵)

رساله خروج دابة الارض :

درین رساله موضوع دابة الارض از نگاه و نظر فرقه قادیانیه بیان گردیده ، رساله به نظم و نثر نگاشته شده ، مؤلف و ناظم آن قاضی محمد یوسف احمدی باشد . رساله ۷۲ صفحه به سال ۱۳۲۹ ه ق در پشاور چاپ شده است .

رساله درویش :

رساله ایست منشور از حمدالله . درین رساله نصایح و رهنمود های برای درویشان درج است رساله درویش ۶۴ صفحه به سال ۱۳۶۶ ه ق در کراچی طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۵)

رساله دلریش :

دیوان مردف حمدالله شاعر حدود اوایل همین قرن مسمی به رساله دلریش . رساله دلریش تاهنوز طبع نه گردیده مخطوطه آن ۱۴ ورق در کتابخانه پروفیسور ولسی محمد خان (سیال کاکری) در کوئته محفوظ است . (پښتو نسخی)

رساله ردو هابی :

رساله ایست منظوم در رد عقاید فرقه وهابی . رساله به مثنوی پښتو سروده شده ناظم آن احمد پجکی باشد . این رساله در حاشیه روضه النعیم (طبع ۱۳۰۵ ه ق) لاهور چاپ گردیده (حواشی صفحات ۳۹-۶۵)

رساله صفاتیه :

رساله ایست در باب تجوید و مسایل قرائت قرآن عظیم شان . از محمد رفیق رساله صفاتیه به مثنوی پښتو نظم شده است . رساله صفاتیه ۴۰ صفحه به سال ۱۳۱۸ ه ق طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۵)

رساله صلوتیه :

رساله ایست در باره ترکیب و اشتقاق نماز دو باب و یک خاتمه دارد . رساله بزبان های عربی ، پارسی و پښتو تألیف مرادعلی صا- حیزاده کاموی است ۳۲ صفحه در دهلی به چاپ رسیده است .

رساله مانع تمباکو :

این رساله در حاشیه روضه النعیم (طبع ۱۳۰۵ ه ق لاهور) چاپ شده ، رساله ایست که به مثنوی پښتو سروده است ، ناظم و مترجم آن محمد رفیق است . (حواشی ص ۱۸ -- ۲۷)

رساله مانع سرود :

رساله ایست که در قالب مثنوی پښتو سروده شده ، ناظم و مترجم ترجمه یی باشد از زبان های دیگر . این رساله نیز در حاشیه روضه النعیم (طبع ۱۳۰۵ ه ق لاهور) بیامده در بین این منظومه پښتو جابجاء عبارات دینی بزبان عربی نیز گنجانیده شده است . ناظم این رساله محمد رفیق است . (حواشی ص ۲۷ - ۳۹)

رساله میت :

مثنوی ایست در بحر طویل از ملاشیر محمد هوتک . درین رساله مسایلی از عیادت مریض گرنه تاه مراسم شستن میت ، جنازه و تکفین و تدفین و تعزیه بیان شده است .

رساله میت شیرمحمد ضمیمه اسرا العارفین وی بارها در بمبی لاهور و پشاور به چاپ رسیده است چاپ قدیم آن از سال ۱۲۸۰ ه ق در بمبی باشد . (کتابشناسی هوتکیان ص ۱۰۲)

رساله میراث :

رساله منظوم نیست از فیض الله ، ناظم مسایل میراث را به مثنوی پښتو در ان بیان داشته است دستنویس آن ۲۷ ورق در کتابخانه پروفیسور سیال کاکری محفوظ است شاید رساله دیگری بحر از جواهر المیراث باشد . (رك : جواهر المیراث) (پښتو نسخی)

رسالة نقشبديه :

رساله ایست منظوم از خیرالدین به گونه مناجات مشاهیر ساسله نقشبديه رادر آن ذکر نموده است. رساله نقشبديه طبع شده نسخه خطی آن ۴ ورق در کتابخانه پروفیسورولی محمد (سیال کاکر) محفوظ است. (پښتو نسخی)

رموز او قاف قرآن مجید :

مثنویست کوتاه پیرامون رمزهای اوقاف قرآن مجید ، این رساله را شخصی بنام معظم به مثنوی پښتو منظوم داشته و در حاشیه ذخیره القرای حاجی زبر دست به سال ۱۲۹۵ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده است .

رئی اوبنکی :

مجموعه شعری میانقدر شاه کاکاخیل است موسوم به رئی اوبنکی در این مجموعه غزلیات قطعات و رباعیات شاعر بیامده و در آغاز آن آن مقدمه ای از مرحوم عقاب ختک نیز درج است مجموعه ۱۷۶ صفحه از سوی اداره اشاعت سرحد درپشاور چاپ و نشر گردیده است .

روح القلوب :

مجموعه ایست انتخابی از آثار و سروده های ده شاعر زبان پښتو موسوم به روح القلوب. این مجموعه را اشیر جان الکوزی به سال ۱۳۲۲ هـ ق کسر اوری نموده ، دستنویس آن به خط جامع در مجموعه خطی کتابخانه اکادمی علوم افغانستان نگاهداری میگردد. (زیری شماره (۳۲) سال ۱۳۵۶ هـ ش)

روضه المجاهدین :

مثنوی ایست از ملا فیض محمد اخونزاده موسهی لوگری وی این اثر را بانام پادشاه وقت امیر شیر علی خان تألیف نموده است . ناظم درین اثر به اساس شرع اسلامی موضوعات جهاد را به سال ۱۲۹۳ هـ ق

منظوم داشته است. روضه المجاهدین طبع نشده سه نسخه خطی آن در کتابخانه های اتی موجود است :

۱-مخطوطه آرشیف ملی ۱۳۳۷ هـ ق ۱۳۵ صفحه .

۲-مخطوطه پوهاند دکتر جاوید کتابت در سال ۱۲۹۳ هـ ق ۱۲۰ صفحه .

۳-مخطوطه دیگر آرشیف ملی کتابت در سال ۱۲۹۴ هـ ق ۱۲۷ صفحه .

یک نسخه دیگر این کتاب را شاه دولایتمن در جریده زیری گزارش نموده است سال ۱۳۵۶ . (پښتو نسخی)

روضه النعیم :

شرح و تفسیر ۳۱۵ حدیث نبوی است موسوم به روضه النعیم. کتاب در ۲۷ باب تنظیم گردیده ، این شرح به مثنوی پښتو باشد . ناظم و شارح روضه النعیم محمد رفیق نام دارد که از شرح آن در سال ۱۳۰۵ هـ ق فارغ گردید . روضه النعیم در سال ۱۳۰۵ هـ ق در لاهور زیور طبع پوشیده است (۲۷ صفحه) و اما باید تذکر داد که در دستنویسهای آرشیف ملی افغانستان نیز کتابی بنام روضه النعیم (۱۵۹ صفحه) به همین خصوصیات روضه النعیم منظوم چاپ شده محمد رفیق موجود است . ناظم آن حاجی زبردست باشد وی از شرح و نظم ۱۳۵ حدیث نبوی به سال ۱۲۲۶ هـ ق فارغ شده است . ابواب این کتاب نیز بیست و هفت است مخطوطه آرشیف ملی در سال ۱۲۷۲ هـ ق کتابت شده ، یک نسخه دیگر روضه النعیم زبردست در کتابخانه پرو فیسور سیال کاکر در کویت به نیز وجود دارد ۷۴ ورق است .

رهبر اخلاق :

مجموعه نثرها و منظومه های اخلاقی است که مرحوم مولینا عبادا لمجید افغانی جمع اوری و تدوین داشته و آنرا رهبر اخلاق نام گذاشته است ، رهبر اخلاق ۲۰۸ صفحه درپشاور چاپ شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۰۰)

روهی گلونه :

منتخبی است از دواوین کهن ادبیات پښتو ، درین مجموعه اشعار ۴۹

شاعر و گویندهٔ زبان پښتو گردآمده است ، مدون این مجموعه مرحوم استاد قیام الدین خادم است روهی گلونه بایاد داشتی از مرحوم استاد بینوا در سال ۱۳۲۵ هـ ش در قید ۱۵۴ صفحه از طرف پښتو تولنه چاپ شده است .
(امیر علی شیر نوایی ۴۶)

ریاض المحبت :

ریاض المحبت اثریست مربوط به مسایل لسانی تألیف نواب محبت خان . وی این اثر را به سال ۱۲۲۱ هـ ق تألیف نموده ، مشتمل بر مباحث زبانشناسی و دستوری است . ریاض المحبت شامل یک مقدمه و دو باب باشد . باب اول آن مشتقات و باب دوم آن متفرقات . هر واحد آن منقسم است به بیست و هشت روضه .

ریاض المحبت چاپ نشده است ، نسخ خطی آن در هندوستان بریتانیا و اتحاد شوروی یافت میشود . قدیمترین نسخهٔ این کتاب همان است که به سال تألیف آن کتابت شده و در نشنل لایبریری کلکته محفوظ باشد (بخط حسن بخش ۱۲۲۱ هـ ق ۶۹۷ ورق ناقص الاول)

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۸۱)

ز

زادالرا حلین و تنبیه الغافلین :

مجموعهٔ اشعار تصوفی و دینی مرحوم شاه پسند کندهار یست ، موسوم به زادالرا حلین و تنبیه الغافلین . زا دالرا حلین ۹۱ صفحه به سال ۱۳۴۷ هـ ق در لاهور طبع شده است در اخیر زادالرا حلین منظومه های دوتن از مریدان شاعر محمد رحیم و محمد یونس نیز بیامده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۰۳)

زادا لقراء :

رساله ایست مشتمل بر هفده باب در باره مسایل تجوید قرآن عظیم ، زاداللقراء را در سال ۱۲۹۵ هـ ق میامین در قالب مثنوی نظم نموده است ، این تجوید چاپ نشده است نسخه خطی آن در گنجینه دستنویس های اکادیمی پښتوی پشاور محفوظ است .

زبده الکلام :

ترجمه ایست منثور از کتاب عربی (تعديل الركوع والسجود ...) ملاعلی قاری هروی (وفات ۱۰۱۴) هـ ق مترجم پښتوی آن ملاعبدالغنی کاموی است . مترجم این رساله را به نثر پښتو برگردانده و اما در بعضی

حصص آن تحت عنوان فایده بعضی منظوماتی را نیز بدان افزوده است. زبدة الکلام چاپ نه شده است، يك نسخه خطی آن در شماره (۴۹) سال ۱۳۵۶ هـ ش در جریده زیری گزارش گردیده، و گفته شده است که مخطوطه آن ۷۰ صفحه باشد.

زری قصی :

اثریست منثور از مرحوم حافظ محمد ادریس طوری مؤلف از متون قدیم تاریخ اسلامی قصص را انتخاب و بزبان پښتو نبشته است مجموعه قصص را به «زری قصی» موسوم داشته زری قصی ۷۹ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۰۶)

زما سول پاک :

رساله ایست در شرح حال پیغمبر بزرگ اسلام حضرت محمد (ص) مؤلف آن بزبان اردو عبدالمجید قریشی و مترجم آن بزبان پښتو مرحوم استاد عبدالهادی داوی است، این رساله ۳۲ صفحه به سال ۱۳۴۸ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است. (پښتو کتاب نبود ص ۱۰۵)

زما ژوند :

کتابیست در احوال و مبارزات سیاسی و ملی خان عبدالصمد خان اڅکزی. این کتاب در پهلوئی شرح زندگانی اجتماعی، سیاسی، ملی و فرهنگی خان موصوف، در باره عنهضت ها و جنبش های ملی منطقه در اوایل قرن بیستم نیز مطالب به دردخور و مفیدی را بدسترس خواننده قرار میدهد. زما ژوند تا هنوز چاپ نه شده مسودات آن در چهار چند بصورت مجوعی ۷۹۰ صفحه نزد خانواده مرحوم خان اڅکزی موجود است.

(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۳۶۰)

زما یادو نه :

کتابیست از یاد داشت های شاه ولی خان پیرامون مسایل افغانستان در اغتشاش سقوی این کتاب را از پارسه مرحوم محمد ارسلان سلیمی بزبان

پښتو برگردانده و در سال ۱۳۳۹ هـ ش ۹۷ صفحه از طرف ریاست مطبوعات طبع شده است. (پښتو پانگه ۴۲۸۲-۴۲۹)

زور گنهکار :

در امیست اجتماعی و انتقادی از مرحوم استاد بینوا درام زور گنهکار روی سٹیج در پوهنی ننداری تمثیل شده و در مجله کابل و پښتون پرغ به چاپ نیز رسیده است. (مقدمه کیتا نجلی ص ۱۰۱)

زین العلم :

نبنشته اند زین العلم ترجمه منظوم کتاب عین العلم است مسایل فقهی و اخلاقی را بیان میدارد. این کتاب را ملا ولیداد کاکر به سال ۱۲۲۴ هـ ق به مثنوی پښتو منظوم ترجمه نموده تا حال چاپ نه شده است نسخه دستنویس آن ۲۹۵ ورق بخط حبیب الله در آرشیف ملی افغان-نستان نگاهداری میشود.

در کتابخانه های دانشمند برین در کابل و پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر در کویت به مثنوی بی (۱۵۲ ورق) به همین نام ولی از ناظمی بنام شیر داد کاکر موجود است. این مثنوی نیز از مسایل اخلاق و فقه بحث میکند. از امکان دور نیست که هر دو ترجمه همان یک کتاب عین العلم باشد، و یا اینکه شیرداد کاکر مسایل اخلاقی را در کتابی نظم نموده و به کتابش زین العلم نام گذاشته است.

زین العلم :

در تحقیقات ادبی پښتو گزارش شده است که عبدالکریم کاکر شاعر قرن سیزده کتاب عین العلم را بنام زین العلم در قالب مثنوی پښتو منظوم برگردانی کرد، و ولیداد کاکر نیز به پیروی همین کتاب را بنام زین العلم ترجمه داشته است (پښتانه شعرا ج ۲ ص ۴۰۶)

دود ستنویس زین العلم عبدالکریم کاکر معلوم است هر دو این نسخه هادر قندهار دیده شده است یکی نسخه خطی نجیب قند هاری ۱۳۶ ورق کتابت شده در سال ۱۲۶۹ هـ ق و دیگری نسخه سلیمی قندهاری ۱۶۴ ورق. (پښتو نسخی)

این قصه را نظم نموده نورمحمد نام دارد ، واز شاعران اواخر قسرن چهارده به حساب می‌رود ، این قصه ۹۶ صفحه در پشاور چاپ شده است .
(پښتو منظومې قصې ۴۶-۴۷)

سراج الحج :

سفرنامه بیت‌الله ، از حاجی‌میرزا دوست محمد . این سفرنامه به نثر پښتو نگارش یافته ، یا داشت‌ها و رهنمایی‌های در باب فریضه حج دران بیامده است . سراج‌الحج ۳۰۸ صفحه به سال ۱۳۲۹ هـ ق در لاهور طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۱۵)

سر صاحبزاده عبدالقیوم خان :

رساله ایست در شرح حال و سوانح سرصاحبزاده نواب عبدالقیوم خان مؤلف رساله نصرالله خان نصر است . رساله ۴۸ صفحه باراول به سال ۱۹۴۹ ع بار دوم به سال ۱۹۵۰ ع و بار سوم به سال ۱۹۶۰ ع در پشاور چاپ شده است .
(پشتو پانگه ج ۲ ص ۶۱۶)

سر مایه حیات افغانی موسوم به جمال افغانی :

ترجمه پښتوی حیات جهانی پروفیسور عبدالمجید مرحوم است . درین کتاب زنده‌گی نامه سیدجمال الدین افغان بیان گردیده ، کتاب در قید صد صفحه به سال ۱۳۴۰ هـ ق در اگره به فرمایش ثمین جان خان طبع شده است .

سسی وپنون :

داستان‌نویست عشقی از دیار بلوچ‌پادریں داستان قصه عشق دو دل‌داده بنام شهزاده سسی و شهزاده پنون بیان گردیده ، این قصه بزبانهای پارسی و نیمه قاره هند زیاد نظم گردیده و نبشته شده است . قصه شهزاده سسی و پنون را مغفور گل شاعرزبان پښتو به نظم پښتو درآورده و در قید ۴۰ صفحه در پشاور چاپ شده است .

سعادت نامه افغانی :

کتابیست تاریخی در بیان احوال و مهاجرت‌های پښتون‌های صوبه سرحدی شمال مغربی . کتاب را سعادت‌خان به نثر روان پښتو نگاشته است .

س

سبحان الله :

مجموعه اشعار نعتیه و مناجات‌های حاجی محمد امین است ، موسوم به سبحان الله . این مجموعه ۱۰۴ صفحه به سال ۱۹۵۲ ع در پشاور طبع شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۱۴)

سپیکلی پښتو :

فرهنگ کوچکی پارسی ، پښتو است ، که لغات مورد ضرورت را مردف دران آورده و معانی پښتو بدان‌نگاشته است . گردآورنده و جامع آن مرحوم لعل محمد کاکر باشد برین فرهنگ مقدمه علمی ای را علامه پوهاند عبدالحی نبشته فرهنگ ۲۷۲ صفحه به سال ۱۳۱۹ از طرف اداره طلوع افغان در قندهار طبع شد .
(پښتو کتابونه ۷۰)

سخی سلطان شهزاده :

درین داستان خیالی قصه یی از یک پادشاهی بیامده که مسندشاهی را به وزیرش می‌گذارد و خود در گوشه یی به سر می‌برد . در همین اثنا ویرا فرزندی بدنیا می‌آید که نامش را سخی سلطان گذاشتند در همین قصه داستان همین شهزاده را شاعر برشته نظم کشیده است ناظمیکه

این کتاب بسال ۱۲۹۰ هـ ق در مطبعه جیل پشاور به چاپ رسیده است.
(پښتو مجله اکتوبر ۱۹۷۹ ص ۴۹)

سکندر نامه :

ترجمه سکندر نامه پارسیست به مثنوی پښتو، مترجم و ناظم آن ملا احمد جان شاعر قصه پرداز قرن چهاردهم است. این قصه ۱۴۴ صفحه در لاهور به طبع رسیده. موضوع آن حالات سکندر مقدونیست و حکایات تی در باره وی.

سند اکی ملا صاحب :

رساله ایست کوچک در شرح حال و سوانح سند اکی ملا صاحب یکر از مجاهدین ملی و اسلامی. در رساله اشعار عوامی ایکه از طرف شعرای منطقه در مدح و مناقب وی سروده شده نیز ضم رساله شده است. رساله در قید ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ در پشاور طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۱۸)

سواتنامه :

یکی از تالیفات منظوم خوشحال خان خټک سواتنامه است، که بعد از سفری به دیار سوات به نظم آن پرداخته بود، سواتنامه را بصورت مستقل لوی استاد علامه حبیبی از روی ارمغان خوشحال و تاریخ مرصع به شیوه تحقیقی و انتقادی با شروح و شرح لغات مشکل و مقدمه مفصل پیرامون سوات و تاریخ آن تهیه دید متن سواتنامه به سال ۱۳۵۸ هـ س از سوی اکادمی علوم افغانستان چاپ شده است. (داستاد یاد ص ۱۱۶)

سوال و جواب دولتی و بنام بستان سلطنتی :

مجموعه ایست از سوالات و جوابات دولتی عصر امیر عبد الرحمن خان. رساله در آغاز بزبان دری نگارش یافته بود و پس از آن ملا غلام جان لغمانی افغانی نویسنده دربار امیر عبد الرحمن خان آنرا بزبان پښتو بر گردانده است. سوال و جواب دولتی ۹۶ صفحه به سال ۱۳۰۳ هـ ق در مطبعه دارالسلطنه کابل طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۱۸)

سوسن چمن :

مجموعه اشعار عشقی، ملی، اجتماعی و دینی مرحوم ملا عبد السلام اشیزی است موسوم به سوسن چمن سوسن چون دوباره به چاپ رسیده است، طبع ثانی آن ۳۲۸ صفحه در کویته صورت پذیرفته است. نسخه خطی سوسن چمن در مجموعه خطی زلمی هیوادمل نگاهداری میشود. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۲۰)

سوانح عمری عبدالرحمن :

از عجب خان. رساله ایست منظوم درباره عبدالرحمن مومند شاعر قرن دوازده. درین رساله سوانح رحمن بابا به شکل روایتی پیامده و گپ های را دران به شاعر نسبت داده است که شاعر خبری از آن نداشت، ناظم رساله را در قالب مثنوی بیان داشته است رساله ۱۶ صفحه در لاهور طبع شده است. (پښتو پانگه ج ص ۶۱۹)

سوهنی مهینوال :

قصه ایست از دیار پنجاب بزبان های پنجابی و سندهی زیاد به نظم و نثر نگاشته شده است. بسزبان پښتو نیز ازین زبانهاراه یافته است، ملا نعمت الله نوشهری این قصه را به مثنوی پښتو در آورده است، قصه سوهنی مهینوال ملا نعمت الله باراول در قید ۲۴ صفحه در دهلی بار دوم در لاهور بار سوم در پشاور چاپ گردیده است. (پښتو منظومی تصی ۴۸)

سید احمد بریلوی :

رساله ایست در شرح حال و کارنامه های سیاسی و اجتماعی حضرت سید احمد بریلوی شخصیت سیاسی و روحانی نیم قاره هند. تالیف مرحوم نصرالله خان نصر این رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور چاپ شده است.

سیرت حضرت محمد (ص) :

مثنوی ایست مختصر در سیرت سرور کاینات، این اثر از زبان پارسی منظوم توسط سید حسین ترجمه شده و سال ترجمه آن ۱۱۲۱ هـ ق است.

این ترجمه منظوم سیرت آنحضرت چاپ نه گردیده دونسخه خطی آن به من معلوم است : -

۱- نسخه رضالا یبریری را مپور (۷۹ ورق) بخط سلیمان

۲- نسخه خطی استاد جاوید (۲۵ ورق)

(دهند دکتا بخانو پنبنتو خطی نسخی ۷-۸)

باید تذکر داد که دکتر میکتری در فهرست نسخ خطی پنبنتو محفوظ در کتابخانه های بریتانیا (ص ۱۰۹) همین کتابرا بنام تولد نامه معرفی داشته است (۶۶ ورق) معلوم میشود که نسخه یی ازین کتاب در کتابخانه های بریتانیا نیز وجود دارد .

سیره النبی :

اثریست در شش جلد پیرامون سیرت و کار نامه های پیغمبر بزرگ اسلام حضرت محمد (ص) . جلد اول و دوم آن بزبان اردو تألیف شبلی نعمانی و چهار جلد اخیر آن تألیف سید سلیمان ندوی باشد .

همین شش جلد سیره را مولانا عزیز الرحمن سیفی از زبان اردو بزبان پنبنتو ترجمه نمود . جلد اول این ترجمه که در برگیرنده وقایع سالهای اول نبوت و غزوات است ۴۳۳ صفحه به سال ۱۳۵۰ ه ش از سوی پنبنتو تولنه به چاپ رسید .

جلد دوم این ترجمه که شامل واقعات سالهای نهم ، دهم و یازدهم هجرت است ۳۵۳ صفحه به سال ۱۳۵۴ ه ش از سوی پنبنتو تولنه چاپ شد ، جلد سوم آن که شامل معجزات آنحضرت (ص) است درقید ۷۹۴ صفحه به سال ۱۳۴۰ ه ش از سوی تولنه به چاپ رسید .

جلد چهارم آن در شرح (منصب نبوت) به سال ۱۳۴۳ ه ش درقید ۶۶۰ صفحه ه ش از سوی پنبنتو تولنه چاپ شد .

جلد پنجم آن که بخش عبادات در آن بیان شده است ۴۰۶ صفحه به سال ۱۳۴۶ ه ش از سوی پنبنتو تولنه به چاپ رسیده است جلد ششم سیره النبی را که شامل بیان بخش اخلاق است در قید ۶۳۰ صفحه به سال ۱۳۴۹ ه ش پنبنتو تولنه چاپ و نشر نموده است .

باید تذکر داد که جلد اول و دوم سیرت النبی را مرحوم برهان الدین کشککی نیز بزبان پنبنتو ترجمه نموده بود ، جلد اول آن ۴۴۸ صفحه به سال ۱۳۲۶ ه ش و جلد دوم آن ۵۵۱ صفحه به سال ۱۳۲۸ ه ش از سوی پنبنتو تولنه به چاپ رسیده است .

همچنان بخشی از جلد اول سیره النبی تألیف شبلی را از زبان اردو بزبان پنبنتو خان عبدالصمد خان اشکزی نیز ترجمه کرده بود ، تا حال به چاپ نه رسیده است . نسخه خطی آن ۴۵ صفحه در خانواده مرحومی نگاهداری میشود .

(کابل مجله شماره ۱۰ سال ۱۳۶۳) (پنبنتو کتابونه و دکسی امنی پنبنتا- نه لیکوال)

سیف المبتدی :

رساله ایست منثور از مرحوم قاضی صفی الله . سیف المبتدی ابجانی دارد در باره قواعد ابتدایی منطق . این رساله ۵۲ صفحه به سال ۱۳۸۱ ه ق در پشاور طبع شده است . (پنبنتو پانگه ج ۲ ص ۶۲۲)

سیف الملوك و بدیع الجمال :

از قصص و حکایات بسیار مشهور خاور زمین یکی قصه سیف الملوك و بدیع الجمال است ، در اکثر زبا . نهی مشرق زمین روایاتی ازین داستان به نظم و نثر در قید قلم در آمده است از جمله بزبان پنبنتو نیز چندین شاعر و نگارنده این قصه را منظوم داشته اند از جمله :

غلام محمد شاعر اواخر قرن یازدهم و اوایل قرن دوازدهم قصه سیف-الملوك را از زبان پارسی به مثنوی پنبنتو برگردانده از چاپ قصه سیف-سیف الملوك غلام محمد اطلاعی نه دارم ولی نسخه خطی آن در برتیش میوزیم نگاهداری میشود .

ابراهیم سواتی شاعر حدود (۱۲۰۰ ه ق) از قلم بدستان دیگر زبان پنبنتوست که این قصه را بزبان پنبنتو در آورده است . سیف الملوك ابراهیم نیز زیور طبع نه پوشیده يك نسخه خطی آن در میوزیم پشاور نگاهداری میشود .

شیر گل شاعر معاصر تیمور شاه درانی (۱۱۸۶-۱۲۰۷ ه ق) نیز ازین

شاه روم :

قصه ایست از فولکلور مشرق‌زمین این قصه را شاعری بنام احمد در قالب مثنوی بحر خفیف منظوم داشته است، مخطوطه این قصه ۱۵ ورق در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتو پشاور محفوظ بوده . قصه شاه روم احمد ۲۰ صفحه به سال ۱۲۹۴ هـ ق در دهلی به چاپ نیز رسیده است .

شاه و گدا :

قصه شاه گدا را بزبان پارسی‌هلالی چغتایی (وفات ۹۳۹ هـ ق) بنام شاه و درویش نظم نموده است، همین‌شاه و درویش هلالی را عبدالحمید مومند به سال ۱۱۳۷ هـ ق به مثنوی شیوای پښتو ترجمه کرد . شاه و گدای عبدالحمید مومند باراول در سال ۱۲۹۹ هـ ق در دهلی به طبع رسید ، و بار دوم به همت همیشه‌خلیل در قید ۲۹۷ صفحه به سال ۱۹۵۷ ع از پشاور چاپ و نشر شد که مقدمه یی از همیشه‌خلیل رانیز همراه دارد . متن انتقادی این قصه را پوهندوی جلال‌الدین تهیه داشته که یک کاپی آن در بخش افغانستان‌شناسی کتابخانه پوهنتون کابل نگاهداری میشود نسخ شاه و گدای عبدالحمید مومند در کابل ، پشاور و دهلی و بریتانیا نگاهداری میشود . (پښتو منظومی قصی ص ۵۸-۶)

شاه میا و دهغه کلام :

مجموعه بعضی از اشعار میا احمد شاه شاعر دوره معاصر است . این مجموعه رامحمد افضل رضاگردآورده و مقدمه یی در قید ۳۲ صفحه بدان نگاشته است . درین مجموعه ۶۸ پارچه شعر سیاسی و اجتماعی شاعر در ۵۹ صفحه بیامده سجموعه به سال ۱۹۷۲ ع در پشاور زیور طبع پوشیده است .

شتی او شغلی :

مجموعه اشعار مرزاتاج محمدخان خاموش است ، موسوم به شتی او شغلی . درین مجموعه ایجاد یات ادبی شاعر قبل از سال ۱۹۷۰ ع گنجانیده شده مضامین اشعار این مجموعه عشقی، اجتماعی ، ملی و اخلاقی است . شتی

اوشغلی به سال ۱۹۷۵ ع از سوی دهشتنر ادبی تولنه به چاپ رسیده است .

شجره افغانه :

شجره ایست منظوم در شرح نسب بعضی از قبایل پښتون . ناظم آن روحانی بزرگ میان محمد عمرچه‌کنی است ، شجره افغانه تاهنوز مطبوع نیست مورخین ادب پښتو در آثاری ازین اثر یاد کرده اند .

مؤلف حیات افغانی در نگارش شجره قوم اورمی ازین شجره النسب استفاده جسته وی یادآور میشود که به زبان پښتو نظم شده است . (حیات افغانی ص ۱۵۴)

شخصیت خنکه وده کوی :

کتابیست در باره رشد شخصیت و شرایط اجتماعی ، مؤلف آن هیلن چاکتر و مترجم آن بزبان پښتو عبدالخالق واسمی باشد ، این کتاب ۲۶۴ صفحه به سال ۱۳۴۰ هـ ش در مطبعه دولتی کال از طرف پښتو تولنه طبع و نشر گردیده است . (پښتو پانگه ۲۳۷/۲)

شرح امنت بالله :

شرحیست منظوم از حافظ‌الپوری . شرح امنت بالله در حاشیه یکی از چاپهای رشیدالبیان که در هندوپریس دهلی به طبع رسیده ، درج می‌باشد . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۵۹۶)

شرح ابیات مستخلص :

درین رساله ابیات عربی اثر مشهور مستخلص بزبان پښتو ترجمه شده است یکی از مترجمان این ابیات ملا شیر محمد هوتک باشد ، ترجمه منظوم وی تا حال چاپ نه گردیده در ص ۱۰۳ - ۱۰۴ کتابشناسی هوتکیان چهار نسخه خطی آن گزارش شده است ، که تنها سه نسخه آن در کتابخانه پروفیسور سیال کاکر در کوئته نگاهداری میشود ، و چهارمی آن در کتابخانه دانشمند برین در کابل . شاعری بنام شفیع نیز همین ابیات را بزبان پښتو منظوم ترجمه داشته است ترجمه شفیع در لاهور و دهلی به چاپ رسیده نسخ خطی آن فراوان یافت میشود مؤلف تیره‌پیر

شاعران (ص ۱۹ - ۹۳) نبشته است ابیات مستخلص الحقایق را شاعری بنام حافظ محمد نیسن بزبان پښتو ترجمه داشته است و ترجمه حافظه محمد ۵۲ صفحه به سال ۱۲۸۸ ه ق در پشاور به چاپ رسیده است .

شرح تصدیقات سلم منطق :

از ملای بوسته ، کتابیست در شرح تصدیقات سلم منطق تاهنوز طبع نشده است (مخطوطه) ، کتابخانه پرهنتون کابل ۳۳۲ صفحه کتابت شده در سال ۱۳۲۵).

این شرح به نشر پښتو نگاشته شده است .

(پښتو نسخی)

شرح مخزن :

شرحیست منثور بزبان پارسی ازالف نامه اخوند کریمداد وخصص دیگر مخزن الاسلام اخوند دروینزه . شارح آن عثمان معرفی گردیده نسخه خطی این شرح در مجموعه خطی قاضی محمد عمران خان تونکی نگاهداری میشود (۷۴ ورق)

(دعند دکتابخانو پښتوخطی نسخی ۱۶۹)

شرعة الاسلام :

از کتب معتبر دینی است ، مسایل مختلفه دینی و ضروری را از نگاه و نظر احکام شرعی بیان میدارد . ترجمه منظوم پښتوی آن در سال ۱۱۴۸ ه ق تکمیل گردیده ، گویند این ترجمه از عبدالحمید مومند است . ترجمه پښتوی شرعة الاسلام پاپنه گردیده نسخه ناقص الاول آن ۳۲۰ صفحه در کتابخانه پښتو تولنه اکادیمی علوم افغانستان نگاهداری میشود .

شعر العجم :

دیوان اشعار فرید جان شاعر اولسی ساکن اورم پایان پشاور است مسما به شعر العجم . این مجموعه دارای اشعار اولسی با محتوای عشقی و اجتماعی باشد تا منوز چاپ نه شده نسخه خطی آن ۱۱۸ صفحه در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

-۱۳۰-

شفاعت نامه :

اثریست دینی که به شیوه نثر مسجع پښتو وگاهی نظم نگاشته شده ، نگارنده آن شیخ محمد سعید است شفاعت نامه با ساس معلومات من تاحال چاپ نگردیده اما نسخ خطی آن در کتابخانه های ذیل در یافت میشود .

۲- رضالایبری را میور هند

۱- کتابخانه زلمی هیواد مل .

۳- آرشیف ملی افغانستان .

رساله یی را بنام شفاعت نامه قاضی گل احمد نیز نبشته است . شفاعت نامه قاضی گل احمد ۱۶ صفحه در لاهور به چاپ رسیده ، البته رساله وفات نامه رانیز ضمیمه دارد .

شکوه و جواب شکوه :

شکوه و جواب شکوه بخشی از بانگ ارای علامه اقبال لاهوری است و ترجمه پښتوی آن در قالب مسدس از مرحوم راحت زاخیلی محتوی کتاب ابجائی دارد دینی و اجتماعی که در لابلای گفتار های فلسفیانانه گنجانیده شده است . شکوه و جواب شکوه ۲۹ صفحه در پشاور طبع شده است . مؤلف پښتانه لیکوال نگاشته است : شکوه و جواب را ضمن ترجمه بانگ در امرحوم مینوش نیز ترجمه نموده بود .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۴۱)

شلیده لی پنه :

داستان کوتا هیست از مرحوم راحت زاخیلی . باراول در سال ۱۹۰۸ ع به چاپ رسیده بار دوم به سال ۱۹۵۹ ع در مجله رهبرو بار سوم به همت نویسنده ارجمند زرین انخور در شماره (۱۰-۱۱) سال ۱۳۶۴ مجله کابل چاپ شد . ادبیات شناسان پښتو شلیده لی پنه را در آثار مستقل راحت شمار کرده اند . (مجله کابل شماره (۱۰-۱۱) ۱۳۶۴)

شمس الباصرین :

رساله ایست منظوم در باب مسایل میراث سال تالیف آن حدود

-۱۳۱-

۱۰۹۶ ه ق تعیین شده است . ناظم رساله شمس الدین دلازک نام دارد، شمس البصرین تا هنوز طبع نشده مخطوطات آن در کتابخانه های زیرین دیده شده است .

- ۱- آرشیف ملی افغانستان .
- ۲- کتابخانه پروفیسور سیال کاکر ۲۹ ورق .
- ۳- کتابخانه دانشمند برینس کابل .
- ۴- مجوعه خطی اکادیمی پښتوی پشاور .

شمع الهدایت :

اثریست دینی ، ناظم آن محمد رفیق مسایل دینی رادر قالب مثنوی بحر طویل نظم نموده ، شمع الهدایت در قید ۴۸ صفحه به سال ۱۳۳۰ ه ق در لاهور به چاپ رسیده است .

شها او گلان :

شهاو گلان نیز از قصص ملی پښتو نهاست . در مناطق قندهار شهرت دارد قصه ایست از عشق دودلداده بنامهای شهاو گلان . قصه شهاو گلان را از شاعران ما بابو جان بابی به نظم پښتو در آورده بخشی ازین قصه را مؤلف پته خزانه دران کتاب بیاورده است .

(پښتو منظومی قصی ص ۶۰)

شهزاده اختر منیر و ماهرو :

این داستان به دیار هندوستان تعلق دارد ، واز ادبیات زبانهای هندی واردو بزبان پښتو راه یافته است ، این داستان رادوتن از شاعران ورزیده قصه پرداز پښتو برشته نظم کشیده اند ، ازین شاعران یکی ملا نعمت الله است که قصه وی دوبار در لاهور وبار سوم در پشاور به چاپ رسید ، ناظم دومی آن که سید ابو علی شاه باشد ، قصه شهزاده اختر منیر و ماهرو وی ۵۶ صفحه به سال ۱۲۹۹ ه ق در دهلی چاپ گردیده است . (پښتو منظومی قصی ص ۶۱ - ۶۲)

شهزاده استنبول و شهزادی فارس :

قصه ایست از وپادشاهزاده بنامهای شهزاده ای از

استنبول و شاهد ختی از فارس این قصه روایتی خیالی نیز از ادبیات زبانهای دیگر خاور زمین بزبان پښتو راه یافته است ناظم پښتوی آن شاعری بنام فضل ربی است وی در حدود ۱۳۰۰ ه ق در چارسده میزیسته است ، واین قصه را در قالب مثنوی بحر طویل نظم کرده ، قصه اش ۲۷ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است .

(پښتو منظومی قصی ۶۲)

شهزاده بهرام گورو پری حسن بانو :

این قصه را از زبان پارسی ملا احمد جان به سال ۱۳۴۵ ه ق به مثنوی پښتو ترجمه داشته است ، بهرام گورو پری حسن بانوی ملا احمد جان ۶۴ صفحه در لاهور چاپ شده و بعد در پشاور نیز به زیور طبع اراسته گردیده است . (پښتو منظومی قصی ص ۶۸)

شهزاده بهرام و گلندام :

از قصه های مشهور مشرق زمین یکی قصه شهزاده بهرام و گلندام نیز است ، این قصه در زبان پارسی و زبانهای هندی به روایات مختلف به نظم و نثر نبشته شده است . قصه شهزاده بهرام به شکل روایی و شفاهی در قبایل پښتون نشین موجود بوده و شاعران زبان ما نیز این قصه را به نظم پښتو در آورده اند ، قصه شهزاده بهرام و گلندام را فیاض شاعر قرن دوازده به مثنوی پښتو نظم نموده قصه بهرام و گلندام فیاض را هیوز مستشرق در کلید افغانی شامل کرد (۱۸۷۲ ع) و مستقل نیز بارها در دهلی لاهور و پشاور چاپ شده است . یکی از چاپهای قدیم آن در قید ۴۰ صفحه به سال ۱۲۹۴ ه ق در دهلی صورت پذیرفته ، و طبع اخیر تحقیقی آن بامقدمه بی از سوی اکادیمی پښتوی پشاور صورت گرفته است .

از شاعران دیگر یکه این قصه را نظم کرده اند ، یکی ابراهیم شاه و دیگری امان گجراتی است ، قصه ابراهیم شاه به قصه دیوترابان موسوم است ، دیوترابان ابراهیم شاه در لاهور و پشاور طبع شده است ، و منظومه امان گجراتی بهرام و گلندام نام دارد ، قصه امان در قید ۵۰ صفحه به سال ۱۹۶۶ ع در لاهور به طبع رسیده است . محققین ادبی نبشته اند که قصه بهرام و گلندام فیاض تکمیل نیست بلکه دو شاعر

اخیر الذکر ابراهیم شاه و امان گجراتی قصه فیاض را تکمیل کرده اند .

(پنبتو منظومی قصی ص ۶۵ - ۶۷)

و اما علاوه از شاعران یاد شده این قصه را به اوزان ملی شعری پنبتو نور صاحب روغانیوال و حافظ عظیم گنداپور نیز سروده اند . سروده های این دو شاعر اولسی پنبتو نیز ضبط شده است . از نور صاحب در مجله کابل شماره (۹) سال ۱۳۴۳ هـ ش واز حافظ عظیم در دیوان خطی وی محفوظ باشد ، و در شماره (۳) سال ۱۳۶۰ مجله کابل آمده : هولوئی احمد تنگی نیز قصه بهرام گلندام را به نظم پنبتو سروده است .

شهزاده بلند اقبال او قمر جینه :

از قصص خیالی و روایتی مشرق زمین یکی هم قصه شهزاده بلند اقبال و قدر جبین است ، این قصه را ملا احمد جان از ادبیات زبانهای دیگر بزبان پنبتو منظوم برگردانده است . ترجمه وی ۴۸ صفحه در پشاور طبع و نشر شده است . (پنبتو منظومی قصی ص ۶۳)

شهزاده بی نظیر و بدرمنیر :

قصه ایست روایتی ، از ادبیات زبانهای دیگر مشرق زمین بزبان پنبتو راه یافته است ناظم این قصه احمد خلیل باشد و قصه را به مثنوی بحر خفیف به سال ۱۲۹۵ هـ ق نظم نموده تعداد ابیات آن هزار و پنجمند گزارش شده قصه شهزاده بی نظیر و بدرمنیر احمد خلیل به سال ۱۳۲۹ هـ ق در حاشیه یوسف زلیخای عبدالقادر خان ختک در لاهور به چاپ رسیده است .

(کابل مجله شماره ۱۲ شان ۱۳۶۰ هـ ش)

شهزاده جهانگیر :

قصه شهزاده جهانگیر نیز از ادبیات زبانهای دیگر بزبان پنبتو راه یافته است قصه شهزاده جهانگیر را شاعری بنام اسحق به مثنوی پنبتو نظم کرده این قصه ۶۴ صفحه دو بار در لاهور به چاپ رسیده است . سال نظم پنبتوی آن ۱۹۱۹ ع باشد .

(پنبتو منظومی قصی ص ۶۸)

شهزاده دل افروز :

این قصه را امانت مالیار شاعر اولسی زبان پنبتو نظم کرده ، قصه شهزاده دل افروز نیز از زبانهای دیگر به ادبیات پنبتو راه یافته است قصه شهزاده دل افروز نظم کرده امانت مالیار در قید ۱۱۲ صفحه یک بار به سال ۱۳۳۳ هـ ق در لاهور و بار دیگر در پشاور به چاپ رسیده است . (پنبتو منظومی قصی ص ۶۹)

شهزاده دلخورم :

قصه شهزاده دلخورم را رمضان نام شاعر اولسی زبان پنبتو در قالب نظم آورده است ، این قصه از قصص وارد شده از زبانهای دیگر به ادبیات پنبتو است ، قصه شهزاده دلخورم را رمضان در سال ۱۳۳۹ هـ ق نظم کرده گفته شده است که ناظم این قصه را از زبان پنجابی ترجمه نموده بود شهزاده دلخورم رمضان در لاهور به چاپ رسیده است .

(پنبتو منظومی قصی ص ۷۰)

شهزاده رعنا و زیبا :

قصه شهزاده رعنا و زیبا از قصص خیالی و روایتی مشرق زمین بوده و از ادبیات زبانهای دیگر بزبان پنبتو راه یافته شهزاده رعنا و زیبا را ملا نعمت الله به مثنوی پنبتو منظوم ترجمه داشت در قید ۱۰۸ صفحه در لاهور به طبع رسید . (پنبتو منظومی قصی ص ۷۱)

شهزاده شیرویه :

قصه شهزاده شیرویه به زبان پنبتو منظوم ترجمه گردیده ، ناظم و مترجم این قصه ملا احمد جان است . این قصه ملا احمد جان سه بار چاپ و نشر گردیده در سال ۱۳۳۸ هـ ق (۹۶ صفحه) در لاهور ، در سال ۱۹۰۶ ع (۹۶ صفحه) در لاهور در قید ۱۰۰ صفحه در پشاور .

(پنبتو منظومی قصی ص ۷۲)

شهزاده فلک نازو خورشید آفرین :

قصه ایست روایتی از پادشاهزادگانی بنام فلک نازو خورشید آفرین قصه شهزاده فلک نازو خورشید آفرین از ادبیات زبانهای دیگر بزبان پنبتو راه یافته است .

این قصه را ملا احمد جان به سال ۱۳۴۸ هـ ق به مثنوی پنبتو منظوم ترجمه داشت. قصه شهزاده فلک نازو خورشید آفرین ملا احمد جان دوبار در لاهور به چاپ رسیده است. (۲۳۲ صفحه)

(پنبتو منظومی قصی ص ۷۲)

شهزاده گلشن و بی بی هارون :

از جمله قصص ترجمه شده بزبان پنبتو قصه شهزاده گلشن و بی بی- هارون نیز باشد. این قصه راملنگ عبدالغفار بزبان پنبتو منظوم ترجمه داشت و ترجمه منظوم این قصه ۱۲۰ صفحه در لاهور به چاپ رسید. (پنبتو منظومی قصی ص ۷۴)

شهزاده گنبت شام :

از داستانهای خیالی مشرق زمین است. قصه شهزاده گنبت شام از ادبیات زبانهای دیگر بزبان پنبتو آمده و ناظمی بنامهای شاه فاضل و قدامت مظهر این داستان را به نظم پنبتو در آورده اند شاه فاضل شهزاده گنبت شام را در قالب مثنوی نظم نموده و چهار طبع آن به نگارنده معلوم است، طبع سال ۱۳۲۵ هـ ق طبع ۱۳۲۸ هـ ق ۴۰ صفحه در لاهور و دوبار دیگر نیز در پشاور به طبع رسیده است.

و منظومه گنبت شام قدامت مظهر در کتابی بنام داور لاجی به چاپ رسیده است. در تحقیقات ادبی پنبتو آمده است که قصه گنبت را شاعری بنام احمد نیز نظم کرده است.

(کابل مجله شماره ۱۲ سال ۱۳۶۰- پنبتو منظومی قصی ص ۷۴-۷۵)

شهزاده ممتاز :

داستان شهزاده ممتاز از قصص مشهور در زبانهای منطقه ماست، در زبان پارسی و دیگر زبانهای به نظم و نثر ثبت شده و بزبان پنبتو نیز ملا احمد جان به نظم آن پرداخته است شهزاده ممتاز ملا احمد جان بار هادر لاهور و پشاور به طبع رسیده یکی از چاپهای آن در قید ۲۸۸ صفحه از سال ۱۹۵۳ ع است. (پنبتو منظومی قصی ص ۷۶)

شیخ چلی :

این قصه از زبان اردو بزبان پنبتو راه یافته است و در ادبیات اولسی

و تحریری پنبتو سرایشگرانی بسه نظم آن پرداخته اند، از انجمله یکی ولی محمد شاعر زبان پنبتو است که قصه را از زبان اردو بزبان پنبتو برگرداند و به شکل مثنوی نظم کرده است، قصه شیخ چلی ولی محمد ۴۸ صفحه در پشاور چاپ گردیده و از شاعران اولسی یعقوب ناطق این قصه (در قالب شعر اولسی) قلمداد شده است (پنبتو منظومی قصی ۷۷) و اما حافظ عظیم گنده پور نیز این داستان را در قالب شعر اولسی سروده و قصه شیخ چلی حافظ عظیم در دیوان خطی وی ضبط است. (اولسی سندری ج ۱)

شیخ دین محمد :

رساله ایست کوچک (منثور) در باب شرح حال شیخ دین محمد مؤلف رساله مرحوم نصر است. رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۵۲ ع در پشاور به طبع شده است. این رساله در اخیر لست لغاتی را حاوی است که از طرف انجمن ادبی بر تهکال وضع شده بود.

(پنبتو پانگه ج ۲ ص ۶۴۷)

شیر شاه سوری :

رساله ایست در سیرت و شرح حال سلطان العادل شیر شاه سوری این رساله را مرحوم مولانا سیفی از عربی بزبان پنبتو ترجمه کرده و پانزدهمین بی از پوهاند ربنتین به سال ۱۳۳۴ هـ ش در قید ۴۲ صفحه از سوی پنبتو تولنه به چاپ رسیده است.

(کابل مجله شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳)

شیر عالم او مامونی :

این قصه نیز از قصص حللی بعضی از مناطق پنبتون نشین است. گفته شده که این قصه در منطقه باجوړ بوجود آمده است. قصه شیر عالم مامونی در مناطق پنبتونهای صوبه سرحدی شمال مغربی و حصص شرقی افغانستان شهرت دارد، شاعران پنبتو نیز این قصه را نظم کرده اند حسن نام شاعر حدود اواخر قرن سیزده و اوایل قرن چهارده این قصه را در قالب شعر اولسی بیان نموده و شاعر معاصر بنام جمال این قصه را به مثنوی پنبتو نظم کرده و در پشاور به چاپ رسیده است.

آن را نیز نگاشته است . مؤلف به سال ۱۳۵۵ هـ ق از تألیف و تدوین آن فارغ شده ، شیرین مجلس به چاپ رسیده نسخه خطی آن ۵۰۰ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است .

(پنبتو نسخی)

بنکلی رسول :

اثریست از حاجی خانمیر هلالی. درین اثر در چهار باب راجع به شرح حال وزنده گسی حضرت محمد (ص) مطالبی درج شده است .

در بخش اول آن از بیدایش تا پهل سالگی ، در بخش دوم آن شروع نبوت ، در بخش سوم آن از هجرت تا ۲۳ سالگی و در بخش اخیر (چهارم) از وفات تا ابدالابد .

بنکلی رسول ۴۱۶ صفحه بار اول به سال ۱۳۶۷ هـ ق و بار دوم (سال طبع ندارد) در پشاور به طبع رسیده است .

(پنبتو پانگه ج ۲ ص ۶۰۰)

بنو نکی :

مجموعه ایست از مقالات و اشعاری پیرامون مقام معلم . مجموعه را مرحوم عبدالباری اشنا تدوین داشته و در قید ۹۱ صفحه به سال ۱۳۳۸ هـ ش در کندهار به چاپ رسیده است .

(پنبتو پانگه ج ۲ ص ۶۰۱)

بنه لمسون :

دومین مجموعه اشعار مرحوم لغت است ، درین مجموعه که بنام بنه لمسون مسماست ۳۸ پارچه شعر دارای محتوای ملی ، اجتماعی و وطنی شاعر گنجانیده و شاعر مقدمه در آغاز آن مجموعه افزوده است ، مجموعه به سال ۱۳۲۰ هـ ش ترتیب گردیده تا هنوز چاپ نشده است . مخطوطه آن به خط شاعر ۷۰ صفحه در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود .

(دالفت یاد ص ۱۰۰)

دثاب ولی محمد شاعر دیگر یست که این قصه را در قالب مثنوی سروده قصه وی در قید ۶۴ صفحه در پشاور چاپ شده است .

فدا مظهر نیز این داستان را در قالب شعر اولسی نظم کرده و در کتاب او بنام داور لمبی چاپ گردیده است .

(پنبتو منظومی قصی ص ۷۸)

شیر و شکر :

مجموعه منتخب اشعار دری و پنبنتوست که در بخش پنبنتو وی آن مناجاتهای از شاعرانی چون مولوی مسکین ، فاروق ، محمد گل خان ، ملا حسن ساکزی غازالدین و نورنامه حضرت محمد (ص) از غلام نبی و شمایل نامه حضرت محمد (ص) (ص ۲۱) از همان غلام نبی و شمایل نامه از انونید دروینزه بیابنده مدون و محرر این مجموعه ملا عبدالله است . مجموعه به سال ۱۳۴۶ هـ ق در لاهور طبع شده است .

شیرین و فرهاد :

قصه شیرین و فرهاد از قصه های مشهور ادبیات پارسی است و شاعران نامدار این زبان به نظم آن دست یازیده اند . سروده های ایشان به زبانهای دیگر مشرق زمین نیز راه یافته و حتی به زبانهای خارجی نیز ترجمه شده اند . این داستان زیبا و شیرین در ادبیات تحریری و شفاهی زبان پنبنتو نیز موجود بوده و از شاعر انیکه این داستان را برشته نظم کشیده اند یکی ملا نعمت است ، داستان شیرین و فرهاد ملا نعمت الله بارما در دهلی ، لاهور و پشاور به چاپ رسیده است ، یکی از چاپهای آن از سال ۱۳۰۴ هـ ق است ، ابیات مثنوی فرهاد و شیرین ملا نعمت الله به (۷۵۰) میرسد . طالب ولی محمد نیز داستان شیرین و فرهاد را به مثنوی پنبنتو سروده و شاعری بنام محمد ایوب آنرا در اوزان ملی شعر پنبنتو در آورده است .

(پنبتو منظومی قصی ص ۸۰-۸۱)

شیرین مجلس ، خوب بانبار :

از مرحوم عبدالله عیسی ، اثریست که در آن در پانزده مجلس لطایف و فکاهیاتی گردآوری شده گرداو رنده در مقابل متن پنبنتو ترجمه دری

درین فرهنگ هزاران لغت پښتو-کنجانیده شده واکثر لغات آن چنین باشد که در فرهنگهای چاپ شده ثبت نه گردیده اند .
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ۳۵۸۲)

صوبه سرحد :

کتابیست معلوماتی در تاریخ، جغرافیا، زراعت، پیداور، زنده گی اجتماعی مردم صوبه سرحد در باره قبایل نیز بحث مختصری دارد، این کتاب ۱۰۷ صفحه به سال ۱۹۱۴ عیسوی در پشاور چاپ شده است، مؤلف رساله مرحوم عبدالخالق خلیق باشد .

ضابطه افغانی :

کتابیست که به مقاصد درسی تالیف گردیده است . مولف آن مو- لوی دوست محمد تونکی است، رساله دارای یک مقدمه سه باب و خاتمه است، کتاب علاوه از بحث های پیرامون موضوعات دستوری در اخیر بخش قاموس نیز دارد. که دران لغات پښتو بزبان اردو ترجمه و معنی شده است و برای آن عده زبانان نگارش یافته که میخواهند زبان پښتو را بیا موزند . ضابطه افغانی مطبوع نیست سه نسخه خطی آن در کتابخا نه های زیرین تونک در راجستان هند موجود است .

۱-مخطوطه انستیتوت تحقیقات عربی و پارسی

۲-مخطوطه مجموعه خطی فاضی محمد عمران خان تونکی

۳-مخطوطه مجموعه خطی مولوی عبدالله تونکی

(دهند دکتا بنانو پښتو خطی نسخی ۲۹۴ - ۲۹۶)

ضابطه علم قرائت :

اثریست از ملا شهور کوهستانی. درین اثر در باب تجوید و تلاوت در ست قرآن عظیم مطالبی بیامده، ضابطه قرائت ۲۰ صفحه در لامور چاپ شده است .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۵۵)

ضابطه علم قرائت :

رساله ایست منظوم در علم قرائت قرآن عظیم، موسوم به ضابطه علم قرائت از ملا عبدالروف در آغاز رساله سه بیت آمده و متباقی رساله

ص، ص، ط، ظ

صلوة الاصفیا :

رساله ایست مشهور از محمد عبدالغفور درین رساله رهنمودهای برای صوفیا در مورد گزاردن نماز و اوقات نماز بیامده رساله ۱۶ صفحه است در لاهور به چاپ رسیده .
(پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۵۳)

صلوة الهیات :

رساله ایست در بیان نماز دوگانه. رساله نظم باشد و به مثنوی پښتو سروده شده است . ناظم آن عجب خان پجکی است. در اخیر این رساله ادعیه منظوم پښتوی ملک زعفران نیز درج شده، صلوة - الهدایت در اخیر گلدسته کرامات چاپ گردیده است .

(ص ص ۲۲۳ - ۲۳۶)

صمد اللغات :

قاموسیست مردف که در شش جلد تهیه شده، مرتب و مؤلف آن خان عبدالصمد خان اچکزى باشد، خان موصوف قاموس متذکره را در حدود سالهای (۱۹۵۰ - ۱۹۵۳ ع) تکمیل نموده است . گویند که در مقابل هر لغت مترادفات همان کلمه را نیز آورده است، گفته شده است که

منشور است . رساله در قید ۲۳ صفحه به سال ۱۳۲۷ ه ق در لاهور چاپ گردیده است .

ضابطه میراث :

اثریست همتور از ملاغمائی. درین کتاب مطالبی پیرامون میراث بیان گردیده ضابطه میراث ۹۶ صفحه به سال ۱۳۴۲ ه ق در لاهور طبع شده است . «پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۵۵»

ضابطه میراث :

کتابیست منشور ، در تشریح اصول علم میراث مؤلف آن ملاغلام جان مطبوع نبوده ، نسخه خطی آن در قید ۹۵ صفحه در کتابخانه پوهنتون کابل موجود است . «پښتو نسخی»

ضرب کلیم :

ترجمه منظوم پښتوی ضرب کلیم علامه محمد اقبال لاهوریست ، مترجم پښتوی آن شیر محمد مینوش باشد ضرب کلیم ۱۵۲ صفحه در پشاور طبع شده است . «پښتو پانگه ج ۲ ص ۴۵۶»

طریقه الاسلام :

رساله ایست منظوم از احمد خلیل، درین رساله مسایل دینی و فقهی به گونه سوال و جواب تشریح شده، طریقه الاسلام در حاشیه حقیقت الاسلام بارهادر دهلی . لاهور و پشاور به چاپ رسیده ، تعداد ابیات آن صد بیت و در قالب مثنوی باشد . «کابل مجله شماره «۱۲» سال ۱۳۶»

طب اطفال :

رساله ایست در باره طبابت و تدای و امراض اطفال که با اساس طب قدیم نگاشته شده ، مؤلف آن میاجناب کاگاخیل است . تکریم الحق کاگا خیل تعداد صفحات این کتاب را صد نیشته است .

(غوثی ص ۱۷)

طریقه محمدیه :

اثریست منظوم دینی از دوست محمد ختک ناظم ارشادات و وصایای حضرت محمد (ص) و اوامر دینی را به مثنوی پښتو نظم داشته است. نسخه

-۱۴۲-

خطی آن ۷۷۲ صفحه در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است . دوست محمد ختک به سال ۱۲۹۲ ه ق نظم این کتاب را تکمیل نکرده است . «پښتو نسخی»

طریقه محمدیه :

مجموعه مسایل دینی است موسوم به طریقه محمدیه . عبدالحمید الکوزی به مثنوی پښتو نظم کرده و مخطوطات آن دیده شده است :
۱- مخطوطه پروفیسور سیال کا کاکری ۷۱ ورق .
۲- مخطوطه دانشمند بر بنس «پښتو نسخی»

طوطی نامه :

اصل طوطی نامه بزبان سنسکریت است . وازین زبان بزبانهای زیاد خاور زمین به نظم و نثر ترجمه شده است . این قصه بزبان وادیات پښتو نیز راه یافته است . از شاعرانیکه این قصه را برشته نظم کشیده اند . یکی احمد تیراهی است که این قصه را به مثنوی بحر خفیف نظم نموده است طوطی نامه احمد تیراهی به سال ۱۳۰۰ ه ق در دهلی به طبع رسیده است . و شاعر دومی که این قصه را نظم نموده ملا احمد جان است . وی این قصه را در قالب مثنوی بحر طویل برشته نظم کشیده است . طوطی نامه ملا احمد جان دو بار در پشاور به چاپ رسیده است . علاوه ازین در تذکره ابرار مهین نیز بعضی از حکایات طوطی نامه به مثنوی پښتو برگردانده شده است . «پښتو منظومی قصی ۸۲-۸۳»

ظفر النساء :

اثریست در مسایل زنان از نعمان الدین کا کا خلیل. رساله مطالب آمو- زنده برای زنان دارد ، ظفر النساء ۴۸ صفحه به سال ۱۳۲۳ ه ق در راه- و لپنهای طبع شده است . «پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۶۰»

-۱۴۳-

ظهور المطالب :

نام مکمل این اثر بدین شرح است:

(ظهور المطالب المعروف به تعویذات روحانی) اثریست منظوم و منثور
بخشی از آن بزبان پښتو بخشی دیگر آن بزبان پارسی نگاشته شده است.
درین رساله ادعیه، اوراد و تعویذات و تشبها بیامده، ظهور المطالب ۴۰
صفحه به سال ۱۳۱۴ هـ قی در دهلی به چاپ رسیده است.
(کابل مجله شماره (۱۲) سال ۱۳۶۰ هـ ش)

ع، غ

عالی افکار :

مجموعه اشعار اجتماعی و انتقادی مرحوم استاد الفت است. نامش را
عالی افکار گزیده، مجموعه ۵۸ صفحه به سال ۱۳۲۷ هـ ش از سوی اداره
اتحاد مشرقی در جلال آباد به چاپ رسیده است.
(دالفت یاد ص ۱۰۱)

عبرت نامه :

کتابیست منظوم از احمدی صاحبزاده فرزند میاعمر خمکنی درین کتاب
مسایل دینی و صوفیانه در قالبهای متنوع بیان شده است. نسخه خطی
آن در ریکارد آفس مرکزی شهر پشاور موجود بوده، دارای ۴۰۲
صفحه می باشد. نسخه ناقص الاول والاخر است. تا حال من از طبع این
کتاب اطلاعی ندارم. مؤلف تیرمیر شاعران ازین کتاب اقتباساتی دارد
(تیرمیر شاعران ص ۱۴۴ - ۱۴۶)

عجایب الحکایات :

مجموعه پنج قصه کوتاه منظوم است، این قصص از حکایات خیالی
و روایتی باشد ملا احمد جان آنرا به مثنوی بحر طویل منظوم ترجمه نموده

این قصص ملاحظه جان در قید ۱۲۰ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است.
(پښتو منظومې قصصې ص ۸۴)

عجایب اللغات :

فرهنگیست چهارزبانی تألیف نواب الله یار خان این فرهنگ در سال ۱۱۲۴ هـ ق تألیف شده است مؤلف اول يك لغت هندی را میاورد وبعد معانی پښتو ، پارسی و عربی آنرا میدهد . عجایب اللغات يك مقدمه نیز دارد ، که دران بصورت عموم قواعد گرامری زبان پښتو را شرح میکند . عجایب اللغات مطبوع نیست نسخ خطی آن در رضالایریری را- میور ۳۳۹ ورق و دو نسخه دیگر آن در برتیش موزیم نگاهداری میشود . (دهند دکتایانو پښتو خطی نسخی ۲۹۶)

عجیب البیان :

دیوان پیاوالدین موسوم به عجیب البیان در مخطوطات اکادیمی پښتوی پشاور محفوظ است . مخطوطه ۱۳۵ ورق دارد و به سال ۱۲۸۱ هـ ق کتابت شده است . درین دیوان ۲۴۵ قصیده و غزل بیامده سخنانی از معرفت وسلوک دارد . عجیب البیان تا حال چاپ نشده است .

عسکری لندهی :

لندی های پښتوست در باره عسکری وعسکریت از مولوی صالح محمد خان هوتک . این رساله تا حال به چاپ نرسیده دستنویس آن ۱۰ صفحه نبشته شده در سال ۱۳۱۶ هـ ش به کتابخانه دانشمند برینس نگاهداری می شود . (کتابشناسی هوتکیان ص ۱۱۳)

عظیم بابا :

رساله ایست کوچک در شرح حال وشاعری عبدالعظیم را نیز می شاعر قرن دوازدهم هجری . مؤلف رساله مرحوم نصر است ، رساله ۳۲ صفحه به سال ۱۹۵۱ ع در پشاور چاپ ونشر شده است .

عقاید احمدیه :

این رساله در شرح عقاید فرقه قادیانیست . قاضی محمد یوسف

احمدی آنرا به نظم ونثر پښتونگاشته عقاید احمدیه ۶۴ صفحه در لاهور چاپ گردیده است .

عقاید المومنین :

اثریست در باره عقاید دینی وشجره پیران طریقه قادریه . نام مکمل آن (عقاید المومنین المعروف به بیان الایمان) باشد . مؤلف آن مولانا عبدالحق است در آغاز کتاب شعری از محمد عمر ودر اخیر از محمد حکیم نیز درین رساله ضبط بوده عقاید المومنین ۲۴ صفحه در لاهور طبع شده است .

عنوان النصایح :

ترجمه پښتوی اخلاق محسنی است موسوم به عنوان النصایح . مترجم آن عنوان الدین احمد کاکاخیل باشد . عنوان النصایح را خود نعمان الدین احمد کاکاخیل در قید ۲۶۴ صفحه به سال ۱۳۲۴ هـ ق در سیالکوٹ طبع کرده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۶۸)

عهد نامه :

رساله ایست منثور دینی ، از قاضی گل احمد . مؤلف تاکید کرده است که يك نسخه آن بایست باسیت دفن شود . عهد نامه ۸ صفحه در پشاور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۶۸)

علیخان :

رساله ایست انتقادی علمی وتحقیقی تألیف استاد دوست محمد خان کامل مومند در باره نسب وزندگی علی خان هشتغری شاعر زبان پښتو . این رساله بصورت مستقل طبع نشده ولی به اقساط در پنج شماره مسلسل مجله رهبر در سال ۱۹۵۸ ع چاپ واز پشاور نشر شده است . (کابل مجله شماره اول ۱۳۶۰)

غرغښت نامه :

اثریست حکایوی منظوم که بر مینای تذکره غرغښت بابر خان کاکړی توسط دوست کاکړی به سال ۹۲۹ هـ ق در ږوب ایالت بلوچستانی فعلی در قالب مثنوی سروده شده است. دین کتاب علاوه از حکایات منظومی در باره غرغښت و کاکړی بابا در باره شرح حال زرغون خان نورزی شاعر برگزیده زبان پښتو نیز مطالبی در یافت میشود، غرغښت نامه یکی از مآخذ موافق پته خزانه بود، اقتباساتی از کتاب در پته خزانه درج باشد. (د پښتو پخوانی تذکری ص ۲۸-۳۰)

غز لباغ :

طوریکه از نامش پیداست، مجموعه ایست از غزلیات پښتوی بهایی جان صاحبزاده نسخه خطی آن در قید ۸۰ صفحه به خط شاعر دیده شده سال تکمیل آن ۱۳۳۷ هـ ق گزارش شده است. (د بهایی ژوند لیک ۵۱)

غلام نبی :

اثریست منظوم و منثور از مرحوم خادم چارسدوی، که با اساس ارشادات دین مبین اسلام نظریات تادیبانی هارا در آن رد نموده است. این کتاب ۷۲ صفحه به سال ۱۳۵۴ هـ ق در پشاور زیور طبع پوشیده است.

غنچه روه :

گرامریست از زبان پښتو که به بزبان پارسی نبشته شده مؤلف آن مولوی نوره محمد افغانی قند هاری است. وی بتاریخ ۲۵ ماه صفر المظفر سال ۱۲۸۰ هـ ق از تالیف آن فارغ گردیده این گرامر مطبوع نیست. نسخه خطی آن ۱۶۶ ورق در انسلیا افس لایبری لندن محفوظ است. (فهرست میکنزی ۵۶)

غوره اشعار :

مجموعه اشعار ملی، اجتماعی و عشقی و بیدار کننده مرحوم استاد

الفت است که نامش را غوره اشعار گزیده این مجموعه ۲۵۶ صفحه به سال ۱۳۳۴ هـ ش با چند مقدمه و پیشگفتار از چند شاعر و نویسنده نخبه کشور از سوی پښتو تولنه چاپ و نشر شده است. (دالفت یاد ص ۲۰۴)

غوره نثرونه :

مکملترین مجموعه نبشته های هنری و تخیلی استاد الفت غوره نثرونه نام دارد مضامین مجموعه اصلاحی، انتقادی و اجتماعی است، به نثر شیو اوروان پښتو نگارش یافته است غوره نثرونه ۱۱۸ صفحه به سال ۱۳۳۶ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است. (دالفت یاد ص ۱۰۸)

غورپ شکه دلنویو :

مجموعه ایست از لنوی های پښتو، جامع آن پاینده محمد زهیر است وی به سال ۱۳۱۶ هـ ش از جمع آوری آن فارغ شده، مخطوطه این مجموعه ۷۵ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است. (فهرست مشتری نجرابی)

غیاصه :

اثریست منظوم از مرحوم استاد عبدالهادی داوی. سال آغاز نظم آن ۱۳۶۵ هـ ق گزارش شده است. درین اثر اساس بعضی از لغات زبان پښتو به نظم پښتو شرح شده است غیاصه چاپ نه شده اقتباسات آن در جلد اول اوسنی لیکوال به چاپ رسیده است.

نثر پښتو به ترجمه این اثر پرداخته است . درین فتاوا مسایل مهم دینی و اجتماعی در روشنی حدود احکام شرعی بیان شده ، فتاویٰ نجم الهدای چندین کتاب و هر کتاب آن به فصول و ابواب جداگانه تقسیم شده است . فتاویٰ نجم الهدای افغانی در دو جلد ترتیب گردیده جلد اول ۳۰۴ صفحه و جلد دوم آن ۲۲۴ صفحه به سال ۱۳۳۱ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است .

فتح خان قند هاری :

یکی از قصص دلچسپ و شورانگیز ملی پښتو نها قصه فتح خان قند هاری است این قصه در تمام پښتو نخوا از شهرت زیاد برخوردار است . قصه فتح خان در همه مناطق پښتو نها با اندک تفاوت روایتها به شکل شفاهی موجود است . این قصه را عده یی از سرایشگران پښتو برشته نظم نیز در اور ده اند . اولین منظومه این داستان مثنوی ایست مربوط به قرن دوازدهم هجری نام ناظم آن در مخطوطه در دست داشته آن دیده نمی شود . همین مثنوی در مجموعه خطی کتابخانه دانشمند برینس نگاهداری می شود .

دومین منظومه این داستان مثنوی ملائمت الله نوباریست ، مثنوی وی بار اول به سال ۱۳۰۳ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده است و چاپهای دیگر آن از لاهور و پشاور است سومین منظومه این داستان مثنوی شاعری بنام ارسلاست وی این قصه را به سال ۱۳۰۳ هـ ق منظوم داشته قصه فتح خان و رایبای ارسلا به سال ۱۹۲۷ ع در لاهور به چاپ رسیده است .

چهارمین منظومه آن از فدماطیر است که در کتاب داورلمبی بیامده (پښتو منظومی قصی ص ص ۸۴-۸۵) و اما پنجمین ناظم آن تورسم خان شاعر زبان پښتوست وی این قصه را در قالب اوزان شعر اولسی را بیان داشته متن خطی آن در دیوان تورسم خان محفوظ در اکادیمی پښتوی پشاور و متن چاپی آن در جلد اول اولسی سندری یافت میشود .

ششمین ناظم این داستان ملسی پښتو نها قدرت علی مشهور به قاضی گل هزار ویست وی این قصه را به اوزان ملی پښتو منظوم نموده ،

ف

الفاروق :

کتابیست در شرح حال و سیرت حضرت عمر فاروق خلیفه دوم اسلام . مؤلف آن بزبان اردو مولانا شبلی نعمانی و مترجم آن بزبان پښتو غلام قادر است (الفاروق) ۳۳۲ صفحه به سال ۱۹۴۹ ع در پشاور طبع و نشر شده است .

فتاویٰ احمد شاهی :

کتابیست در باب فتاویٰ و شرح بعضی مسایل مهم دینی و شرعی از عبدالله کندهاری .

مؤلف در آغاز منظوماتی در مدح اعلیحضرت احمد شاه کبیر (۱۱۶۰-۱۱۸۶ هـ ق) نیز دارد . متن فتاویٰ به نثر نگاشته شده است .

فتاویٰ احمد شاهی ۴۴۹ صفحه به سال ۱۳۲۲ هـ ق در مطبعة فاروقی دهلی طبع شده است . یکی از نسخه های خطی آن در آرشیف ملی افغان-نستان محفوظ است . (فهرست مشتری نجرابی)

فتاویٰ نجم الهدای افغانی :

ترجمه ایست از مجموعه خانسی پاریسی به زبان پښتو موسوم به فتاویٰ نجم الهدای افغانی . مترجم آن قاضی گل احمد باشد وی به

منظومه فتح‌خان قندهاری قاضی‌گل در کتابش بنام مشکل کشای طالبان محفوظ و در مخطوطات اکادمی پښتو پشاور ضبط است .

فراق برادر نه :

دیوانیست از اشعار معلم عبدالعزیز شاعر قرن سیزده نامش را صاحب آن چنین نبشته : (فراق برادرابه موسوم به دیوان عزیز) درین دیوان ۱۲۵ پارچه شعرپښتو اردو و پارسی شاعر گنج‌انیده شده، محتوی آن را اخلاقی، دینی، عشقی و گاهی هم اجتماعی میتوان بررسی کرد، این دیوان ۶۴ صفحه به سال ۱۹۰۰ ع در لاهور چاپ شده است .

فراقنامه :

اثریست منظوم از خوشحال خان خټک . وی فراقنامه را به سال ۱۰۷۵ هـ ق در قلعه رنټه‌بور تکمیل نمود از نگاه شکل در آن غزلیات قصیده، قطعه، رباعی و فرودیده میشود اما قسمت اعظم آن مثنوی باشد، محتوی آن بیشتر اجتماعی، انتقادی توصیف شده میتواند. نسخه واحد خطی فراقنامه در موزیم پشاور نگاهداری میشود، متن تحقیقی آن از روی همین نسخه واحد با تعلیقات و مقدمه و حواشی و شرح لغات به سال ۱۹۸۰ ع توسط زلمی حیوادم‌تهیه گردیده و بسال ۱۳۶۳ هـ ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل به چاپ رسیده است .

فرحة الافغان :

درین کتاب نام حق دری به مثنوی پښتو ترجمه شده است نام آنرا ناظم فرحت الافغان گردیده، ناظم به سال ۱۲۱۹ هـ ق از ترجمه آن فارغ شده فرحت الافغان اثر ناصر الله باشد، دو مخطوطه آن تا هنوز دیده شده است .

۱- مخطوطه پروفیسور سیال کاکر (۹ ورق)

۲- مخطوطه دانشمند برینبی (پښتو نسخی)

فرحت المجتبی :

رساله ایست منظوم از بایزیدروشان وی فرحت المجتبی را در قالب رباعی سروده است. مسایل طریق عرفان و روشانی را بیان میدارد، ضم رساله دیگر وی در موزیم دهلی نگاهداری میشود .

فرخاری :

مجموعه پارچه های منشور پښتو و دری بهایی جان صاحبزاده است. پرداخته های مجموعه حاوی موضوعات اجتماعی، اخلاقی و عشقیست. سال تکمیل مجموعه ۱۳۴۸ هـ ش ثبت شده، دستنویس آن دارای ۱۲۷ صفحه بوده تا هنوز طبع نشده مخطوطه آن بخط مؤلف دیده شده است. (دبھایی ژوند لیک ۵۰)

فرض عین :

کتابیست منظوم شامل ده باب در بیان احکام الفرائض، ناظم این کتاب شاعری بنام محمد باشد. کتاب در سال ۱۲۶۲ هـ ق نظم شده تا حال به چاپ نرسیده نسخه خطی آن به کتابخانه استاد عبدالشکور رشاد نگاهداری میشود .

(دپښتو تجویدونو تاریخچه ص دری دیرش)

فرهنگ ارتضایی :

فرهنگیست سه زبانی، مشتمل بر یک مقدمه و ۱۶۶ فصل و یک خاتمه. این فرهنگ به سال ۱۲۲۵ هـ ق تألیف گردیده. مؤلف آن نواب محمد ارتضاخان است. مؤلف درین فرهنگ در آغاز لفظی را بزبان پښتو میاورد، سپس معنی دری و بعد از آن معنی هندی آنرا مینویسد. فرهنگ ارتضایی چاپ نشده، نسخه خطی واحد معلوم آن در خدا بخش لایبری پتنه (بهار) هندوستان محفوظ است، بخط عبدالرحمن کتابت به سال تألیف ۱۲۲۵ هـ ق (۴۰۵ ورق)

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۸۹)

فسانه عجایب یا قصه جان عالم :

از قصص خیالی ایست که بزبانهای نیم قاره هند بیشتر به نظم و نثر نبشته شده است، بزبان پښتو نیز ازین زبانها راه یافته و شاعری بنام قاضی عبدالرحمن آنرا به مثنوی پښتو برگردانده است. سال برگردانی و نظم آن ۱۳۰۴ هـ ق نبشته شده، فسانه

عجایب پښتو ۱۲۸ صفحه به سال ۱۳۳۷ ه ق در پشاور زیور چاپ پوشیده است .

فسائۀ غم آمود :

از قصه هایست که از زبان اردو زبان پښتو منظوم برگردانده شده است برگرداننده و ناظم این قصه بزبان پښتو امان گجراتی است . وی این قصه را به سال ۱۹۱۲ ع به زبان پښتو منظوم برگردانده است . و این ترجمه منظوم وی ۴۰ صفحه بار اول در لاهور و بعد در پشاور بارها طبع شده است . (پښتو منظومی قصی ص ۸۹)

فضل نامه :

مثنوی ایست از خوشحال خان خټک . درین مثنوی مسایل ضروری دینی به نظم پښتو آورده شده است . فضل نامه به شکل مستقل بامقدمه محمد عبدالشکور ۲۶۰ صفحه به سال ۱۹۵۲ در پشاور طبع شده است . فضل نامه در ارمغان خوشحال نیز آمده و چاپ گردیده ، متن انتقادی آنرا نورالله اولسپال تهیه دیده نسخ خطی آن در کابل ، پشاور ، هند و بریتانیا یافت میشود .

فقر نامه :

رساله ایست منظوم که از زبان پارسی به مثنوی پښتو ترجمه شده است . درین رساله دعا های عربی و ادعیه منثور پښتو تحت عنوان اسناد دعای قریبه وارد است ناظم آن محمد امین باشد فقر نامه ۱۶ صفحه در ۱۳۲۶ ه ق در دهلی چاپ شده است .

فراید فقیرالله :

شامل دو بخش است فواید دعا و فواید دوا . در بخش اول آن ادعیه و در بخش دوم آن نسخه های طب قدیم و داروها ذکر شده است . کتاب منظوم است و میافقیر الله جلال آبادی آنرا به مثنوی پښتو به سال ۱۱۵۱ ه ق برشته نظم کشیده است . فواید فقیرالله بارها در دهلی پشاور و لاهور به چاپ رسیده ، متن تحقیقی آنرا زلمی هیوادل از روی چهارده نسخه خطی و چاپی تهیه کرده که بامقدمه ، تعلیق و شرح لغات استاد

دانشمند پوهاند رشاد به سال ۱۳۵۹ ه ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل به چاپ رسیده است .

فیروز نامه :

اثریست تاریخی درین کتاب واقعات و حالات جنگ فیروز خان خټک بار . نچیت سنگه به نظم شیوای مثنوی پښتو بیان شده . ناظم آن صاحب دین خټک است . فیروز نامه تا حال چاپ نشده یک نسخه خطی آن ۱۵۸ صفحه بخط محمد شریف کتابت شده در سال ۱۲۹۳ در کتابخانه مرحوم استاد کامل مومند موجود بود . نقل آن در کتابخانه همیش خلیل نگاهداری میشود .

قصه ابراهیم (ع) :

قصه ایست منظوم در بحرطویل از احمد خلیل ، این قصه به سال ۱۲۹۹ هـ ق در حاشیه تفسیر یسیره محمد امین تهکالی در دهلی چاپ شده است . درین اثر قصه ابراهیم (ع) در باره قربانی اسماعیل (ع) بیامده است . (کابل مجله (شماره) ۱۲ سال ۱۳۶۰)

قصه اصحاب کهف :

دریــــن رساله قصه اصحاب کهف . و رقیم . فضا یل چهار یار احوال دوزخ و جنت مکر زنان ، نصیحت النساء بیامده است . مولف این همه رسایل محمد امین تهکالی است . همچنان در اخیر آن قصهء هاروت و ماروت نیز است که ناظم آن احمد باشد مجموعه ۴۸ صفحه در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۶۸۱)

قصه اکبر بادشاه و بیربل

مجموعه ایست از فکاهیات در باب بیربل ، مولف رساله نعمت الله نوشهری باشد مؤلف رساله را به نظم و نثر پښتو نگاشته است . قصه اکبر بادشاه و بیربل ۱۶ صفحه به سال ۱۳۱۳ هـ ق در دهلی طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۲۸۶)

قصه بادشاه و سگبان :

قصه ایست روایتی در باره یک پادشاه و سگبانس ، قصه راشییر علی ختک از کتاب روضة السلوك منظوم ترجمه داشته . البته مؤلف روضة السلوك قصه را از منطق الطیر شیخ عطار (وفات ۶۲۷ هـ ق) گرفته است ، ترجمه پښتوی این قصه در اخیر مخطوطه قصه شیخ صنعان شیر علی درج بوده (مضبوط در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور)

قصه بدرمنیر :

قصه ایست روایتی و خیالی که در فولکلور ملل مختلف راه دارد . این قصه از زبانهای دیگر به پښتو نیز آمده است ، این قصه راشاعری بنام عبدالغفور به مثنوی زبان پښتو در آورده است . قصه بدرمنیر

ق

قانون القرائت :

رساله ایست منظوم در قواعد و اصول تجوید قرآن عظیم . رساله را بنام قانون القرائت حافظ رکن الدین به سال ۱۱۷۳ هـ ق به مثنوی پښتو منظوم داشته است . تعداد ابیات آن چهار صد گزارش شده ، قانون القرائت ۱۸ صفحه در دهلی به چاپ رسیده است . (پښتو تجوید و نو تاریخچه ص دوه یوشت .)

قرآن مجید سره دپښتو منظومی ترجمی :

ترجمه ایست منظوم از کلام الله مجید . این ترجمه را الحاج جعفر حسین شاه رښتونی تکمیل نموده است وی به سال ۱۳۸۳ هـ ق ۵ رجب ازین ترجمه فارغ شده این ترجمه کلام الله مجید دوازده هزار و یکصد و سی چهار بیت دارد ، در آغاز آن پنج صفحه مقدمه منشور نیز بیامده ، این ترجمه ۱۰۱۲ صفحه در پشاور چاپ گردیده است .

قصص الابرار :

قصه حضرت ابراهیم خلیل الله است که با اساس متن توریت تهیه شده و ناظم آن عبدالغفار تایب بیدادوی آنرا به مثنوی پښتو کشیده ، و در قید ۴۴ صفحه به سال ۱۹۳۴ ع در پشاور طبع شده است .

قصه ملا احمد جان است که به مثنوی بحرطویل پبنتو به نظم آن دست یازیده است .

قصه شهزاده قمرالزمان ۷۶ صفحه به سال ۱۳۶۹ ه ق در پشاور طبع شده است . (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۷۰۰)

قصه شیخ صنعان :

مثنوی حکایتی است در حال شیخ صنعان . از زبانهای دیگر ترجمه شده مترجم و ناظم آن شیر علی ختک باشد ، قصه شیخ صنعان شیرعلی یک بار در شماره مجله پبنتوی اکادیمی پبنتو نشر شده مخطوطه آن (کتابت شده در ۲۸ ربیع الاول ۱۳۰۰ ه ق) در اکادیمی پبنتوی پشاور موجود است . (۴۵ صفحه) . این اثر ترجمه منطق الطیر است .

قصه لعل و سکندر :

قصه ایست خیالی که حالات دوشهزاده برادر را بنامهای لعل و سکندر بیان میدارد . از گفتار مؤلف آن معلوم میگردد که وی این داستان را زبانی شنیده بود و بعد برشته نظم کشیده بود ، قصه راصف درجان برشته نظم کشید نظم آن در قالب مثنویست ، این قصه در قید ۲۰ صفحه به سال ۱۳۴۵ ه ق در لاهور چاپ شده است .

قصه شهزاده نوشاد ، شهزادگی سر و بانو :

مثنویست از عجب خان بن زعفران بن یوسف ، موضوع کتاب قصه ایست روایتی و خیالی در جریان قصه غزلیات مؤلف نیز دیده میشود . در آخر قصه مؤلف جریانات سیاسی و ختتش را نیز درج نموده است . (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۷۰۱)

قصه ماه جبین و گلغام :

از قصه های خیالی مشرق زمین است . این قصه از ادبیات زبانهای دیگر در زبان پبنتو جا گرفته ، و شاعر بنام مظفر (تولد ۱۲۷۸ ه ق) آنرا به مثنوی پبنتو نظم کرده ، قصه ماه جبین و گلغام مظفر ۲۴ صفحه به سال ۱۳۱۰ ه ق در دهلی زیور طبع پوشیده است . (پبنتو منظومی قصی ۵۷)

عبدالغفور چاپ نشده . نسخه ناقص خطی آن در مجموعه خطی اکادیمی پبنتوی پشاور نگاهداری میشود (۱۲۲ ورق)

قصه جرجیس :

متنیست دارای محتوای دینسی و حکایه ایست از جرجیس در قالب مثنوی پبنتو توسط شمس الدین کاکا خلیل نظم گردیده ، از چاپ آن اطلاعی در دست نیست مخطوطه آن (۵۹ صفحه) در مجموعه خطی اکادیمی پبنتوی پشاور نگاهداری میشود ، بخط مهود در سال ۱۲۶۸ ه ق .

قصه دبوچی نصیحت النساء :

قصه ایست روایتی و نیالی از محمد سعید این اثر قصه انتباهی یک پیرزن است قصه در قالب مستزاد نظم شده در اخیر این اثر قصه لقمان حکیم نیز آمده است . نصیحت النساء ۲۸ صفحه در لاهور طبع شده است . (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۶۸۵)

قصه دبر پبنتو یا خدی :

قصه ایست مربوط پبنتو نهی کوچی مرانی تألیف حافظ نور محمد در سال ۱۲۰۴ ه ق این قصه مقدمه پی نیز دارد که نکته های جالبی را در تاریخ دوره هوتکیان روشن میسازد . این قصه به نثر شیوا و روان نگارش یافته تا حال مطبوع نیست ، نسخه واحد تا حال معلوم آن در مجموعه نسخ خطی دانشمند برپبنتو نگاهداری میشود .

(تاریخی پلنتی ص ۱۹)

قصه شهشاد :

نام مکمل این اثر حکایتی . (معجزه آل نبی مشهور به قصه شهشاد) باشد این داستان را شخصی بنام مستقیم به مثنوی پبنتو نظم کرده ، این اثر حکایتی ۲۰ صفحه به سال ۱۳۴۷ ه ق در هوتی مردان به چاپ رسیده است .

قصه شهزاده سندهی و چنی :

روایت ماجرا ایست از داستان زنده گی روایتی شهزاده قمر الزمان . ناظم

قصه ماهی گیر :

قصه ایست بامحتوی اخلاقی. زیرا اثر روحیه دینی ترجمه و نظم گردیده است. ناظم آن شخصی بنام محمد عالم آنرا در قالب مثنوی نظم داشته، قصه ماهی گیر چاپ نشده نسخه خطی آن در گنجینه دستنویسهای آکادمی پبنتو پشاور نگاهداری میشود.

قصه ماهی گیر را شیرمحمد شاعر اولسی زبان پبنتو در اوزان ملی این شعر نیز سروده است. قصه ماهی گیر شیر محمد شکل شفاهی دارد.

قصه مریم :

حکایتی است در باره حضرت مریم، حکایت به نثر نگاشته شده. نگارنده آن ظاهراً معلوم نیست. این قصه مطبوع نبوده نسخه خطی آن در رضالا پیریری را مپور نگاهداری میشود (۱۰ ورق)

(دهند دکتباخانو پبنتو خطی نسخی ۱۴۰)

قلب السیر :

کتابیست منثور در سیرت آنحضرت (ص) این کتاب را گوهرخان ختک به سال ۱۱۲۰ ه ق پبنتو ترجمه داشته است. در آغاز آن منظومات گوهر نیز بیامده، قلب السیر تاهنوز چاپ نشده نسخه واحد خطی آن ۳۸۰ ورق در موزیم پشاور نگاهداری میشود.

قواعد پبنتو :

گرامر عنعنوی زبان پبنتو است این گرامر را مرحوم محمد اعظم ایازی بزبان پارسی نبشته در قید ۲۲۶ صفحه به سال ۱۳۱۸ ه ش از طرف پبنتو تولنه در مطبعه عمومی کابل طبع و نشر شده است. این کتاب قواعد صرفی ونحوی زبان پبنتو را بیان میدارد.

(پبنتو کتابونه ۳)

قواعد تجوید :

طوریکه از نام این رساله پیداست قواعد و اساسات علم تجوید را

بیان میدارد، این رساله در اوزان ملی شعر پبنتو نظم شده، ناظم خود را حافظ معرفی میدارد.

قواعد تجوید حافظ در حاشیه (۳۰ صفحه اول) ذخیره القرا چاپ ۱۲۹۵ ه ق دهلی به چاپ رسیده است.

قواعد القرآن :

از محمد رفیق، مثنوی ایست که در آغاز معجزات حضرت محمد (ص) و در اخیر قواعد تجوید قرآن را بیان میدارد. مطبوع نیست. نسخه خطی آن حاوی ۵۴ ورق در کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکری محفوظ است. و نسخه دیگر آن در کتابخانه استاد دانشمند پوهاند داکتر جاوید نگاهداری میشوند. (پبنتو نسخی)

قیامت نامه :

مثنوی ایست در بحر خفیف از احمد خلیل. قیامت نامه را احمد خلیل به سال ۱۲۹۶ ه ق نظم نموده در حدود پنچصد بیت دارد. مسایل قیامت را بیان میدارد. قیامت نامه ۲۰ صفحه به سال ۱۳۱۰ ه ق در لاهور به چاپ رسیده است. (پبنتو کتاب نبود ص ۲۱)

پننتو منظوم شده ناظم آن حافظخان زمان است. مخطوطه آن ۱۲۴ صفحه
(کتاب شده در سال ۱۳۴۱ ه ق) در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پننتوی
پشاور نگاهداری میشود.

کتاب نزول المسیح :

کتابیست منظوم و منثور . شرح حال وزنده گی نامه غلام احمد قادیانی
را بیان میدارد . مؤلف و ناظم آن قاضی محمد یوسف احمدی است ،
کتاب ۱۴۴ صفحه در لاهور چاپ شده است .

کرپی :

وزیر محمد سوالی مجموعه اشعارش را کرپی نام گذاشته است . درین
مجموعه اشعار اولسی و دیگر منظومات سوالی گردآمده ، موضوعات
آن را دینی، عشقی و اجتماعی میتوان توصیف کرد این مجموعه چاپ نه
شده است .

(دکسی دلمنی پستانه لیکوال ج ۲ ص ۲۰۷)

کریمما :

ترجمه ایست منظوم در قالب مثنوی پننتو از اثر معروف اخلاقی
و دینی کریمای منسوب به سعدی .

مترجم آن ملاعلم اپریدی است، وی در سال ۱۱۶۲ ه ق این ترجمه
را تکمیل نموده تهنوز مطبوع نیست نسخه واحد خطی آن ۱۷ ورق ضم
دیوان ملاعلم در موزیم ملی دهلی نگاهداری میشود . (بخط زین الدین
۱۱۷۷ ه ق) .

(دهند دکتا بنانو پننتو خطی نسحی ۳۱ - ۳۲)

کلام مجروح :

مجموعه اشعار عشقی ، اجتماعی و ملی بادشاه گل مجروح شاعر سرحد
یست . این مجموعه را اکمل اسدآبادی گردآورده و در قید ۶۱ صفحه
در نسخ خطی اکادیمی پننتوی پشاور نگاهداری میشود . در آغاز مجموعه
مقدمه یی بقلم گردآورنده نیز وجود دارد .

ک

کاکا صاحب :

رساله ایست تحقیقی در شرح حال وزیست نامه شیخ رحمکار کاکا
صاحب تألیف نصرالله خان نصر رساله ۲۰ صفحه به سال ۱۹۵۱ ع
در پشاور چاپ گردیده است .

کامل النصاب در علم منطق تقریر ایسا غوجی :

اثر یست منثور از اما لی مولوی عبدالحکیم و انشای حیدر ، این کتاب
ابحاثی در منطق دارد . نسخه خطی آن ۱۵۴ صفحه به کتابخانه پوهاند
داکتر (جاوید) محفوظ است .

کتاب التزیل :

مثنوی ایست، در خواص آیات قرآن کریم ، از فقیر گل شاعر حدود قرن
سیزدهم . ناظم به سال ۱۲۵۶ ه ق از نظم آن فارغ شده کتاب مطبوع
نیست . مخطوطه آن ۴۲ ورق (خطا طی شده در سال ۱۳۳۷ ه ق) در
کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر محفوظ است .
(پننتو نسحی)

کتاب المنیر :

کتابیست در علم القرآن . کتاب المنیر بیست باب دارد و به مثنوی

کلمات و ایات :

شرح هیست از الف نامه اخوند کریمداد متوفی (۱۰۷۳ ه ق) بن
اخواند درویزه ننگر هاری . شارح آن عبدالله قصوری خیشکی است . این
شرح تاهنوز طبع نشده . مخطوطات آن یافت می شود . در
(کلمات و ایات و نکات زائیات) الف نامه پبنتوی کریمداد بزبان پارسی
شرح گردیده است . (پبنتو نسخی)

کلید کامرانی :

کتابیست تاریخی و قسماً ادبی در سال ۱۰۳۸ ه ق در شهر صفای قند
هار نگارش یافته است . مؤلف آن کامران خان سدوزی (متوفی ۱۰۵۳
ه ق) باشد این کتاب یکی از مأخذ پته خزانه بود .
(پبنتو پخوانی تذکری ص ۴۰-۴۱)

کلیله و دمنه :

اثر مشهور حکایتی مشرق زمین است . اصل آن بزبان سنسکریت
بودی و ازین زبان به چندین زبان شرق ترجمه گردیده است . این
کتابرا از زبان پارسی افضل خان ختک به نشر روان و سلیس پبنتو تر-
جمه کرده ، نسخ خطی آن در اکادیمی پبنتوی پشاور ۴۳۰ صفحه کتابت در
سال ۱۲۰۶ ه ق بخط نجیب الله ختک و آرشیف ملی افغانستان ۲۲۴ ورق
نگاهداری میشود همچنان در برتش میوزیم نیز دستنویسی ازین کتاب
محفوظ است . افضل خان ختک به سال ۱۱۲۸ ه ق به ترجمه این
کتاب پرداخت و به سال ۱۱۲۹ ه ق این برگردانی را به فرجام رساند
قاضی خیرالله پشاور در مقدمه خیراللغات نبشته است ، ابوالحسن
هراتی نیز کلیله و دمنه را بزبان پبنتو برگردانی نموده بود .

کلیات ارزانی :

این کلیات شامل دفتر شعر ، رساله حکایت رسول ، و چندین رساله
دیگر عرفانی شاعر است . در رسالات عرفانی یکی منثور و رسایل دیگر آن
منظوم در قالب رباعی سروده شده است .
دیوان ارزانی غزلیات قصاید ، و رباعیات

-۱۶۴-

دارد مضامین دیوان بیانگر طریقت تصوفی پیروشن است . اما گاهگاهی
موضوعات اجتماعی و اخلاقی را نیز بیان میدارد . دیوان و کلیات ارزانی
چاپ نه گردیده . نسخ خطی آن در بریتانیا ، پشاور ، هند و افغانستان
یافت میشود ، نسخه واحد آن در افغانستان متعلق به کتابخانه استاد
بینواست .

(دهند دکتا بخانو پبنتو خطی نسخی ۲۳۰ - ۲۳۲)

کلیات اشرف خان هجری :

کلیات اشرف خان هجری در دو دفتر تدوین گردیده ، در هر دو دفتر
دیوان چاپی آن قصاید غزلیات ، قطعات و رباعیات دیده میشود ، این
دو دفتر شعر را همیشه خلیل بنام دیوان هجری ۵۸۶ صفحه به سال
۱۹۵۸ ع در پشاور به چاپ رساند . در آغاز آن ۳۱ صفحه مقدمه و در
اخیر آن نژده صفحه فرهنگ گنجانید . تعداد ابیات این دیوان چاپی در حدود
چهار هزار بیت گزارش شده است . اما دیوان چاپی هجری ناقص می نماید
زیرا در برگیرنده تمام سرایش های شاعر نیست . شاعر افزون از
سروده های چاپ شده چامه ها و چکامه های ناچاپ دیگر پارسی و پبنتو
و کنوایات نیز دارد که از همه یسرایین آثار بصورت مجموع کلیات
هجری به میان آید (دهجری یاد ص ۲۸۵) منتخبات هجری به شکل اثر
مستقل ۱۲۶ صفحه به سال ۱۳۶۴ ه ش در کابل به چاپ رسید مدون
و نگارنده کتابشناسی آن یوهنبار لطیف بهاند است .

کلیات بابو جان :

مجموعه سروده های دینی ، حکایتی ، اخلاقی و قسماً اجتماعی و عشقی
بابو جان شاعر قرن دوازده است . کلیات بابو جان در دو دفتر تدوین
گردیده شامل غزلیات و اشعار قصیده سربانی و دیگر انواع شعری و چند
اثر حکایتی شاعر است . کلیات بابو جان تا هنوز مطبوع نیست . نسخ
خطی آن در کتاب خانه های گیتی وافر دیده میشود . نسخه کامل کلیات
وی که در دو دفتر تدوین شده . در رضا لایبری را میپور نگاهداری
میشود ۳۱۲ ورق کتابت در سال ۱۱۷۹ ه ق (نمبر ۲۷)

(دهند دکتا بخانو پبنتو خطی نسخی ۵۴ - ۵۵)

کلیات جانان هوتک :

کلیات شعر جانان هوتک از چندین جلد دیوان شعری بوجود می‌آید که نسخ خطی آن بدین شرح گزارش شده است .

۱- نسخه اول پښتو تولنه ۱۲۶ ورق (۲) نسخه دوم پښتو تولنه ۲۴۹ ورق

۳- نسخه سوم پښتو تولنه ۱۴۹ ورق ۴- نسخه استاد دانشمند پوهاند رشاد در حدود صد ورق ۵- نسخه ایوبی ۶- نسخه زلمی هیوادل ۱۷۲ ورق ۷- نسخه اول آرشیف ملی افغانستان ۶۱ ورق نسخه دوم آرشیف ملی ۱۳۱ ورق . مطالب این همه نسخ خطی بعد از حذف مکررات کلیات شعر پښتوی جانان هوتک باشد دارای غزلیات قصاید مخمسات ، مربعات . رباعیات و دیگر انواع شعری است . موضوعات عشقی ، دینی ، اخلاقی و عرفانی را بیان میدارد . (دسره غره گلونه ص ۱۴۸)

کلیات خوشحال خان :

کلیات خوشحال خان ختک شامل دفتر غزلیات قصاید ، دفتر رباعیات و دفتر متفرقات است در دفتر متفرقات وی . قطعه ، مثنوی ، مسدس ، مربع ترکیب و ترجیع بند ترکیب بند ذواتقافیتین و دیگر انواع شعری یافت میشود . کلیات خوشحال مضامین متنوع دارد : مسایل وطن پرستی ، عشق با مردم و توصیف خوب رویان ، مسایل اخلاق و عرفان و دیگر مطالب مفید و به درخور نهایت زیبا و موثر بیان داشته است .

کلیات خوشحال خان را بار اول بنام دیوان خوشحال خان را در دو بخش ۶۰۸ صفحه به سال ۱۸۷۰ ع از پشاور چاپ و نشر کردند ناشر آن داکتر بلیو باشد . بار دوم ۶۰۸ صفحه با مقدمه پروفیسور عبدالمجید افغانی به سال ۱۹۲۹ در هوتی مردان . بار سوم متن تحقیقی کلیات خوشحال بنام (دخوشحال ختک مرغلری) با مقدمه عالمانه لوی استاد پوهاند حبیبی ۱۱۲۸ صفحه به سال ۱۳۱۷ هـ ش در کندهار . بار چهارم و پنجم به همت استاد دوست محمد خان کامل متن تحقیقی آن با مقدمه مفید علمی استاد موصوف بنام کلیات خوشحال خان ختک ۱۰۲۰ صفحه به سالهای ۱۹۵۲ و ۱۹۶۰ ع از سوی اداره اشاعت سرحد پشاور .

یار ششم به همت سیدرسول با مقدمه وی همراه با طب نامه سواتنامه ، بازنامه و بخش چکامه های پارسی خوشحال بنام ارمغان خوشحال ۱۱۷۸ صفحه به سال ۱۹۶۵ ع در پشاور . منتخبی از دیوان خوشحال را بنام کلیات خوشحال ۱۶۸ صفحه تاجران کتب . پشاور در لاهور چاپ نموده اند و منتخباتی از قصاید ، غزلیات رباعیات و متفرقات شاعر با منتخبی از دستار نامه ، طب نامه فضل نامه بازنامه و دیگر آثار وی بنام منتخبات خوشحال ختک ۳۳۴ صفحه با مقدمات مرحوم مولانا عبدالقادر و انوار الحق به سال ۱۹۵۶ ع از سوی اکادمی پښتوی پشاور نیز به چاپ رسید . و اما متن تحقیقی دفتر غزلیات خوشحال خان ختک بنام (غزلونه) یا جلد اول کلیات خوشحال با مقدمات دکتر نورزی و سرمحقق روهی به سال ۱۳۵۸ هـ ش از سوی پښتو تولنه در کابل چاپ شد . نسخ خطی کلیات خوشحال و افرست . قدیمترین نسخه آن کتابت شده در سال ۱۰۹۹ هـ ق در مجدوعه خطی پښتو تولنه نگاهداری میشود .

کلیات خیرالله هوتک :

کلیات خیرالله هوتک را در سه جلد گزارش فرموده اند ، که جلد اول آن ۲۲۳ صفحه باشد در پهلوی اشعار پښتو اشعار عربی و پارسی نیز در آن درج است . جلد دوم آن ۱۷۴ صفحه دارد مخطوطه آن در کتابخانه پښتو تولنه نگاهداری میشود .

جلد سوم آن در حدود صد صفحه دارد . دستنویس آن در کتابخانه استاد رشاد نگاهداری میشود . اما در کتابخانه دانشمند برپیش نسخه خطی از دیوان ملا خیرالله هوتک موجود است . ، ۸۰ ورق دارد . و همچنان در مجموعه نسخ خطی کتابخانه زلمی هیوادل نیز نسخه ای از دیوان ملا خیرالله محفوظ باشد ۱۶۲ ورق بخط مؤلف . اشعار نسخ یاد شده اکثر بایکدیگر یکسان و تکراری نیست . از همین جهت تمام این دفاتر شعر ملا خیرالله را بایست کلیات وی نامید .

کلیات و یا دیوان ملا خیرالله چاپ نه شده است غزلیات ، غزلیات

قصیده گونه ، مخمس و ترجیع و دیگر انواع شعری دران یافت میشود .
(کتابشناسی هوتکیان ، پبنتانه شعراً ج ۳)

کلیات رحمان بابا :

دفتر شعر لسان الغیب رحمان بابا در دو دفتر تدوین شده است. شامل غزلیات ، غزلیات قصیده گونه مخمس و مسجع است . این دفتر شعر بنام دیوان عبدالرحمن مومند پیش از بیست بار در بمبی ، دهلی ، لاهور ، پشاور و کابل به چاپ رسیده است . درین چاپها بعضی ازان به شیوه تحقیقی و برخی دیگر آن از روی نسخه واحد تهیه گردیده است . نسخ خطی دیوان رحمان بابا در کتابخانه های گیتی و افریقا یافت میشود . قدیمیترین نسخه چاپی دیوان وی همانست که در سال ۱۲۷۳ ه ق در پشاور صورت پذیرفته است . متن تحقیقی دیوان رحمان بابا در کابل بار اول به سال ۱۳۲۸ ه ش به همت استاد بینوا و بار دوم به سال ۱۳۵۶ ه ش با مقدمه دانشمند برینس از سوی پبنتو تولنه به چاپ رسید . چاپ استاد بینوا بار سوم به سال ۱۳۶۲ ه ش با پیشگفتار کوتاعی از پوهاند دکتر زیار از سوی کمیته دولتی طبع و نشر به چاپ رسید . اما متن تحقیقی آخری آن بنام کلیات رحمان بابا به همت و کوشش استاد دوست محمدخان کامل مومند و قلندر مومند ۶۰۳ صفحه به سال ۱۹۸۴ در پشاور چاپ شد . درین کلیات ۳۶۷ پارچه شعر بایک مخمس و یک مسجع شاعر بیامده ، موضوعات آن عشقی ، اخلاقی ، صوفیانه و بیانگر روحیه بشر دوستی است . (ازیری شماره ۲۵-۲۶ سال ۱۳۶۴)

کلیات سکندر :

دیوان شعری سکندر خان ختک ۳۵۲ صفحه بار اول به سال ۱۹۵۲ خ و بار دوم به سال ۱۹۶۲ خ به کوشش مرحوم استاد دوست محمد خان کامل مومند با مقدمه عالمانه وی در پشاور به چاپ اراسته شده است . استاد کامل دیوان چاپ شده رابه چهار بخش تقسیم فرموده اند . در بخش اول آن غزلیات ، در بخش دوم آن قصاید ، در بخش سوم آن رباعیات و در بخش چهارم آن متفرقات شاعر شامل : قطعات ، مخمسات فردعا و مثنویات باشد .

مثنویات سکندر شامل : مثنوی پند نامه ، شمایل نامه ، ختم احزاب و مثنوی یوسف زلیخا است . مثنویات چاپ شده در دیوان موجود قسمی ناقص باشد . نسخه خطی دیوان سکندر محفوظ در اکادیمی پبنتوی پشاور چکامه های دیگر شاعر را با نامه منظوم ترجیع بندوی عنوانی اشرفخان رانیز بدسترس مامیگنارد . و بدین گونه بعضی مثنویات ناقص دیوان چاپ شده را هم همین دستنویس تکمیل میدارد . من تمام چکامه ها جامعه ماسرایشمهای چاپی و ناچاپ شده سکندر را کلیات وی می نامم . کلیات سکندر مکمل چاپ نشده است . متن مکمل مثنویات شمایل نامه و پند نامه سکندر با مقدمه و تعلیقات زلمسی هیوادمل ۵۵ صفحه به سال ۱۳۶۴ ه ش از سوی پبنتو تولنه در کابل چاپ شد .

کلیات سکندر از لحاظ موضوعی شامل مسایل ، عرفان ، سلوک ، عشق ، مسایل دینی مسایل انسان دوستی و اخلاق است .

(سکندر شمایل نامه او پند نامه مقدمه ص ۱۷ - ۱۸)

کلیات عبدالرحمان داعی :

کلیات مرحوم عبدالرحمان لوانی مخلص به داعی را شخصی بنام غلام سرور سودمن تهیه نموده ، و در آن چکامه های زیاد اولسی این سرافیشگر عوامی زبان پبنتو محفوظ شده است در آغاز نبشته های در باره شرح حال شاعر نیز به قلم گرد آورنده دیده میشود . این کلیات چاپ نشده نسخه خطی آن ۳۳۸ صفحه در مجموعه خطی پبنتو تولنه نگاهداری میشود . (اولسی سنندری)

کلیات قاسم علی افریدی :

مجموعه آثار منظوم و منثور پبنتو ، پارسی ، هندی و زبانهای دیگر قاسم علی افریدی شاعر قرن سیزدهم است . درین کلیات رسایل و آثار ذیل این شاعر آمده است :

۱- رساله افریدی : نثر پارسی مسایل تاریخی را بیان میکند .

۲- شفاعت نامه افریدی : شامل غزلیات و قصاید پارسی در مدح و افکار

مشایخ سلسله قادریه .

۳- دیوان هندی همراه با بعضی از چکامه های پارسی .

۴- افریدی نامه : فرهنگ پنج‌زبانی .

۵- خوابنامه افریدی : رساله ایست منظوم پښتو در تعبیر خوابها.
۶- دیوان پښتو : شامل غزلیات و دیگر انواع شعری این کلیات تا هنوز چاپ نشده است . نسخ خطی آن در خدابخش پبلک لایبریری هند (دهند دکتابخانو پښتو خطی نسخی) اسلامیه کالج پشاور (ناقص الاول) (لباب المعارف العلمیه ۳۶۴) پنجاب یونیورسیتی لایبریری لاهور شیرانی کولکشن (فهرست مخطوطات شیرانی) یافت میشود .

کلیات مست :

درین کلیات آثار زیرین ملامست شاعر قرن یازده گنج‌نیده شده است.
۱- سلوک الغزات این رساله شامل حکایاتی در باره غزوات اخوند چالاک و محامد آن شخص است ، رساله سلوک الغزات در آغاز مقدمه منثوری بزبان پارسی دارد . بعد مطالب منظوم پښتوی آن میاید ، این رساله ۱۰۸ صفحه است .

۲- رساله مناقب حضرت محمد (ص) : این رساله از صفحه ۱۰۸ مخطوطه کلیات شروع و به صفحه ۱۶۶ خاتمه می‌پذیرد . رساله یاد شده نیز مقدمه منثور کوتاهی بزبان پارسی دارد .

۳- رساله سوال و جواب : این رساله چهل باب دارد درین رساله مسایل مهم دینی و اجتماعی به گونه سوال بیان شده است . رساله سوال و جواب از صفحه ۱۶۸ کلیات آغاز و به صفحه ۲۳۸ خاتمه می‌پذیرد .

۴- الفنامه ها : درین رساله هشت الفنامه مکمل و یک الفنامه ناقص ضبط شده رساله الفنامه ها از صفحه ۲۳۸ کلیات شروع و به صفحه ۲۴۸ خاتمه پیدا کرده است .

۵- مجموعه اشعار متفرق : این مجموعه از ۲۴۸ کلیات آغاز و به ۳۴۰ ناقص ختم شده است .

دستوربیس کلیات مست از شروع مکمل و از آخر ناقص می‌نماید . کلیات مست به چاپ نرسیده است اما انتخابی از رساله های مختلف مست با مقدمه

تصحیح و حواشی زلمی هیوادل ۱۳۸ صفحه به سال ۱۳۶۴ ه ش از سوی پښتو تولنه چاپ شد .

نسخه خطی کلیات مست در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود . نسخه خطی دیگری ازین کلیات دیده نه شده است . (مقدمه منتخبات مست ص ۱۵-۱۷)

گزاره‌ها :

رساله ایست در تجوید قرآن عظیم از محمد رسول جغتویی . وی این رساله را به سال ۱۲۷۸ ه ق منظوم ترجمه نموده ، کنزالقرای محمد- رسول تاحال به چاپ نرسیده است نسخه خطی آن ۱۴۸ ورق در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود .

(دبښتو تجوید ونو تاریخچه ص خلوینبت و فهرست مشتری نجرابی)

کوتوال :

قصه ایست فولکلوری اما دارای مطالب جالب . ناظم این قصه احمد گل نگر هاری است . قصه کوتوال ۳۱ صفحه به سال ۱۳۰۴ ه ق در لاهور به چاپ رسیده است . (پښتو منظومی قصی ص ۹۲)

کورهه :

کتابیست در تاریخ ، جغرافیا ، ادب و ثقافت منطقه و مردم کورهه از مناطق سرحدی قبایلی ، مؤلف آن رښتونسی است . این کتاب تاحال طبع نشده نسخه خطی کتاب ۴۳۱ صفحه در مجموعه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

کیمیای سعادت :

ترجمه پښتوی کیمیای سعادت امام غزالی است . این ترجمه را خان عبدالصمد خان اخگری به نشر پښتوبه فرجام رساند . ترجمه کیمیای سعادت غزالی از خان عبدالصمد خان اخگری چاپ نه شده است متن خطی آن در قید ۴۵۹ صفحه نزد باز مانده گان وی نگاهداری میشود .

(دکسی امنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۳۵۵)

گل چین جام عشق :

اثریست منظوم ومنتور از محمدرضا ننگرهای ، درین کتاب نضایح ، حکایات کوتاه پند گونه ودر اخیر آن مطالبی درباره طریقه های عرفانی ، سهرور دیه نقشبندیه ، چشتیه به چشم میخورد . این کتاب تاهنوز چاپ نگردیده نسخه خطی آن درمجله کابل گزارش شده است .
(کابل مجله شماره (۶) سال (۱۳۵۶)

گلدسته :

ترجمه ایست گلچین از گلستان سعدی بنام گلدسته ، مترجم آن عبدالقادر خان ختک است وی به سال ۱۱۲۴ از ترجمه این کتاب فارغ شده است . عبدالقادر خان ختک بخش های نظم گلستان سعدی را به نظم و نثر آنرا به نثر ترجمه داشته است . گلدسته عبدالقادر خان ختک بار اول ۲۸۶ صفحه به سال ۱۹۶۱ ع و بار دوم به سال ۱۹۸۱ ع از سوی اکادمی پبنتوی پشاور طبع شده است یا چاپهای گلدسته مقدمه های از مولانا عبدالقادر (طبع اول) و پروفیسور محمد نواز طایر (طبع دوم) و تحقیقی از خیال بخاری بیامده است .

گلدسته حیدری :

مثنوی پبنتو در بحر طویل از ملا احمد جان نام مکمل آن گلدسته حیدری مشهور به جنگنامه حضرت علی . درین مثنوی یک سلسله قصص روایتی در باره جنگهای حضرت علی (ک) جمع آوری گردیده گلدسته حیدری ۱۱۲ صفحه در پشاور طبع شده است . همچنان شاعری بنام چراغ الدین مشا به همین کتاب کتابی دارد باین نام (گلدسته حیدری معروف به جنگنامه حضرت علی) درین اثر نیز حکایاتی در باره جنگهای حضرت علی بیامده است . گلدسته حیدری چراغ دین ۱۲۸ صفحه به سال ۱۳۲۸ ه ق در لاهور به چاپ رسید .

(پبنتو پانگه ج ۲ ص ۷۱۸-۷۱۹)

گلدسته کرامات :

کتابیست در باب شرح حال و زندگی نامه عبدالقادر جیلانی . درین

کی

گل بکاولی :

قصه گل بکاولی نیز چون بعضی قصص مشهور به عده یی از زبانهای مشرق زمین به نثر و نظم نبشته شده است . از انجمله دوروایت آن در زبان پبنتو نیز موجود باشد ، اول گل بکاولی منظومه احمد خلیل وی گل بکاولی را به سال ۱۲۶۷ ه ق در قالب مثنوی پبنتو نظم نموده گل بکاولی احمد خلیل ۷۶ صفحه به سال ۱۸۸۱ ع دهلی به چاپ رسیده است . و چاپ بدبی آن بنام گلشن راحت نیز دیده شده است .

روایت دومی این قصه از طالب ولی محمد شاعر معاصر است منظومه گل بکاولی طالب ولی محمد ۶۴ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است .
(پبنتو منظومی قصی ص ۹۳)

گلبن نعت :

اثر نعتیه ایست از عبدالحکم موسوم به گلبن نعت . گلبن نعت راعبدال- لحکیم ازیک اثر نعتیه اردو منظوم ترجمه داشته است . گلبن نعت ۲۴ صفحه به سال ۱۳۲۶ ه ق در لاهور طبع شده است .
(پبنتو پانگه ج ۲ ص ۷۱۶)

گلزار ختک :

مجموعه ایست از اشعار اجتماعی و عشقی محمد زمان ختک اکوړ وی . مسما به گلزار ختک . مجموعه ۸۰ صفحه به سال ۱۹۵۳ ع در پشاور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۲)

گلزار عجیب :

دفتر شعر گل جمال اورمری است، مسمی به گلزار عجیب . دیوان گل جمال ۸۸ صفحه به سال ۱۹۵۸ ع در لاهور طبع شده است . اشعار مجموعه انواع مختلف شعری را احتوا نموده و مضامین اجتماعی ، عشقی و دینی را بیان میکند . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۳)

گلزار عشق :

قصه ایست روایتی از شهزاده ماه منیروبی نظیر موسوم به گلزار عشق . این قصه از زبانهای دیگر بزبان و ادبیات پښتو راه یافته است . ناظم و برگرداننده این قصه سمیع الله نام دارد گلزار عشق سه بار در لاهور چاپ شده است طبع اول آن از سال ۱۹۱۳ ع است در قید ۲۰۰ صفحه . (پښتو منظومی قضی ۷۵)

گلزار مدینه :

مجموعه ایست از اشعار نعتیه حاجی محمد امین در شش بخش تدوین شده است بخش اول ، دوم و سوم این مجموعه آن ۴۰ صفحه در پشاور طبع شده و بخش های چهارم . پنجم و ششم آن به همین نام گلزار مدینه ۱۴۴ صفحه به سال ۱۳۷۳ ه ق نیز در پشاور به چاپ رسیده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۵)

گلزار ولایت :

مجموعه اشعار پښتو و پارسی مولوی کرامت شاه ساکن پیر پایی است . گلزار ولایت در قید ۱۸۴ صفحه به سال ۱۳۳۰ ه ق در لاهور زیور طبع پوشیده است ، مضامین اشعار این مجموعه اکثر دینی باشد ، و اشعاری در موضوعات دیگر نیز در آن یافت میشود .

اثر شرح حال وی از تولد شروع تا به وفات مفصل نگاشته شده است . شامل ۹۱ منقبت غوث الاعظم است . ناظم آن عجب خان باشد ، گلدسته کرامات ۲۳۶ صفحه به سال ۱۳۴۷ ه ق در راولپندی طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۰)

گلزار پښتو :

درین مجموعه اشعار شعرای چون: نعمت الله ، سید گل ابوعلی شاه پیر غلام مروت محمد دین ، میرا ، علی خان ، نوروز ، میارجب ، عبدالرحمن ، غازالدین ، حافظ عظیم گنداپور ، اکبردین خان ، انخون ختک ، توکل ، دریشاه ، غفار ، غلام مقصود ، مرز شاه ، غلام جان و خدا بخش درج شده است ، این نسخه گلزار پښتو ۴۸ صفحه در لاهور طبع شده است . درین مجموعه رساله سوال و جواب عاشق و معشوق سید بوعلی شاه نیز طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۲۷۱)

گلزار پښتو :

مجموعه ایست از اشعار اولسی شعرای حدود قرن سیزدهم و قرن چهاردهم و بعضی از شعرای کلاسیک . مجموعه را گل حسن شاه مروت جمع آوری نموده ، و اشعاری شعرای چون : گل حسن تترخیل ، پیر غلام مروت ، محمد دین ، میرا ، علی خان ، نوروز ، میارجب عبدالرحمن ، غازالدین ، حافظ عظیم گنداپور ، اکبردین خان لکی وال ، انخون ختک ، توکل ، دریشاه ، غفار ، ملام مقصود مرز شاه ، غلام جان و خدا بخش در آن درج است . گلزار پښتو ۴۶ صفحه در لاهور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۰)

گلزار حیدری :

جنگنامه ایست از حضرت علی و همچنان قصصی است روایتی در باب جنگهای حضرت علی (ک) . جنگنامه حضرت علی را محمد حسن اخون خیل ، خلیل منظوم داشته ۱۴۵ صفحه در لاهور طبع شده است . نام این اثر را حمله حیدری نیز نوشته اند . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۲)

گلستان :

ترجمه گلستان سعدی رحمه الله عليه است که نشر آن به نثرونظم آن به نظم پښتو ترجمه شده است. مترجم آن امیر محمد انصاری باشد، وی به سال ۱۲۲۷ هـ ق در کلکته از ترجمه و کتابت آن فارغ شده است این ترجمه گلستان تاهنوز طبع نشده . يك نسخه خطی آن در برتیش موزیم (فهرست میکنزی ۱۲۶) و نسخه دیگران ۹۶ ورق در بنگال ایشاتک سوسیالتی بنگال موجود است. (دهند دکتا بخانو پښتو نسخی ۲۷۸) گلستان سعدی را راحت زاخیلی نیز ترجمه داشته است . گفته شده است که وی به سال ۱۹۲۵ ع این کتاب را ترجمه نموده بود . تقیب احمد و محمد خطاب دوشخص دیگری اند که به ترجمه گلستان سعدی پرداخته اند ، ترجمه گلستان سعدی راحت، تقیب احمد و محمد خطاب تحت اللفظ باشد (دزرغونی یاد ص ۵۸ ، ۵۹). همچنان عبدالصمدخان نیز به ترجمه گلستان سعدی دست یازیده بود. درین ترجمه نیز نثر به نثرونظم به نظم برگردانی شده است ترجمه گلستان از خان اخکزی تا هنوز چاپ نشده. متن خطی آن ۴۹۲ صفحه در خانواده آن بزرگوار نگاهداری میشود . خان اخکزی این ترجمه را بتاريخ ۱۲ می ۱۹۵۰ ع به پایان رسانده است . (دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۳۵۲)

گلشن اشعار افغانی :

مجموعه ایست از اشعار اولسی چندین شاعر پښتو موسوم به (گلشن اشعار افغانی) گردآورنده این مجموعه سید عمر باشنده تویی است . درین مجموعه در حدود صد پارچه شعر اولسی از تقریباً چهل شاعر ضبط شده، مؤلف در آغاز هر پارچه شعر معلومات مختصری در باره گوینده وی نیز میاورد . مخطوطه گلشن اشعار افغانی ۱۶۸ صفحه دارد و آنرا بخش دوم این کتاب نامیده اند . نسخه خطی گلشن اشعار افغانی در کتابخانه اسلامیة کالج پشاور محفوظ است.

(لباب المعارف العلمیه ۴۸۳ مجله کابل شماره اول سال ۱۳۶۵)

گلشن امکل جان :

دیوان اشعار عشقی و مذهبسی امکل جان ختک است موسوم به گلشن امکل جان . گلشن امکل جان ۳۲ صفحه به سال ۱۳۳۰ هـ ق در لاهور طبع شده است . این دفتر شعر از نگاه فورم زیاده ترغزلیات شاعر را ارائه میدارد . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۷)

گلشن لیبب :

دیوان عبدالرحمن ثانی است. موسوم به گلشن لیبب ، درین دیوان موضوعات عشقی ، دینی، اجتماعی در قالب شعری بیان گردیده و ۲۱۴ پارچه شعر در آن گنجانیده شده است ، نسخه دستنویس آن ۱۸۱ صفحه دراد . گلشن لیبب چاپ نه گردیده دستنویس آن در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور محفوظ است .

گل صنوبر :

قصه گل صنوبر در بین مردم خاورزمین از شهرت زیاد برخوردار است و به ادبیات زبانهای این مردم نیز راه یافته است . گویند که اصل این قصه به مردم یونان تعلق دارد. قصه گل صنوبر در زبان پارسی و بعضی از زبانهای هندی و غیره به نظم و نثر نبشته شده است بزبان پښتو نیز چهار شاعر این زبان قصه گل و صنوبر را از زبانهای پارسی وارد و بزبان پښتو منظوم ترجمه داشته اند :

قصه گل و صنوبر را طالب رشید شاعری از دیار پکتیا به سال ۱۱۹۴ از پارسی به مثنوی پښتو ترجمه داشت . قصه گل و صنوبر طالب رشید به سال ۱۲۹۹ هـ ق در دهلی و بعد به شیوه تحقیقی همراه با تحقیقات میر شرف خان وزیر از سوی اکادیمی پښتوی پشاور به چاپ رسیده است. ارکان اکادیمی پښتوی پشاور در سالهای ۱۹۸۰ ع بار دیگر به نشر این قصه دست یازیده اند .

احمدی صاحبزاده سخنور دیگر زبان پښتو است که قصه گل صنوبر را منظوم داشته است گل صنوبر احمدی صاحبزاده در هفت پیکر مده و از جمله هفت قصه آن یکی قصه گل و صنوبر است . گل صنوبر احمدی

خطی آنرا مؤلف تیرهیر شاه‌عران در کتابخانه صاحبزاده عبدالحمید توبی از نظر گذرانیده است . (تیرهیر شاعران ۲۲۴-۲۲۷)

گنج یاقوت نایاب :

دیوان اشعار تورسم خان شاعر قرن چهاردهم هجری است ، موسوم به گنج یاقوت نایاب ، درین دیوان غزلیات ، قصاید و اشعاری به آهنگهای ملی پښتو گنجانیده شده محتوی آن عشقی ، دینی ، حکایتی و گاهگاهی اخلاقی ، اجتماعی و ملی نیز باشد .

جلد اول این دیوان ۳۰۶ صفحه ، جلد دوم آن ۲۴۵ صفحه ، جلد سوم آن ۱۱۶ صفحه و جلد چهارم آن ۱۳۲ صفحه ، جلد پنجم آن ۳۵۲ صفحه دارد . همه یی این نسخ در کنجینه دستویسهای اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود . تورسم خان تمام این مجموعه هارا بین سالهای ۱۹۳۶ - ۱۹۴۳ تکمیل داشته است .

گیتانجلی :

درین رساله ۱۰۱ مناجات را بندرنا ته تاگور (۱۸۶۱ - ۱۹۴۱ع) توسط استاد بینوا منشور ترجمه شده است ، ترجمه پښتوی گیتانجلی بار اول ۶۱ صفحه به سال ۱۳۳۶ ه ق از سوی رادیو افغانستان به چاپ رسید . اما بار دوم با اضافات و تصحیحات جدید همراه با مقدمه عالمانه دانشمند فاضل پوهاند رشاد ۲۱۶ صفحه به سال ۱۳۵۴ ه ش از سوی پوهنخی ادبیات پوهنتون کابل چاپ و نشر شد . (پښتو کتاب بنود ص ۵۹ مقدمه گیتانجلی)

به چاپ نرسیده ، مخطوطه آن در پشاور موجود باشد .
در آثار ملا نعمت الله نوشهری نیز از قصه گل و صنوبر یاد شده است . امان کجراتی قصه گل و صنوبر را از زبان اردو به مثنوی پښتو برگردانیده ترجمه منظوم امان کجراتی در پشاور به چاپ رسیده است . (پښتو منظومی قصی ص ص ۹۵-۹۶)

گنج پښتو :

مجموعه ۴۹ حکایت است ، موسوم به گنج پښتو . حکایات این مجموعه بر مبنای متون کهن پارسی و فولکلور مردم ماتیه شده . مؤلف آن مولوی احمد است ، وی حکایات گنج پښتو را به نثر شیوای پښتو نگاشته است ، گنج پښتو بار اول به سال ۱۸۷۲ در کلیدافغانی بار دوم به شکل مستقل ۱۲۳ صفحه در لاهور به چاپ رسیده ، طبع سوم آن در پشاور صورت پذیرفته است .

گنجه الکوهری :

کتابیست منظوم درسه بخش در چهار هزار و سه صد و پنجاه بیت . بخش اول این کتاب مثنویست شامل : قصص دینی و مذهبی ، بعضی واقعات تاریخی .

بخش دوم آن شرح آیات قران کریم احادیث و مسایل دینی و در بخش سوم آن مسایل پند و نصیحت بیامده ، این بخش غزلیات نیز دارد . کتاب را ناظم آن دوست محمد خان سواتی به سال ۱۳۳۲ ه ق به تکمیل رساند . گنجه الکوهری چاپ نه گردیده نسخه دستنویس آن در سوات موجود باشد . (پښتو مجله دسمبر ۱۹۸۰ ص ۴۹)

گنج سعادت :

اثریست منظوم در مناقب سید امیر (صاحب کوته) ناظم آن فیض الله قریشی است . ناظم درین کتاب علاوه از مناقب مرشدش ، مکاتبات ویرا با سید احمد شهید ، سرداران پشاور ، شاه شجاع و مسایلی در مورد مخالفت از سلاخان زیده با سید امیر مذكور نیز درین کتاب آورده است . گنج سعادت در سال ۱۲۶۹ ه ق منظوم گردیده ، مطبوع نیست نسخه

۱۰۴ صفحه در پشاور چاپ شده است ، بعضی از تحلیلهای این اثر قابل غور و قسمتی از آن پذیرفتنی باشد ، مؤلف این کتاب قیام الدین خادم است . (امیر علی شیر نوایی ۵۰)

لغات پښتو :

از عبدالله افغان نویسنده قاموس پښتو به دری . در حواشی این فرهنگ به بعضی از لغات آورده شده در فرهنگ مناطق استعمال آن نیز نشان داده شده است . قاموس مذکور تا حال طبع نشده نسخه خطی آن ۴۴۸ ورق در آرشیف ملی افغانستان محفوظ است . (پښتو نسخی)

لغوی خیره :

اثریست تحقیقی در باره موضوعات عمومی زبانشناسی و لغتشناسی زبان پښتو. لغوی خیره تألیف استاد الفت مرحوم باشد ، این اثر ۸۸ صفحه به سال ۱۳۲۱ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسید . (دالفت یاد ص ۱۰۹)

لنډی :

مجموعه ایست انتخابی از لنډی های پښتو . این مجموعه را مرحوم استاد بینوا انتخاب و برگردانی بزبان پارسی نموده و محمد ابراهیم شریفی ترجمه انگلیسی بدان افزوده است . مجموعه ۱۷۶ صفحه مصور به سال ۱۳۳۷ هـ ش از سوی رادیو افغانستان به چاپ رسید .

(مقدمه کیتانجلی ص ۹۴)

و اما باید تذکر داد که روان شاد استاد بینوا در سال ۱۳۵۸ هـ ش مجموعه دیگری از لنډی های انتخابی را از سوی مرکز تحقیقات بین المللی پښتو نیز انتشار داد این مجموعه چون مجموعه اولی ترجمه های پارسی و انگلیسی با خود همراه دارد .

لنډی قصی :

مجموعه چند حکایت کوتاه است، مرحوم نصرالله خان نصر آنرا غرض مطالعه اطفال و خورد سالان تهیه و تألیف نموده ، جز اول آن ۱۶ صفحه

ل

لرغونی آریایان :

کتابیست پژوهشی در باره مدنیت، کلتور و معاشره مردم آریایی قدیم دوره های ویدی و اوستایی . مؤلف آن مرحوم خیر محمد ساد است ، لرغونی آریایان ۱۰۲ صفحه به سال ۱۳۶۳ هـ ش از سوی مرکز تحقیقات بین المللی پښتو به چاپ رسیده است .

لرغونی پښتانه :

کتابیست تاریخی و ادبی که در نگارشش از تاریخ سوری استفاده شده ، مؤلف این کتاب شیخ کتبه بن یوسف متی زی است . لرغونی پښتانه در حوالی قرن هشتم هجری نگارش یافته و یکی از ماخذ عمده مؤلف پته خزانه بود . شرح حال شاعران قدیم زبان پښتو را محمد هوتک مؤلف پته خزانه ازین کتاب بر داشته است .

(پښتو پخوانی تذکری ص ۲۴-۲۷)

لرغونی پښتانه قومونه :

کتابیست پیرامون منشأ و نسب بعضی از قبایل پښتون . این کتاب

به سال ۱۹۵۲ ع و جز دوم آن نیز ۱۶ صفحه به همین سال در پشاور به چاپ رسیده است .

لور خیالونه او ژور فکرونه :

ترجمه ایست از آثار انتخابی نویسنده کان مشهور جهان همراه بانبشته چندی از مترجم مرحوم استادالفت ، لور خیالونه او ژور فکرونه ۹۷ صفحه به سال ۱۳۳۵ ه ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده است . (دالفت یاد)

لومړی کتاب دپښتو :

کتابیست درسی شامل در نصاب تعلیمی مکتب حبیبیه عصر سراجی . مؤلف این کتاب مرحوم مولوی صالح محمد خان هوتک باشد . وی این سلسله کتب درسی را غرض مقاصد آموزش در سه جلد تهیه دید که جلد اول آن بنام (لومړی کتاب دپښتو) بار اول به سال ۱۳۴۳ ه ق در کابل و بار دوم به سال ۱۳۳۶ ه ق در لاهور به چاپ رسید . جلد دوم آن بنام (دوهم کتاب دپښتو) در کابل چاپ شد . جلد سوم آن بنام (دریم کتاب دپښتو) نیز در کابل به چاپ رسید . (کتابشناسی هوتکیان و پښتو کتاب نبود)

لیک ښوونکی :

کتابیست در باب اصول انشاپښتو . همچنان درین اثر نمونه های زیادی از نامه های گوناگون پښتو درج است . مؤلف لیک ښوونکی مرحوم محمد گل نوری است . لیک ښوونکی را پښتو ټولنه ۱۶۵ صفحه به سال ۱۳۱۸ ه ش در مطبعه دولتی طبع نمود .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۳۵)

لیکوالی :

کتابیست در باره اصول نگارش ، سوابق تاریخی املائی پښتو ، اصول تنفیط و دیگر خصایص نویسنده گئی با چند نمونه از نبشته های امروزی لیکوالی ۲۲۰ صفحه به سال ۱۳۳۹ ه ش از سوی پښتو ټولنه به چاپ رسیده است . (دالفت یاد ص ۱۱۲)

لیلی و مجنون :

قصه لیلی و مجنون از داستانهای پرآوازه شرق است . اصل این داستان به مردم عرب تعلق دارد . اما داستان لیلی و مجنون در تمام ملل خاور کسب شهرت نموده و به اکثر زبانهای مشرق زمین به نظم و نثر نبشته شده است . در زبان پښتو نیز عده زیادی از شعرا و سخنوران پښتو قصه لیلی و مجنون را به نظم درآورده اند . از انجمله : بای خان بونیری شاعر معاصر خو شحال خټک (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ ه ق) قصه لیلی و مجنون را به رشته نظم کشید . لیلی و مجنون بای خان چاپ نه شده مخطوطه آن در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور وجود دارد .

سکندر خان خټک شاعر شیوا بیان پښتو قصه لیلی و مجنون را به سال ۱۰۹۰ ه ق به مثنوی پښتو نظم کرد . لیلی و مجنون سکندر خان خټک بار اول به سال ۱۲۹۴ ه ق در دهلی زیور طبع پوشید و بار دوم متن آن در سال ۱۳۵۸ ه ش از روی نسخه چاپی و مایکرو فلم نسخه واحد خطی این کتاب (محفوظ در موزیم ملی دهلی) تهیه شد ، و با مقدمه و تحقیق سر محقق دوست شینواری از سوی اکادیمی علوم افغانستان به چاپ رسید .

حافظ نظام شاعر دیگر زبان پښتو است که لیلی و مجنون را به سال ۱۱۰۰ ه ق نظم نموده ، لیلی و مجنون حافظ نظام در جلد اول ورکه خزانه به چاپ رسیده است .

محمد عصام یکی دیگر از سخنوران زبان پښتو است که داستان لیلی و مجنون را به مثنوی پښتو منظوم داشته ، قصه لیلی و مجنون محمد - عصام در سال ۱۲۹۴ ه ق در دهلی به چاپ رسیده یک نسخه خطی آن

در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور موجود است شاعر دیگری که لیلی و مجنون را به مثنوی شیوای پښتو منظوم ترجمه نمود ، رحمت داوی است یک نسخه مصور مثنوی لیلی و مجنون رحمت داوی در کتابخانه پښتو تولنه (اکادمی علوم افغانستان) وجود دارد . همین نسخه خطی به سال ۱۳۶۰ هـ ش همراه با تحقیقات مصطفی نژدی و عبدالهادی هاند عکسی از سوی پښتو تولنه (اکادمی علوم افغانستان) به چاپ رسید .

ملانعمت الله شاعر قرن چهاردهم نیز قصه لیلی و مجنون را منظوم داشته لیلی و مجنون ملانعمت الله بار ها در پشاور به چاپ رسیده است . فدا مطهر در کتاب داورلمبی این داستان را بصورت خلاصه منظوم داشته است . (پښتو منظومی قصی ص ۹۸ - ۱۰۰) و اما شخصی بنام احمد نیز قصه لیلی و مجنون را به مثنوی پښتو نظم داشته منظومه لیلی و مجنون احمد به سال ۱۳۹۵ در دهلی چاپ شده است .

م

مبد الخلاق :

این اثر در قالب مثنوی نظم گردیده ، ناظم آن گل محمد فرزند دوهی اخون است . این کتاب دارای چهار فصل است از زمین و آسمان ، پیدایش آدم ، فرشته ها و غیره بحث میدارد . اصل کتاب بزبان عربی بود ، شخصی بنام شیخ غنی آنرا به فارسی بر گرداند و گل محمد آنرا به زبان پښتو ترجمه کرد . مبد الخلاق تاهنوز به چاپ نرسیده ، مخطوطه آن ۵۹ ورق بخط توره بازختک (کتابت در سال ۱۲۸۲ هـ ق) در گنجینه دستنویس های اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

متلونه :

مجموعه ایست از ضروب الامثال پښتو ، مدون مجموعه مرحوم نوری است . درین مجموعه ۱۹۱۰ ضرب المثل پښتو مردف درج است . مجموعه را پښتو تولنه ۱۵۶ صفحه به سال ۱۳۲۷ هـ ش در کابل طبع نموده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۳۷)

مثنوی :

رسالة منظومیسست دارای محتوی ملی از مرحوم عبدالاکبر خان اکبر این رساله ۱۶ صفحه به سال ۱۹۶۹ ع در پشاور طبع و نشر شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ر ۷۳۷)

نشده ، نسخه خطی آن بخط گردآورنده در مجموعه خطی پبنتو تولنه محفوظ است .

درقید (۱۲۴ صفحه) . (اولسی سندری ج ۱ ص ۵۳)

مجموعه اشعار سید پاچا :

مجموعه ایست از اشعار سید پاچا شاعر عوامی شامل ۵۰ پارچه شعر عشقی دینی وقسماً اجتماعی شاعر. درین مجموعه ۱۵ چار بیت ۲۰ غزل، ۱۰ مقام و (۵) بگتی محفوظ باشد. مجموعه نزد ورثه شاعر بخط خود شاعر محفوظست . مجموعه اشعار سید پاچا چاپ نشده است . (دسردو توتیان)

مجموعه اشعار عبدالسلام صاحبزاده:

مجموعه شعر عبدالسلام صاحبزاده موسهی است تاهنوز به چاپ نرسیده مخطوطه آن به خط مؤلف در قید ۱۲۱ صفحه باقیست اشعارش از نگاه مضمون دینی ، تصوفی و اخلاقی گزارش شده است . (زیری شماره ۴۳ - سال ۱۳۵۶)

مجموعه اعجاز محمدی معه طب :

در بخش اول این کتاب مسایل حکمت تعویذات فالهاشکونها وانگاره ها و در بخش دوم آن نسخه های مختلف النوع طب قدیم آمده است. کتاب به نثر ونظم تالیف گردیده مؤلف و ناظم آن ملا نعمت الله باشد کتاب ۶۴ صفحه در لاهور طبع شده است .

مجموعه خطب :

مجموعه ایست از خطبه های که در مناسک دینی ومذهبی از سوی خطبا گفته میشود . دربین خطبات آن منظومه های پارسی ومتون عربی نیز آمده . این مطالب را به شمول منظومه های پبنتوی مجموعه قاضی در مکتون تهیه دیده ، مجموعه خطب ۴۶ صفحه در راولپندی چاپ شده است .

مجموعه جنگنامه افغانی جدید :

درین مجموعه سه قصه ذی کنجانیده شده است .

۱- جنگنامه میر حاتم ۲- قصه شمشاد بادشاه ۳- قصه قنبر وفادار. هر سه قصه را سید ابو علی شاه منظوم داشته ، وتمام آن قصص در قید ۵۶ صفحه به سال ۱۳۲۳ ه ق در لاهور چاپ شده است .

مجموعه رسالات :

مجموعه ایست از رسایل مذهبی، درین مجموعه رسالات زیرین درج شده است :

۱- رساله میراث از عبدالرحمن.

۲- انتخاب اسرار العارفین شیرمحمد هوتک .

۳- وصیت نامه از ملا پیرمحمد اخوند .

۴- رساله دیت از فیض الله .

۵- شرح اسما حسنی .

۶- رساله سقاط .

۷- نامه منظوم صالح محمد .

مخطوطه آن در کتابخانه پرو فیسور ولی محمد خان سیال کاکری

دیده شده است (کتابت شده سال ۱۳۳۰ ه ق) .

(پبنتو نسخی)

مجموعه رسالات مسایل دینی :

مجموعه ایست منثور شامل ۱۹ رساله درباره اعتقاد واجتهاد - از

دوست محمد گری کپوری مخطوطه آن ۲۴۴ ورق (کتابت شده در سال

۱۳۵۱ ه ق) در کتاب خانه پرو فیسور ولی محمد خان سیال کاکری

محفوظ است ، مجموعه تاهنوز طبع نشده است .

(پبنتو نسخی)

مجموعه رسایل :

کتابیست منظوم ومنثور درباره فال های گونا گون همراه بازلزله

نامه عرایض نامه وسفر نامه مؤلف و ناظم آن عجب خان ساکن بچکی باشد.

این کتاب ۱۱۲ صفحه در سال ۱۳۴۶ ه ق در پشاور چاپ شده است .

مجموعه قصص :

درین مجموعه چهار قصه دینی همچنان خیالی و فولکلوری بیامده ، ناظم و مترجم آن چراغ الدین شاعر اوایل قرن چهاردهم است . قصص مجموعه عبارت اند از :

قصه شمشاد - قصه دختر قاضی کرامت حسنین و قصه فقیر بغداد - این مجموعه در قید ۴۴ صفحه در لاهور و در قید ۴۸ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است . (پنبتو کتاب نبود ص ۸۱)

مجموعه قهقهه - قصه نصیر پری - قصه مرغابی قصه و جابر انصاری :

درین مجموعه چهار قصه قدیم روایتی مشرق زمین گرد آمده که با استفاده از متون قدیم زبانه‌های دیگر نظم و برگردانی شده ، ناظم آن سید - ابوعلیشاه است . مجموعه ۲۴ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است . (پنبتو پانگه ۲۰۲ ص ۷۴)

مجموعه کسب نامه :

در مجموعه کسب نامه معلوماتی پیرامون دلاکان - آهنگران ، دویبان و نجاران به نظم و نثر بیامده است .

مؤلف رساله نعمت الله نوشهریست رساله ۲۴ صفحه در لاهور طبع شده است . (پنبتو پانگه ج ۳ ص ۷۴۱)

مجموعه کلام واجد :

اشعار این مجموعه به او زان ملی پنبتو و قسماً در قالب غزل سروده شده . شاعر آن عبدالواحد کاکا خیل شاعر قرن چهاردهم است ، محتوی مجموعه عشقی - دینی و اجتماعی است این مجموعه تا هنوز چاپ نشده ، مخطوطه آن نزد سیف الرحمن سید موجود است .

مجموعه کلام بهادر شاه :

درین مجموعه اشعار اولسی بهادر شاه شاعر قرن چهاردهم گرد آوری شده گرد آورنده مجموعه جمال الدین فرزند شاعر است . این مجموعه چاپ نشده ، نسخه دستنویس آن در گنجینه دستنو یسهای اکادیمی پنبتوی پشاور نگاهداری میشود .

مجموعه مناجات :

مجموعه ایست از مناجات‌ها و مناقب حضرت رسول ، ابوحنیفه - امام شافعی پیر صاحب - سوات صاحب . ناظم آن رساله عبارت اند از : مطیع الله ، احمدی صاحبزاده ، محمد امین ، محمد خان ، واحد ، مجموعه مناجات ۱۶ صفحه در لاهور طبع شده است . (پنبتو پانگه ج ۲ ص ۷۴۲)

مجموعه مناجات جدید افغانی :

مجموعه مناجات‌ها یست از : سید احمد - احمدی صاحبزاده ، محمد خان محمد گل - مجموعه مناجات‌های جدید ۱۶ صفحه به سال ۱۳۱۹ ه ق در لاهور چاپ شد . (پنبتو پانگه ج ۲ ص ۷۴۲)

مجموعه مناقب میا محمد عمر خمکنی :

درین مجموعه ۵۹ منقبت شخصیت بزرگ روحانی و علمی میا محمد عمر خمکنی گرد آمده ، این مناقب را مسعود گل به مثنوی پنبتو نظم داشته و ۱۰۸ صفحه به سال ۱۲۹۹ ه ق در دهلی به چاپ رسیده است .

مجموعه وکالیف افغانی :

درین مجموعه چندین نظم دینی پنبتو در قالب مربع همین گونه نودنه نام خداوند و قصاید و ادعیه عربی با ترجمه پنبتو و در اخیر یک دعا مثنوی پنبتو گنجانیده شده ، در مقطع یک نظم پنبتوی مجموعه نام ناظم (شیرمحمد) معلوم میشود ، مجموعه ۷۲ صفحه در لاهور چاپ شده است .

محبوبه او جلات :

فولکلور شناسان پنبتو شکل شفاهی این قصه را از حافظه مردم ضبط داشته اند و این خود بدین معنی است که این داستان در پهلوی سایر داستانهای فولکلوری مردم ما در بین توده های پنبتون شهرت دارد . شاعران زبان پنبتو نیز به نظم این داستان دست یازیده اند . محمد اعظم کودیزی شاعر یست که قصه محبوبه و جلات را به نظم پنبتو در آورده است . نسخ خطی این قصه در انستیتوت شرق شناسی

مختصر :

مثنوی ایست در بیان مسایل وارکان دین موسوم به مختصر ، ناظم آن عبدالباری گداست - وی مختصراً به سال ۱۱۶۰ هـ ق نظم کرده ، تا حال به چاپ نرسیده نسخه واحدخطی تاحال معلوم آن به خط امرالله اسحق زی کتابت شده در سال ۱۱۷۶ هـ ق ۲۰ ورق در مجموعه خطی زلمی - هیوادل نگاهداری میشود .

مغزن الاسرار :

کتابیست مشتمل بر ابواب و فصول جدا گانه پیرامون مسایل مهمه اخلاقی و دینی مؤلف کتاب صفی الله ختک شاعر و نویسنده قرن سیزده هم هجری زبان پبنتوست . مؤلف تیر هیر شاعران حین نبشتن شرح حال صفی الله ازین کتاب استفاده نموده ، وی این کتاب را نثر پبنتو توصیف کرده است و اقتباسات آنرا در صفحات ۲۳۵-۲۳۶ تیر هیر شاعران به شیوه نثر درج نموده ولی از مطالعه همین اقتباسات برمی آید که کتاب مثنور نبوده بلکه منظوم است .

مغزن الاسلام :

کتابیست دینی، شرعی و عرفانی از اخوند درویزه ننگر هاری. درین کتاب مسایل و مضامین زیرین اخوند بیامده :

۱- ترجمه و شرح قصیده امالی ۲- ترجمه عقاید نسفی ۳- ترجمه خلاصه کیدانی ۴- رساله تجوید ۵- ترجمه قصیده برده و دیگر مسایل و مضامین. اکثر مطالب مغزن الاسلام از آثار معتبر فقه و عقاید اسلامی گرفته شده است. مغزن الاسلام بارها در دهلی و پشاور به چاپ رسیده و نسخ خطی آن فراوان در کتابخانه های گیتی یافت میشود. قدیمترین چاپ تا حال معلوم آن از سال ۱۲۸۴ هـ ق باشد این نسخه ۲۲۰ صفحه در پشاور چاپ شده در حاشیه آن مفتاح الدقایق نیز به چاپ رسیده است . متن تحقیقی مغزن الاسلام همراه با مقدمه پرو فیسور تقدیم الحق کاکا خیصل به سال ۱۹۶۹ ع از سوی اکادیمی

لیننگراد و آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود . عبدالکریم شاعر دیگر این زبان قصه محبوبا و جلالت را به مثنوی پبنتو سروده است . محبوبا و جلالت عبدالکریم بارها در دهلی لاهور و پشاور به چاپ رسیده است . طبع دهلی آن ۳۲ صفحه از سال ۱۳۱۳ هـ ق است . فدامطهر در کتاب داورلمبی روایت کوتاه این قصه را نظم نموده - حافظ عظیم و حمید گل نیز از ناظران این داستان دانسته شده اند. (پبنتو منظومی قصی ص ۱۰۲)

محبوبه شام و شهزاده روم :

قصه ایست خیالی درین قصه داستان شاه دختی از دیار شام و شاهزاده یی از دیار روم بیان شده است، این قصه از ادبیات زبانهای دیگر بزبان پبنتو راه یافته - ناظم آن عبدالغفار نام دارد . محبوبه شام و شهزاده روم پبنتو ۲۵۶ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است . (پبنتو منظومی قصی ص ۱۰۲)

محبوب الصالحین :

مثنویست از عبیدالله الکوزی ، وی به سال ۱۲۹۷ هـ ق از نظم آن فارغ شده است . مسایلی در باب سلوک و زهد و پارسایی در آن بیامده . غزلی چندی از ناظم نیز ضم این کتاب است محبوب الصالحین مطبوع نیست نسخه خطی آن ۱۵۶ صفحه در کتابخانه پوهاند دکتر جاوید محفوظ باشد . (پبنتو نسخی)

مخارج حروف :

رساله ایست در تجوید قرآن عظیم از اخوند درویزه ننگر هاری ، سال تألیف آن حدود ۱۰۰۰ هـ ق گزارش شده است . رساله تجوید اخوند درویزه موسوم به مخارج حروف از آثار عربی به نظم پبنتو بر گردانی شده است رساله تجوید اخوند درویزه در فصل سوم مغزن الاسلام درج باشد . این رساله بارها در مغزن الاسلام به چاپ رسیده و نسخ خطی آن نیز فراوان یافت میشود . (پبنتو تجوید و نو تاریخچه ص اووه)

پښتوی پشاور به چاپ رسیده است (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی
ص ۲۲۵)

مخزن التفاسیر :

ترجمه و تفسیر یست از قرآن مجید بزبان پښتو ، از مولانا محمد الیاس
در نیشتن این تفسیر از جلالین وحاشیه جلالین
و موضح القرآن استفاده زیاد شده ، مخزن التفاسیر ۵۶۱ صفحه به سال
۱۳۱۳ هـ ق در دهلی طبع شده است . (کابل مجله ۱۳۵۶ ر ۳۶۱)

مدح صاحب سوات ومدح ملاصاحب

ماهیکی مدح اخوندزاده صاحب هله : سرود های مدحیه ایست از شیر احمد
وغازالدین که در مدح پیشوایان روحانی اخون سوات واخون هله سروده
شده است ، مجموعه ۱۶ صفحه به سال ۱۳۰۱ هـ ق دهلی چاپ شده است .
(پښتو پانگه ۷۴۶۲)

مراسله بهایی :

مجموعه مراسلات ، مصاحبه ها و دید و باز دیده ها و مشاعره های بهایی
جان صاحبزاده است موسوم به مراسله بهایی . این مجموعه در سال ۱۳۴۹
هـ ش تکمیل گردیده نسخه خطی آن بخط مؤلف دیده شده است ، مطبوع
نیست . (دبهای ژوند لیک ۵۰)

مرغوب القلوب :

مرغوب القلوب از سلوک و معرفت بحث میکند . ناظم و مؤلف آن شاعر
و نویسنده بی بنام گل محمد است . این کتاب چاپ نشده ، مخطوطه آن
۱۱ صفحه کتابت شده در سال ۱۲۴۵ هـ ق در ضمیمه جامع الانوار مظلوم
در گنجینه دستنویس های اکادمی پښتو پشاور بیامده است .

مرغی او میرویس :

از داستا نهی عاشقانه فولکلوری و محلی پښتو زبانان است ، این داستان
در منطقه سوات لاهرت دارد . داستان مرغی و میرویس قصه عشق دختری
بنام مرغی و پسری بنام مروس زرگر را بیان میدارد . این قصه بر علاوه
شکل شفاهی آن توسط شاعری بنام سلیمان شاه نظم شده منظومه

مرغی او مروس سلیمان شاه در شماره (۲) سال ۱۹۵۹ مجله پښتو
نشریه اکادمی پښتو پشاور چاپ گردیده است .
(پښتو منظومی قصی ص ۱۰۳-۱۰۴)

مراوی گلونه :

مجموعه ناچاپ شده اشعار استادالفت است - این مجموعه محصول
دوران اخیر زنده گی شاعر باشد ، نامش را خود شاعر مراوی
گلونه گزیده است ، مراوی گلونه ۹۸ صفحه به خط مؤلف در کتابخانه
نگارنده نگاهداری میشود .

المستغاث :

اثر یست منظوم از محمدی صاحبزاده شاعر بلند مقام زبان پښتو در محامد
و محاسن حضرت پیغمبر (ص) ، المستغاث محمدی تاهنوز چاپ نشده
مخطوطه آن یکصد و ده ورق (کتابت شده در سال ۱۳۳۷
هـ ق) در بنو نزد طاهر کلاچوی موجود بود ، المستغاث ۲۸۲
بند دارد .

مسایل سلوک :

اثر منظومیست از محمد رسال ناظم این کتاب را به سال ۱۳۶۵ هـ ق
منظوم داشته مسایل سلوک و برخی از مباحث دینی را بیان میدارد . دو
نسخه خطی آن دیده شده است :

یکی مخطوطه پروفیسور سیال کاکر ۱۴۸ ورق ، دومی مخطوطه ایکه
به سال ۱۳۵۳ هـ ش در جریده زیری گزارش شده است .

مسدس حالی :

مسدس مشهور اردوی مولانا الطاف حسین حالی را غلام محمد پوپلزی به
مسدس پښتو ترجمه نموده است . این مسدس پیرامون عروج و نزول
اسلام مطالب عبرتناک و درد ناکی دارد .

ترجمه پښتوی مسدس حالی با مقدمه منثور (۳۲ صفحه بی) غلام
محمد پوپلزی ۱۳۶ صفحه بار اول به سال ۱۳۱۰ هـ ق در دهلی به چاپ
رسید .

در (ص ۱۷۹-۱۸۰) پښتو کتابونه گزارش شده است که همین کتاب

بنام مدرّس اسلام ۶۹ صفحه به سال ۱۹۴۶ در پشاور بار دوم نیز به چاپ رسیده است .

مدرس حالی بار سوم بامناجاتی از پروفیسور محمد نواز طایر و همچنان از مراد شینواری درخاتمه ۱۳۲ صفحه به سال ۱۹۶۱ از سوی اکادیمی پښتوی پشاور چاپ شد .

مشاجرات العارفين :

دیوان اشعار عارفانه ابابکر قندهاریست موسوم به مشاجرات العارفين . این کتاب را مؤلف حالنامه چنین معرفی داشته است . «... و به زبان افغانی مشاجرات العارفين دیوان ساخته است . و دو ان قصاید و رباعی بی نظیر گفته ...» نسخه خطی آن فعلاً به ما معلوم نیست .

(حالنامه ص ۷۵۲)

مشکل کشای طالبان :

درین مجموعه آثار زیرین قدرت علی مشهور به قاضی گل شاعر قرن چهارده بیامده :

۱- اشعار اولسی شاعر ۲- قصه فتح خان و رایبا . ۳- قصه رت ویدم و (۴) رساله منثور حل مسایل . نام مکمل کتاب را شاعر خود چنین نبشته است . (مشکل کشای طالبان الموسوم به خزینه السلطان دلکشای عاشقان) دستنویس این مجموعه ۲۲۶ صفحه در مجموعه نسخ خطی اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود . تا هم اکنون چاپ نشده است .

مصباح الظلم :

مثنوی دینی است ، از ولی محمد هوتک شاعر حدود قرن سیزدهم . درین اثر تشریح اسما حسنی - قواعد تجوید و دیگر مسایل دینی بیامده . موضوعات کتاب از آثار عربی و پارسی به مثنوی پښتو برگردانده شده است . نسخه خطی آن ۱۲۴ ورق (کتابت شده در سال ۱۲۸۰ هـ) در کتابخانه پروفیسور سیال کاکر در (کوئته) موجود است .

(پښتو نسخی)

مطلوب الطالبین :

رساله ای است منثور از زبان پارسی توسط معراج الاسلام بنوی پښتو گردیده ، محتوی آن خرافی بوده . از زبان پارسی به پښتو ترجمه شده نویسنده پارسی آن شیخ داؤد سبزویش معرفی گردیده از جادو و طلسم بحث میکند . رساله ۲۴ صفحه در سال ۱۹۱۴ در لاهور طبع شده است .

مظلوم دنیا :

درامیست از مرحوم عبدالاکبر خان اکبر . درین درام زنده گی فلاکت بار یک پښتون نادار تمثیل شده است . در یکی از چاپهای آن مقدمه خان عبدالغفار خان نیز آمده است نسخه چاپی این درام ۹۲ صفحه دارد . بار اول بنام جونگره طبع شده است . (پښتو پانگه آر ۷۵۰-۷۵۱)

معارج النبوة :

ترجمه ایست از معارج النبوة پارسی معین الدین فراهی معارج النبوة را شاد محمد خان مردانی به مثنوی پښتو برگردانده است . وی ترجمه این کتاب را به سال ۱۳۱۲ هـ به پایان رساند . معارج النبوة پښتو طبع نشده ، نسخه خطی آن ۴۸۴ صفحه در مجموعه نسخه های خطی اکادیمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود .

معجزات :

مثنویست در بحر خفیف از اخوند عبیدالکبیر . درین مثنوی معجزات حضرت محمد (ص) بزبان پښتو نگاشته شده است . معجزات ۱۲۸ صفحه به سال ۱۳۴۶ هـ در هوتی طبع شده است . باید تذکر داد که این نسخه منظوم معجزات از اخوند کبیر به (معجزات خورد) مسمی بوده نسخه مکمل آن با اضافات از همین عبدالکبیر بنام معجزات کلان ۲۱۳ صفحه به سال ۱۳۵۷ هـ در لاهور به چاپ رسیده است .

معجزات :

اثر یست منظوم از صدرخان ختک ، شاعر حدود قرن دوازدهم . ناظم

درین اثر معجزات حضرت محمد (ص) را به مثنوی پبنتو بیان داشته است. معجزات تا حال چاپ نشده مخطوطات آن در کتابخانه های ذیل دیده شده است .

۱- مخطوطه پروفیسور سیال کا کر ۷۱ ورق .

۲- مخطوطه دانشمند برینس کتابت شده در سال ۱۱۷۵ هـ ق .

۳- مخطوطه نجیب کندهاری ۷۵ ورق کتابت شده در سال ۱۱۶۷ هـ ق .

معجزات سردار عالم :

ترجمه ایست منظوم از زبان عربی به پبنتو ، درین ترجمه حالات زندگی حضور (صلعم) و مضامین دیگر دینی بیامده - این کتاب ۱۰۳ صفحه دارد ناظم آن مرزا عبدالرحیم آنرا به سال ۱۲۵۴ هـ ق منظوم داشته ، در مردان چاپ شده است .

معین الجواهر :

از آثار تصوفی و عرفانیست به سه زبان پبنتو ، پارسی و عربی ، تألیف گردیده بخش پبنتوی آن ۳۰ صفحه و ۶۹۰ بیت باشد . منظومه معین الجواهر در سال ۱۳۱۰ هـ ق تألیف گردیده است . ناظم و مؤلف آن فیض محمد اخونزاده موسمی است . معین الجواهر چاپ نشده مخطوطه آن ۱۷۴ صفحه بخط رحیم کل یغمانی کتابت شده در سال ۱۳۰۷ هـ ش گزارش شده است (زیری شماره ۴۵) سال ۱۳۵۵

در شماره (۲۰) سال (۱۳۵۶) هـ ش شاد ولایت من دو نسخه دیگر این کتابرا نیز گزارش داده است . که یکی آن بزبان های پبنتو و پارسی است و نسخه سومی آن تنها بزبان پبنتو است صد صفحه دارد . و بخط مؤلف فیض - محمد اخونزاده باشد .

معرفة القرآن :

رساله ایست منثور در تجوید قرآن عظیم . نام مؤلف آنرا اسماعیل گزارش داده اند ، ولی در متن این نام به مشاهده نمیرسد . معرفة القرآن یازده باب دارد . در قید ۴۶ صفحه به سال ۱۹۶۶ ع در پشاور به چاپ رسیده است . معرفة القرآن و انصرالله خان نصر ترتیب نموده و

همیش خلیل مقدمه یی بدان افزوده است .

(پبنتو تجوید ونو تاریخچه ص دری خلویبنت)

مفردات ناصر :

درین کتاب وزیر محمد سوالی لغات سوچه پبنتو را گردآوری نموده ، واز نام کتاب برمی آید که مؤلف لغاتی را درین کتاب جا داده که در قبیله ناصر در بین مردم رواج دارد . این کتاب مطبوع نیست . (دکسی دلمنی پبنتانه لیکوال ج ۲ ص ۷۰۲)

مفید المبتدین :

کتابیست منثور از احمد جی ، درین کتاب اصطلاحات ضروری صرف عربی بیان شده است ، سال تألیف آن ۱۳۲۵ هـ ق گزارش شده . مفید المبتدین ۳۶ صفحه به سال ۱۳۴۴ هـ ق در لاهور به چاپ رسیده است . (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۲۵۷)

مفید السالکین :

مثنوی در بحر طویل از حضرت الله در تصوف . نسخه چاپی این اثر را من نه دیده ام گمان میرود که چاپ نشده باشد - نسخه خطی این کتاب ۲۴ ورق در کتابخانه اکادیمی پبنتوی یو نیوررستی پشاور محفوظ است .

مقدمه جزری :

مقدمه جزری تجوید زبان عربی است . این تجوید را ملا عبدالرحیم به سال ۱۲۶۹ هـ ق منظوم بزبان پبنتو ترجمه داشته ، تمام ابیات آن ۲۰۰ بیت است . مقدمه جزری ملا عبدالرحیم امان کوتی بار اول ۱۶ صفحه به سال ۱۲۹۵ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده ، چاپهای دیگری نیز دارد . مقدمه جزری را اسماعیل نام نیز به مثنوی پبنتو بر گردانده است تمام ابیات آن ۱۵۴ بیت باشد ، این ترجمه در صفحات ۴۶-۵۶ معرفة القرآن به چاپ رسیده است .

مقدمه جزوی را به نشر پبنتو مولوی محمد اسرائیل ترجمه نموده

است ترجمه مولوی محمد اسرائیل در ۳۰ صفحه در مقدمه معرفه القرآن به چاپ رسیده است . (پښتو تجوید و نوتاریخچه نه دیرش)

مقدمه عاشق :

قصه ایست از یک عاشق و معشوق، و درگیری جنگ بین ایشان . این داستان به مثنوی پښتو نظم گردیده ناظم آن ملا نعمت الله است مقدمه عاشق و معشوق ۱۶ صفحه به سال ۱۳۱۱ هـ ق در دهلی طبع شده است .

مقدمه کافیه :

اثر یست منثور از غلام یحیی ساکن شیوه ننگرهار . وی این اثر را به سال ۱۳۰۱ هـ ق املا نموده است . مقدمه ایست درباره کافیه و علم نحو این مقدمه مطبوع نیست . نسخه خطی آن در قید ۵۴ صفحه به کتابخانه پوهاند دکتر جاوید محفوظ است . (پښتو نسخی)

مکتوبات افغانی :

مجموعه نامه های پښتو ست . در چهار باب . باب اول خطوطی برای کلان سالان باب دوم خطوطی برای خورد سالان باب سوم خطوطی برای مساوی العمر . باب چهارم خطوطی در باب معاملات دنیا .

مؤلف مجموعه قاضی رحیم الله خان خلیل است . مکتوبات افغانی ۱۶۰ صفحه به سال ۱۳۳۸ ع در پشاور طبع شده است . (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۵۹)

مکرزنان :

از قصه های فولکلوری است ، این قصه فولکلوری را از شاعران پښتو یکی ملا نعمت الله برشته نظم کشیده و منظومه مکر زنان ملا نعمت الله ۳۲ صفحه به ۱۹۵۸ ع در لاهور و بعد ها دوسه بار دیگر در پشاور به چاپ شده است .

شاعر دومی که این قصه را به نظم پښتو بیان داشته دلورخان طالب است مکر زنان دلورخان به چاپ نرسیده است نسخه خطی آن در کتابخانه اکادمی علوم افغانستان نگاهداری میشود . نور سیب شاعر

عوامی پښتو قصه مکر زنان را به او زان ملی شاعری پښتو منظوم داشته است . مکر زنان نور سیب شکل شفاهی دارد - بعضی هاضبب نیز نموده اند . (پښتو منظومی قصی ص ۱۰۴)

ملك محمد گیتی افروز :

قصه ایست از یک پادشاه زاده هندوستانی و شاهدختی از دیار ختن . این قصه بزبان اردو و دیگر زبانهای هندوستانی به نظم و نثر نبشته شده ، از شاعران پښتو امان کجراتی این داستان را از زبان اردو منظوم ترجمه داشته است . قصه ملك محمد گیتی افروز ۶۴ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است . (پښتو منظومی قصی ص ۱۰۵)

ملی پسرلی :

مجموعه اشعار وطنی و ملی استاد مرحوم علاه حبیبی است بنام ملی پسرلی . این مجموعه ۳۲ صفحه به سال ۱۳۱۴ هـ ش از سوی اداره طلوع افغانی در کندهار به چاپ رسیده است .

ملی هنداره :

کتابیست در سه جلد درین کتاب حکایات فولکلوری پښتو نها که از قرنها در بین مردم مشهور بوده ، و حاملین آن از سینه ای به سینه ای انتقال داده اند گرد آوری شده است . جلد اول ان (۱۷۰ صفحه طبع ۱۳۱۸ هـ ش پښتو ټولنه) شامل حکایات : فتح خان بریخی - بنادی او بیبو مومن خان شیرینو - جلات شمایل - مرد نامرد - بزبانہ بناپیری - موسی خان و کلمکی .

جلد دوم آن (۸۲ صفحه طبع ۱۳۲۵ هـ ش - پښتو ټولنه) شامل حکایات : طالب جان - ظریف خان ، خشکیار - قطب خان عدلی ، شهو - آدم خان - درخانی - قلندر جان و میراجان .

جلد سوم (۳۰۴ صفحه طبع ۱۳۵۲ هـ ش کندهار) درین جلد نیز حکایتی چندی گرد آمده است ، برین جلد مقدمه علمی محترم عطایی نیز دیده میشود . (پښتو پانگه ۲ ص ۷۶۰ - ۷۶۲)

م م :

مجموعه منظومات و نیشته های منثور ملی - وطنی و اجتماعی مرحوم محمد اکبر خادم است موسوم به م م. این مجموعه ۵۰ صفحه به سال ۱۳۶۵ ه ق در پشاور طبع شده است. (پښتو پانگه ۲ ص ۷۶۳)

مناجات پیر صاحب :

در آغاز این اثر مناجات منظوم پیر صاحب و در پایان تعریف منظوم ایمان بر اسلام آمده است. نام مکمل آن (مناجات پیر صاحب و بیان ایمان اسلام) باشد ناظران رساله محمد گل و عبدالرشید اند. رساله ۱۲ صفحه در لاهور طبع شده است. (پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۲۴)

مناجات حاجی بهادر کوهاتی :

مجموعه ایست که سه منظومه پښتو از سه شاعر در آن بیامده. نخست مناجات حاجی بهادر کوهاتی آغازان مثنوی و بخش دیگر منظومه آن مربع است. شاعر این مناجات محمد شاه باشد، امین قرآن شریف از میر احمد در قالب مربع و نصیحت نامه مجموعه قصیده غزل گونه است. هر سه منظومه یکجا ۱۴ صفحه در پشاور طبع شده است. نام مکمل آن: (مناجات حاجی بهادر کوهاتی، امین قرآن شریف و نصیحت نامه) باشد.

مناجات صاحب سوات :

منظومه ایست در قالب مربع از احمد خلیل. شاعر به سال ۱۲۹۱ ه ق ۲۶ بند در مدح اخوند سوات سروده است. این مناجات ضمیمه با دیگر مناجات‌ها به سال ۱۳۳۰ ه ق به چاپ رسیده است. (کابل مجله شماره ۱۲ سال ۱۳۶۰)

مناجات ملا ظریف اخوند :

مربعیست حمدیه و نعتیه ناظم آن ملا ظریف اخوند باشد مخطوطه آن ۵ ورق در کتابخانه پروفیسور ولی محمد سیال کاکر محفوظ است. (پښتو نسخی)

-۲۰۲-

مناره

مجموعه رباعیات پښتوی بهایی جان صاحبزاده شاعر محبوب اولسی زبان پښتوست نامش را شاعر مناره گزیده، مجموعه در سال ۱۳۳۸ ه ش در روضه غزنی تکمیل شده است. موضوعات مجموعه راعشقی - تصوفی و اجتماعی بر شمرده اند - این مجموعه چاپ نشده مخطوطه آن بخط مؤلف دیده شده است. (دبهای ژوند لیک ۴۹)

مناقب اخون الیاس :

رساله ایست در قید ۳۶ صفحه، از محمد شریف سواتی وی درین رساله منظوماتی را در قالب مثنوی مربع و قصاید در مدح و مناقب اخون الیاس پیشوای روحانی آن دیار سروده است. طبع ۱۳۲۱ ه ق دهلی. (پښتو پانگه ۲ ص ۷۵۶)

مناقب اخون سوات :

منظومه ایست در مناقب و محامد اخون سوات - ناظم این مناقب شاعری بنام سید امیر است - نسخه خطی آن در گنجینه دستنویسهای اکادمی پښتوی پشاور نگاهداری میشود ۸۶ ورق - این مناقب در قالب غزل سروده شده است.

مناقب جمیل بیگ :

مثنویست از شمس الدین کاکاخیل در مدح و مناقب شیخ جمیل بیگ فرزند شهباز خان برادر خوشحال خان خټک. این مثنوی به کوشش راج ولی شاه خټک (۳۵۶ صفحه) از سوی اکادمی پښتوی پشاور چاپ شده است.

متن انتقادی این مثنوی را دانشمند برینش از روی دو نسخه خطی تهیه دیده نسخ خطی معلوم آن در مجموعه خطی استاد جاوید و اکادمی پښتوی پشاور موجود است.

مناقب شیخ رحمکار :

مثنویست در مناقب و خوارق و عادات وزنده گی شیخ رحمکار کاکا

-۲۰۳-

صاحب ناظم آن شمس الدین کاکاخیل شاعر قرن سیزدهم است. این مناقب به چاپ نه رسیده نسخه - خطی آن ۲۳۰ صفحه در گنجینه دستنو یسهای اکادیمی پنبتو پشاور نگاهداری میشود.

مناقب شیخ عبدالقادر جیلانی :

کتا بیست در محامد و محاسن شیخ عبدالقادر ناظم این مناقب دادین شاعر قرن دوازدهم است. نسخه ناقص الاول و ناقص الاخر ۳۶ ورق این مناقب در گنجینه دستنویس های اکادیمی پنبتو پشاور موجود است .

مناقب غوث الاعظم شیخ عبدالقادر جیلانی رارکن الدین این منیر شاعر عصر احمد شاهی نیز منظوم داشته است. مناقب غوث الاعظم رکن الدین به چاپ نه رسیده نسخ خطی آن در گنجینه دستنو یسهای اکادیمی پنبتو پشاور و کتابخانه پروفیسور سیال کاکر در کویته گزارش شده است. نسخ خطی دیگر آن در کتا خانه زلمی هیوادممل وانستیتوت خاور شناسی لیننگراد موجود است. مناقب غوث الاعظم شیخ عبدا - لقادر جیلانی را ملا نعمت الله نیز نظم داشته و ۳۵ منقبت وی را در ان آورده است این مناقب ۵۶ صفحه به سال ۱۳۳۲ ه ق در لاهور چاپ شده است. سید ابوعلی شاه نیز ۲۱ منقب برا منظوم بیاورده و بنام مناقب غوث - الاعظم ۵۶ صفحه به سال ۱۳۵۸ ه ق در پشاور به چاپ رسیده است .

مناقب میا عمر :

درین کتاب ۸۵ منقب میا عمر به مثنوی شیوای پنبتو بیان شده است. مطالب کتاب متکی به روایاتی امیخته با معلومات تاریخی است. ناظم آن شاعر قرن دوازدهم دادین باشد، مناقب دادین چاپ نشده است. نسخ خطی آن در پشاور و کابل یافت میشود. (زیری شماره ۷ - سال ۱۳۵۶)

منتخبات اشعار جان محمد :

درین منتخب پنج چکامه و یک الف نامه جان محمد شاعر قرن دوازدهم پنبتو انتخاب گردیده است. مخطوطه آن در رضاً لایبربری رامپور نگاهداری میشود . (۵ ورق) (هندد کتا بخانو پنبتو خطی نسخی ۱۰۵)

منطق :

رساله ایست درباره تعریفات و کلیات منطق کهن. رساله را استاد الفت مرحوم نهایت موجز و به انشای عالی نبشته رساله در قید ۵۳ صفحه به سال ۱۳۳۵ ه ق از سوی پنبتو تولنه به چاپ رسیده است. (دالفت یاد)

منهاج العابدین :

از علامه حبیب الله کاکر. درین اثر موضوعات دینی و تصوفی به مثنوی شیوای پنبتو بیان شده است.

منهاج العابدین ۳۰۰ صفحه به سال ۱۳۰۶ ه ق در بمبی طبع شده است . (پنبتو پانگه ۲ ص ۷۶۷)

موسی خان او گلمکی :

از قصه های دل انگیز پنبتو نهاییکی داستان عشق موسی خان با دختری بنام گلمکی است. این قصه به شکل شفاهی در اکثر مناطق پنبتونها شهرت دارد - از شاعران پنبتو ملا نعمت الله این داستان را به مثنوی پنبتو منظوم داشته است. موسی خان و گلمکی ملا نعمت الله ۴۰ صفحه بارها در پشاور و لاهور به چاپ رسیده است .

(پنبتو منظومی ص ۱۰۶)

موصول القرا :

رساله ایست در قرائت قرآن عظیم - نام مؤلف آن معلوم نیست نسخه خطی آن در رساله دپنبتو تجویدونو تاریخچه گزارش شده است نسخه خطی موصول القرا ۲۰ صفحه دارد این رساله به نشر و نظم تالیف شده است .

مولود خیرالبشر :

مجموعه ایست از اشعار نعتیه شعرای متفرق. درین مجموعه اشعار نعتیه . نعمت الله - غلام قادر - ماما عبدالروف احمد جان - محمد امین - سعید پشاوروی - نوروز - حسین محمد رفیق و افضل درج شده است. مولود

خیرالبشر ۳۲ صفحه در پشاور طبع شده است .

(پښتو پانگه ج ۲ ص ۷۶۸)

مومن خان او شیرینی :

این قصه نیز را داستانهای شورانگیز و تراژیک جامعه پښتو - نهاست . داستان فولکلوری مومن خان شیرینی در اکثر مناطق پښتون نشین شهرت کافی و قابل ملاحظه دارد، روایتی از شکل شفاهی این داستان را مرحوم نوری جمع آوری نموده و از شاعران پښتو شاعری بنام جمال آنرا به رشته نظم در آورده است . منظومه مومن خان و شیرینی جمال ۶۹ صفحه در پشاور به چاپ رسیده است .

میرویس نیکه :

کتابیست تاریخی در شرح حال و سیرت ملی - سیاسی و اجتماعی شخصیت عظیم ملی افغانها حضرت میرویس خان . مؤلف آن مرحوم استاد بینواست کتاب ۱۱۴ صفحه به سال ۱۳۲۵ هـ ش از سوی پښتو تولنه در کابل بچاپ رسیده است . (مقدمه گیتا نجلی ص ۹۲)

ن

نافع القرا :

رساله ایست منظوم در تجوید قرآن عظیم از ملا باز محمد قندهاری . نافع القرا به چاپ نرسیده است ، نسخه خطی آن بخط مؤلف کتابت شده بتاریخ ۱۳ اسد سال ۱۳۰۶ هـ ش در آرشیف ملی افغانستان نگاهداری میشود . وی تجویدش را به گونه سوال و جواب نبشته ابیات آن ۱۴۰۰ تعداد صفحات مخطوطه آن ۹۹ صفحه گزارش شده است . (دپښتو تجوید ونو تاریخچه ص نه پنځوس)

نافع المسلمین :

کتابیست در شرح و تفسیر مسایل مهم دینی اصول و فروع آن ، نافع - المسلمین تالیف نور محمد غلجی است . مؤلف مسایل را در ابواب و فصول جداگانه ترتیب نموده کتاب به نثر مسجع نزدیک به نظم تالیف شده و اما بعضی از قسمت های آن نظم روان است . مؤلف در تالیف این کتاب از کتب معتبر احادیث و دیگر آثار دینی سود برده ، نافع المسلمین نور محمد غلجی از روی نسخه واحد خطی آن (محفوظ در آرشیف ملی) به

کوشش زلمی هیواد مل ۲۱۴ صفحه به سال ۱۳۶۳ از سوی ریاست کلتور به چاپ رسیده است .

همچنان شیخ حسین هراتی کتا بیرا به همین نام (نافع المسلمین) به سبک وشویه نافع المسلمین نورمحمد غلجی در همان موضوعات و به همان شیوه تحقیقی باستناد آثار متعدد دینی نگاشته است .

نافع المسلمین شیخ حسین هراتی به چاپ رسیده ناظم این نافع - دستنویس آن ۲۸۰ صفحه در کتا بخانه پښتو تولنه (اکادیمی علوم افغانستان) نگاهداری میشود .

به همین گونه کتا منظومی بنام نافع المسلمین در ۵۴ باب و یک ضمیمه غزلیات و منظومات متفرق شامل مسایل مهم اجتماعی - دینی و حکایات ۳۱۲ صفحه به سال ۱۳۰۲ ه ق در دهلی به چاپ رسیده ناظم این نافع المسلمین اخوند گدا شاعر عصر احمد شاهی است .

ورساله یی در قید ۳۲ صفحه بنام نافع المسلمین در پشاور به چاپ رسیده است . رساله به نظم و نثر نگارش یافته مؤلف و ناظم آن قاضی مختار دنگرامی باشد .

ناول دماه رخ :

ناولیست اجتماعی از مرحوم راحت زاخیلی . درین ناول یک قصه حقیقی به شکل داستانی نگاشته شده سال تالیف ناول بعد از سال ۱۹۰۶ ع گزارش شده ناول ۱۴۴ صفحه هشتاد سال قبل در هند قدیم طبع شده است ناول ماه رخ به کوشش لطیف بهاند به سال ۱۳۶۳ ه ش از سوی پوهنتون کابل نیز به چاپ رسید . (پښتو پانگه ۷۷۳ر۲)

نبوغ او عقبریت :

اثر یست دارای ارزشهای فکری و تحلیلی . اکثر موضوعات این کتا با اساس قضاوت های شخصی مؤلف در موضوع تکمیل و تالیف شده است . مؤلف آن استاد قیام الدین خادمست و کتا در قید ۸۴ صفحه به سال ۱۳۴۰ ه ش از سوی پښتو تولنه چاپ شده است .

(امیرعلی شیر نوایی ۵۲ - ۵۳)

نثر الالی :

ترجمه منثور پښتوی ملفوظات منسوب به حضرت علی (ک) . این ترجمه را مولانا عبدالرحیم تکمیل نموده ، متن عربی آن با ترجمه پښتو یک جا در قید ۴۵ صفحه از سوی اداره اشاعت سرحد در پشاور چاپ شده است .

نجات النساء :

رساله ایست منثور از مولوی محمد غوث - درین رساله - مسایل دینی درباره مستورات و نسخه های متعلق به حیض و نفاس در آن گردآوری شده است ، این رساله ۲۴ صفحه در لاهور طبع شده است . (پښتو پانگه ۷۷۴ر۲)

نشرح :

منظومه ایست که مردم دیار قندهار آنرا بنا بر بعضی مراسم مذهبی و کلتوری در ایام تولد نوزاد توسط شخصی میخوانند .

از شاعران پښتو نشرح را ملا عبدالاسلام قندهاری در قالب مربع پښتو نظم کرده مخطوطه آن حاوی ۱۵ ورق (کتابت سال ۱۳۴۹ ه ق) در کتا بخانه نجیب قندهاری محفوظ است .

نشرح را ملا محمد عیسی ترین نیز منظوم داشته ، منظومه آن در لاهور به چاپ رسیده است . (پښتو نسخی بیدایانی کلونه)

نصاب شش لغت به شش زبان :

رساله ایست فرهنگ گونه مؤلف آن یوسفی معرفی شده است . درین فرهنگ در آغاز یک لغت ترکی آمده بعد معنی آن به زبانهای پارسی- پښتو - عربی هندی و کشمیری آورده شده است . این نصاب چاپی نیست نسخه واحد خطی آن در کتا بخانه علیگره مسلم یو نیورستی نگاهداری میشود . (دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۱۹۰)

نعت نامه :

مجموعه چند پارچه شعر نعتیه مرحوم راحت زاخیلی است موسوم

به نعت نامه ، نعت نامه ضمیمه بادیگر رسایل دینی به سال ۱۳۴۷ هـ ق در هوتی مردان به چاپ رسیده است .

نغمات ملا سرور کوهاتی :

مجموعه اشعار ملا سرور ساکن کوهات است ، موسوم به نغمات ملا سرور کوهاتی . این مجموعه را اکمل اسدآبادی در سال ۱۹۵۸ ع تدوین و گردآوری نموده ، شامل اشعار و حکایات دینی و معرا جناحه منظوم شاعر است . بعضی از چکامه های مجموعه به اوزان ملی شعر زبان پښتو سروده شده در آغاز مجموعه مقدمه از مدون نیز به چشم میخورد . نغمات ملا سرور چاپ نشده دستنویس آن در گنجینه دستنویس های اکادیمی پښتوی پشاور محفوظ است . (۱۷۶ صفحه)

نقش سلیمانی :

مجموعه تعویذات گونا گونست موسوم به نقش سلیمانی . این اثر از چندین اثر پارسی - چون مفید - الخلائق - کنز الحسین و گنجینه عملیات و نقش سلیمانی انتخاب و ترجمه شده است ، کتاب منثور است و در آغازان دو منظومه مؤلف نیز به چشم میخورد . مؤلف نقش سلیمانی قاضی گل احمد باشد کتاب ۴۸ صفحه در لاهور طبع شده است .

نقش نگین :

ترجمه مرآة العروس است بنام نقش نگین ، این اثر را میا حسیب گل کاکا خیل از زبان اردو ترجمه کرده درین اثر مطالب انتباهی و رهنمایی های درباره زنان به شکل داستانی آورده شده است . نقش نگین ۲۸۸ صفحه در سال ۱۹۵۷ ع در پشاور طبع و نشر شده است . (پښتو پانگه ۲۷۷۷)

نوادر السالکین معروف به ارشاد الطالبین :

اثریست منظوم شامل مسایل دینی . این کتاب را مولوی محمد رفیق اکبر پوری در قالب مثنوی بحر طویل پښتونظم داشته و ۲۸۸ صفحه در لاهور (پښتو پانگه ۲۷۷۹) طبع شده است .

نوبهار :

مثنویست در بحر خفیف از غلام محمد غوریاخل مومند شاعر قرن دوازدهم هجری . نوبهار احکام دینی را بیان می نماید نوبهار در هشت باب به سال ۱۱۵۹ هـ ق تکمیل گردیده ، است . نوبهار مطبوع نیست مخطوطه آن در پشاور موجود باشد . در شماره ماه اگست سال ۱۹۸۳ مجله پښتو ازین کتاب یادى به عمل آمده است .

نورالبیان :

مثنویست در مدح و مناقب میا عمر شمکنی از نور محمد قریشی . نورالبیان تا حال طبع نشده یادى از مخطوطه این مثنوی در شماره ماه اگست سال ۱۹۸۳ مجله پښتو بیامده است .

نومور کی مؤرخین :

رساله ایست در معرفی و شرح آثار مهم تاریخی و مؤلفین آن . مؤلف این رساله لوی استاد پوهاند حبیبی باشد . رساله باراول در سالنامه کابل و بعد به گونه اثر مستقل و اضافات تازه به سال ۱۳۵۹ هـ ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل به چاپ رسیده است .

نوی رنځا :

مجموعه صد مقاله اجتماعی تاریخی - کلتوری و ادبی مرحوم استاد قیام الدین خادم است نام مجموعه را استاد خادم نوی رنځا گذاشته است . نوی رنځا ۵۲۴ صفحه به سال ۱۳۴۳ هـ ق از سوی مؤسسه نشراتی هیواد در کابل به طبع رسید . (امیرعلی شیر نوایی ۵۴)

نوی سبک او نوی ادب :

بخشی از نثر های هنری و تخلیقی مرحوم استاد الفت است . استاد الفت نامش را نوی سبک او نوی ادب گزیده اند ، این مجموعه ۶۳ صفحه از سوی نشریات داخلی ریاست مطبوعات وقت به چاپ رسیده است .

نیتہ لیک یادپښتونه :

نام مکمل این کتاب (نیتہ لیک یادپښتونه یاد افغانستان تاریخی

پیشی) است درین کتاب کرونولوژی واقعات و رخداد های تاریخی افغانستان از دیرینه روزگار بصورت مسلسل آورده شده، مولف آن استاد بینواست، جلد اول این کتاب به سال ۱۳۵۴ هـ ش و جلد دوم آن به سال ۱۳۵۸ هـ ش از سوی پوهنځی زبان و ادبیات پوهنتون کابل به چاپ رسیده است. (مقدمه ویرنی ص یوولس)

نیرنگ عشق :

قصه عزیز و شاهد را مولانا محمد اکرم غنیمت به سال ۱۰۸۶ هـ ق منظوم داشته و از داستانهای مهیج زبان پارسی به شمار آید. قصه عزیز و شاهد موسوم به نیرنگ عشق را عبد الحمید مومند شاعر قرن دوازده به مثنوی زیبا و شیرین پښتو ترجمه کرد. نسخ خطی نیرنگ عشق عبد-لحمید و فراست این ترجمه بار اول سال ۱۲۹۹ هـ ق در دهلی به چاپ رسید متن ناقص آن بار دوم در پشاور (ورکه خزانه جلد اول طبع ۱۹۶۰ ع) و بار سوم در کابل با مقدمه استاد پوهاند ربښتین به سال ۱۳۴۹ هـ ش زیور طبع پوشید. متن تحقیقی نیرنگ عشق را بسم الله خیر من تهیه دیده یک کاپی آن در بخش افغانستان شناسی کتابخانه پوهنتون کابل نگاهداری میشود. (پښتو منظومی قصی ص ۱۱۰)

نیک بختی :

اثریست در باره مسایل زنده گسی اجتماعی از برتر اندرسل، برگرداننده آن بزبان پښتو مرحوم محمد ارسلان سلیمی باشد، این اثر ۶۲ صفحه به سال ۱۳۱۷ هـ ش از طرف اداره روزنامه اصلاح در کابل طبع شده است.

نیمبولا و تیمبولا :

قصه نیمبولا و تیمبولا از داستانهای خیالی و فولکلوری است، این داستان نیز به شکل شفاهی در بین مردم ما وجود دارد. واز شاعران پښتو احمد گل ننگر هاری، ملا نعمت الله اول خان، امانت، نور شالی - محمد ایوب گل حسن شاه و نور سیب آنرا برشته نظم کشیده اند.

۶۴ صفحه به سال ۱۳۰۱ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده است و از ملا نعمت الله دو یاسه بار (۲۴ صفحه) در پشاور چاپ شده است.

نیمبولا و تیمبولای اول خان نیز به چاپ رسیده است وی این قصه را به سال ۱۳۱۶ هـ ق نظم نموده بود اما منظومه های نور سیب - نورشالی - امانت و محمد ایوب هم به او زان ملی شعر سروده شده اکثر شکل شفاهی دارد و بعضی از آن ضبط نیز شده است.

(پښتو منظومی قصی ص ۱۱۱-۱۱۲)

نیمگری خوب :

مجموعه (سه درام) مرحوم ایس-ای رحمان کاکا خیل است این مجموعه ۲۷۲ صفحه به سال ۱۹۵۵ ع در پشاور طبع شده است. (پښتو یانگه ۲ ر ۷۸۹)

آغاز در مدح اعلیحضرت امان‌الله خان نیز غزلیاتی دیده میشود ناظم
اصل رساله وصول میراث رابه سال ۱۳۳۶ هـ ق نظم کرده مطبوع نیست
نسخه خطی آن دار آرشیف ملی افغانستان محفوظ است .
(پنبتو نسخی)

ورقه و گلشاه :

قصه ورقه و گلشاه از قصص مشهور خاور زمین است ، و به اکثر
زبانهای این خطه به نظم و نثر نبسته شده است از جمله بزبان پښتونیز
چند شاعر آنرا برشته نظم کشیده است از شاعران پښتو ملا احمد جان آنرا
به مثنوی پښتو در آورده و مثنوی وی در قید ۶۴ صفحه به سال ۱۳۵۸
هـ ق در لاهور و بعد بارها در پشاور به چاپ
رسیده است ، عبدالکریم مریانی نیز این قصه را به سال ۱۳۴۰ هـ ق از
زبان پارسی منظوم به پښتو ترجمه کرد . ورقه و گلشاه عبدالکریم به
سال ۱۳۴۶ هـ ق در قید ۹۶ صفحه در لاهور چاپ شد . (پښتو منظومی
قصی ص ۱۱۶) و اما علاوه از دو شاعر یاد شده معین الدین نیز قصه
ورقه و گلشاه را برشته نظم کشیده است . ورقه و گلشاه معین چاپ
نشده است نسخه خطی ناقص آنرا در کتابخانه مرحوم محمد نواز
ختک دیده بودم .

ویشی زلمیان :

مجموعه مقالات اجتماعی - ملی ، سیاسی و اصلاحی بعضی از دانشوران
ونخبه گان کشورست . مرحوم استاد بینوا این مقالات را گرد آوری و
تدوین نموده و بنام ویشی زلمیان ۱۹۱ صفحه به سال ۱۳۲۶ هـ ش از سوی
پښتو ټولنه به چاپ رسیده است . (مقدمه گیتا نجلی ص ۹۸ پښتو
کتابشود ص ۶۰)

ویلهم قل :

درامیست مشهور از شیلر . سید محمد علی جمال زاده این درام رابه
پارسی ترجمه کرد ، و مرحوم اتان ترجمه پارسی آنرا بزبان پښتو
برگردانده است ، در اخیر متن درام شرح حال شیلر را مرحوم اتان

و، ه، ی

وامق و عدرا :

قصه وامق و عدرا را بزبان پښتو شاعری بنام معین الدین به سال
۱۲۵۶ هـ ق منظوم ترجمه داشته تا حال به چاپ نه رسیده نسخ خطی
آن در برتش موزیم و کتابخانه پروفیسور ولی محمد خان سیال کاکر
محفوظ است (پښتو منظومی قصی ص ۱۱۳)

وده وال :

این اثر پیرامون نشوونمای نباتات و حیوانات بحث های مفید و علمی دا-
رد این کتاب را بر تاموریس پاکرنبسته و عامری آنرا بزبان پارسی
برگردان نموده و مرحوم محمدعالم اتان آنرا بزبان پښتو ترجمه داشته
است کتاب وده وال ۴۳ صفحه به سال ۱۳۳۷ هـ ق از سوی پښتو تو-
لنه در کابل طبع و نشر گردیده است (پښتو پانگه ۷۹۲۵/۲)

وصول میراث :

مثنویست از ملا یارمحمد قندهاری ترین با استفاده از کتب معتبر میراث
نظم شده است . درین اثر پیرامون تقسیمات میراث مطالبی بیامده در

نیشته است - این درام در قید ۱۹۳ صفحه به سال ۱۳۴۰ هـ ش از طرف پښتو تولنه در کابل طبع گردیده است .

(پښتو پانگه ۲۷۹۵)

هدایت الحقیقت :

دیوان اشعار میرزاخان انصاری شاعر گروه روشانی است موسوم به هدایت الحقیقت - این دیوان حاوی غزلیات : قصاید - الف نامه در قالب غزلیات و مکالمه شمع و پتنگ است، دیوان موضوعات دینی - اخلاقی و تصوفی را بیان میدارد شاعر گاهی غزل عشقی نیز سروده ، نسخ خطی دیوان مرزد زیاد است - کهنترین نسخه خطی دیوان مرزا همانست که به ۱۰۸۳ هـ ق کتابت شده و در مجموعه خطی پښتو تولنه (اکادیمی علوم افغانستان) نگاهداری میشود ، دیوان مرزا تا حال سه بار چاپ گردیده :

طبع اول ۱۳۳۴ هـ ق لاهور .

طبع دوم ۱۹۵۷ ع پشاور بکوشش همیشه خلیل .

طبع سوم ۱۳۵۴ هـ ش کابل طبع انتقادی است . بکوشش سرمحقق دوست شینواری .

هدایة المومنین :

ترجمه خلاصه کیدانی و مسایل دینی و فقهی است بنام هدایت المومنین ، هدایت المومنین را احمد خیل به سال ۱۲۹۵ هـ ق منظوم داشته ، این اثر ۷۶ صفحه به سال ۱۲۹۶ هـ ق در دهلی به چاپ رسیده است . (کابل مجله شماره ۱۲ سال ۱۳۶۰ هـ ق)

هزار مسایل :

از کتب دینی است . درین کتاب مسایل عمده و مهم دینی به نظم شیوا و روان پښتو بیان شده است . هزار مسایل نظم کرده مولانا رفیع القدر است . این هزار مسایل زیور چاپ نه پوشیده نسخه خطی آن در صوابی نزد احفادش موجود است .

و اما باید یادآور شد : نجابت شاعر زبان پښتو نیز کتاب منظومی بنام هزار مسایل دارد . نسخ خطی هزار مسایل نجابت زیاد پیدامیشود . و بارها به چاپ نیز رسیده قدیمترین چاپ معلوم هزار مسایل نجابت ۶۴ صفحه به سال ۱۳۱۲ هـ ق در مطابع دهلی وانمود گردیده است .

(پښتو مجله مارچ ۱۹۸۲ ص ۱۵ - پښتو کتاببنود ص ۲۴۰)

هشت بهشت و هفت پیکر :

ترجمه منظوم بهرام نامه پارسی است بنام هشت بهشت و هفت پیکر ، این قصه نیز از قصص خیالی مردم مشرق است . ملا نعمت الله آنرا به مثنوی پښتو در آورده و منظومه وی موسوم به هشت بهشت و هفت پیکر ۶۴ صفحه در لاهور به چاپ رسیده است .

(پښتو منظومی قصی ص ۱۱۶)

هغه دغه :

اثریست حکایوی در آغاز آن ۷۵ قصه کوتاه و بعد از آن هفت حکایه تاریخی تحت عناوین جداگانه آورده شده است . کتاب را منشی احمدجان به نثر شیوای پښتو نیشته هغه دغه ۱۹۱ صفحه به سال ۱۹۲۹ ع در پشاور چاپ و نشر شده است . (پښتو پانگه ۲۷۹۸)

هغه وویل :

این کتاب تالیف نویسنده عرب جبران خلیل است . قاضی عبدالغفار آنرا بزبان اردو ترجمه نمود ، و مولانا سیفی بزبان پښتو برگردانی کرد . این کتاب ۱۰۱ صفحه به سال ۱۳۳۶ هـ ش از سوی پښتو تولنه به چاپ رسیده است . (کابل مجله شماره ۱۰ سال ۱۳۶۳)

یاقوت السیر :

مثنویست از ملا عبدالحق خروتی ، ترجمه از روضه الاحباب پارسی . یاقوت السیر مطالبی پیرامون نسبت و ولادت حضرت محمد (ص) سیرت ، نبوت ، معجزات - شمایل - فضایل ، عبادات ، عادات ، ازواج - اولاد - خدام

احفاد اسباب خانه وغيره دارد. مخطوطات ياقوت در دو جلد در كتابخانه های اتي موجود است .

۱- مخطوطه پوهاند دكتور جاويد.

جلد اول آن ۴۳۸ صفحه سال كتابت ۱۲۸۴ هـ ق .

جلد دوم . - ۴۲۰ صفحه .

۲- مخطوطه سلیمی قندهاری ۱۹۹۰ ورق .

۳- مخطوطه نجیب قندهاری .

جلد اول ۳۲۸ صفحه .

جلد دوم ۳۲۰ صفحه كتابت شده در ۱۳۲۰ هـ ق .

۴- مخطوطه كتابخانه پروفیسور سیال كاكړ .

بیغ کمال :

اثریست منظوم و منثور از مرحوم خانمیر هلالی در آغاز مقدمه منثوری در توصیف ومدح اوصاف و کردار مصطفی کمال درج شده است. متن آن نیز در شرح حال همین شخص به مثنوی بحر طویل سروده شده است . بیغ کمال ۱۲۸ صفحه به سال ۱۹۲۵ ع پبنتو در لاهور چاپ شده است . (پبنتو پانگه ج ۲ ص ۴۰۴)

یوسف خان شیربانو :

قصه یوسف خان شیربانو نیز از قصص ملی پبنتو زبانان است . این قصه در مناطق صوبه سرحدی شمال مغربی مشهور باشد ، و به شکل شفاهی در بین مردم عمومیت دارد . قصه یوسف خان شیربانو را علی حیدر جوشی برشته نظم کشید ، و در قید ۶۴ صفحه در پشاور به چاپ رسید . (پبنتو منظومی قصی ص ۱۱۷)

یوسف زلیخا :

از قصص قرآنی است - و به احسن القصص شهرت دارد . قصه یوسف زلیخا در اکثر زبانهای مردم مشرق و بعضی از زبانهای باختر زمین به نظم و نثر نبشته شده است . در زبان پبنتو نیز این قصه را چندین

شاعر و نگارنده این زبان برشته نظم کشیده اند ، از جمله :

اخوند احمد شاعر و نگارنده دینی زبان پبنتو در قرن یازدهم ، منظومه یوسف زلیخا احمد را دانشمند برین بنام (ورک زوی خنگه پیدا شو) به سال ۱۳۶۴ هـ ش از پشاور طبع و نشر نمود که تحقیقات مزیدی را در باره با خود همراه دارد .

در کلیات خطی بابو جان (محفوظدر رامپور) نیز روایتی از قصه یوسف زلیخا به چشم میخورد . روایتی ازین قصه را سکندر ختک نیز به مثنوی پبنتو سروده است . متن ناقص آن شامل کلیات سکندر باشد .

عبدالقادر خان ختک این قصه را از یوسف زلیخای جامی (رح) به سال ۱۱۱۲ هـ ق به مثنوی زیبا و شیرین پبنتو ترجمه نمود ، ترجمه عبدالقادر بارها چاپ شده است و چاپ قدیمتر آن از سال ۱۲۸۸ هـ ق است در دهلی . عبدالقدیر مومند قصه یوسف زلیخای امانی خراسانی را به سال ۱۲۷۴ هـ ق به مثنوی بحر حقیف بزبان پبنتو برگردانی کرد . تعداد ابیات این ترجمه هشت هزار گزارش شده است ، یوسف زلیخای عبدالقدیر مومند به چاپ نه رسیده ، نسخه دستنویس آن در کتابخانه اکادیمی پبنتوی پشاور نگاهداری میشود .

شاعری بنام سعدالدین نیز در اوزان ملی پبنتو این قصه را نظم نموده منظومه یوسف زلیخای سعدالدین را نگارنده در بیدایانی گلونه به چاپ رسانده است .

ملا احمد جان شاعر دیگر است که یوسف زلیخا را برشته نظم در آورده است . مثنوی یوسف زلیخای ملا احمد جان نیز بارها به چاپ رسیده یکی از چاپهای آن از سال ۱۳۲۹ هـ ق است در لاهور . شیخ احمد خان شاعر عصر تیمور شاه درانی (۱۱۶۸-۱۲۰۷ هـ ق) قصه یوسف را به او زان اولسی شعر پبنتو سروده - قصه یوسف زلیخای احمد خان شکل شفاهی دارد .

همین گونه متن ناقصی ازین قصه را دانشمند برین در شماره ۳۶

سال ۱۳۵۶ جریده زیری معرفی نموده ، ناظم آن منظومه معلوم نیست .
در دیوان خواص خان قصه یوسف زلیخا به چشم میخورد این دیوان در
کنجینه دستنویسهای اکادیمی پښتوی پشاور موجود است .

شاعری بنام فضل احمد قصه یوسف زلیخا را بنام احسن القصص
نظم نموده و از پشاور چاپ و نشر شده است . تایب بیدادوی این
قصه را از متون مذهبی مسیحی بنام احسن القصص منظوم داشته ،
و از سوی دارالتبلیغ مردان به چاپ رسیده است . در دو قصص
الانبیای پښتو نیز این قصه پیامده .

در قصص القرآن پښتو این قصه به نثر مفصل آورده شده است .
همچنان حکیم محمد عیسی ترین شاعر او اخر قرن چهارده این قصه
را زیبا سروده است . قصه یوسف زلیخای حکیم محمد عیسی ترین
بحیث ضمیمه انجمن عشاق و بوستان عشاق چاپ شده ، یوسف زلیخای
حکیم بارها همراه با ایند و کتابوی در کراچی و پشاور چاپ گردیده
است . (۲۱ صفحه)

تکماة جلد اول

« ۱ »

شاعران و نویسندگان که در جلد اول ضبط نشده‌اند

آدم (شیخ) :

از شعرای قرن دوازدهم هجری است، وی شاعر متصوف بود، اشعارش تصوفی و عرفا نیست. آدم در شعرش از اورنگ زیب عالمکین (۱۰۶۸-۱۱۱۸ هـ ق) یاد میکند. دیوان شعر آدم بدسترس ما قرار دارد، قابل یادآوری است که در بیاض میاحسیب گل غزلیاتی از شاعری به نام آدم ضبط باشد اما نمیتوان تا زمان دسترسی به آن بیاض هر دورا یکی دانست. از اشعار آدم است :

دکامل دعایی مله ده

دآدم غشی به نه حی له هدفه

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱ - ۲۴)

آدم خان :

از شاعران نوحه سر است در حوالی قرن سیزدهم هجری در نواحی

شیعه نشین پښتو نه‌ای قبایلی بین کورم و کوهات زیسته است ، معلومات بیشتری درباره وی بدسترس ما قرار ندارد . در تذکره بیدایانی کلونه شرح حال وی بیامده و در جلد اول اولسی سندری نیز نوحه های وی چاپ شده است . آدم به اوزان ملی پښتو مراثی اما مین را سرود و واقعات کربلا را در شعرش انعکاس داد ازوست :

تمامه شپه په دی زنکویه زنکومه   زویه ودی سومه
که شم روانه تابه خانه سره وورمه   زویه ودی سومه
(بیدایانی کلونه ۱۱-۶)

ابراهیم خان :

شاعر نوحه سرا بود ، در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی مرزی افغانستان در مناطق قبایل نشین شیعه یان پښتون زنده گی میکرد . طبع شعر داشت ، به اوزان ملی پښتو شعر میگفت . مراثی امامین و واقعات کربلا را نظم میکرد ، ازوست :

پاخه میرعباسه وروره واخله نشانونه

خیل دی بنسدی لار ل دشام په وطنونه

احمد جان (لیونی) :

احمد جان ولد افضل خان از شاعران معاصر پښتو بود . در پراگ دهشغرف میزیست ، اشعار اجتماعی و ملی در قالب غزل و رباعی میسرود . بتاریخ ۱۵ دسمبر ۱۹۶۹ ع در یک واقعه ترافیکی چشم از جهان بست ، اشعار ویرانکارنده دهشغرف ادب مطالعه نموده است .

(دهشغرف ارب ص ۵۶)

ارباب عثمان خان خلیل :

از شاعران دوران معاصر بود ، در برتهکال پشاور میزیست و به خاندان اربابان تهکال تعلق داشت . غزل میسرود ، مجموعه اشعارش دیده شده است . (یادداشت دانشمند همیش خلیل)

ارسلا خان :

در حدود قرن نهم عیسوی در موضع زیده از توابع صوبه سرحد شمال مغربی زنده گی میکرد . طبع شاعری داشت به اوزان ملی اشعاری از وی دیده شده است . از وست :

دزاغ دواړه شانگونه دی له مخه کره چاپیره

جمال په شش کی گورې

(دنوره دین چاربتی ص ۱۰-۱۱)

اسدالله :

شاعری از قرن سیزدهم به حساب می آید ، اسدالله در علوم دینی دسترسی داشت و ناظم پښتونیز بودی ، نودنه نام ایزد متعال را به نظم پښتو شرح کرده ازوست :

ربه تاته ده معلومه   اسدالله کر له منظومه

د اسمای حسنی شرحه   پښتنو لره مرقومه

اغر خان :

اغر خان ولد جان نثار ولد ناصر به سال ۱۲۶۱ ه ق در قریه (بیرو) منطقه چرخ لوگر چشم به جهان گشود ، علوم متداوله را در آن دیار آموخت . در فن خطاطی نیز دسترسی یافت . بزبان پښتو سخنگویی کرد و اشعار اجتماعی - عشقی و دینی سرود گویند که : اغرخان کتب زیادی

را خطاطی کرده بود ، در رباب نوازی نیز در منطقه شهرت داشت . وی

زنده گی رقت باری داشت . در سال ۱۳۱۹ هـ ق چشم از جهان بست .
ازوست :

لویه خدایه لایزاله پاکه ربه بی مثال
(زیری شماره اول ۱۳۵۹)

افضل بات :

از شاعران عوامی پښتو بود در بابره هشنفر زنده گی میکرد .
به سال ۱۹۵۴ ع به سن ۶۰ سالگی وفات کرد ، ازوست :
سپور می دینگلسمی خلیری لکه شمعی
ستوری په آسمان کی شغله کړه ما سختنی
خدای پاک حسن ورکری چر ته یی نشته ده ثانی
(دهشنفر ادب ص ۵۷)

افغان - گل محمد :

گل محمد افغان هوتک از شاعران نیمه اول سده سیزدهم هجری است .
در دیار بخارا زنده گی میکرد . بزبان پښتو و دری شعر میگفت آثار زیادی
بزبان پارسی از وی باقیست چند پارچه شعر پښتوی وی نیز دیده
ازوست :

وامی وریده خانه له ولاته یی راغلی
پس له دیره عمره بخارا ته یی راغلی
(خراسان شماره (۵) سال ۱۳۶۰)

اقبال شاه :

از شاعران عوامی زبان پښتوست . به اوزان ملی پښتو شعر سروده ،
در (بیدانی گلونه) شعری از وی با شرح مختصر احوالش ضبط است .
معلومات بیشتری درباره زنده گی وی بدسترس مانیت ، ازوست :
(اقبال شاه) زما نامه ده په هر ملک می هنگامه ده
ستا په شانی خلق ما ته زرکوی سلامه

ژریده به صیح وشامه
(بیدانی گلونه (۷۱-۸)

اکبر - عبدالاکبر خان :

از ناموران ادبی و سیاسی و ملی پښتونها در قرن چهاردهم هجری
عبدالاکبر اکبر فرزند عبدالنادر محمدزی به سال ۱۸۹۹ ع یا ۱۹۰۰ ع
در محله سپینه وری عمرزی چارسده چشم به جهان گشود در سن طفولیت
به کسب دانش پرداخت و به مدارس منطقه رفت - تعلیم ابتدایی را در
مدارس منطقه و تعلیمات عالی را در اسلامیه کالج دنبال کرد - اما
در همین اثنا به سیاست روی آورد و تعلیم را نا تمام رها نمود - به
هندوستان رفت . با بعضی از سپا سیون آن دیار آشنایی حاصل کرد
و باز در منطقه خود در حلقه های سیاسی محشور ماند به سال ۱۹۲۰ ع
به افغانستان هجرت کرد و ازینجا به مناطق آسیای میانه سفر نمود
و بعد از عودت دوباره به وطن مشغول جنگ آزادی میهن با بیگانه گان
انگلیس بود . اکبر طبع شعر داشت بزبان پښتو نظم و نثر می نوشت -
ده ها کتاب ادبی و تاریخی به نظم و نثر نوشت - در آثار مشهور وی :
میتوان از تراخه خوانره - زمور نبی ، ادبی پنگه ، مثنوی مولانای روم ،
سفرنامه و روئیانیان نام گرفت اکبر بتاریخ (۱۱) اکتوبر ۱۹۷۷ ع چشم
از جهان بست ، ازوست .

راخی چی مونره ټول په جمع و کړو دادعا
الله دی هند آزاد کړی خو آزاد افغان دی وی

الفت - گل پاچا :

گل پاچا متخلص به الفت فرزند سید فقیر به سال ۱۲۸۸ هـ ش در
قریه منصور کش عزیز خان نغمان چشم به جهان گشود ، علوم متداول
را در منطقه فرا گرفت و به سال ۱۳۱۴ هـ ش در اداره اخبار انیس
بھیث کاتب داخل کار شد ازین سال تا او اخر سال ۱۳۴۸ هـ ش بھیث
مدیر و رئیس ، وزیر عضو پارلمان و استاد پوهنتون ایفای وظیفه کرد .
تادم مرگ با قلم و کتاب سروکار داشت - مینوشت و میسرود - در تمام
دوران حیات علمی اش بیش از سی کتاب و رساله تالیف نمود و صد ها
مقاله نوشت بتاریخ ۲۸ قوس سال ۱۳۵۶ هـ ش چشم از جهان بست و در

مقبره قریه منصور کخ عزیز خان لغمان به خاک سپرده شده .

الفت شخصیت ملی - اجتماعی و علمی دوران معاصر کشور ما بود - شعر زیبا میسرود و نثر شیوا می‌نویشت ، نارسایی های جامعه و کاستی های معاشره را استادانه انتقاد میکردوی مطالعه وسیع در ادب و تاریخ کشور داشت و با تحقیق نیز علاقمند بود . بزبانهای پښتو - پارسی و عربی مینوشت و هم ترجمه میکرد - بار خدادهای سیاسی کشور علاقه فراوان داشت بدون شك الفت را بایست بحث استاد سخن دوره معاصر پذیرفت .

از آثار مشهور وی : غوره اشعار ، غوره نثرونه - بله دیوه - پښتو - سندری ، ملی قهرمان - لور خیالونه ژور فکرونه - لغوی څپرنه - منطق - دآزادی پیغام - عالی افکار لیکوالی و دیگر آثار متعدد توان یاد کرد .

الف خان :

شاعر اولسی زبان پښتو بود ، در قرن سیزدهم میزیست . مؤلف گلشن اشعار افغانی ، نبشته است : الف خان در ټوپۍ از مضافات مردان زنده گي میکند پنجاه سال داشت يك سال میشود که بمده است . البته باید تذکر داد که گلشن در حوالی ۱۹۰۰ نبشته شده ازوست :

یو هسی شی می ولید په فلا کی دی حصار

موجونه یی دخولی ځی

همیش وهی پیرونه یو گړی نه وی قرار

په ښخ کی یی ټیلی ځی

(گلشن اشعار افغانی ص ۱۳۰)

امام :

ازغزلسرایان قرن دوازهم است . معلومات بیشتری درباره وی بدسترس ما قرار ندارد . اما تذکره نگاران و ادبیات شناسان پښتو از نام و سروده های وی اطلاع دارند ازوست :

که (امام) دی یار ښکښلی په داشکر

چی خبر پری درست جهان نه شه هر گز

(گلزار روه ص ۸۲)

امیر حمزه :

امیر حمزه فرزند ممندخان به عیشره اچوخیل قبيله مروت منسوب بود - شاعر امی و بیسواد بود باهنگهای ملی زبان پښتو شعر میسرود - امیر حمزه به عمر هشتاد سالگی به سال ۱۹۵۵ ع رحلت کرد - بعضی از اشعار وی ضبط شده ازوست :

جگره لکه په فرانس

ترکو لشکر پسی روان و .

(دستنویس دمر و تو کسرونه ۴۳-۴۴)

امیر الله :

از شاعران عوامی زبان پښتو بود در حدود قرن چهاردهم هجری در منطقه چچ ضلع هزاره زنده گي داشت ، از اشعار اوست :

شروع می کړی تقریر د تمام چچ کوم بیان

ساز کړی می هنردی (اواسی سندری ج ۱ ص ۲۹۹)

انگر گل کاکا خیل :

از شعرا ، نویسندگان ، خطاطان و اشخاص اهل ذوق بود ، در او اخر قرن سیزده میزیست . وی به عشیره کاکا خیل قبيله ختک نسبت داشت . زادگاهش زیارت کاکا صاحب بود - مدتی را در تیری از مضافات کوهات سپری کرد - از کار های عمده وی تهیه جنگ اشعار شعرای مختلف پښتو و پارسی است که در دو بخش تهیه شده و مسمی به چمن بی عدیل و گلشن بی تمشیل است . وی شعر نیز میسرود - چندین کتاب بخط وی دیده شده - به سال ۱۳۰۳ ه ق رحلت کرد ازوست :

چی فقیر دتوری په بند بندی شه
ډیر راضی یم که شی اوس مرگی تیار زما

اول دین غوبه :

از شاعران عوامی پښتو بود، به سال ۱۲۹۷ هـ ق در محله یاسینزی پورانگ هشنغر چشم به جهان گشود. طبع رسای شعری داشت. به اوزان ملی پښتو شعر میسرود مضامین اجتماعی، عشقی و دینی را در شعرش جا میداد - ازوست :

زر جوړ که سامان داقبال پور ته شه پښتو نه
دتر په شانی نر شه چی مردی دی شی ښکاره

(دهشذشر ادب ص ۳۶ - ۴۱)

ایوب خان (استاد) :

وی در قریه شیخ محمدی علاقه مومند پشاور زنده گی میکرد. تولدش در حدود ۱۸۷۵ع و وفاتش به سال ۱۹۲۰ع اتفاق افتاده است. ایوب خان تحصیل را بدرجه گریجویت به پایان رسانده بود. ودر علوم شرتسی معلومات کافی داشت بزبان پښتو در قالب اوزان ملی نیز طبع آزمایی کرد.

اشعار زیاد سرود، وحتی رمانهای شیرین و فرهاد و نیمبولا و تیمبولا را نیز در قالب اوزان ملی به رشته نظم در آورد. ازوست :

میره کی و دسوات

یو ځوان نومی بهادر ژ

دعلم په تاثیر سره په ملک کی وو دخان

جاری یی و فرمان

(پښتو لوک کیت ص ۳۶-۳۸)

بازار (حاجی) :

حاجی بازار فرزند عبدالله کاکر در حدود سال ۱۹۰۵ع در قریه

-۲۲۸-

بادینزی روپ چشم به جهان گشود طبع شعر داشت اشعار انتقادی عشقی و اصلاحی میسرود. حاجی بازار در ماه اپریل ۱۹۰۷ع چشم از جهان بست، از اشعار اوست :

سود خور دخدای دښمن دی نه منی دقرآن توری

دخدای قهر هر زمان باندی اوری

(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ۱۹۱۱ع)

باد شاه گل (مجروح) :

آزاد بای صوبه سرحد بود. در هنگو میزیست - طبع شعر داشت در شعر مجروح تخلص میکرد - اشعار اجتماعی - عشقی و ملی سرود پس از ۱۹۴۹ع رحلت کرد مجموعه اشعار وی در دست بوده، ازوست :

پردیسی کی که بسیاوی نابیساده

غلامی کی که خندا وی نور ژړا ده

را کوی د زهرو گوټ وایی چی قند ده

داشناد فر یسو نو انتها - - -

باد شاه گل :

شاعر عوامی زبان پښتو بود، در منطقه لاجی ضلع کوهات زنده گی میکرد باوزان ملی زبان پښتو شعر میسرود، اکمل اسدآبادی در مقدمه کلام مجروح از وی یادې دارد.

برق - سیداوود شاه :

سید داؤد شاه متخلص به برق از عشیره کاکا خیل قبیله ختک بود. پدرش حکیم شاه نام داشت به سال ۱۹۱۱ع در زیارت کاکا صاحب بزاد - شاعر بیدار ملی زبان پښتو بود به سال ۱۹۴۷ع در نهایت جوانی چشم از جهان پوشید. اشعارش در نشرات سرحد طبع شده.

داسی لاپوم داسی زیر شوم رب دی زیر کره

اوس می هیر کره اوس می هیر کره اوس می هیر کره

(غوتی ص - لس)

-۲۲۹-

برکت (اخوند) :

برکت اخوند فرزند پاچا گل اخوند از شاعران عوامی زبان پښتو بود در صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست. برکت اخوند در حدود ۱۹۲۰ع در نوبنار وفات یافت. اشعارش شکل شفاهی دارد در بعضی از مجموعه ها اشعار برکت اخوند ثبت نیز شده ازوست :

په دنیا کی یوه ونه پیدا کړی پاک غفور

دا ډکه ده دنور

(اولسی سندری ج ۱ ص ۲۶)

برهان شاه :

از شاعران قصه پرداز پښتوست در حوالی قرن سیزدهم هجری در مناطق صوبه سرحدی شمالی میزیست. وی داستان کثبت تالیف شاه فاضل را پیرایش نموده، به گونه جدید تنظیم کرده است (محموظ در کتابخانه اکادیمی پښتوی پشاور) ازوست :

برهان شاه له جمله بدوننه ویزار شه

دخپل جد په دلبار اوسه خیردار شه

برهان الله :

برهان الله فرزند عصمت الله به شاخ میر کلامی قبیله کاکا خیل منسوب بود به سال ۱۹۱۱ع بمرد طبع سخن داشت ازوست :

میان برهان ته به خپل عمل رارسی

اوریدلی می دی داسی مستالی

(غوتی ص ط)

بلال :

از شاعران صاحب دیوان زبان پښتوست در اواخر قرن سیزده و اوایل قرن چهاردهم هجری در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی زیسته است. دیوان وی در مجموعه خطی اکادیمی پښتوی پشاور ضبط بوده ،

بلال باهنکهای ملی پښتو و فورمهای غزل شعر سرود ازوست :

دیا اسرار یی ولیدل په سترگو

خکه زړه دبلال عشق ته وهی جوش

(بیدایانی گلونه ۱۸۱-۲۰)

بنگش عبدالجبار :

از شاعران کثیرالکلام زبان پښتوست وی در قرن چهاردهم هجری در هنگو از متعلقات کوهات میزیست. مثنوی مولانا خداوند کار بلخ را بزبان پښتو منظوم ترجمه داشت و به زبانهای پښتو و پارسی اشعار دیگر نیز سرود وی بعد از سالهای ۱۹۶۰ع وفات کرده است .

بهادر شاه :

بهادر شاه فرزند رحمت شاه درسکندر خیل از مضافات بنومیزیست. سن پیدایش ویرا ۱۲۵۸ه ق و وفاتش را ۱۳۶۳ ه ق نبشته اند -پیشه آهنگری داشت -و شعر نیز میسرود طبع وی روان به اوزان ملی پښتو شعر سروده است ،مجموعه اشعارش کرد آوری شده ازوست :

بهادر شاه هادی خو کړی هدایت دی

که عمل وربانندی وکړی که وی کسس

(پت ستوری ۳۰۷)

بیداره

از شاعران عوامی زبان پښتو بود، باهنکهای ملی پښتو شعر میگفت . بیداره در حباله نکاح شاعر دیگری بنام نانی بود هر دو در سوات زنده گی داشتند از اشعار اوست :

سبابه ترد نمرد خیری پوری ته ایساری

نانه زما یاره

غنم را کره نشته جم کم به در له خاوری

کورمه دی شوله خواره

(فن و فنکار نمبر مجله پښتو ص ۵۴)

بیریل سنگه :

فردی از سکهان مسکون در نواحی شرقی افغانستان بود - بیریل گاهی در لغمان و گاهی در نواحی جلال آباد زنده گی میکرد . وی سخنور زبان پښتو بود باهنکهای ملی پښتو شعر گفته ، اشعارش به شکل متفرق در حافظه های ذوقیان مناطق شرقی افغانستان محفوظ است ، وی در اوایل قرن چهارده زیسته - مؤلف بیدایانی گلونه شرح حال این شاعر را در تذکره اش ضبط میدارد ، ازوست :

چاربیته دبیربل ده معنی تی ښه اټکل وکه

رقیب می لاندی کړی دې حیران چی اوس څه چل وکه
(بیدایانی گلونه (۲۱-۲۴)

بینوا ، عبدالروف :

از رجال مهم اجتماعی - ملی سیاسی و ادبی دوران معاصر کشور ما بود . عبدالروف بینوا فرزند عبداللہ بن عبدالحق بن گلستان بن گلاب اخوند به یک خاندان علمی علیزایان معروف و موسی کلای هلمند تعلق داشت .

بینوا در آخر سال ۱۲۹۲ هـ ق در شهر کندهار بزاد - علوم دینی و ادبی مروج عصر را در آغوش فامیل نزد برادرش مولوی حقانی فرا گرفت در ایام جوانی به کار های رسمی پرداخت کار های رسمی را اکثر در موسسات علمی و فرهنگی انجام داد . در پښتو تولنه - پوهنتون کابل ریاست مطبوعات و زرات اطلاعات و کلتور - رادیو افغانستان - روزنامه های مرکزی کشور و اکادمی علوم افغانستان از رتبه عضو عادی گرفته تا رتبه رئیس و وزیر خدمت کرد ، زمانی استاد پوهنتون ومدتی نماینده مردم در پارلمان بود درسالهای اخیر حیات بحیث مشاور صدراعظم و سفیر کبیر ایفای وظیفه کرد .

بینوا از رجل برجسته ادبی نیز شمرده میشود - اشعار نغز ملی و اجتماعی میسرود و نثر بدیع و بلیغ هنری می نگاشت - سروده ها و پرداخته های بینوا از گرانها ترین بخش ادبیات معاصر زبان ماست .

و بدون شك ویرا بایست استاد سخن نامید .

استاد بینوا بزبان پارسی نیز می نوشت و از زبان های اردو و عربی ترجمه می کرد ، به کار های علمی تحقیقی نیز علاقه زیاد داشت - وی در اثر فعالیت های علمی - ادبی و تحقیقی خود در حدود بیش از پنجد نپشته کوتاه به حوصله مقاله و بیش از شصت اثر ادبی و تحقیقی و علمی نبشت و ایجاد کرد .

استاد بینوا بتاريخ ۲۱ جدی سال ۱۳۶۳ هـ ش چشم از جهان بست . از آثار مشهور وی : اوسنی لیکوال در سه جلد - دافغانستان نومیالی چهار جلد آن چاپ شده است . دافغانستان تاریخی پینبی دو جلد آن چاپ شده است . تصحیح و ترتیب دواوین : پیرمحمد کاکر - عبدالرحمن مومند و کاظم خان شیدا از آثار نظم و نثری ادبی و هنری وی پریشانه افکار و دزیه خواله ، خوشحال خان څه وایی؟ و دیگر آثار گرانها .
(مقدمه کیتا نجلی ، یادداشت استاد رشاد و یادداشت های نگارنده)

پاپینی - ملا یارمحمد :

حاجی ملا یارمحمد پاپینی از علمای جید عصر خود بود در اوایل قرن دوازده در پاپین منطقه شینوار میزیست از سلوک و معرفت بهره داشت و از مریدان شیخ آدم بنوری مشوانی بود . کتابیرا در تصوف بنام کتاب السلوک نبشت ، از اشعار اوست :

یارمحمد په خوب کی پینس په کلبدن شه

اوس ترویننه زیات په خوب بانندی مین شه

(مجله کابل شماره (۳) سال ۱۳۵۹)

پاینده خان :

شاعر عوامی زبان پښتو است بزبان پښتو شعر رزمی میسرود - پاینده خان در حدود قرن سیزدهم در مناطق صوبه سرحدی شمال

مغربی میزیست . بعضی از اشعارش ضبط شده - از اوست :

توپک د چکدری نه چا یووړل دپنجری نه

رساد ملکنده ورله راغله پرنگیان ورته ودریدو حیران

(پښتو مجله اگست ۱۹۸۱ ص ۲۶)

پروانه - پیرمحمد :

شاعر اولسی زبان پښتو ست در کچلاغ از مضافات بلوچستان میزیست به او زان ملی پښتو شعر میگفت دوران زنده گی وی حدود قرن چهاردهم تخمین میشود . (لیکنگی ج ۱ ص ۱۰۵)

پیروز خان :

از شاعران اولسی زبان پښتو بوده اوزان ملی پښتو شعر میسرود، در قریه بودیالی کوز کتر زنده گی داشت - و به سال ۱۳۲۱ هـ ش چشم از جهان پوشید . اشعار و شرح حالش را تذکره نگاران ادب پښتو ضبط نموده اند - از اوست :

پیروز خانه شاعری دی وظیفه شوه

قبلوه یی اوس ثواب دی که و بسال

(دسردرو توتیان شاعر نمبر ۱)

تنها :

نام این شاعر معلوم نیست . سه غزل وی به تخلص تنها شامل نسخه خطی ضابطه افغانی مولوی دوست محمد تونکی است . غزلیات وی شور و جذب دارد - واز غزلیات خوب زبان پښتو به شمار می آید . تنها شاعر

-۲۳۴-

حدود قرن سیزدهم محسوب میشود . بیتی از یک غزل تنها :

ستا په بیلتانه کی سخت ساعت په تنها راغی

خلاصی په وصال کره له غذا به کله کله

(گلزار روه ص ۲۴)

توره بازه :

خطاط و ناظم زبان پښتو بود - در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی ختک نشین صوبه سرحدی شمال مغربی زنده گی داشت . میداء الخلاق کل محمد را به سال ۱۲۸۱ هـ ق خطاطی کرد . در اخیر همان اثر منظوم - مات وی پیامده ، از اوست :

اوس داکنبلی توره باز دی یاسین خیل ختک بی سازی

جان محمد (حاجی) :

حاجی جان محمد ستر یانی فرزند محمد عالم به سال ۱۸۶۰ ع در منطقه یی بنام سدو چینه از توابع بلوچستان چشم به جهان گشود . جان محمد طبع شعر داشت و شاعر زبان پښتو بود ، اشعار ملی - اجتماعی و فکاهی میسرود به سال ۱۹۶۷ ع چشم از جهان بست - اشعارش در نشرات شهر کویته چاپ گردیده از اوست :

بناسته یاران سوتول تر خاورولانندی

حاجی له غمه فریاد ونه کسوی

(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ۵۹۱)

جزیل کاکا خیل :

از شاعران طراز اول عوامی پښتو بود . در حوالی قرن سیزدهم هجری در منطقه زیارت کاکا صاحب نوشهر زندگی کرده ، بصورت خاص به اوزان

-۲۳۵-

ملی پښتو شعر سروده است - اشعاروی در يك مجموعه خطی گرد آمده
و مؤلف بیديانی گلونه شرح حال مختصروى را درج صحايف آن کتاب
کرده است ، ازوست :

ته چی سره پالنگ ته حى جزيل را بولى

داسپين غولى به يى سپين په وينو خپل كړى
(بیديانی گلونه ۳۸ - ۴۰)

جسيم :

از شاعران عوامی پښتو بود ، پيشه بزرگري داشت - تاريخ تولدش
۱۸۱۳ع و سال وفاتش ۱۹۰۳ع تعيين شده است ، اشعارش هم شکل شفاهى
داشته و نمونه کلام ويرا مؤلف (دهشنفر ادب) ضبط کرده ازوست :

زمونږ يوه جونگړه
ولاړه وه په لوړه

(دهشنفر ادب ص ۱۸)

جلالی ، غلام جیلانی :

غلام جیلانی جلالی فرزند عبدا لستار به عشیره میرزی قبيله اندر
تعلق داشت به سال ۱۳۱۴ ه ق درواغز غزنی چشم به جهان گشود -
علوم متداوله را در اغوش فامیل و مدارس غزنی و کابل فرا گرفت .
در فلسفه - منطق و علوم ادبی مهارت داشت ، زبانهای عربی - پارسی و پښتو
را بلد بود - پښتو زبان مادری اش بود - بزبانهای پښتو و دری می نثت
و شعر میسرود کتبی در تاریخ ادب و فلسفه نالیف داشت - و مقالات زیادی
باین زبانها نثت و ترجمه کرد . غلام جیلانی جلالی
از ۱۳۰۰ ه ش بدینسو تا سال ۱۳۴۸ ه ش در مؤسسات آموزشی
و علمی بحیث آموزگار مدیر و رئیس و مشاور ایفای وظیفه کرد - به سال
۱۴۰۰ ه ق بتاريخ ۲۳ رمضان المبارک چشم از جهان بست و در شهدای

-۲۳۶-

صالحین بخاک سپرده شد ، ازوست :

دمشوق په سر کی خوار خسته بیمار شوم
و خپل خان ته می نظر کو را بیدار شوم
(دپښتو ځانتنی ادب او موسیقی مقدمه)

جلبل سعادت خان :

از شاعران نامدار و مبارزان برجسته ملی صوبه سرحد بود . سعادت
متخلص به جليل در حدود ۱۹۱۴ع در ترنکزی هشنفر چشم به جهان
گشود - عمرش را صرف مبارزه کرد بارها به زندان کشانده شد و زجر
های فراوانی کشید - شعر انقلابی و ملی سرود - آثار وی طبع شده است ،
مرحوم جليل بتاريخ ۱۷ دسامبر ۱۹۷۹ع از جهان رفت ، ازوست :
د امیدونو پیغلټوب کی لیللا غوښته زمانه داوربل غنچه
(دهشنفر ادب ص ۱۹۲)

جلیا ، امیر نواز :

از شاعران مبارز و ملی زبان پښتو بود . بتاريخ دهم مارچ ۱۹۱۰ع چشم
از جهان بست - عمرش را صرف مبارزه ملی کرد - شعر و هنرش را
در خدمت ملتش قرار داد - اشعارش در جراید صوبه سرحد طبع شده
ازوست :

بیا به جلیا و وایی په زوره چی دچایی

ای دپښتنو مزکی زماوی او زمایی
(دهشنفر ادب ص ۶۴)

جمال خان :

از شاعران قرن دوازدهم هجریست . شاعر غزل سرا بود غزلیات خطی وی
دیده شده ، مؤلف ادبی ستوری در (ج ۲ ص ۵۶-۵۹) این کتاب یادی
از جمال خان می نماید ازوست :

ویښته سپین ، سترگی تاریکی جینگی داری

ته لاگرځی خپل پردی په خپله نغاره

-۲۳۷-

جمال دین :

شاعر اولسی زبان پښتو بود. در قرن چهاردهم هجری میزیست. در اواسط همان قرن چشم از جهان بست. به اوزان ملی پښتو شعر میگفت، وی در شینکه کلی از توابع صوبه سرحد شمالی میزیست از اشعار اوست :

ویل دجمال دین دی
لذت لری رنگین دی

خلور ژبی پیوست شوی یادوه شیر وشکر وینم .
ستا په لاس خنجر وینم
(پښتو مجله نومبر ۱۹۸۱ ص ۲۳)

جمعه خان :

از شاعران عوامی زبان پښتوست در حوالی قرن چهاردهم هجری در قصبه تگان ناحیه شمال خوست زنده گی داشت شاعر مردمی بود - به اوزان ملی پښتو شعر میگفت. اشعارش در حافظهای بعضی از ذوقیان محفوظ بوده اوست :

ستا دلبار ته یم راغلی امیدواره پیره
په سر می کنیبرده منگول گل گلزاره پیره
(بیدایانی گلونه ۴۷ - ۴۹)

چری گل :

شاعر اولسی بود، در محله شامیزی برسوات زنده گی میکرد. به آهنگهای ملی پښتو شعر میگفت، اوست :

تیک دی دخلورو سوو اینسی په جبین دی
مستی حاجتمند دی ننداروته نوابان دی
(پښتو - فن و فنکار نمبر ص ۵۲ سال ۱۹۷۹)

حامد ، حمدالله :

از شاعران معاصر زبان پښتو بود. نامش حمدالله و حامد تخلص

میکرد. به عشیره عیسی خیل قبیله مومند تعلق داشت. در شهر حیدرآباد دکن در مسجد میا مشک میزیست طبع شعر داشت و بزبان پښتو شعر میسرود - دیوان شعر از خود به یادگار گذاشت. حامد به سال ۱۳۹۴ ه ق به عمر ۷۵ سالگی بدرود حیات گفت ازوست :

پوی او لوی ساتونکی ته یی زماخدایه

هم خاوندربنتونی ته یی زما خدایه
(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۲۳۵)

حبیب :

از شاعران اولسی زبان پښتو بود در اواخر قرن سیزده و اوایل قرن چارده میزیست و به اوزان ملی زبان پښتو شعر میسرود مؤلف گلشن اشعار افغانی در حدود ۱۹۰۰ع نبشته است : حبیب در کوته از مضافات مردان زنده گی داردسی ساله است سواد ندارد. ازوست :

نیمگری سری ورك شه نه یی پلار نه یی ورور وی
په کلی کی به کرخی یار اشنا به خان له گوری
(گلشن اشعار افغانی ص ۱۳۵)

حبیب شاه :

شاعر عوامی زبان پښتو است، در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی میزیسته است و به اوزان ملی زبان پښتو شعر میگفت بعضی از پارچه های وی ضبط شده، ازوست :

مخ شرکند که دلربا ولاړ فقیردی
مخ راخرکند که یاره ولاړ فقیر دی
(فند شماره ۷ - ۸ ص ۱۶)

حبیب گل :

از شاعران قرن سیزدهم به شماراید. معلومات بیشتری در باره وی

بدسترس مانیست تنها نور نامه منظوم ویرا دیده ام که به سال
۱۲۹۰ ه ق در دهلی به چاپ رسیده ازوست :

خوار حبیب کر له پښتو
د دوستانو په غوښتو

(دسره غره گلونه ص ۹۸)

حبیبی - عبدالحی (علامه) :

دانشمند شهیر و بلند مقام مورخ و پژوهشگر بی همتا، و آموزگار مهر
بان دوران معاصر، علامه زمان لوی استاد پوهاند عبدالحی حبیبی
فرزند عبدالحق اخونزاده به سال ۱۳۲۸ ه ق در محله بامیزی
شهر قندهار چشم به جهان گشود، علوم مروج
و متداول زمان را در مدارس و مساجد آن دیار از علمای جید محل و دود
مانش کسب کرد شامل مکتب ابتدائی شاله مار قندهار شد به سال ۱۳۰۴
ه ق شامل وظیفه مقدس آموزگاری در یکی از مکاتب قندهار گردید -
استاد علامه حبیبی از ۱۳۰۴ تا ۱۳۶۳ ه ش وظایف مهم دولتی را
از معلمی مکتب و استادی پوهنتون گرفته تا رتبه مدیریت ریاست و
معینیت و مشاوریت انجام داد. بیش از ده سال بحیث معاون و مدیر جریده
طلوع افغان کار کرد. اولین رئیس پښتو ټولنه و اولین رئیس
پوهنځی ادبیات - استادمان بود. استاد در دوره هفتم شوری بحیث
نماینده مردم قندهار در پارلمان افغانستان عضویت داشت .

استاد شخص روشن ضمیری بود، فکر آبادانی میهن و غرور ملی باوی
بود - در ایام جوانی به سیاست نیز گرائید و با ساس مخالفت با حکومت
وقت ده سال بحیث شخص نفی شده سیاسی در پاکستان به سر برد -
پس از عودت به وطن دوباره مصروف مشاغل علمی و فرهنگی و آموزشی و
تربیه فرزندان جوان وطن شد .

استاد شخصیتی بود نه تنها متعلق به جامعه و وطن ما - بل استاد حبیبی
به جوامع علمی و فرهنگی گیتی تعلق دارد. استاد از علما و دانشمندان

سر شناس ممالک منطقه بود. تالیفات و تحقیقات وی همواره مورد
استفاده علما، دانشمندان و حلقه های فرهنگی ممالک منطقه و حتی
کیتی است و خواهد بود - استاد بزبانهای پښتو - پارسی وارد و می نوشت
و آثار گرانبهای را درین زبانها از خود به یادگار گذاشته است. استاد طبع
شعر داشت و بزبانهای پښتو و پارسی شعر نیز سرود - استاد در دوران
زنده گی علمی و فرهنگی خود بیش از هشتصد مقاله نوشت و ۱۳۲ کتاب
و رساله تالیف - تدوین و ترتیب کرد. و تادم مرگ از کتاب - مطالعه تحقیق
و نوشتن نبرید، در همه حالات و در گرم و سرد های روزگار یار و یاور
و همدمش همین مشاغل فرهنگی وی بود، استاد هزاران شاگرد تربیه کرد
و با شاگردانش چون پدر مهربان برخورد میکرد .

این مرد دانش و فرهنگ و استاد بزرگوار ما لوی استاد علامه پوهاند
عبدالحی حبیبی به سال ۱۴۰۴ ه ق بتاريخ ۲۰ ثور ۱۳۶۳ ه ش چشم از
جهان بست - روانش شاد و یادش گرامی باد .

و اما از آثار مهم استاد: پښتانه شعراء جلد اول - دپښتو ادبیاتو
تاریخ در چهار جلد. افغانستان بعد از اسلام - تاریخ مختصر افغانستان -
پنجاه مقاله - پښتو نثر ته کسه کتنی - هنر عهد تیموریان - تصحیح
و چاپ پته خزانه محمد هوتک، دیوان احمد شاه، کلیات خوشحال،
دیوان عبدالقادر خان - تصحیح زین الاخبار - سواد اعظم و صد ها اثر
دیگر گرانبها .

(مقدمه داستاد یادو مجله ژوندون شماره ۳ سال ۱۳۶۱)

حمدالله کاکا خیل (میا) :

از شاعران صاحب دیوان است، مؤلف ادبی ستوری زنده گی ویرا
حدود قرن دوازدهم تخمین کرده است. موضوعات عشقی و صوفیانه
را در شعرش بیان داشته - دیوان شعرویی در دست است. میاحمدالله
کاکاخیل شاعری از دودمان علمی و ادبی شیخ رحمکار کاکا صاحب (رح)

(متوفا ۱۰۶۳ ه ق) بوده بیتی از نمونه کلام وی :

مشهور میا حمیدالله عالی نسب دی

که خپل یار یی مسمی په مجهول نه کا

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۶۴-۶۸)

باساس گفته مؤلف پت ستوری حمدالله فرزند عبدالله در اواخر قرن سیزده دیده به جهان گشود و بنا بر روایتی به سال ۱۳۳۷ ه ق چشم از جهان بست. و در زیارت کاکا صاحب دفن شد.

(پت ستوری ۱۸۰-۱۸۱)

حمزه - حمزه الله خان :

حمزه الله خان متخلص به حمزه فرزند حاجی گل محمد به سال ۱۸۹۷ ع در چارسده هشنغر چشم به جهان گشود. وی بزبان پښتو اشعار اجتماعی و انتقادی سرود. و به ادبیات پښتو علاقه مفرط داشت. بتاريخ ۷ دسامبر ۱۹۶۷ از جهان رفت. ازوست :

دپسرلی په منجرو کی راشه
گلونه راوړه په شکروکی راشه
(دهشنغر ادب ص ۱۱۴)

حسن الدین :

قاضی حسن الدین در حدود قرن سیزدهم در دگرام سوات میزیست شاعر زبان پښتو بود دیوان شعراز خود به یادگار گذاشته است. (پښتو جنوری ۱۹۸۱ ص ۵۱)

حسن (ملا) :

از زمان از عوامی زبان پښتو در حدود ۱۳۰۰ ه ق در منطقه شاه منصور صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست، باوزان ملی پښتو شعر میگفت. مؤلف گلشن اشعار افغانی چکامه های ویرا ضبط این اثر نموده و در تذکره بیدایانی گلونه نیز از وی یادای شده است. از اشعار اوست :

دغره په جماعت کی نه کوی میلمه ته ست

گودی ملا محبت

(دبیدایانی گلونه ۵۰ - ۵۴)

حسن گل :

حسن گل فرزند حضرت گل از شاعران عوامی زبان پښتو بود. وی در سال ۱۲۸۳ ه ش در بره دارگلی کومه به ننگرهار بدنیا آمد و به سال ۱۳۵۶ ه ش وفات کرد. باهنگهای ملی زبان پښتو شعر سرود. اشعارش به شکل شفاهی در بین مردم عمو میت دارد، ازوست :

ما بیگانه په خوب کی ولید عجب کار

یوسپین دیری سپرې راغی په تلوار

(بیدایانی گلونه ۵۵ - ۵۹)

حسنیا مروت :

از سخنوران منسوب به قبیله مروت است. شاعری بود کسر میسرود. وی در نواحی تحصیل لکی مروت ضلع بنو صوبه شمال مغربی سرحدی در حدود قرن سیزدهم میزیست. حسنیا کسر های دارد، در بیان جنگهای قبیله اش با دیگر قبایل. بعضی از کسر های وی ضبط شده ازوست :

ومی ساتی یا الهی له آزمایشته

کفر کی ایسار یم خو که ته را کرې بهشته

(اولسی سندری ج ۱ ص ۱۹۲)

حضرت الله :

از نویسندگان و شعرای قرن سیزدهم محسوب میشود. در توابع صوبه سرحدی شمال مغربی سکونت داشت. کتابی را بنام مفید السالکین نظم نموده ازوست :

حضرت الله چی داویلی له افسوسه په خواری دی

مولی ته یی ژاپلی دی دپاره دزاری دی

حضرت ویس :

فرزند حضرت نور به عشیره مسود قبیله سایی نسبت داشت و در قریه مسود دره غازی آباد علاقه داری نورگل ولایت کنر زنده گسی

میکرد، در حدود سال ۱۳۲۷ هـ ش چشم از جهان پوشید، طبع شعری داشت به آهنگهای ملی پښتو شعرسرود، ازوست :
پاس په سینه کی یی روپی کلیمه داره ده
پلار یی ویده دی موری ناسته شوکیداره ده
(د سردرو توتیان شاعر نمبر ۴)

حکیم گل :

حکیم گل فرزند حضرت گل از شاعران اولسی زبان پښتو است، حکیم در اواخر قرن نوزده در موضع تیری ضلع کوهات بزاد، تعلیم ابتدایی را در مکاتب آن دیار کسب کرد. طبع شعر داشت اشعاری باهنگهای ملی پښتو سرود، دیوان شعرو جمع آوری شده، حکیم گل به عمر ۲۵ سالگی به سال ۱۹۱۴ ع وفات کرد، ازوست :

غوغا شوه په جهان مخلوق شو په گریان
محمود صاحبزاده چی له دنیاوکه رحلت نصیب یی شه جنت

حیات :

شاعر عوامی زبان پښتو بود، به اوزان ملی شعر میسرود - مؤلف گلشن اشعار افغانی در حدود ۱۹۰۰ ع نبشته است: وی در کوزه از مضافات مردان زنده کی داشت وبه هفتاد سالگی مرد. ازوست :

ستامخ لکه زیر گل تیک په اور بل زرین دې شال دې
چشمان دهر زمان کوی تاوان لورد خونکاری
(گلشن اشعار افغانی ص ۱۳۲)

حیات خان :

شاعر بان پښتو بود، در مناطق صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست. اشعارش رامؤلف ورکه خزانه ضبط نموده ازوست :
که روغ عالم جوړ دې نن زما په سترگو دون دې
چی می شوې د اشسنا سره بیلتون دې
(ورکه خزانه ج ۳ رمسوده)

حیدر جان :

شاعر اولسی زبان پښتو بود، باوزان ملی پښتو شعرسرود - شعرش در منطقه به شکل شفاهی در بین مردم عمومیت دارد. حیدر جان شاعری از عشیره گربز قوم ساپی بود. در دره دیوه گل چوکی کنرها زنده گیی داشت. حیدر جان در حدود سال ۱۳۴۸ هـ ش راهی دارالبقا گشت ازوست:

حیدر جان چی پسی شپه اوورخی ژاری
بی له یاره منت بار دهیچا نه یسم
(د سردرو توتیان ۳۷۱ - ۳۷۲)

خادم حسین :

شاعریست نوحه سرا در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی پښتو - نهایی شیعہ نشین مناطق سرحدی قبایلی زنده گیی میکرد، نوحهای پر سوزی در باره واقعات کربلا سرودخادم حسین طبع شعر داشت، بعضی از اشعار وی ضبط شده، ازوست :

حسین ناری کری دیری گیلی کری نیکه په زره می دا اندینینی دی
خادم - قیام الدین :

فرزند ملا حسام الدین به سال ۱۳۲۵ هـ ق در کامه ننگرهار چشم بدنیا کشود. علوم دینی و کتب نظم و نثر پارسی و پښتو را در آغوش فامیل فرا گرفت و بعد به مدارس دیگر منطقه روی آورد و همچنان جهت کسب دانش مروج رهسپار دیار دیگر شد. در مدارس نیم قاره هند علوم مروج را خواند و پس از پانزده سال رنج سفرها و مسافرت دوباره به زادگاهش عودت کرد - و وظیفه مقدس آموزگاری را کزید، در سال ۱۳۰۴ هـ ش در یک مکتب ابتدایی کامه سمت معلمی یافت بعد از آن بحیث عضو انجمن ادبی قندهار، عضو پښتو توله مدیر یکی از دیپار - کمنٹ های این موسسه - معاون این مؤسسه و همچنان بحیث مدیر اخبار زیری مجله کابل و روزنامه های طلوع افغان - اصلاح - هیواد - اتحاد مشرقی ایفای وظیفه کرده است بدین گونه وظایف دیگر دولتی نیز

در بعضی از مؤسسات علمی واداری به وی سپرده شده بود، مدتی در سنای افغانستان بحیث سناتور خدمت کرد - وزمانی در مؤسسات عالی تعلیمی کشور بحیث استادنیز ایفای وظیفه نموده بود. سالهای اخیر عمرش را در منزل به صرف مطالعه و تالیف آثار سپری میکرد - به سال ۱۳۹۹ هـ ق مطابق سنبله ۱۳۵۸ هـ ش رخت از جهان بست. و در زاگامش مدفون گشت.

استاد قیام الدین خادم بیش از پنجاه سال عمرش را صرف خدمت به دانش و فرهنگ و تربیه اولاد وطن کرد. استاد خادم درین مدت شاگردان زیادی تربیه نمود - اشعار ملی و اجتماعی و بیدار کننده سرود - و ترانه های دلپذیر را تقدیم مردمش کرد - صدها مقاله نبشت وده ها کتاب و رساله ترجمه و تالیف کرد در مجالس علمی ملی و بین المللی شرکت نمود - و به پاره یی از کشورهای منطقه بصورت رسمی مسافر - تھا نمود - بزبانهای پښتو و پارسی سروده ها و پرداخته های از خود به یادگار گذاشت و از زبانهای عربی اردو و پارسی رسایل - مقالات و کتبی را بزبان مادری پیش (پښتو) - برگردنده از آثار مهم او: نوی رنای - خاروان - دمرغلو امیل - لرغونی پښتانه قومونه و دیگر آثار مهم - اخباری را به مصرف خود بنام افغان اولس به منظور بیداری مردم طبع و نشر میگردد؛ ازوست:

دناز په خوب ویدی غنچی ورورو را وینوم

خادم بادسبا یم که وی وم که نه وم نه وم

(امیر علی شیر نوایی ۳۹ - ۵۹)

خاکسار، علی حیدر:

صاحبزاده علی حیدر خاکسار طوروی از علما و دانشمندان دوران معاصر بود بزبان پښتو نظم و نثر می نوشت. علی حیدر فرزند محمد حسن ابن زین العابدین بن فضل حق بن شیخ

نوراحمد بتاریخ ۱۰ جنوری ۱۸۹۴ع در طور و مایار بزاد و در مدار س سهار نیور هندوستان درس خواند و به سال ۱۹۶۴ چشم از جهان بست - از آثار او فصاحت افغانی و شرح رباعیات ابوسعید ابولخیر - معلوم بوده ازوست:

ولی دغم بندیخانه کی بندیوان کبنینم

(قند شماره جنوری فیبروری ۱۹۷ ص ۹۰ - ۹۲)

خاکسار، مرزا شوکت علی:

از ادبای دوران معاصر است، وی فرزند مرزا عبدالرحیم به سال ۱۹۳۴ع در هیبت گرام دیده به جهان گشود - کتب دینی و آثار نظم و نثر پښتو - پارسی و عربی را در مدارس منطقه فرا گرفت و بعد تا صنف دهم درس خواند - مرزا شوکت علی مصروف کار و بار شخصی بود بتاریخ ۱۵ جون ۱۹۷۷ چشم از جهان بست - شاعر زبان پښتو بود. دیوان پدرش را نیز تدوین کرده است. (دسوات و رک شاعران از رحیم شاه رحیم)

خاکی - محمد امین:

در اوایل قرن چهاردهم هجری در اکبر پوره از مضافات پشاور چشم به جهان گشود عالم علوم دینی و شاعر زبان پښتو بود - دیوان شعر وی را قاری عبدالمنقتم اکبر پوری تدوین کرده و زنده گی وی تا سال ۱۳۶۴ هـ ق یقینی می نماید ازوست: دخاکی شعر همه داشارو دی که مضمون یی رباعی وی یاغزل وی

(پت ستوری ص ۳۵۶)

خاموش - میرزا تاج محمد:

از شاعران ملی و وطنپرست پښتو بود. در قریه پیرانگ هشنغر متولد و در همانجا به تاریخ ۲۳ می ۱۹۷۱ع از جهان رفت عمرش را صرف مبارزه ملی و خدمات ادبی کرد - اشعار ملی و اجتماعی سرود - مجموعه اشعارش

بنام (شتی او شغلی) طبع شده، ازوست :

مونیر کومی ورائی کری ستا دیپلاردی کار خانی
ناترسی زمانی به مونیر دی شه وکری کانسی
(دهشغری ادب ص ۱۵۶)

خان زمان (حافظ) :

از علمای دین و حافظ قرآن عظیم بود در علم القرآن مطالعه وسیع
داشت - کتابیرا بنام کتاب المنیرمنظوم تالیف داشت - وی در میاکلی
از توابع جندول زنده گی میکرد شاعرحدود اواخر قرن سیزدهم محسوب
میشود ، از اشعار اوست :

داکتاب المنیر دی یوویشیت باببه

قواعدد هر با ب زده که احبابه
(پت ستوری ۲۴۴)

خان محمد لوهار :

خان محمد لوهار از شاعران عوامی پنبتو بود - به سال ۱۸۳۳ ع در
مسافر خیل پرائنگ هشنغر بدنیآمد وبه سال ۱۹۳۳ بدرود حیات گفت.
در مقبره پرائنگ دفن است .

اشعارش شکل شفاهسی دارد ازوست :

زرد می دم په دم غوخییری په جفادجانان ورو ورو

دچشمانو می بهیری نم راجی په گریوان ورو ورو
(دهشغری ارب ص ۳۴۰)

ختک - محمد نواز :

محمد نواز فرزند شهباز خان به سال ۱۹۱۱ ع در قصه شیدو از
مضافات نوبنار چشم به جهان کشود به قبیله ختک نسبت داشت - محمد
نواز ختک تعلیم ابتدایی را در مکاتب آن دیار فرا گرفت - اندک مدتی ملازم
دفاتر رسمی بود - بعد ترك ملازم کرد - به خدمت مردم همت گماشت
ازراه قلم به مبارزه پرداخت - محمدنواز ختک شاعر نویسنده و محقق

-۲۴۸-

زبان و ادبیات پنبتو بود - چندین اثرمنظوم و منثور وی به چاپ رسیده
است - کتابخانه مغتمنی داشت که قبل ازمرگ خود به اکادیمی پنبتوی
پشاور هدیه کرد ، ختک محمد نوازبتاریخ ۹ فروری ۱۹۸۳ ع چشم از
جهان بست و در مقبره شیدو به خاکسپرده شد ، ازوست :

دغلامی طوق لعنت به غاره چی دچاوی هغه اختر خه کوی
په تاخو هروخت محرم دی ژاره ستاپه اختر به خوک باور خه کوی
(دعقیدت گلونه ص ۷ - ۸)

خلیق - عبدالخالق :

حکیم عبدالخالق خلیق فرزندحافظعبدالحق ختک از ناموران و خدمتکاران
نامی ادبیات معاصر زبان ماست . عبدالخالق خلیق به سال ۱۸۹۵ ع
در مانگی شریف نواحی صوبه سرحدبزاد - به سن پنج سالگی به کسب
دانش پرداخت - علوم متداول عصر و طب قدیم را فرا گرفت . طبع شعر
نیز داشت بزبان پنبتو نظم و نثر می نوشت - در حلقه های سیاسی منطقه
نیز محشور بود . در اخیر عمر به نشر کتب و آثار پنبتو می پرداخت
و تا دم مرگ اداره اشاعت سرحدپشاور را اداره میکرد . خلیق در
زمان زنده گی پر بارش ده ها کتاب نشر کرد و خودش نیز چندین کتاب
ورساله به نظم و نثر نوشت . در آثار مشهورش میتوان از :- دآزادی
جنگ - خور ژوندون - شهیده سکینه و زه او زما زمانه یاد کرد .
خلیق بتاریخ ۲۶ جنوری ۱۹۷۸ ع چشم از جهان بست .

(زیری شماره ۴۵ سال ۱۳۵۶)

خلیل - ارباب عبدالرحمن :

از شاعران قرن چهاردهم هجری است . عبدالرحمن از خاندان اربابان
تهکال بالای پشاور بود ، در حدود ۱۳۷۵ ه ق بدرود حیات گفته است .
بزبان پنبتو شعر میسرود خود را ثانی عبدالرحمن میگفت .
(یاد داشت دانشمند همیش خلیل)

خواص خان :

خواص خان از شاعران صاحب دیوان دوران معاصر است - وی در

حدود قرن - سیزده در پلو دهیری، علاقه سدوم سکونت داشت. دیوان شعرش موجود است - قصصی را نیز برشته نظم کشیده - ازوست .

خواص وایی په سوالونو شومه ستري

ولی یوقبول دخدای په دلبار نه شه

تذکر : یاد ناقصی ازین شاعر در جلد اول نیز شده است .

خیري :

از شعرای مناطق پشاور است - بعد از ۱۳۰۰ ه ق میزیسته است .
از اشعار اوست :

زړه می دم په دم غوڅیږي په جفادجانان ورو ورو

دچشمانو می بهیږي اوښی سړي په گریوان ورو ورو

(تذکره العشاء ص ۲۷۲)

داوي - عبدالهادی :

از دانشوران روشنفکران و ادبای نامور کشور ما یکی مرحوم استاد عبدالهادی داوي است . وې فرزند عبدالاحمدخان داوي به سال ۱۲۷۲ ه ش در باغ علیمردان کابل بزاد تعلیم را در مکتب حبیبه به پایان رساند - زبانهای اردو - عربی و ترکی را فرا گرفت . استاد داوي بزبانهای پښتو و پارسی نظم و نثر مینوشت و از زبانهای دیگر باین دو زبان بر - گردانی میکرد - استاد داوي بحیثیک روشنفکر از زمان دوره سراجی شخص محشور در سیاست مملکت بود - اشعار بیدار کننده سرود و در سراج الاخبار افغانیه نشر کرد . استاد داوي به سال ۱۲۹۰ ه ش شامل ملازمت رسمی گردید و تا سال ۱۳۵۲ ه ش به وقفه ها این کار را دنبال کرد . دوبار بزندان کشیده شد بار اول هفت ماه و بار دوم از ۱۳۱۲ تا ۲۵ قوس سال ۱۳۲۵ ه ش زندانی بود . استاد داوي در دوره ملازمت رسمی اش از محرری سراج الاخبار گرفته تامدیریت امان افغان - سفیر وزیر و رئیس مجلس سنا خدمت صادقانه کرد و تادم مرگ از مطالعه و نبشتن و سرودن شعر دست نه کشید . استاد داوي از آغاز کار های فرهنگی و ادبی اش تادم مرگ صدها مقاله و ده ها رساله و کتاب نبشت و چندین مجموعه شعر تهیه دید مقالات وی در نشرات موقت

کشور به چاپ رسید . آثارش بعضی به چاپ رسیده ، قسمت اعظم آن خطی باشد و در کتابخانه مرحوم نگاهداری میشود .

استاد عبدالهادی داوي بتاریخ ۲۸ اسد ۱۳۶۱ ه ش چشم از جهان بست از آثار مستقل چاپ شده اوزما رسول پاك - آتلز اردوی اقبال در دو جلد میتوان یاد کرد ازوست :

ناوی څه بردی په اوربل باندی قطار گل

انسان کله سی کیدای په ډیر سینگار گل

(اوسنی لیکوال ج ۱)

درد - الفت بیگم :

سخنوری از دیار صوابی بود نامش الفت بیگم و درد تخلص میکرد . پدرش فردوس خان وجدش ملک جعفر خان نام داشت - به قبیله مندر منسوب بود . الفت بیگم در جوانی به سال ۱۹۷۶ ع از جهان رخت بست - بزبان پښتو سروده ها و پرداخته ها دارد . دو مجموعه اشعارش بنامهای ، دزمانی تگری و حیات درد طبع شده ، ازوست :

پرون راغی میکدی سره په مخه

شرمیده وی (درد) شپه ده چرته ځی

(بیدیانی گلونه ۹۱-۱۳)

در مکنون (قاضی) :

قاضی در مکنون فرزند معمرالدین در حدود ۱۲۵۰ ه خ در زیارت کاکا - صاحب تحصیل نوبنار چشم به دنیا کشود - علوم دینی و ادبی را در اینجا کسب کرد ، زبانهای عربی و پارسی را خوب میدانست ، پښتو زبان مادری اش بود . در هر سه زبان نظم و نثر مینوشت . مجموعه الخطب در مکنون در حلقه های دینی پښتو زبانان شهرت دارد ، اشعار متفرق وی نیز

بافت میشود - قاضی به ۱۶ ربیع الاول ۱۳۳۵ هـ ق چشم از جهان بست
ازوست :

در مکتون سوی لرمون دستا به دین بانیدی

(بست ستوری ۲۸۷)

درویش داود :

از اهالی مردم تیراه بود در عصر اکبری میزیست . به گروه روپنایان
پیوست و درین گروه تا مقام خلیفه رسید ، سفری به دیار هند کرد و
جلال الدین اکبر را ملاقات نمود ، مؤلف حالنامه احوالش را مفصل نگاشته
و اشعار پبنتو ویرا نیز ضبط کرده از اشعار اوست :

بی دیدنه فراق نه شی چی دیدن پی روزی نه شی

دکامل مخ آئینه دی دحق مخ پکی لیسه شی

دمرید قبیله کامل دی دکامل می و خیل مخ و ته کاته شی

(حالنامه ص ۴۹۳ - ۴۹۴)

دلور طالب :

شاعری از عشیره عمر خیل قبیله غلجی بود - جد بزرگش از نرخ
میدان به علاقه گامه ننگرها رفته و در انجا اقامت گزیده است . دلور
طالب پیشه میرزایی داشت - و میرزای شخصی مغل خان غازی بود .

دلور را علاوه از پیشه میرزایی طبع شعری و علاقه مطالعه کتب ادبی
و دینی نیز همراه بود . وی مبارزات و مجاهدات مغل خان را با انگلیسها
در کتابی بنام جنکنامه مغل خان نظم داشته و قصه مکرزنان را نیز ترجمه
نموده و اشعار متفرقی را نیز از خود به یادگار گذاشته است . زنده گی وی
اواخر قرن سیزدهم هجری تخمین میشود . ازوست :

به میرزا دمغل خان می دی شهیر نوم می دی دلورخان به خان زهیر
به نسبت یمه غلجی عمر خیل گوره خصوصاً علیزایی و اویره ای و روره
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۶۹)

دوست محمد خان :

دوست محمد خان فرزند امیر محمد خان بن حیات خان بن قمرالدین خان

در قصبه اغل شامیزی برسوات به سال ۱۸۷۵ ع ششم به جهان کشود .
علوم دینی را در منطقه فرا گرفته بود - شخص صاحب مطالعه شاعر و
دانشمند بود مصروف کارهای شخصی خود بود . به سال ۱۹۳۰ عیسوی
چشم از جهان بست کتابیرا بنام کنجه الکوهری به نظم پبنتو نبشت -
از اشعار اوست :

له دی جهان به روان شی دوست محمد آخر

هم اغوستن به دی کفن خاوری په سر ونیسه

(پبنتو مجله دسمبر ۱۹۸۰ ص ۴۶)

دوست محمد کاکر :

از شاعران اولسی زبان پبنتو بود زادگاهش را کندهار نبشته اند -
دوست محمد کاکر در منطقه کبسته هده از مضافات کویته میزیست -
در کویته رحلت کرد و در همانجا مدفون گشت . دوست محمد به اوزان
ملی پبنتو شعر میگفت ، از اشعار اوست :

خلکو و کرل فصلونه اوس یی اخلی درمندونه

دوست محمد خانه خراب دغمونو تخم پاشی

را اووخه له بوستانه عاشقان کوی زاری

(دکسی لمنی پبنتانه لیکوال ج ۲ ص ۱۲۳)

دین محمد (ملک) :

شاعر اولسی زبان پبنتو بود در قرن چهاردهم در بوری از متعلقات
بلوچستان میزیست دیوان شعر از وی باقیست .

(لیکنخی ج ۱ ص ۱۰۵)

دین محمد کدی زی (ملا) :

از شعرا و علمای دین بود . در قرن چهاردهم در بوری میزیست - شاعر
عوامی زبان پبنتو بود به عشیره کدی زی نسبت داشت . از اشعار
اوست :

دفران ناری وهمه مرم له غمه سرا و پای دشقوی وسطی منمه

(لیکنخی ج ۱ ص ۱۰۱)

داکتر خانصاحب (عبدالجبار) :

از مبارزان ملی و رجال سیاسی صوبه سرحد بود. به داکتر خان شهرت داشت اسم وی عبدالجبار پسر بهرام خان در چارسده پشاور چشم به جهان کشود عمرش را صرف مبارزه ملی و فعالیت های سیاسی کرد.

داکتر خان بزبان پښتو مینوشت نبشته ها و بیانها های وی درج صحایف مطبوعات پشاور و صوبه سرحد شده است.

داکتر خان بزبان پښتو مینوشت، ۱۹۵۶ع در لاهور مورد حمله قرار گرفت و به ضرب کار دمجروح و چشم از جهان پوشید.

(هشنغر ادب ص ۸۶)

رحمت :

شاعر اولسی زبان پښتو بود، به اوزان ملی پښتو شعر میگفت. مؤلف گلشن اشعار افغانی مینویسد که رحمت شاعر بیسواد است. درمانیری از مضافات مردان زنده گی دارد و عمرش را در حدود سال ۱۹۰۰ ع پنجاه سال نبشته ازوست :

په خوارو کیری زور زه چاته وگرم شهر
(گلشن اشعار افغانی ص ۱)

رحمت خان :

شاعر عوامی زبان پښتو بود باهنگهای ملی پښتو شعر میسرود. رحمت خان به عشیره و دیر قبیله ساپی منسوب بود - ودر کوز کتر ولایت ننگرهار میزیست. مبادی علوم دینی را در منطقه فرا گرفت - ودر مدارس پشاور نیز درس خواند بانجوم علاقه داشت و درین رشته دانش نیز دسترسی داشت، رحمت خان در حدود سال ۱۳۲۸ ه ش چشم از جهان بست تذکره نگاران پښتو از وی یاد دارند و نمونه کلامش را ضبط

میدارند، ازوست :

دا تاثیر دمحببت دی رحمت خانه

چی په دواړو سترگو خوری دی جالزما
(دسر درو توتیان شاعر نمبر ۵)

رحمت الله :

در مینگوره از مناطق سوات میزیست - به اوزان ملی پښتو شعر میگفت - اشعار وی در بین مردم شررت دارد - ازوست :

اوپر ژمی اغوندم کمیس دملیشی

پروتیم په نیستی کی یاره وکره تماشی
(پښتو فن و فنکار نمبر ص ۵۷)

رستم :

از شاعران زبان پښتو است در حدود ۱۳۰۰ ه ق در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست. در یکی از نسخ خطی شهزاده قمرالزمان مضبوط در کتابخانه - اکادیمی پښتوی پشاور پارچه شعری از وی ضبط است.

رسول خان :

رسول خان فرزند عالم خان ختک در جمال گرهی از توابع مردان میزیست - به اوزان ملی پښتو شعر میگفت، به سال ۱۹۳۰ ع چشم از جهان بست، ازوست :

خلك كابل ته روانیږي ځی په شور باندي

سوزی په اور باندي

(په مردان کی پښتو ادب ص ۱۱)

رښتونی :

الحاج جعفر حسین شاه رښتونی فرزند میر جعفر شاه به سال ۱۸۹۶ ع در اشترزی پایان ضلع کوهات بزاد. آزاد با و محققین نامدار - و با دورد پښتو بود - بزبان پښتو نظم و نثر مینوشت. چندین کتاب در باره کلتور - تاریخ و ادب مناطق سرحدی و قبایلی نوشت - و

از کار های عمده آن ترجمه منظوم قرآن عظیم است. درباره این ترجمه خود گفته بود :

زه رښتونی که اوس مې شم هم مې نه يم

چی می پرینسی په دنیا کی لوی نشان

خه خبر یی چی خه دې هغه نشان

چی منظومه ترجمه دی دقرآن

ایوب صابر در «جدید پښتو ادب» که به سال ۱۹۷۴ع چاپ شده نبشته است: رښتونی درین نزدیکی هاوفات یافته است.

رضاء خان (مرزا) :

مرزا رضا خان از شعرای صاحب دیوان پښتو است. در چارسده هشتنفر زنگی میکرد طبع شعر داشت و شعر میسرود - اشعارش را تنظیم بخشید و دیوانی از خود به یادگار گذاشت. سال وفات ویرا ۱۹۶۸ء نوشته اند. (دهشتنفر ادب ص ۱۵۳)

رفیع القدر :

مولانا رفیع القدر فرزند مولانا محمد رفیق مشهور به گرهی شاه بابا - آزاد بای قرن سیزدهم هجری است در کونیه کلی می زیست - رفیع - القدر در همان قرن چشم از جهان بست از علما و شعرای پښتو بود کتابی بنام هزار مسایل منظوم داشته است.

(پښتو مجله مارچ ۱۹۸۲ ص ۱۵)

زاهد خان ابراهیم زی :

از پښتو زبانان هرات بود - وقایع جنگ های مردم افغانستان را باهنگهای ملی پښتو نظم نموده از شعرای عصر عبدالرحمن خان محسوب میشود ، ازوست :

جنگ دی په ... غوث الدین ویل لښکر ته

فوخونه باندي راغله پښتنو کښینی سنگرته

(تذکره الشعرا پښتو ص ۲۴۶)

-۲۵۶-

زاهد بهر مند :

از غزلسرایان ادب معاصر پښتو - پدرش عبدالغفور نام داشت - عضو انجمن دهشتنفر پښتو ادبی تولنه چارسده بود - تاریخ تولدش به سال ۱۹۵۷ع در پیرانگ هشتنفر بوقوع پیوست و به سن بیست سالگی بتاریخ ۹ دسامبر ۱۹۷۷ع در یک واقعه ترافیکی چشم از جهان بست ازوست :

ای دپښتو ژبی هریو لفظ دې درو مرجان دې

دزړه په صداقت می درنه مال وسر قربان دی

(دهشتنفر ادب ص ۸۰)

زعفران (ملک) :

از ناظران دینی بود - در حدود قرن سیزدهم هجری در پجکی از مضافات صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست پدرش یوسف نام داشت ادعیه منظوم پښتوی وی در ساله صلوة الهدایت چاپ شده چندین رساله منظوم دیگر نیز دارد ، ازوست :

دادعا که شوک مانخه نه دصبح

پس و سولی در ته وایم په صلاح

(گلدسته کرامات ص ۲۳۰)

زودین اخون :

از شاعران عوامی پښتو بود - به آهنگهای ملی شعر میگفت . وی به سال ۱۸۷۳ع در مجله عثمان خیل تنگی هشتنفر چشم به جهان کشود و به سال ۱۹۳۳ع از جهان رفت و در مقبره تنگی دفن گردید ، ازوست :

ثنا به یی درب وی ته په دې وکره باور

په منځ کی ددریاب پروت و یو کت لکه دغر

(دهشتنفر ادب ص ۸۸)

زوری - ملا عبدالعزیز :

عبدالعزیز فرزند عبدالکبیر بن کمال الدین به سال ۱۲۸۰ ه ق در

-۲۵۷-

فراه چشم به جهان کشود - از علوم متداول بهره داشت بزبانهای پښتو و دري شعر ميگفت . شاعر صاحب ديوان قلمداد شده است . ملا عبدالعزیز زوری به سال ۱۳۵۲ هـ قدرچچکتو چشم از جهان بست ازوست :
دغه لار چی تا نیولی ده محکمه

ای عزیزه خطانسه ده خود صواب دی
(زیری شماره (۴۳) سال ۱۳۵۶)

ساد - خیرمحمد :

خیرمحمد فرزند سالو خان از مردم شینواری بود - به سال ۱۳۱۶ هـ ش در پایین ده بالای شینوار چشم به جهان کشود - مکتب ابتدایی را در منطقه و تعلیمات ثانوی را در دارا معلمین کابل سپری کرد - به سال ۱۳۴۵ هـ ش از پوهنخی ادبیات پوهنتون کابل فارغ شد خیرمحمد که گاهی شینواری و بعد ها ساد تخلص میکرد - زمانی معلم ومدتی معاون ومدیر مجله کابل و گاهی آموز رئیس و بعد عضو علمی اکادیمی علوم بود ، خیرمحمد از زبانهای پارسی اردو وانگلیسی استفاده میتوانست بزبان پښتو می نښت - مقالات زیادی در باره ادب - تاریخ و کلتور مملکت نښته است - رساله در باره کاظم خان شیدا و کتابی بنام لرغونسی آریایان از وی باقیست . ساد به تاریخ ۲۵ میزان ۱۳۶۱ چشم از جهان بست و در تپه مرنجان بخاک سپرده شد .

سایل - عبدالحکیم :

عبدالحکیم متخلص به سایل فرزند عبدالله بن مقام بن ادریس از شاعران عاشق مشرب قرن سیزدهم است . مؤلف ادبی ستوری غزل شیوا و رنگین عاشقانه ویرا ضبط داشته ازوست :

راغله په چمن کی بلبلان نورگلان غواری
زه سایلگه شوی په گلزار یم یاره ستا
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۷۲)

سرور جان :

از شاعران عوامی زبان پښتوست در جعفر کلی علاقه بنو صوبه

سرحدی شمال مغربی زنده گی میکرد - پیشه دهقانی داشت - باوزان ملی زبان پښتو شعر میسرود بعضی از اشعار وی - ثبت شده ، ازوست :

زه عاصی یم سرور جان   سوالگرم دایمان
په روی دپاک حضرت به شی اسانه دشواری

عجب قدرت لری

(دستنویس دمروتو کسرونه ص ۳۵ - ۳۷)

سرور شاه :

از شاعران غزالسرای پښتوست . در حدود قرن دوازدهم هجری زیسته است غزلیات خطی وی دیده شده است . مؤلف (دپښتو غزل) غزلی از وی را ضبط کرده است - ازوست :

چی می نوش کړ له پیاله د عشق له جامه

خبرنه یمه هر گز له صبح وشامه

(دپښتو غزل ص ۲۴۳)

سعادت خان :

سعادت خان فرزند محمد ابراهیم از باشنده گان کامه بود وی کتابیرا بنام سعادت نامه در تاریخ واحوال پښتوهای مسکون در صوبه سرحدی شمال مغربی نښته است - باساس نښته های خان روشن خان بیانات این تاریخ قدیمتر از تواریخ حافظ رحمت خانی است . زنده گی سعادت خان حدود قرن یازدهم یا دوازدهم تخمین شده میتواند .

(پښتو اکتوبر ۱۹۷۹ ص ۴۹)

سعالدین :

از شاعران حدود قرن سیزدهم زبان پښتوست - وی در نواحی قبایل نشین سرحدی زنده گی میکرد ، وقصه یوسف زلیخا را باوزان ملی پښتو نظم نموده ازوست :

مخ یی و شمس وقمر   یوسف بشر و زیبا

(بیدیانی گلونه ۷۶ - ۸۶)

سلطان :

سلطان فرزند محمود ودبر ساپی در بودیالی کوزکنی ننگرهار میزیست
طبع شعر داشت باوزان ملی پښتو شعر میسرود - اشعارش به شکل
شفاهی در منطقه عمومیت دارد سلطان در سال ۱۳۶۰ هـ ش به
کبرسن وفات کرد ازوست :

کومی خوانه ورنه ووخه سلطانه

خه به وکی په دی خواری بودیالی کی
(دسر درو توتیان ۳۹۴)

سلیمی - ارسلان :

محمد ارسلان سلیمی فرزند محمداسد خان ما یار وردگ به سال
۱۲۹۳ هـ ش در قریه گندهکول ولایت وردگ چشم به جهان کشود - تعلیم
ابتدایی معمول را در مساجد منطقه به پایان رساند . پس به دارالعلوم
کابل شامل گردید و تصنف ششم این مکتب را دنبال کرد - به سال ۱۳۱۳
هـ ش داخل ماموریت رسمی شد تا سال ۱۳۴۰ هـ ش در دوایر مختلف
دولتی و موسسات نشراتی بحیث مدیر و معاون رئیس ایفای وظیفه نمود -
سلیمی بزبان پښتو نظم و نثر مینوشت و از زبانهای دیگر بزبان مادری اش
مشغول برگردانی آثار بود .

آثاری چون :- په خان باور و نیکیختی را ترجمه و چاپ نموده
است . اولین - دو جلد سلسله (دخیلواکی ترون) تالیف سلیمی
است . مقالات زیادی از وی در نشرات موقوت کشور به چاپ رسید . سلیمی
بتاریخ ۶ ثور ۱۳۵۷ هـ ش چشم از جهان بست و بتاریخ ۷ ثور در قبرستان
ارغنده کابل به خاک سپرده شده ، ازوست :

سلیمی چی یی تر شو قلم چلیبری
تا به ستایی حکه ستا توره تیره وه
(اوسنی لیکوال ج ۲)

سمندر :

سمندر فرزند امانت درمینی از مضافات مردان زنده گی داشت شاعر
او اخر قرن سیزده و اوایل چهاردهم هجری محسوب میشود . بضی از
اشعارش را مؤلف گلشن اشعار افغانی ضبط میدارد ، ازوست :

قند په خوند کی مساوی نه دی زما ددواپو لپو
سپین دندان می دی دران رنگ دهند په پانو
(گلشن اشعار افغانی ص ۹۸)

سوائی ، وزیر محمد :

وزیر محمد فرزند سلیمان به سال ۱۹۳۲ ع در سانکوری از مضافات
بوری کاکرستان چشم به جهان کشود - به قبیله ناصر تعلق داشت -
علوم دینی را در منطقه فرا گرفت . به مدارس آنجا نیز رفت و سند
فاضل فارسی را بدست آورد ، وزیر محمد طبع شعر داشت در شعر سوائی
تخلص میکرد . قسمتی از اشعارش را به آهنگهای ملی پښتو سروده
است .

سوائی پیشه آموزگاری و امامت داشت - بزبان پښتو و نظم و نثر
مینوشت . بتاریخ ۱۳ جون ۱۹۷۸ از جهان رفت چند کتاب از وی باقیست ،
از اشعار اوست :

په ژپا درخی سوائی که یی قبول کی

پرداغلی زپه نوی داغ دمین مه ږده
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۷۰۰)

سید پاچا :

سید پاچا ولد مردانشاه از شاعران قرن چهاردهم هجری . سید پاچا در
حدود ۱۳۰۰ هـ ش در قریه غازی آباد علاقه داری نورگل ولایت کنر
بزاز و به سال ۱۳۳۰ هـ ش در همانجا بدرود حیات گفت وی مبادی علوم
دینی را میدانست . علوم دینی را در مدارس منطقه و مدارس دینی پشاور
کسب کرد - طبع شعر داشت باوزان ملی پښتو شعر میگفت . مجموعه

اشعارش موجود بوده ، ازوست :

لیلا ایلنبد ته لاپه دمجنون زپه کی ارمان

یار می میروگی گرخی ژپا کوی هر زمان
(دسر درو توتیان شاعر نمبر ۷)

سید حسین :

از مرثیه نگاران قرن سیزدهم هجری است وی در نواحی مرزی
پنبتونهای شیعه میزیست به اوزان ملی پنبتو شعر میگفت . مراثی امامین
و واقعات کربلا را نظم کرد - اشعار وی ثبت شده ، ازوست :

سید حسین اجر له خدایه اتو جنتو کی دی خای شه بابا
(اولسی سندری ج ۱ ص ۲۵۰)

سید شاه اولیاء :

سید شاه اولیا ولد سید ابراهیم ولد سید مرتضی ولد سید خلیل
شاعر مرثیه سرا ، در عهد عالمگیر اورنگزیت (۱۰۶۸ - ۱۱۱۸ هـ ق) در
شیرکوت کوهات میزیست - ازوست :

ای شاه اولیا شو به دسود فکر ونه کسری
خدا ی دی وژ غوره له دی وسوا سه
(ورکه خزانه ج ۳ مسوده)

سید عباس :

از شاعران اولسی زبان پنبتوست در قرن سیزدهم هجری . سید عباس
در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست به اوزان ملی پنبتو شعر
رزمی و عشقی میسرود واقعات جنگهای آزادی خواهی پنبتونها علیه استعمار
بیداد گر انگلیس را نظم میکرد . بعضی از اشعارش ضبط شده از
اشعار اوست :

دکلکتی نه را ختلی پرنگیان دی

غزاجو پیری بنه زلمی پسی روان دی

(پنبتو مجله مارچ ۱۹۸۱ ص ۱۹)

-۲۶۲-

سید عثمان طالب :

سید عثمان طالب فرزند مجیب گل به سال ۱۸۹۰ ع در گداکوت سوات
بدنیا آمد ، علوم دینی را در منطقه فرا گرفت عالم علوم دینی شاعر
زبان پنبتو بود آثار زیاد منظوم از وی باقی است ، سید عثمان به سال
۱۹۶۳ چشم از جهان بست - ازوست :

سید عثمان طالبه پیر دی په اجمیر دی
همیشه دی ساتی لاندی د نظرنه
(پنبتو مجله جنوری ۱۹۸۱ ص ۴۹)

سید گرم (اخون) :

در قریه گندیری هشنفر در حدود ۱۸۸۳ ع به جهان آمد و به سال
۱۹۵۸ ع از جهان رفت . شاعر عوامی پنبتو بود - باهنگهای ملی پنبتو
اشعار زیادی سرود ازوست :

سید گرم به دخیل دین نه بهرنه شی
به دنیا کی بی دفر گفتار نشسته

سید کریم :

شاعر عوامی پنبتو بود - درعلاقه داری نورگل زنده گی داشت در حدود
۱۳۵۲ هـ ش رخت از جهان بست ، سید کریم باوزان ملی پنبتو شعر
سرود اشعارش شکل شفاهی داشته و در حافظه ذوقیان منطقه محفوظ
است . ازوست :

که له دی حاله بتر شی سید کریمه

خدای دی نه کی چی له یاره به انکار گرم

(دسر درو توتیان ۳۷۷ - ۳۷۸)

سید کمال (طالب) :

از شاعران عوامی پنبتو بود - در منطقه به طالب سید کمال شهرت
داشت . مبادی علوم دینی را میدانست . طالب سید کمال در دره مزارع
نورگل میزیست و به قبیله ساپی نسبت داشت . گویند که مجموعه

-۲۶۳-

اشعاری نیز از وی باقیست. سید کمال در حدود سال ۱۳۳۳ هـ ش چشم از جهان پوشید، ازوست :

زه طالب سید کمال کجکه شور فریاد کرم

داز پگی می نن له غمه شو ناسور

(دسر درو توتیان ۳۶۵ - ۳۶۶)

سید نظر محمد :

شاعری بود که در اواخر قرن چهاردهم هجری در طور و میزیست طبع شعر داشت - اشعارش در مجله قند به چاپ رسیده است. سید نظر محمد به سال ۱۹۷۱ ع بدرود حیات گفت ازوست :

راشه و گوره صیاده او کچه غوبنی تغیری

ستا په غشی لگیدلی دابی زبان دی مپه کیری

(قند - اپریل می ۱۹۷۲ ص ۲۰)

سید یعقوب شاه :

سید یعقوب شاه فرزند سید احمد شاه در حدود ۱۹۵۰ ع در هرات چشم به جهان گشود از آن دیار با فامیلش رهسپار بلوچستان گردید، و در ابراهیم زی پنبین سکونت گزید. در سالهای اخیر در همانجا رحلت کرد و در هدیره همان محله مدفون گشت، بزبان پښتو نظم و نثر مینوشت کتابی بنام برق سماوی از خود به یادگار گذاشت، ازوست :

یعقوب شاه له دی عالمه خان کنار که

چی اخته نه شی دهجل په سودا

(دکس دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۷۴۲)

سیفی - عزیزالرحمان :

مولانا عزیزالرحمن سیفی فرزند سلطان محمد الکوزی از مترجمان زبده دوران معاصر بود. وی در حدود سال ۱۲۸۰ هـ ش در شب قدر بزاد در سنین طفولیت با عمش مولانا سیف الرحمن به هندوستان رفت مدتی در مدرسه ناصریه تونک و زمانی در مدرسه فتح پوری دهلی کسب دانش کرد - سپس با خانواده اش به مناطق سرحدی افغانستان آمد در مبارزه با انگلیس بزندان رفت بعد از دو سال و شش ماه حبس از زندان رهایی یافت و با خانواده اش به افغانستان آمد و بعد از مدتی از اینجا رهسپار دیار هند شد و در دارالعلوم دیوبند به کسب دانش پرداخت .

پس از عودت به کابل مولانا سیفی به سال ۱۳۲۱ هـ ش در اداره روزنامه انیس بحیث محرر شروع بکار کرد. و به سال ۱۳۲۵ هـ ش به عضویت پښتو تولنه پذیرفته شد، و تا سال ۱۳۵۲ هـ ش در آن مؤسسه کار می کرد و مدتی زیاد این دوران تادم تقاعد مدیر تالیف و ترجمه آن مؤسسه بود. مولانا سیفی از زبانهای عربی - اردو و پارسی بزبان پښتو ترجمه میکرد - ترجمه های از عربی به دری نیز از او باقیست. مولانا در حدود بیست کتاب و صدمقاله را ازین زبانها بزبان های پښتو و پارسی برگردان کرد. مولانا سیفی بتاريخ ۱۳ حوت سال ۱۳۶۲ هـ ش چشم از جهان بست و فردای آن روز در سیاه سنگ کابل به خاک سپرده شد. از آثار مهم او :- سیره النبی درشش جلد - اجتماعی روزنه - دهلی دپښتو په وخت کی - دکورنیکمرغی .

(مجله کابل شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳)

شامت خان :

شاه محمد خان مشهور به شامت خان از شاعران اولسی عشیره و دیر قبیله ساپی بود در قصبه بودیالی کوز کتر میزیست باوزان ملی پښتو شعر میگفت. شاه محمد خان در حدود سال ۱۳۳۲ هـ ش داعی اجل رالبیک گفت ، ازوست :

دا خیالی اور بل دی شه له جوړوې جلی

پسی زړه دعا شقان— و وړانوی جلی

(د سردرو توتیان ۳۵۹ - ۳۶۰)

شان گل :

شان گل فرزند فریدگل به سال ۱۹۰۲ ع در زیارت کاکا صاحب چشم به جهان کشود از شاعران معاصر زبان پښتو بود - مؤلف په مردان کی پښتو ادب بحیث شاعر و نگارنده از وی یادې دارد .
(په مردان کی پښتو ادب خطی ص ۵)

شاه افضل (دکتر) :

دکتر شاه افضل از اطباء قلم بدست بود - سلیقه نبشتن داشت. قصه های کوتاه وی در مجله قنانتشار یافته است قبل از سال ۱۹۷۲ بدرود حیات گفته است .

شمس الدین کاکاخیل :

شمس الدین بن زبیر بن قیام الدین بن ضیاء الدین (زادگل) بن شیخ رحمکار از شاعران کثیرالکلام پښتوست ، زنده گی ویرا مؤلف ادبی

ستوری حدود (۱۱۲۰ - ۱۱۸۰ هـ ق) تخمین کرده است ، تالیفات شمس-
الدین کاکا خیل عبارت اند از .

۱- مناقب رحمکار ۲- مناقب حمیل بیگ ۳- قصه جرجیس ۴- مناقب حضرت جی ۵- مناقب امام اعظم از اشعار اوست :

شمس الدین که گنهکار یم په خپل فضل دیدار را کړه
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۷۸-۸۷)

شهباز خان ختک :

شهباز خان ختک از سخن سرایان قرن چهاردهم هجری است وی فرزند خوشحال خان بود، درشیدواز مضافات نونبار میزیست طبع سخن داشت اشعارش دیده شده شهبازخان ختک به سال ۱۹۲۲ ع چشم از جهان بست و در زادگاهش مدفون گشت. ازوست :

ای شهبازه گنهکاره شه توبنه کړه دځان دپاره
دنیا تگه ده مکاره پکی شته ده پښیمانی
(د عقیدت گلونه ص ۵)

شهزادگله :

دختر درویش دادو از اهالی مردم تیراه بود در عهد جلال الدین اکبر میزیست پدرش در گروه روشنا نیان خلیفه بود دخترش ازین گروه پیروی میکرد در حالنامه شرح وی بیامده مؤلف حالنامه مینویسد : شهزاده گلی شوهر نمیگرفت . و جلال الدین پسر بایزید ویرا به جبر به مرد برکی موسوم به (بارک) نکاح کرد .

مؤلف حالنامه می افزاید . . . پس بی بی شهزاده گله را خبر نموده التجابه خدا آورده در شب عروسی از غم و اندوه غنود و در حالت غنود

گی افتاد و این بیت افغانی گفت :

ای جلی شاهزاد گلی
د هیچا به روزی نه شی
ته د شاهنشاه خپلی

(حالنامه ص ۴۸۵)

صابر :

از مور خان قرن دهم هجریست . کتابی را بنام اسرارالافغانه بزبان پښتو نوشت پدرش خضر خان نام داشت که مرید شیخ قاسم (۹۵۶ هـ - ۱۰۱۶ هـ ق) بود . (تو مورکی مورخین ۶۱)

صاحب دین ختک :

از شاعران حماسه سراسر در حدود قرن سیزدهم هجری در منطقه گنبد کوهات زیسته . صاحب الدین شاعری از عشیره سینی قبیله ختک بود - مبارزات و جنگهای آزادی خواهی پښتونها را بصورت عموم و فیروزخان سردار آن وقت قوم ختک را بطور اخص بار نجیت سنگه نظم نموده و کتابش را (فیروز نامه) نام گذاشته است . شعر صاحب الدین سلیس و عاری از تعقیدات می باشد ازوست :

دا کتاب فیروز نامه ده پرپر دمه هنگامه ده
دا چشمه ده له حیاته په ختکو کی شوه زباته
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۶۵)

صاحب گل :

از شاعران عوامی پښتو بود در مسافر خیل پراگ هشنغر زندگی میکرد سال تولد ویرا ۱۸۳۱ و وفاتش را به عمر ۱۲۰ سالگی به سال ۱۹۵۱ ع نوشته اند . وی در مقبره پراگ دفن است . اشعارش شکل شفاهی دارد ، ازوست :

کار جوړ د خلافت شو په ملک د هشنغر
(دهشنغر ادب ص ۳۱۴)

صالحین :

شاعر اولسی زبان پښتو بود در بر سوات میزیست باهنکهای ملی

پښتو شعر میسرود بعضی از ادبیات شناسان پښتو از اشعار وی اطلاع دارند ، ازوست :

دری دی خونړی زانگی په وروخو میزداره
شاه لور یی داورنگ

(پښتو فن و فنکار نمبر ص ۵۲-۱۹۷۹)

صفدر جان یوسفزی :

از شاعران قصه پرداز پښتو بود ، در قرن چهاردهم هجری در محله سدی خیل علاقه مردان میزیست و به قبیله یوسفزی نسبت داشت قصه لعل و سکندر رابه سال ۱۳۴۵ ق برشته نظم مثنوی کشید ، ازوست :

زما نوم دی صفدر جان کلی مردان
ده محله د سدی خیلو په ښه شان
یمه له قامه یوسفزی اصل پښتون
په ماونه کری گمان د خوارا خون

ضمیر گل :

از شاعران دوران معاصر ست . در دیوان خاص خان اشعار این اشعار این شاعر نیز درج شده - وی در حدود قرن چهاردهم در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی سکونت داشت . ازوست :

یا پیشوا برکتی لرم ضمیره که دتولو گنهارویم افسر زه

ضمیر گل :

در اوایل قرن چهاردهم هجری در زیارت کاکا صاحب از توابع نو ښار صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست - یک نامه منظوم وی بنام شیرعلی ختک ضم مخطوطه قصه شیخ صنعان شیرعلی باشد - ازوست :

خان صاحبه مهربانه علی جاها
عالیشانه د خوارانو تکیه گاها

طالب :

شاعر یست غزلسرا در حدود قرن دوازده یا سیزده در نواحی سوات

میزیست است - در حاشیه یک نسخه خطی مخزن الاسلام محفوظ در کتابخانه
آکادیمی پښتوی پشاور (نمبر ۶۶) دوغزلی ازین شاعر بیامده این نسخه
از قمبرکلی سوات به آکادیمی آورده ازوست :

دا طالب دیار په خال هسی مینشه

لکه شاه خاقان مین و په ایاز

طالب جان :

از سخنوران عوامی زبان پښتو بود در حدود ۱۳۰۰ هـ در قریه کوچی
اولسوالی الینگار لغمان میزیست باهنگهای ملی پښتو شعر میگفت -
اشعارش به شکل شفاهی در منطقه وازدگاهش در سینه های مردم
محفوظ است ، ازوست :

په تورو سترگو جلی نن دی کم رنخوره

په رسم راغلی بیا په چا به کی مور بوره
(اولسی سندری ج ۱ ص ۸۰)

طوطی جان :

از شاعران ملی زبان پښتو و عالم علوم دینی بود ، در محله پړانگ
هشنغر به سال ۱۸۹۱ ع چشم به جهان کشود طبع شعر داشت ، در
مبارزه افغانان با انگلیسها سهم گرفت بتاريخ ۵ می ۱۹۷۱ ع چشم از جهان
بست ازوست :

یوه لوروه د بادشاه په سیالوتلی سویلی ورسره ډیری خیالولی
(دهشنغر ادب ص ۱۲۰ - ۱۲۲)

عابد خان ختک :

از شاعران دوران خوشحال ختک است . عابد خان فرزند خوشحال خان
ختک تولد ویرا خوشحال خان دریک رباعی پارسی ۱۰۵۸ هـ ق نوشته
است .

عابد خان با پدر در جنگها اشتراک نموده بود ، خوشحال در کلیاتش
ازوی یاد میدارد . عابد خان چون دیگر فرزندان خوشحال خان ختک مردشاعر

-۲۷۰-

وسخنور بود - دیوان شعرش ناپیداست دو قصیده ویک غزل وی در یکی از
نسخ خطی کلیات خوشحال خان دیده شده است اشعار در دست داشته
وی در رثای فرزندش شاهد خان (۱۰۹۰ - ۱۱۰۸ هـ ق) سروده شده
است ازوست :

دشاهد دنبايست هسی رنگه کارؤ

چی تر مخ پوری یی هیش تازه بکارؤ
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۲۹ - ۴۱)

عاصی - مصغیر خان :

از شاعران عوامی پښتو بود در چارسده زنده گی میکرد . در بازار
چاسده دکانی داشت . شعر نیزمیسرود به سال ۱۹۵۹ ع از جهان
رفت ودر مقبره چارسده دفن شد . (دهشنغر ادب ص ۱۵۳)

عالم خان :

از شاعران عوامی پښتو - شاگرد میرا شاعر طراز اول عوامی بود -
در حوالی قرن سیزدهم میزیست . اشعار متفرقی ازوی هنوز هم در
حافظه ها محفوظ است . مؤلف دپښتو غزل مینویسد که غزلیات عالم خان
روانی قابل وصفی دارد ، ازوست :

نن چی راغله جمالداره رانه تیره شوه په ختک

غن یی نه کوو له قهره په اختیار کی وه دجنگ
(دپښتو غزل ص ۳۶۱)

عباسغلام :

از اهل ذوقان و ادبای پښتو نهای شیعیه است . عباسغلام نوحه های
در حدود ۲۰ شاعر پښتون شیعیه را جمع آوری نموده ، و در یک مجموعه
گرد آورده است . زنده گی وی تا سال ۱۳۲۰ هـ ق یقینی می نماید .
(اولسی سندری ج ۱ ص ۴۸)

عبدالاحد :

در قصبه رخی هشنغر میزیست شاعر عوامی پښتو بود . باهنگهای
ملی پښتو اشعار دینی - عشقی و تاریخی سرود - به سال ۱۹۱۳ ع به

-۲۷۱-

عمر ۶۵ سالگی بدرود حیات گفت ازوست :
رحمت یی په مور و پلار شه چی پیدا تری داسی نر دی

نواب دهشنغر دی

(دهشنغر ادب ص ۲۴۲)

عبدالجلال :

تذکره نگاران ادبیات پښتونبشته اند که عبدالجلال شاعر مستعد و صاحب شهرت اولسی بود - عبدالجلال در دره دیوه گل ولایت کتر میزیست و به عشیره گوربز قبیله ساپی نسبت داشت با موسیقی نیز علا - قمند بود ، باوزان ملی پښتو شعر میسرود - عبدالجلال در حدود ۱۳۳۰ ه ش از جهان رفت - ازوست :

چی منکر ورته ته نه شی عبدالجلاله

مین کله اوښتلی په پیغور دی

(دسر درو توتیان شاعر نمبر ۶)

عبدالحکیم :

اخونزاده عبدالحکیم در کوجروگرهی از مضافات صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست شاعر زبان پښتو عالم علوم دینی و از ارادتمندان میاعمر چمکنی بود به سال ۱۲۳۶ ه ق بدرود حیات گفت - ازوست :

ده ویل چی عبادت دده خاصه وه دانوارو داسرارو خلاصه وه

عبدالعظیم :

عبدالعظیم فرزند فواید گل به سال ۱۸۴۸ ع در زیارت کاکا صاحب تولد شد شاعر زبان پښتو بود - به سال ۱۹۱۸ چشم از جهان پوشید . (غوتی ص ۰ م)

عبدالحمید (قاضی) :

قاضی عبدالحمید فرزند محمد اکبر نوه حیدر از شاعران اوایل قرن چهاردهم هجری است . زادگاه عبدالحمید محله کو کاری سوات است -

-۲۷۲-

بعد در مینگوره زنده گی میکرد ازوست :

دزوره ور سره مجلس په خمسووتیا ونه کړی

دژبی سرچرته دسرو مچو په کک کښینردی

(پښتو شماره ۸-۱۹۷۷ ع ۳۰)

عبدالرحیم :

از سخن سرايان اولسی زبان پښتو بود - در حدود قرن چهاردهم هجری در ریگی از توابع پشاور زنده گی میکرد با وزان ملی پښتو شعر سرود در بعضی از مجموعه ها اشعار وی چاپ شده ازوست :

شاگرده ما خبر که دا خلصق ولی ژاری

آخره زمانه شوه په هر چا راغی خفگان

هندو په مسلمان

(اولسی سندری ج ۱ ص ۱۸۷)

عبدالرحیم (مرزا) :

مرزا عبدالرحیم از علمای عصر خود و شاعر عصیا نگر زبان پښتو بود ، علیه استبداد انگلیس قیام کرد - مرزا عبدالرحیم بتاریخ ۲۰ ذی قعدة سال ۱۲۹۸ ه ق در هیبت گرام چشم به جهان کشود و در محله ای بنام (تانه) زنده گی داشت در جمادی الاول سال ۱۳۷۵ ه ق چشم از جهان بست علاوه از زبان پښتو زبانهای عربی و پارسی را نیز آشنایی داشت . دیوان شعرو معجزات سردار عالم از وی . باقیست - از اشعار اوست :

مرزا خبر شه دروغژن سره نزدی چی نه شی

ددروغژنویه دوستی بانندی شه ناز نه وی

(پت ستوری ص ۳۶۰)

عبدالسلام :

از غزلسرایان زبان پښتو است در حدود قرن دوازدهم هجری در صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست . غزلی ازین شاعر را از حاشیه يك نسخه

-۲۷۳-

خطی طبی محفوظ در اکادیمی پښتوی پشاور مؤلف گلزار روه نقل کرد
ازوست :

د اشنا له ډیره غمه شوم هلاک

چی اشنا را سره جوړ کړو پخسا ک
(گلزار روه ص ۲۵)

عبدالسلام صاحبزاده :

عبدالسلام فرزند محمد حامد بن فیض محمد اخونزاده در موسهی لوگر
میزبست شخصیت روحانی وعالم علوم دینی بود ، بزبان پښتو شعر میگفت
عبدالسلام صاحبزاده به سال ۱۳۴۹ هـ ش به عمر هفتاد سالگی داعی
اجل رالبیک گفت .مجموعه شعر ازخود به یادگار گذاشت .ازوست :

که شی زر کاله دی عمر ای سلامه

دهجران قاصد به را شی په فنا
(زیری شماره ۴۳- سال ۱۳۵۶)

عبدالعزیز (طالب) :

از شاعران عوامی زبان پښتو بود درقریه گوربز دره غازی آباد علاقه-
داری نورگل میزبست به عشیره گوربز قبيله ساپی نسبت داشت
طالب عبدالعزیز در حدود ۱۳۲۶ هـ ش بدرودحیات گفته است .اشعارش
را تذکره نگاران پښتو ضبط کرده اند ازوست :

ای طالب عبدالعزیز خدای دی خیر کړی

دگناه پیتی دروند شوی تر کوه فافه
(دسردرو توتیان شاعر نمبر ۳)

عبدالغفور :

از شاعران قصه پرداز بود به گمان غالب در حدود قرن سیزدهم
هجری میزبست ،قصه شهزاده بدرمنیر را به مثنوی پښتو نظم کرد ،
غزلیات وی نیز درمخطوطه این قصه بیامده ازوست :

گل دبلبل دگل سره کنار بنه ایسی

دوومینو په یو کجای کی دار مداربنه ایسی

عبدالقدیر مومند :

از شاعران قرن سیزدهم ادب پښتوست .عبدالقدیر مومند در باجوړ
میزبست یوسف زلیخای منسوب به فردوسی را از پارسی به پښتو به
سال ۱۲۷۴ برگردانده است .مثنوی یوسف زلیخای عبدالقدیر مومند هشت
هزارو دو صد بیت است .شعرش شیوایی وسلاست دارد ازوست :

نوم می دی عبدالقدیر نه ختک یم نه وزیر

په مومندو کی پیدایم بیا پیدا په کاروان کجایم

باجوړ می دی وطنن بیا خاص شوه په مسکن

زر دوه سوه اویا کاله خلور نور پری زما له لاله

دحضرت تیر شو عیان چی ما وکه دایمان

(روهی ادب ج ۱ ص ۸۲)

عبدالله :

شاعریست مذهبی -نور نامه حضرت محمد (ص) رادر قالب مثنوی
منظوم داشته -معلومات بیشتری درباره آن در دست نیست -ازوست :

ما عبدالله دخان دپاره امیل جوړ کړ خوش نظاره

عبدالله :

از شاعران زبان پښتوست در حدود قرن چهاردهم هجری در برتا-
کال پشاور میزیسته طبع شعر واست :

الهی شی مهربان په عبدالله ته

چی ساکن دی په تا کال بالا نیکدانه

عبدالله :

از شاعران مذهبی پښتو بود به سال ۱۸۳۴ع در اتمانزی هشنغر
به دنیا آمد علوم دینی را در منطقه آموخت ،پیشه امامت داشت به سال
۱۹۱۴ع چشم از جهان پوشید ازوست :

دین اسلام واخله دلبره دیدار را

واخله دسرو سترگو خمار را

(دهشنغر ادب ص ۲۲۰)

عبدالمجید :

در اواخر قرن سیزدهم در صوابی از مضافات مردان زنده گی داشت بزبان پښتو شعر میسرود، مؤلف گلشن اشعار افغانی درباره وی در حدود سال ۱۹۰۰ع گفته است: نوی شاعر باسواد بود، بیست و پنج سال دارد ازوست :

خه نا شاپه خلقه په چاونی کی شور وشر شه

هیخوک نه وخبیر

لام جوز شه په چینی هر یوسپاهی په غم ابتر شه دملکه لاس په سر شه
(گلشن اشعار افغانی ص ۱۵۶)

عبدالمستان (حافظ) :

حافظ عبدالمستان اخون در قصه پراگ هشنغر میزیست. تولد وی در حدود ۱۳۰۰ ه ق اتفاق افتاد، به سال ۱۳۸۰ ه ق به عمر ۸۰ سالگی از جهان رفت وی شاعر عوامی پښتو بود. باهنگهای ملی این زبان شعر سرود. اشعارش شکل شفاهی دارد، ازوست :

هر یو ملک می راته بنکته په نظر دی

وطنونوکی بنایسته می هشنغسر دی

(دهشنغر ادب ص ۹۰)

عبدالمثان :

از شاعران عوامی پښتو بود. در مرحله یاسین زی پراگ چارسده میزیست. به سال ۱۸۸۷ع به دنیا آمد. به سال ۱۹۳۰ع رحلت کرد اشعار ملی و عشقی سرود. اشعارش شکل شفاهی داشته و اکثراً باهنگهای ملی سروده شده است، ازوست :

کتاب کی می لیدلی په زمین باندی یو غر دی

ولاپه ده پری ونه هغه غر دی دکافورو

(دهشنغر ادب ص ۲۰۸)

عثمان :

از شاعران پښتو نهای شیعه بود، به عشیره عبدالعزیز خیل قبیله اورکزی متعلق بود، با قمبر علی خان اورکزی وفات ۱۲۰۷ ه ق قرابت داشت. وهمزمان باوی زنده گی کرده واندکی بعد ازوی بدرود حیات گفته، ازوست :

عثمانه ونیسه په مخ کی آئینه دخیال

په رنگارنگ چی دربنکاره شی ددنیا کلونه

(ورکه خزانه ج ۳ مسوده)

عجب خان :

عجب خان فرزند خوشحال خان ختک از شاعران اوایل قرن دوازدهم هجری قلمداد شده میتواند. اشرف خان هجرې برادر عجب خان از سخن شناسی وی یاد میکند بیتی از ویرامؤلف تاریخ مرصع نیز بیاورده ازوست :

چی یی په پچو پسی گمراه نه شوی

شکروکاره د دجال وخت دی

(تعلیقات فراقنامه ص خلورخلو پښت)

عزت :

شاعر اولسی زبان پښتو بود. مؤلف ومدون گلشن اشعار افغانی شعری از عزت را در مجموعه اش جا داده و گفته است عزت در قوی زنده گی میکند از شاعران قرن چهاردهم محسوب شده میتواند.

عسکر علی شاه :

از شاعران وادبای صوبه سرحدی شمال مغربی است. عسکر علی شاه به سال ۱۳۹۹ ه ق چشم از جهان بست.

علی احمد (اخون) :

از شاعران عوامی پښتو است در بتگرام تولد یافته در گری حمیدگل هشنغر زیسته ودر شهر پشاور چشم از جهان بسته است. وی در اخیر

عمر مجنون وار میگشت و اشعارش را میخواند پارچه های متفرقی از وی باقیست. گویند که علی احمد اخوندبه سال ۱۹۴۶ ع به عمر ۸۰ سالگی داعی اجل را لبیک گفت - ازوست :

نشسته میم زرما په کی

توله تی زر تاده خلقه وبه کړووینا پکی

نشسته میم زرما په کی

(دهشغفر ادب ص ۲۵۸)

علی اصغر :

از ناظران دینی زبان پښتوست ، نورنامه حضرت سرور کاینات رابه سال ۱۱۴۱ ه ق از پارسی به زبان پښتو منظوم برگردانده ، ازوست :
نور نامه اول په ژبه عربی وه

فارسی خوانو بیان کړی په پارسی وه

دا درونه په پښتو ژبه پییلی

له دی بحر نه علی اصغر ایستلی

علی بیگ :

از شاعران نعت سراسر است. قصیده نعتیه ویرا مؤلف ادبی ستوری از یک جنگ قدیم در یافت داشته ، و با ساس آن ویرا در همین جلد دوم آن کتاب بحیث شاعر معرفی داشته است .
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۳۹)

علی جان :

در قصبه مندوخیل پیرانگ هشنغفر زندگی داشت . در ایام جوانی داعی اجل را لبیک گفته تذکره نویسان گویند که علی جان به عمر ۳۲ سالگی به سال ۱۹۳۸ ع وفات نمود . وی استعداد شعر سرایی داشت و به او - زان ملی پښتو چکامه های سرود ، ازوست :

شکر دیر هم ما علی کړو چی ترلاړم

زه تر څو دغم په تال به زنگیام

(دهشغفر ادب ص ۲۶۰)

علی مرزا :

از پښتو نهی شیعیه بود - در حدود قرن سیزدهم در مناطق قبایل نشین میزیست باهنگهای ملی شعر پښتو میسرود - بعضی از اشعار وی ضبط شده ، ازوست :

علی میرزا په زړه دقاسم جان سرکه

عمادالدین :

از شعرا و نویسندگان قرن سیزدهم به شماراید وی شرح مخزن از حاجی بهادر کوهاتی را خطاطی کرده ، بعضی از غزلیات خود را نیز در آن گنجانیده است . از اشعار اوست :

زه عماد یوسمندر شوم ستا په مینه

اوس په سرو لمبو کی شی ارام زما

(مخطوطه نمبر ۱۹ مجموعه خطی هیوادل)

عیسی هوتک :

از شاعران قرن سیزدهم است . عیسی در نواحی کندهار زیسته و مرید صاحب الدین بود . دیوان مردفی از خود به یادگار گذاشته است . دیوانش را به سال ۱۲۵۰ ه ق یا ۱۲۶۰ ه ق تکمیل و تدوین داشته است . عیسی از علم عروض بهره داشت . اشعاری در بحور این دانش سروده در شعرش بیان مسایل تصوف فزونی دارد ، ازوست :

یم زه عاصی عیسی هوتک په اصل

لغری د حاجی صاحبداد د نسل

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۴۶ - ۱۴۸)

غلام :

شاعر اولسی زبان پښتو بود ، در پابینی از مضافات صوبه سرحدی شمالی زنده کی داشت ، به اوزان ملی پښتو شعر میگفت . مؤلف گلشن اشعار افغانی در حدود ۱۹۰۰ نبشته که غلام بیست و پنج سال دارد - شاعر

بیسواد است، از اشعار اوست :

خبر شومه له حاله
کهبل کی وشه جنگ
سالار اود منصور په کور کی راغله بی مرضی
په ملک داتمان زی

(کلشن اشعار افغانی ص ۱۴۷)

غلام :

از شاعران غزلسراست به احتمال قوی در حدود قرن دوازدهم در نواحی پښتونخوا زیسته، بعضی از غزلیات وی در بیاض میاحسیب گل پیامده، ازوست :

که همیشه ناری فریاد کوم په درستا

په ما نه کیری دمینی یو نظر ستا

(پت ستورې ۳۸۴)

غلام ربانی (قاضی) :

قاضی غلام ربانی فرزند قاضی عبدالحمید به داگ قاضی شهرت داشت. به سال ۱۸۵۳ع در کوکاری سوات چشم به جهان کشود - بعد با فامیل خود در مینگوره میزیست - بعد از آن در هود یگرام زنده گی اختیار کرد و به سال ۱۹۴۳ چشم از جهان بست - ازوست :

رنگ می زیر وار می خطا دی بیلتانه ته

لکه خوار سری چی گورې میلمانه ته

(پښتو ص ۳۰ شماره ۸ - ۱۹۷۷ ع)

غلام دستگیر :

غلام دستگیر مشهور به صاحب حق از شاعران قصه پرداز قرن چهاردهم است غلام دستگیر از خاندان قاضی خیلان سدوم بود - خود در مردان میزیست - قصه را از زبان اردو بنام (جفاکاره معشوقه) بزبان پښتو ترجمه داشته،

-۲۸۰-

در اخیر این قصه غزلیات شاعر نیز به چشم میخورد ازوست :

اصلی غای می دې گلیاره زادوبوم

علاقه زما یادیری په ســد و م

په نسب حسب کی یمه زه افغان

اوتحصیل ضلع می دواپه دمردان

غلام محمد مومند :

از مثنوی سرایان و علمای دین بود در قرن دوازدهم، غلام محمد نواسه اخون جمال غوریا خیل مومنداست که وی معاصر خوشحال خان ختک بود - غلام محمد در قصبه پندومناطق مومند نشین از دیار صوبه سرحد شمالی مغربی میزیست. غلام محمد طبع شعر داشتی از علوم دینی نیز بی بهره نبودى به سال ۱۱۵۹ ه ق کتابیرا بنام (نوبهار) نظم کردی، ازوست :

قدم مه رده زیات تر حده

زبان بند کره له گفتاره

ای بنایسته غلام محمد

د اخوند جمال یاد گاره

(پښتو مجله شماره اگست ۱۹۸۳ مقاله شاه فاروق انور)

غلام نبی :

شاعر داستانسراست در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی صوبه سرحدی شمالی مغربی زنده گی میکرد - داستانهای را به سال ۱۲۸۴ ه ق از بهار دانش پارسی به مثنوی پښتو ترجمه داشته، ازوست :

ما غلام نبی تمام کر دابیان

په توفیق دغنی خدای قادر سبحان

غلام نبی (استاد) :

شاعر اولسی زبان پښتو بود و همیشه با شاعران دیگر هم سلکش به مقابله بر می خاست غلام نبی در شامیزی برسوات میزیست، باهنگهای ملی پښتو شعر میگفت، ازوست :

وژنی می پخپله چی په لاس کی دی آئین دی

زلفی دی فوځونه شنه خالونه جلا دیان دی

(پښتو - فن و فنکار نمبر ص ۵۲)

-۲۸۱-

فتح علی :

شاعر نوحه سراست - واز پښتو نه‌ای شیعہ (تورې-اورکزې - بنگښ) بوده اشعارش باهنگهای ملی پښتو ست ، واقعات کربلا را نظم کرده زنده گی وی حدود قرن سیزدهم شمردہ ، میشود ازوست :

زینب ناری کړې چی عرش لړزیرې

په کـــر بلا می کانی ور یری

(بیداینی گلونه ۱۶۰)

فدا - علی اکبر :

علی اکبر متخلص به فدا فرزند سردار خان به سال ۱۹۳۸ ع بتاریخ اول سپتامبر در چارسده هشنغر چشم به جهان کشود - شاعر ملی و عوامی پښتو بود اشعار اجتماعی و ملی میسرود - بتاریخ ۲۱ ماه می سال ۱۹۷۹ از جهان رفت ، از اشعار اوست :

فخر په میرانه ستا شهیده درست جهان کوی

نن دمیرنتوب خبری ستا هر یو انسان کوی

(دهشنغر ادب ص ۲۸۶)

فرید جان :

از شاعران اولسی زبان پښتو بود در حدود قرن چهاردهم در امری پایان از توابع پشاور میزیست به اوزان اولسی شعر میسرود و قصص نظم میکرد . دو مجموعه شعرش بنا مه‌ای (شعر العجم) و (بهار عشق) تدوین شده ، ازوست :

خپله ژبه دی قابو کړه فریدجانه

نه چی شید خپل زبان په قال او قیال ډوب

(پت ستوری ص ۳۲۹)

سال وفات فرید جان را در مجله ننگیالی (طبع پشاور شماره ۲) ۱۹۵۷ ع سال ۱۹۰۰ ع) نبشته اند .

فریدون یا مفتی حکیم :

از شاعران صاحب دیوان است ، در اوایل قرن چهاردهم هجری زنده گی

داشته و دیوان موجزی از خود باقی مانده است . شاعری از نواحی کندهار است در مقطعات غزلیات خود اسمای مفتی فریدون و حکیم را میاورد ، ازوست :

تل نظر کړې خوار حکیم ولوی حلیم ته

خان به تل دهر ظالم په بدن لام کرم

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۲۲۸)

فضل احمد :

از شاعران اولسی زبان پښتو بود در حدود قرن سیزدهم هجری در مناطق صوبه سرحدی شمال مغر . بی زنده گی میکرد . به اوزان ملی پښتو شعر میگفت واقعات آزادی خواهی پښتونهای آن دیار را در قوالب شعر ملی پښتو منظوم میداشت ، بعضی از منظومه های وی ضبط شده از اشعار اوست :

چار بیته می پوره کړه ماسپینین نه تر سحره

صاحبانه بری ور کړې ته یی مل شی پاک اکبره

(پښتو مجله فروری ۱۹۸۱ ص ۴۰)

فضل الله :

شاعر عوامی پښتو بود - در قریه اتمانزی هشنغر میزیست - در حدود سال ۱۸۴۷ ع بدنیا آمد و به سال ۱۹۰۷ رحلت کرد - در مقبره اتمانزی مدفون گشت ، ازوست :

کوم قلم زن دی په جبین نقش دچین وهلی

خال یی په پانه دنسین وهلسی

(دهشنغر ادب ص ۲۹۲)

فضل واحد :

ملا فضل واحد به سال ۱۸۸۱ ع در محله دوره خیل شیراباو هشنغر بدنیا آمده و به سال ۱۹۴۱ ع به عمر ۶۰ سالگی بدرود حیات گفت . وی پیشه امامت داشت . علوم دینی را فرا گرفته بود بزبان پښتو شعر

نیز میسرود، اشعارش جنبه اجتماعی ملی و عشقی دارد.

تذکر: واحد (ج ۱ ص ۳۷۴) راتا پیدا شدن اسناد باورمند نه باید با این فضل واحد اشتباه کرد.
فقیر گل:

از شاعران و علمای علوم دینی حدود قرن سیزدهم بود - کتابیرادر خواص آیات قرآنی بنام کتاب تنزیل به سال ۱۲۵۶ ه ق تالیف داشته است ، ازوست :
له اوله نازل شوی چی قرآن دی

له بنه خدایه په نبی اخر زمان دی
فقیر محمد : (پښتو نسخی)

از شاعران حدود قرن سیزدهم هجری است . در مناطق پښتون نشین بلوچستان میزیست ، بزبانهای پښتو و پارسی شعر میسرود دیوان شعر ازوی باقیست .

فیض طلب :

از شاعران قدیم پښتوست - وی در نواحی پشاور در حدود قرن دوازدهم میزیستی آثار دیگر وی به مامعلوم نیست . تنها غزلی ازوی در یکی از نسخ خطی کلیات خوشحال خان ختک در ردیف (ح) ضبط بودی ، زمانیکه دانشمند فاضل دوست محمد خان کامل کلیات این شاعر گرانمایه را تدوین داشتی غزل فیض طلب را نیز ضم این کلیات نمودی . چاپهای قدیم کلیات این غزل را نداشته و بدون ارمغان خوشحال نیز غزل فیض طلب را شامل غزلیات خوشحال نه کردی ولی جامعین غزلیات خوشحال در جلد اول کلیات (طبع کابل) نیز غزل فیض طلب را در زمره اشعار خوشحال بیاوردی .

باید یاد آور شد غزلی که در ص ۵۵ کلیات (طبع استاد کامل پشاور) و ص ۴۴ غزلیات (طبع کابل) آمدی - از خوشحال خان ختک نبود بلکه از شاعر دیگری بنام فیض طلب است ، ازوست :

که په سیل دگلزار زه فیض طلبم
بیله دوسته که خم گرم دی زما روح

فیض الله خان :

فیض الله خان شاعر بیسوادی از عشیره و دیر قبیله ساپی بود - در قریه و دیر منطقه غازی آباد علاقه داری نورگل میزیست ، در حدود سال ۱۳۵۲ ه ش چشم از جهان بست اشعارش باوزان ملی پښتوست به شکل شفاهی در منطقه عمومیت دارد - ازوست :

دا زرگی می نن ډیر ناقرار دی چی جدا می له څنگه دلدار دی
(دسر درو توتیان (۳۸۱-۳۸۲)

قاسم :

در حدود قرن دوازدهم هجری میزیست شاعر غزلسرا بود - در یکی از جنگ های خطی غزلی ازوی محفوظ است ، در تحقیقات ادبی نیز ازوی یادې به عمل آمده ، ازوست :

دلولاک تاج یی په سر چی قاسم وینی

مداح څکه هر زمان د محمد دی

(گلزار روه ص ۸۳)

قاضی دادا گل :

قاضی محمد سید پادشاه مشهور به قاضی دادا گل فرزند قاضی میر - احمدشاه به سال ۱۸۷۹ ع در کوزه بانده نیک بی خیل سوات چشم به جهان کشود و به سال ۱۹۷۴ چشم از جهان بست - عالم علوم دینی و شاعر پښتو بود . کتابی بنام داغ هجران ازوی باقیست .

(پښتو مجله جنوری ۱۹۸۱ ع ص ۵۰)

قدرت علی :

مشهور به قاضی گل از شاعران قصه پرداز و نثر نگار قرن چهاردهم هجریست . قاضی گل در موضع ټکری ضلع هزاره میزیست در علوم دینی دسترسی داشت - زنده کی وی تا سال ۱۳۶۰ ه ق یقینی است . قصه های رت و بدم فتح خان قندهار یرا به نظم آورد ، و اشعار زیاد سرود

و نثر نیز نهشته است. رساله های منظوم و منثور وی موجود است .
ازوست :

نن می بیا په زرگی بنخی شوپاری

چی می ولیدی د شاه زلفی خور ی
(بیدمانی گلونه ۱۶۴ - ۱۷۵)

قریشی - لعل محمد :

لعل محمد متخلص به قریشی فرزند دین محمد بتاريخ ۱۶ می ۱۸۸۶ع در قریه شاه پور کوهات چشم به جهان کشود - علوم دینی را در مدارس منطقه و علوم عصری را در مکاتب هندوستان آن زمان کسب کرد - بعد وظیفه تدریس پښتو به انگریزان را به عهده داشت. شعر نیز میسرود - گویند که علاوه بر زبان پښتو اشعاری بزبان عربی و پارسی نیز سروده است. قریشی به تاریخ ۹ جنوری ۱۹۷۱ چشم از جهان پوشید ، و دیوان شعر از خود به یادگار گذاشت ، ازوست :

چی لعل محمد په نظر راشی توری زلفی دیار
لکه بنامار هسی مدام خوری پیچ و تاب

کاشف - فتح محمد :

فتح محمد متخلص به کاشف از نویسندگان پښتو و عضو (دهشنغر پښتو ادبی تولنه) بود در رادیو پشاور نیز ملازمت داشت. فتح محمد کاشف در گری شهباز خان پراگ دهشنغر میزیست بتاريخ ۱۱ می سال ۱۹۷۷ع بدرود حیات گفت . (دهشنغر ادب ص ۳۰۴)

کامل - دوست محمد خان (استاد) :

استاد دوست محمد خان کامل مومند فرزند فوجون خان ازاد با و محققان بنام زبان پښتو بود ، در سکندر پوره پشاور میزیست - استاد کامل در سال ۱۹۱۵ع بزاز - دروس ابتدایی و متوسط را در مکاتب پشاور آموخت برای فرا گیری تحصیلات عالی شامل اسلامیه کالج پشاور شد. لیسانسی را از انجا بدست آورد. و بعد به مسلم یونیورسیتی علیگره

-۲۸۶-

شامل شد . و دیپلوم ماستری در فلسفه را از آن یونیورسیتی در یافت نمود در ایام تحصیل شخصی شامل در جریان های سیاسی منطقه نیز بود پس از عودت به زادگاهش در پهلوی کار های علمی به وکالت مصروف بود .

استاد کامل شعر میسرود - نثر می نوشت و به تحقیق در ادب و تاریخ زبان پښتو می پرداخت - پنجاه سال به زبان و فرهنگش خدمت نمود و آثار گرانبهای از خود به یادگار گذاشت که نامش و یادش را در تحقیقات ادبی و تاریخی پښتو زنده و جاوید نگاه میدارد .

استاد کامل مومند تادم مرگ قلم و کتاب را از خود دور نکرد و تادم مرگ بزبان و تاریخ و قوم خود خدمت نمود - استاد کامل در حیات علمی و فرهنگی اش صد ها مقاله نوشت و ده ها کتاب و رساله بزبانهای پښتو اردو - انگلیسی و پارسی تالیف داشت و چندین متن در خور اعتبار را بدست نشر سپرد - از کار های عمده علمی وی :

۱- کلیات خوشحال خان ۲- کلیات رحمان بابا ۳- تاریخ مرصع ۴- دیوان سکندر خان ۵- خوشحال خان ختک بزبان اردو ۶- رحمان بابا ۷- خوشحال از دیدگاه خارجیان و دیگر آثار. استاد کامل در فبروری سال ۱۹۸۱ع چشم از جهان بست ، ازوست :

ته زما زه کامل ستا یم که تر شمیر بنایسته تیردی
(کابل مجله شماره اول ۱۳۶)

کرامت شاه (مولوی) :

از شاعران پښتو بود در قرن چهاردهم هجری میزیست مولوی کرامت شاه عالم علوم دینی و شاعرزبانهای پښتو و پارسی شناخته شده مجموعه اشعارش بنام گلزار ولایت در سال ۱۳۳۰ ه ق چاپ گردیده ، مولوی در موضع پیر پایی از مضافات پشاور بود و باش داشت - ازوست :

ده وی ای کرامت شاه راشه گفتار کره

خو خبری را ته جمع دخیل پلار کره

-۲۸۷-

کمی :

از شاعران عوامی بود که درمضافات صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست زنده‌گی وی حدود ۱۳۰۰ هـ ق تخمین میشود، شاعری بود که باوزان ملی پښتو شعر سرود درگلشن اشعار افغانی اشعاروی پیامده مولف بیدایانی گلونه شرح مختصری ویرا با نمونه کلامش ضبط میدارد، ازوست :

مه کوه ورائی نادانی ډیر شومه پر کال نن
چاته نه وایم حال نن

کمال خان خیشکی :

کمال خان متخلص به خیشکی فرزند خدای رام خیشکی به سال ۱۹۲۶ع با فامیلش در گلستان ازتوابع کویته مسکن گزید علوم دینی را در منطقه فرا گرفت طبع شعر نیز داشت بزبان پښتو شعر میسرود در نومبر سال ۱۹۶۶ع چشم از جهان بست از اشعار اوست :

بی عقلی دبی عقـلانو وترته
(کسی دلمنی پښتانه! لیکوال ج)

گدا - عبدالباری :

از علمای دین و شعراي به گمان غالب از دیار کندهار در قرن دوازدهم هجری بود . عبدالباری گدا تخلص میکرد ، کتابیرا بنام مختصر در سال ۱۱۶۰ هـ خ به مثنوی در آورد ، از اشعار اوست :

مخض نوم دگدا سم شو   عبدالباری ورا له رقم شو
سل وزر شپپته کلـونه

چی تیر شوی دښی له هجر وونه

گدا :

از شاعران اولسی زبان پښتو در حدود قرن سیزدهم در نواحی صوبه

سرحدی شمال مغربی میزیست . بعضی از اشعارش را مؤلف گلشن اشعار افغانی ثبت نموده ، ازوست :

شابس تاله چی دمینی باراکاری

دوگپی — سلامت دو باره را کار ی

(گلشن اشعار افغانی ص ۱۱۵)

گدای (حاجی) :

حاجی گدای از ساکنان مناطق مهمند نشین پشاور بود . در حدود ۹۵۰ هـ ق در آن دیار میزیست . در حلقه مریدان بایزید رویشان ۹۴۱-۹۸۰ هـ ق) در آمد . چندین بار فریضه حج را به جا آورد . طبع شعر داشت بزبان پښتو شعر میسرود — رباعی ویرا مؤلف حالنامه ضبط کرده ، ازوست :

حاجی گدای نیاز کړې چی زه مکي ته تللی په شه وم
که درویش کړه راخرگنده هغه کس چی گواهی زه وم

گل احمد اخون : (حالنامه ص ۴۸۰)

در محله مرغز از توابع صوابی میزیست . گل احمد اخون شاعر اولسی بود به سال ۱۹۷۰ یا ۱۹۷۱ به عمر شصت سالگی چشم از جهان پوشید به اوزان ملی پښتو شعر سرود از اشعار وست :

په لویه ورخ دمحشر   به گل احمد کړی اختر
که چا آواز وکړو چی نبی اخر زمان راغی

شاه خوبان راغی

(په مردان کی پښتو ادب ص ۱۱)

گل مست :

از شاعران اولسی زبان پښتو ست در قریه شیخان منطقه گوربزخوست میزیست گل مست در حدود ۱۳۵۳ هـ ق به کبر سن وفات نموده ازوست :

هر دم دی فضل غوارم خالقه ذوالجلاله

گنا همکار یمه بسیار

(بیدایانی گلونه ۱۸۵-۱۸۷)

لال گل :

از شاعران اولسی زبان پښتو بود، در حدود قرن چهاردهم هجری در نواحی سوات میزیست با وزان ملی پښتو شعر میگفت ازوست :
دیار زلفینی وهی ټال دیار په اورلورنن

باغ می سمسور سور نن
(بیدبانی گلونه ۱۸۸-۱۸۹)

دهارام اوداس :

از اهل هند و شاعر عوامی پښتو بود - باهنگهای ملی پښتو شعر میسرود تاریخ تولدش سال ۱۲۸۵ ه ق ووفات ویرا ۱۳۶۳ ه ق تخمین کرده اند ، ازوست :

دغم شپه لری کړه نور جور نا سحر کړه په ما
دخوشحالی دولی کی راشه لږ نظر کړه په ما
(دهشغز ادب ص ۱۲۴-۱۲۵)

لطیف خان :

از شاعران غزل گو بود در قرن چهاردهم هجری در هشنغر میزیست لطیف (۱۲۸۵-۱۳۵۲ ه ق) غزل متعدد به پیروی شاعر هم عصرش صحبت سروده است .
(دهشغز ادب ۹۴)

لودین - اقامحمد (مولوی) :

مولوی اقامحمد لودین فرزند خوشدل بن موسی خان به سال ۱۲۹۷ ه ش در مضافات ترین کوت ارزگان زاد - علوم دینی را کسب نمود . پیشه امامت و تدریس داشت . شعر نیز میسرود . بتاریخ اول سرطان ۱۳۵۸ ش به مرد ، ازوست :
پلار راته ویله ساته دوطن ننگ

مخ پرتندی ورشه د دښمن لره په جنگ
(پیام حق ۷۰۶ ر ۱۳۶۰ ص ۳۷-۴۰)

مبین (میا) :

از ناظران مذهبی زبان پښتو در حوالی قرن سیزدهم هجری در توابع

صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست . کتابی را در مسایل قرائت قرآن عظیم بنام زاد القراء در سال ۱۲۹۵ ه ق در هفده باب نظم کرد ، ازوست :
میان مبین ټکه مفهوم کړی په خپل ژبه یی مرقوم کړی
محسن :

شاعر نوحه سراسر است . در حدود قرن سیزدهم هجری در مناطق مرزی افغانستان در بین قبایل پشتونهای شیعه میزیست . واقعات کربلا را به اوزان ملی پښتو نظم کرد ، اشعار او ثبت شده - ازوست :

کوه محسنه ښه گفتار ونه صغراجان ژاړه په ارمانونه
خدای به دې ژغورې به دوزخونه علی اکبر خودې بدرگه دی
(اولسی سندری ج ۱ ص ۲۵۰)

محمد :

از شاعران مرثیه نگار و نوحه سراسر است . مرثی و اشعار سوز خوانی را به اوزان ملی پښتو سروده محمد در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی مرزی در قبایل پښتونهای شیعه زنده گی میکرد . اشعار او ثبت شده ازوست :

اسمان ویل زمکی ته بی وفاشوی
دبادشاهانو په خون رضا شوی
(اولسی سندری ج ۱ ص ۲۴۵)

محمد اعظم (پوپلزی) :

در حدود ۱۲۶۰ ه ق در کرزکندهار میزیست . وقایع سقوط امیر شیر علی حبس محمد یعقوب خان و وقایع جنگ میوند را نظم نموده ، ازوست :

محمد یعقوب خان دی ارمان لری خدا عالمه
چی داسی ورور یی پاته سوی دې ترشا عالمه
(تذکره الشعرا پښتو ص ۲۳۹)

محمد انور (ملا) :

ملا محمد انور کندهاری فرزند ملاخیرالله اخوند سلیمان خیل به سال

۱۸۸۹ع در کوچه بامیزی کندهار چشم به جهان کشود، پیشه ساعت سازی داشت شاعر صاحب شعور ملی بود، به سال ۱۹۵۰ع به کوچه رفت و در همان دیار مسکن گزید. ملامحمدانور بتاریخ ۲۲ فروری ۱۹۷۶ع در شهر کویت به چشم از جهان بست و در مقبره کاسیان دفن گردید، ازوست: مسلمانان دخوش اخلاق و صادقان و کار دی

چی هربدکار بددیانتہ بیا مومن وی پرخه
(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۵۳۰)

محمد جان :

شخصی طالب علمی بود در کتب دینی عربی مطالعه داشت در حدود قرن سیزدهم هجری در نواحی غلزابی های مسکون بین کلات و غزنه سکونت داشت، رساله دینی خوف القلوب را به مثنوی پښتو نظم داشته، الفنامه ها نیز دارد - و غزلی از وی نیز ضم همان رساله خوف القلوب است، ازوست :

خوک څی تژی د اوبو وې خوابی نه سی

چی یی تژی د دیدن وې څه به خوب که
(ادبی ستوری ج ۲ ص ۲۲۳)

محمدجان (صاحب زاده) :

محمد جان فرزند فیض محمد اخونزاده حسین خیل جمریانی از علما - روحانیون و قلم بدستان قرن چهاردهم بود. محمد جان صاحب در موسیقی لوگر میزیست و در بین مردم به کاکا صاحب شهرت داشت محمد جان به سال ۱۳۳۷ ه ق چشم از جهان بست اشعاری بزبانهای پښتو و پارسی سروده، از اشعار اوست :

تل به نه وی د دنیا دغه دوران

اخر درومی که بادشاه وی که سلطان
(زیری شماره (۶) سال ۱۳۵۶)

محمد جان قندهاری :

از علمای معاصر کشور ماست حاجی مولوی محمد جان فرزند مولوی

عبدالاحد اخونزاده ساکزی به سال ۱۲۶۹ ه در کوچه خروتنی های شهر قندهار دیده به دنیا کشود علوم دینی و مروج را فرا گرفت. وزبانهای پارسی - عربی وارد و رانیز آموخته علاوه از زبان مادریش پښتو بزبانهای دیگر صلاحیت نبشتن داشت. و کتابیرا بزبان پښتو تالیف کرده، قاضی به سال ۱۳۳۹ ه چشم از جهان بست. (زیری شماره ۸ - سال ۱۳۴۸)

محمد جمیل صاحبزاده :

محمد جمیل صاحبزاده از قلم بدستان صاحب ذوق بود در حدود قرن چهاردهم هجری در ماشوخیل از توابع پشاور میزیست بزبان پښتو نشر و نظم می نبشت - نبشته ها و منظومات وی دیده شده ازوست :

امین پروایم امین پرو کړئ د زړه له شوقه ای سامعانو
چو خدای قبول کړې د اښکلی سوال

خاص په نسبت کی د عاشقانو
(مقدمه دیوان عبدالحمید دومند ص ۳)

محمد حقیق :

از شاعران قرن دوازدهم قلم داد شده است. و ادعا گردیده شاید شاعری از منطقه کوهات و منسوب به قبیله ختک باشد، تذکره نگاران پښتو از وی اطلاع دارند - ازوست:

راشه ای حقیقه نصیحت خودی بنه ووی

بل چاته چی یی وایی ته په خپله فهمد ارشه
(پت ستوری ۴۹)

محمد رضا :

از علمای دین و دانشوران صاحب قلم بود. محمد رضا فرزند ملامیر بابا بن ملا میر داد بن ملا خدادا بن ملا خالق داد در مزینه ننگرهار سکونت داشت سال تولد و وفاتش معلوم نیست، نبشته اند که به عمر ۷۰ سالگی بدرود حیات گفت.

بزبانهای پښتو و پارسی شعر میسرود و نشر می نبشت محمد رضا

آثاری از خود باقی گذاشته چون تحفه السالکین و گلچین جام عشق،
از اشعار اوست :

زه محمد رضا فقیمریم   خاص مرید دهغه پیریم
نیک نظر ته یی په خیریم   د اجمیر چشتی بابا
(مجله کابل شماره (۶) سال ۱۳۵۶)

محمد رفیق علی زی :

شاعر حدود قرن دوازدهم است شخص صاحب خامه و شمشیر بود .
محمد رفیق از علی زایان قندهار بود - در لشکر کشی های احمدشاه
بابای کبیر سوی نیم قاره در زمره علما و غازی مردان باوې همراه بود .
محمد رفیق علی زی باشاه بزرگ افغان دوباره به قندهار رفت و در
کونده کلی از توابع صوابی مسکن گزید و در همان قرن در دره پیچ
در جنگها جانش را از دست داد و در همان دیار مدفون گشت ، مزارش
به شهید بابا شهرت دارد - محمد رفیق شخص عالم و دانشمندی بود
بزبان پښتو شعر میگفت دیوان شعراز خود به یادگار گذاشت - ازوست:
محمد رفیق زما نامه ده   اصل نحای زما کونده ده
یم په اصل درا نی   درانو کی علی زی
(پښتو مجله مارچ ۱۹۸۲ ص ۱۵)

محمد شریف :

از سخنوران و قلم بدستان زبان و ادب پښتو بود در حدود قرن
سیزدهم هجری در محله یی بنام سرخیل از مضافات صوبه سرحدی شمال
مغربی میزیست . فیروزنامه صاحب دین ختک را به سال ۱۲۹۵ ه ق نبشت ،
در اخیر این کتاب منظومات وی نیز بیامده ، ازوست :

محمد شریف وساتی خدایه   دشيطان له بده رایه

محمد صادق :

از واعظان دینی و ناظران زبان پښتو بود - در حدود قرن سیزدهم
در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی سکونت داشت . نصیحت نامه

منظوم وی در قالب مثنوی در اخیر یکی نسخ خطی حاشیه سلم محفوظ
در اکادیمی پښتوی پشاور بیامده ازوست :

نصیحت می که تمام   والسلام علی الدوام
په نامه محمد صادق یم   دهر چا نه نالایق یم
محمد صحبت خان (حاجی) :

حاجی محمد صحبت خان بر حکمت خان بن چمنی خان بن بهرام خان
محمدزی به سال ۱۲۸۵ ه ق در محله یاسین زی قصبه پیرانگ هشنغر چشم
به جهان کشود - وی شخصی مطلع بود - زبانهای پارسی وارد و رانیک
میدانست . بزبانهای پښتو - پارسی وارد و شعر میسرود و نشر می نوشت .
دیوان مکمل از وی باقیست . وفات وی به سال ۱۳۵۲ ه ق واقع شده ،
ازوست :

که هم دارنگه محکم په ظلم زورشی

عاقبت به لاس پر سر شسم له حیاته

محمد عالم :

از ناظران و مترجمین قصه پرداز است در حدود قرن سیزدهم در نواحی
صوبه سرحدی شمالی زیسته است . قصه ماهی گیر از آثار او به ما
معلوم بوده ، ازوست :

یو سری و ماهی گیر په دنیاخوار و

همیشه یی جال په لاس کسب یی ښکار و

محمد علی :

شاعر اولسی زبان پښتو بود ، در منطقه متنی از توابع پشاور
سکونت داشت - شاعر ای ایل قرن چهاردهم محسوب میشود ، اشعار نی
باهنگهای ملی پښتو سرود ، مؤلف (چاریتی) بعضی اشعار ویرا ضبط
کرده ازوست :

په ما محمد علی پیی ، منگل کره په سر ډال

زه تری د وصال

(چاریتی - خطی)

محمد عمر :

محمد عمر فرزند شیر اکبر در حدود ۱۲۸۶ هـ ش در شهر قندهار بزاد - بوبه سال ۱۳۵۶ هـ ش بمرد، عالم علوم دینی و شخص مطلع بود بزبان پښتو شعر سرودی . اشعارش بصورت متفرق در بعضی از مجرعه و اخبار طلوع افغان چاپ شده ، ازوست :

تر محمد رسول الله می سرقربان دی

بی ده می ژوندون گران دی چار چار تر محمد

(بیدایانی گلونه ۲۲۱ - ۲۲۵)

محمد غلام :

از شاعران نوحه سراسر است بساهنگهای ملی پښتو شعر میگفت . و واقعات کربلا را نظم میکرد - سرودهای غم انگیز واقعات کربلائی وی در بعضی از مجموعه ها ضبط بوده محمد غلام از پښتونهای شیعه بود - در حدود قرن سیزدهم در مناطق سرحدی میزیسته ازوست :

موری ته نه وی په کربلا کی مو شولو پاتی دغه صحراکی

(اولسی سندری ج ۱ ص ۲۳۶)

محمد گل :

از شاعران حدود قرن دوازدهم هجری ، در موضع کوهات میزیست . وبه دودمان حاجی بهادر کوهاتی نسبت داشت . در علوم دینی و مذهبی مطالعه داشت بزبان پښتو نثر و نظم می نوشت رسایلی را موسوم به (صوفی نامه و عطا نامه - شمایل نامه) به سال ۱۱۶۷ هـ ق به نظم و نثر تالیف داشته ، ازوست :

محمد گل نقشبندی دی په کوهات کی ناست بندی دی

د حاجی بهادر فرزند دی ناست دیار په مینه بند دی

خپل مرشد له برکته خپل خدای خلاص کړ له محنته

محمد نصیر :

محمد نصیر ولد عبدالکبیر از غزلسرایان و صاحب ذوقان قسرن سیزدهم هجری بشمار آید . غزلیات محمد نصیر در اخیر یکی از نسخ

خطی قصه گل صنوبر دیده شده ، در تحقیقات ادبی پښتو نیز راه یافته ازوست :

ددیدن طلب یی کړه محمد نصیره

ذوالجلال دی محسن و خداوند

(گلزار روه ص ۸۳)

محمد نور :

یک پارچه شعر این شاعر بخط خودش در اخیر نسخه خطی قصه غل وقاضی محفوظ در کتابخانه یونیورسیتی پشاور بیامده ، در مقطع آن شعر گوید :

زه محمد نور خاکی بنده په بسم الله دروم

په هر قدم چی کښیردم زه دامن گیر دمحمد رسول الله دروم

محمد نور از شاعران و سخنوران دینی در قرن سیزدهم محسوب میشود ، در صوبه سرحدی شمال مغربی میزیست .

محمد نیاز (وکیل) :

شاعری بود باسواد و صاحب رسوخ در اولسی جرگه وقت زمانی وکیل مردم نیز بود از همین جهت به وکیل محمد نیاز شهرت داشت . محمد نیاز فرزند تجور خان و دیر منسوب به قبیله ساپی بود . وی در قریه بود - یالی کوز کتر چشم بجهان کشود علوم مروج را از علمای منطقه آموخت گویند مجموعه شعر داشت وکیل محمد نیاز به سال ۱۳۵۵ هـ ش به سن ۹۵ سالگی از جهان رفت . ازوست :

شاه سلطان دکل جهان ته یی قربان رسوله

شمه قربان په هر زمان ستا دلوی شان رسوله

(د سردرو توتیان ۳۸۹ - ۳۹۰)

محمد یار صاحبزاده :

بعد از ۱۲۵۰ هـ ق تولد گردید ، اصلاً از غونبدان کلات بود - در قندهار میزیست بعد از سال ۱۳۱۰ هـ ق وفات یافته است . دیوان شعر داشت

نایاب است ، اشعار متفرق وی دیده شده ازوست :
جانانه ودی سوم دهجر په انگاره

خاوری سوم سستا په درباره
(تذکره الشعراء پښتو ۲۳۸)

محمد يوسف (ملا) :

در بالوخیل چارسده هشنغر به سال ۱۳۱۰ ه ق چشم به جهان کشود
علوم دینی را آموخت - پیشه امامت داشت . شعر نیز سرود - اشعاروی
دینیست سال وفات ویرا ۱۳۷۰ ه ق نوشته اند .
(دهشنغر ادب ص ۱۳۶)

محمود :

سخنورو خطاط زبان پښتو بود ، در حوالی قرن سیزدهم هجری در
محلله چوتره از مضافات صوبه سرحدی شمال مغربی زنده گی داشت ، قصه
جرحیس رابه سال ۱۲۶۸ ه ق خطاطی کرده در اخیر آن منظومات وی نیز
بیامده ازوست :

خدایه سستا فضل عظیم دی ستانامه رحمان رحیم دی

مدثر :

از اشخاص صاحب ذوق و ناظم زبان پښتو بود - چندین اثر بخت وی
دیده شده است منظومات وی نیز ضم همان آثار محفوظ است زنده گی
وی حدود ۱۳۰۰ ه ق تخمین میشود مولف پت ستوری ویرا از ختکان محلله
لاچی میدانند ، ازوست :

مدثری دعا گوی په صبح وشام دی

دابه داچی تری موندلی ډیر انعام دې

مردانشاه :

مردانشاه فرزند غاتول و دیرسایپی در قصبه و دیر علاقه غازی آباد
علاقه داری نورگل کنی چشم به جهان کشود - طبع شعر داشت باوزان ملی
شعر سرود - شعرش در حلقه های موسیقی و هنر محلی منطقه شهرت کسب

-۲۹۸-

کرد - در حدود سال ۱۳۵۳ ه ش از جهان رفت ازوست :

ستا په عشق کی په طاعون مرض اخته دی
لر په حال بانندی خبر دمر دانشاه شه
(دسردرو توتیان ۳۸۵ - ۳۸۶)

دسافر خان :

شاعر عوامی زبان پښتو بود در بودیالی کوز کنی ولایت ننگرهار
سکونت داشت در حدود ۱۳۳۲ چشم از جهان پوشید . مسافر خان باوزان
ممی پښتو شعر سرود ، تذکره نگاران پښتو احوال و قسمتی از آثارش را
نضبط میدارد ازوست :

خدای دپاره ظلم مه کوه شیرینی

مسافردی بیسر سری دبیابان که

(دسردرو توتیان ۳۶۲ - ۳۶۳)

مسکین - عبدالستار :

عبدالستار متخلص به (مسکین) فرزند عبدالرحیم از شاعران عوامی
پښتو بود در موسی خیل چارسده میزیست . از اعضای سابقه دار حزب
کانگریس بود ، واز شاگردان محمداکبر خادم محسوب میشد . خودش پیشه
گلکاری داشت . ولی با ادب و شعر نیز علاقه میگرفت . خودش شعر
میسرود اشعار عشقی و اجتماعی وی در دست است . به تاریخ نهم اکتوبر
۱۹۷۹ ع از جهان رفت ، ازوست :

زنگیری دې په لیچو تورزلفان کاره واره

یادی په چندرو بناماران کاره واره

مسکین غلام حبیب :

از شاعران عوامی پښتو بود ، به سال ۱۸۷۱ ع در محلله بنایسته خیل
منطقه پرانگ هشنغر در کلبه ای بزرگری بنام غلام حیدر چشم به
جهان کشود - پدر غلام حیدر را غلام محمد گفتندی - درسش شش سالگی
پدر و مادرش داعی اجل رالبیک گفت . وی را خویشاوندانش تربیت کرد و
به کارهای بزرگری مشغولیت داشت تعلیم نه کردی . ولی استعداد شعری

-۲۹۹-

داشتی در سن شانزده سالگی شعر سرودی - باوزان ملی پبنتو و در قالبیای معمول شعر دیوانی غزل عشقی دینی - اخلاقی و اجتماعی گفتی در ۶ جنوری ۱۹۶۳ ع به روز جمعه از جهان چشم بستنی ازوست :

داخلاص په نیل کی رنگ زما جامی شوی

ستاله هجره می په زړه بڼخی ارې شوی
(دهشنغر ادب ص ۱۲ - ۳۴)

مصطفی :

از شاعران عوامی پبنتو بود . در حدود قرن سیزدهم در نواحی نوینار میزیست در دیری خیل نوینار دفن است . اشعارش به شکل متفرق یافت میشود شعرش را اکثر باهنکهای ملی پبنتو سروده - ازوست :

ومی نه لید گلستان دتورو زلفو

وامی نخست امتحان د تورو زلفو
(پبنتو غزل ص ۳۵۰)

مصطفی جان قاضی :

قاضی مصطفی جان فرزند قاضی عبدالطیف به ۱۸۹۴ ع در قصبه غالیگی از توابع سوات چشم به جهان کشود ، شاعر زبان پبنتو شخص عالم قاضی و حافظ قرآن عظیم بود . به سال ۱۹۷۰ ع چشم از جهان بست ، و در قبرستان قصبه غالیگی مدفون گردید .

(پبنتو جنوری ۱۹۸۱ ع ص ۵۳)

مصلی خان :

از شاعران عوامی پبنتو بود باهنکهای ملی پبنتو اشعار تاریخی و عشقی سرود در محله غنی خیل رانگ هشنغر زنده گی داشت ، وفات وی در حدود ۱۸۰۰ ع اتفاق افتاده است ازوست :

خدنگ دی دچشمانو په شست پورته کره کمان ته

مغروزه یی خیل هنر ته

(دهشنغر ادب ص ۱۵۰)

-۳۰۰-

معراج الاسلام :

از نویسندگان و مترجمین زبان پبنتو بود ، در اوایل قرن چهارده هجری در بنو زنده گی میکرد . چند رساله را از زبان فارسی بزبان پبنتو ترجمه کرده است .

مفصیل (ملا) :

در قصبه رخر هشنغر زنده گی میکرد - شاعر عوامی پبنتو بود - علوم دینی را کسب کرد و در مسجد قصبه خود پیشه امامت داشت . اشعاری با هنکهای ملی سرود و اشعارش شکل شفاهی دارد ملا مفصیل به عمر ۵۰ سالگی به سال ۱۹۱۳ از جهان رفت - ازوست :

چی می یار ولید په خنگ کی داغیار ناست

هغه دم می ولید خان په سرد دار ناست

(دهشنغر ادب ص ۱۴۸)

منیب :

از علما و شاعران عشیره کاکاخیل قبیله ختک بود ، در تنگی هشنغر میزیست دوران زنده گی ویرا تذکر نگاران قرن سیزدهم نبشته اند - غزلی ازین شاعر در دیوان اشعار فرزندش خادم کاکا خیل بیامده ، ازوست :

مینی ستا یم په خو قسمه قلب ننتلی

طمع مه کوه زما چی شی به غلی

(پت ستوری ۲۳۰)

مومن خان :

مومن خان در دیوه گل منطقه چوکی ولایت کتر میزیست ، و به عشیره گوربز قبیله سایی نسبت داشت . شعر میسرود باوزان ملی پبنتو چکامه های ازوی باقیست . مومن خان در حدود سال ۱۳۴۶ چشم از جهان پشید ازوست :

هره ورخی ژارمه ارمان راخی

کله به می غیری له جانان راخی

(دسردرو توتیان ۳۶۸ - ۴۶۹)

-۳۰۱-

مومن (ملا) :

از شاعران حماسه سرا و عوامی زبان پښتو بود، در حدود ۱۲۵۰ هـ ق در نواحی قندهار میزیسته است. واقعه‌ی از جنگ دوم افغان و انگلیس را سروده، ازوست:

هم شهید سوی هم غازی میرامدجانه

دمرانی بربغ دی ولاړ تر هندوســـــــــــــــــتانه

(بیدیا نی گلونه ۲۴۱-۲۴۶)

مهین :

از شاعران قرن دوازدهم زبان پښتو است، مهین زبانهای عربی و پارسی را خوب میدانست و از آنها ترجمه منظوم کرده میتوانست. مهین مرید شیخ ابراهیم خلیل بود - واز طریق عرفانی کبرویه پیروی میکرد. مهین تا سال ۱۱۴۰ هـ ق حیات داشت دیوان شعر و مجموعه حکایات بنام (تذکره ابرار) را از خود به یادگار گذاشته ازوست :

نوم یی شیخ ابراهیم دی په اصل کی خلیل دی

سری خدای روښان که کبرویه دده طریق

(دهند دکتا بخانو پښتو خطی نسخی ۲۶۱)

میر احمد :

از سخن گویان قرن چهاردهم هجری، محسوب میشود غالباً در نواحی صوبه سرحدی شمال مغربی زیسته است، خود را پیر خیل معرفی میداد. رساله منظوم در امین قرآن شریف از وی دیده شده ازوست :

میر احمد دی بد نصیب بس دی مرگ و ته قریب

په پیر خیلو کی غریب سبحانه من یرانسی

میر احمد خان :

میر احمد بن سربلند خان بتاریخ ۷ فروری ۱۸۹۲ ع در محله یاسین زئی (احمدزی) پیرانگ هشتنر چشم به جهان کشود - شاعر و نگارنده پښتو بود، آثار متعددی از خود به یادگار گذاشت اشعار و آثار وی دینی - اخلاقی و عشقی است. (نورالا نوار) وی طبع شده، زیب المعجزات، سیرة

النبی تفسیر القرآن - مجموعه های رباعیات و غزلیات وی غیر مطبوع است. در موسیقی نیز دسترس داشت - بحیث استاد موسیقی بارادیو دهلی و رادیو پشاور نیز تعلق داشت. از اشعار اوست :

بالا په مهر ویانو کی دلدار زمادی

الحمدالله شکر دی چی یار زما دی

(دهشتنر ادب ص ۱۷۴)

میر رحمن خان :

از شاعران صوفی پښتو بود به سال ۱۹۰۱ ع در محله اتمانزی هشتنر چشم به جهان کشود - شخص صوفی و پیر و طریقت بود - شعر نیز میسرود - بتاریخ ۱۲ فروری ۱۹۶۳ ع چشم از جهان بست و در مقبره اتمانزی مدفون گشت ، ازوست :

ای زره په تاکی مینه دالله اودن بی ده

داعین مسلمانی ده

لیکمی په دی فیصله ښه قرآنی ده

داعین مسلمانی ده

(دهشتنر ادب ص ۱۵۴)

میر شاه رضا :

شاعر نوحه سرا بود - در حدود قرن سیزدهم هجری در مناطق قبایل نشین مرزی محل سکونت شیعه یان پښتون میزیست. طبع شعر داشت به اوزان ملی پښتو شعر میگفت و اوقات کربلا را نظم میکرد، بعضی از اشعارش ضبط شده - ازوست :

جونو پاس مدینه منخ په بازار

بی بی لیلیــــــــــــلا ته یی وکو گفتار

میر عبدالله :

از شاعران زبان پښتو بود، باهنگهای ملی شعر پښتو و مرثیاتی امامین را سرود و واقعات کربلا را غم انگیز نظم میکرد - اشعارش در امام باره هاراه داشت. میر عبدالله در حدود قرن سیزدهم در مناطق مرزی قبایلی در

بین پښتونهای شیعه میزیست ، از اشعار اوست :
میر عبد الله درته سوال کوی حسین په مخ

محشر په ورخی دی رب وبخښی گناه غفاره

مینوش - شیر محمد :

شیر محمد متخلص به مینوش فرزند ظهور الله ازاد با شاعران و محققان و مترجمان معاصر زبان و ادب پښتو بود . بتاریخ ۱۷ فروری ۱۹۰۳ بزاد وې به عشیره قبول خیل قبیله مندې نسبت داشت و در منطقه تر لاندی تحصیل صوابی مردان میزیست پیام مشرق ، ضرب کلیم و بانگ داری علامه اقبال را په پښتو منظوم ترجمه داشت . به سال ۱۹۷۹ ع چشم از جهان بست . تذکره ملی بنام (پښتانه شاعران) را تالیف کرد ، ازوست :

د تخم نه تر گل پوری یوان دتمنادې

هران دتمنامی یو جهان دتمنادی

(پښتانه لیکوال ج ۱ ص ۲۱۴)

نادر علی :

شاعر نوحه سراسر است . اشعار ی در باره واقعات کربلا را نهایت پر سوز به اوزان ملی پښتو سروده است . شاعر یست در حدود قرن سیزدهم میزیسته - عباس غلام در جنگش اشعار ویرا بیاورده ازوست :

زه عابدین دم دینی په لوری خم بابا

شال وشملی دشهیدانو کور ته ورم بابا

ناصر - محمد اسماعیل : (بیدانی گلونه ۲۴۷ - ۲۴۹)

ناصر الاسلام محمد اسماعیل هشنغری از علمای دین و سخن پر - دازان پښتو بود در حدود قرن چهاردهم هجری در هشنغر صوبه سرحد ی میزیست . ناصر تخلص میگرد مجموعه خطب را بزبانهای پښتو -

عربی و پارسی تهیه دیده ازوست :

عجب بازار د دنیا گرم مونوه هیخ ونه کره

بل اسماعیل ناصر نور دلته خیل بیان پاتی کر

(مجموعه الخطب ۴)

نانسی :

شاعر دهقان بود - در سوات میزیست . طبع شعر داشت به اوزان ملی پښتو شعر میگفت . اشعارش شکل شفاهی دارد ، ازوست :

بیداری زما یاری کره غنم را له تیار

نیکان به می شی قار

غویان راته ولاړ دی په پتی کی حق حیران

په تا به وی تاوان

(فن و فنکار نمبر پښتو ص ۵۴)

نجم الدین :

در محله کوتله از توابع برسوات سکونت داشت - شاعر عوامی زبان پښتو بود . به آهنگهای ملی زبان پښتو شعر میگفت . ادبیات شناسان پښتو به آثار وی اشنایی دارند - ازوست :

پل دی دپادشاه په کال کی دری هیره زنگی غواړې

خواری پښتانه کرل دوی لا هماغسی خانی غواړې

(پښتو - فن و فنکار نمبر ص ۵۸)

نجیب الله :

از شاعران عوامی پښتو بود . به عصر انش مقابله های شعری نمود . گویند که وی در هیچ مقابله شعری با رقیبش به شکست مواجه نشدی . (دخیبر ادب ص ۵۰ - ۵۲)

نصرالله کاکا :

در حدود ۱۹۰۰ ع در اتمانزی هشنغر چشم به جهان کشود - شاعر ملی و وطنپرست بود در نهضت های ملی منطقه نیز بحیث عضو سهم داشت . به سال ۱۹۵۴ ع به عمر پنجاه و چهار سالگی از جهان رفت ، ازوست :

زمانی کر مه کوزار د فکر تال ته

دمطلب غشی می نه رسی کمال ته

(دهشنغر ادب ص ۱۸۴)

نصیر الدین (حافظ) :

از علمای دین و نگارنده گان زبان پښتو بود در حدود قرن سیزدهم در
سه گنبد پغمان میزیست. وی کتابیرا بنام تعلیم المبتدی در علم تجوید
به نثر پښتو نبشته است سال تالیف آن ۱۲۹۳ هـ ق باشد .

نورالدین :

از علما و شاعران قرن دوازدهم هجریست . وی در نواحی صوبه سرحد
زیسته است و کتابیرا در شرح مسایل فقهی بنام حنیفیه به سال ۱۱۸۰ هـ
ق نظم داشته است ، مؤلف ادبی ستوری گوید که وی شاعری از
قبیله ختک بود ازوست :

شکر شرحه شوه تیاره په توفیق له کرد گاره

چی تمامه په خامه شوه مسمی په (حنیفیه) شوه

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۸۸-۹۰)

نور زمان :

شاعر دوران معاصر است . درنوی کلی تپه رځر تحصیل صوابی ضلع
مردان میزیست پدرش نورالله نام داشت . نور زمان شاعری بود به
اوزان ملی پښتو و در قالب غزل شعر میسرود اشعارش تدوین شده ، وی
به سال ۱۹۶۷ ع چشم از جهان بست ازوست :

نوی نوي سبق شته دې دهر وخت په بدلیدو کی

خو بی فکروته ده گرانه دسری په خلیدو کی

نور علی :

از شاعران مرثیه نگار پښتو بود ، در حدود قرن سیزدهم در مجله
کچی تحصیل هنگو ضلع کوهات میزیست و به شیعه یان قبیله بنگبش
نسبت داشت ، ازوست :

نورعلی بس که بیاخر په دادنیابه خه کری

د ښومینوښه بیلتون سره به ویل مزه که

(ورکه خزانه ج ۳ مسوده)

نورالله یوسفزی :

نورالله از شاعران داستان سرا بود در قرن سیزدهم میزیست .
مولدش (پارحسین) است بعداً در جهانگیری تحصیل نو ښهر مسکن
گزیده است . وی شاعری از عشیره ملکزی قوم یوسفزی بود . سکندر
نامه نظامی گنجوی را به مثنوی سلیم و روان پښتو برگردانده است ،

از اشعار اوست :

عاقبت له اصلی ملکه را بیرون شوم

په قریه دجها نگیری باندي مسکون شوم

اصلی ملک می یار حسین قوم ملکزی دې

ملکزی در خړو زوی یو سفـز ی دې

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۱۸۷)

نوره دین :

نوره دین شاعری بود عوایی که در حدود قرن چهاردهم هجری در
منطقه میتی زنده گی میکرد و بزبان پښتو شعر اولسی میسرود ، ازوست :
چرگو ناری کری سر دوباره پا څه زما دغیری یساره
خوند می دسرو لبانو هیرکه هلکه څه څوک به دی گیرکه
(بیدایانی گلونه ۲۵۳ - ۲۵۵)

نور وز :

از شاعران نوحه سراست که در حدود قرن سیزدهم هجری (نواحی
بین تیراه و پاره چنار) زیسته است شاعری بود از شیعه یان پښتون
واقعات کربلا را باهنگهای ملی پښتو در نهایت شیوایی و شور و جذب مذهبی

نظم کرده ، ازوست :

حدیقه نازی کری چی ارمانونه دې

اکبره تا دجبین دغه زخمونه دی

(بیدایانی گلونه ۲۵۰ - ۲۵۲)

نوروز :

در چارسده میزیست . زمان زنده گی وی در حدود ۱۳۰۰ هـ تخمین میشود

اشعار عشقی و اخلاقی سروده ، ازوست :
دلبر په مازیگر کی سیل ته خان سنبالوی

پوهیږم بی گناه به عاشقان حلالوی
(دهشنگر ادب ص ۱۸۶)

واجد ، عبدالواحد کاکا خیل :

عبدالواجد فرزند عبدالکریم کاکاخیل در اوایل قرن چهاردهم در زیارت کاکا صاحب چشم به جهان کشود از مدرسه نصرت الاسلام زیارت کاکا صاحب کسب دانش کرد طبع شعر نیز داشت . در اواخر قرن چهاردهم به عمر ۶۰ سالگی چشم از جهان بست ، ازوست :
که دحسن دیو تا لږه عطا وکه

میان واجد به خان قربان که ترلتو
(پت ستوری ۲۹۳)

وزیر :

وزیر فرزند محمد علی در لاپوره مومند دره ننگرهار سکونت داشت ، شاعر اولسی بود و از شاگردان شاعر مشهور اولسی شریف محسوب میشود ، تذکره نگاران پښتو سال تولدش را ۱۲۶۲ هـ ش و سال وفاتش را ۱۳۴۸ هـ ش قلمداد کرده اند ، ازوست :

دمحبت په گځای کی لږ راته په خیال گوره

شرینه یاره

(بیدایانی گلونه ۲۵۸ - ۲۵۹)

وسیم کاکا خیل :

از علمای جید قرن سیزدهم هجری است . در منطق - فلسفه - ریاضی - حکمت و علوم دینی دسترسی کامل داشت - به حکمتی ملا مشهور بود . وسیم گل فرزند عبدالرحیم به عشیره کاکا خیل قبیله ختک منسوب بود ، در باجوړ میزیست . بزبانهای پښتو ، پارسی و عربی مینوشت و شعر میسرود صنعت اصطراب - تحفة الناظمین و سیف ظفر از آثار اوست . زنده گی

-۳۰۸-

وی تا سال ۱۲۷۹ یقینی مینماید ، از اشعار اوست :

خدای زده رد ده که قبوله ده پری پند کا

داسی زم - که وسیم بشکلی فرمانه ده

وفامحمد سواتی : (پت ستوری ص ۵۵)

در حدود ۱۱۰۰ هـ ق در موضع سوات زنده گی میکرد - غزلیات وی یافت میشود شاعر غزلسرا بود اشعار عشقی سرود ، ازوست :

معشوقه زما په عشق بانندی راضی ده

ظلمه دی دا ددی واپه مرضی ده

ولی محمد : (پښتو غزل ص ۲۵۲)

ولی محمد ولد نصرت بیگوخیل در نواحی لکی مروت زنده گی میکرد . شاعر اولسی زبان پښتو بود ، باهنگهای ملی زبان پښتو شعر میسرود - پیشه دهقانی داشت . عبدالرحیم مجذوب بعضی از چکامه های ویرا ضبط کرده ، ولی محمد در سال ۱۹۵۷ ع رحلت کرد .

(دستنویس دمروتو کسرونه ص ۴۱ - ۴۲)

هارون :

از مبارزان ملی پښتون بود . به قبیله سالارزی نسبت داشت در قرن نزده در محله (پشت) دره بابو قره باجوړ میزیست . طبع شعر داشتی و مرد شمشیر نیز بودی . دریک ستیز با انگلیس ها در سال ۱۸۹۶ ع جام شهادت نوشید . و بسوی جاودانگی رخت کشید . ازوست :

په ملکنده توره تیاره شوه هارونه توره مخلوه چی رنا شینه

یاسین ابدالی : (روحانی ترون ۹۹۵)

یاسین فرزند کریمداد ابدالی از شاعران و علمای قرن دوازدهم بود . یاسین در جلدک میزیست . در علم القراءه مطالعه خاصی داشت . قواعد تجوید قرآن عظیم را به سال ۱۱۸۶ هـ ق به نظم پښتو ترجمه داشت ، از اشعار اوست :

نوم زما که غواری یاد یاسین زوی د کریمداد

(ادبی ستوری ج ۲ ص ۹۵ - ۹۷)

گل احمد است ، اما به نامهای احمد تیراهی - احمد اخوند خیل - احمد پجکی - احمد سفید پیری - گل احمد - احمد خلیل در تحقیقات ادبی یاد شده است . پدرش کریم شاه نام داشت . منسوب به قبیله خلیل بود . مسکن پدری وی محله بنام سفید پیری از توابع پشاور باشد - در محلات تیراهی - پجکی و دیگر مناطق آن دیار نیز زنده گی کرده است . سال تولد ویرا (۱۲۶۷ ه ق) نبشته اند تا سال ۱۳۰۵ ه ق در قید حیات بود . شاعر کثیر الکلام است آثار معلوم وی عبارت انداز : ظهور المطالب - قصه بدر منیر ، هدایت المومنین - قصه گل بکاولی طریقه الاسلام - لیلی و مجنون - جواهر - الانبیا - قصه جمجمه - قصه رت و پدم - قصه طوطی و مینا و دیگر آثار متعدد (مجله کابل شماره (۱۲) سال ۱۳۶۰ ه ش)

* * *

در ص ۱۷ سال وفات مولوی احمد هشنغری ۱۳۰۱ ه ق بیامده درست نباشد ، سال وفات وی ۱۳۰۰ ه ق است . (یادداشت استاد رشاد)

* * *

در ص ۱۸ سال تولد و وفات منشی احمد خان را اینگونه بایست درست کرد: تولد : ۱۳۰۰ ه ق وفات ۱۳۷۰ ه ق (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۱۸ ذکری از نویسنده پی بنام احمد جی بیامده ، استاد دانشمند پوهاند رشاد نبشته اند: «تخلص احمد جی رحیمی باشد وی باشنده لاله کاله بود - بر علاوه مفید المبتدین که در فرهنگ ذکری ازان رفته است ، رساله افغانیه فی الحساب و ضابط میراث (مفتاح - السراجی) نیز از تالیفات وی باشد» (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۲۰ از احمد شاه کبیر ذکری به عمل آمده - و در معرفی وی نبشته شده : از عشیره بامیزی طایفه سدوزانیان بود . در اینجا عشیره بامیزی نادرست است . (یادداشت پوهاند رشاد)

«۲»

کاستی ها و اشتباهات جلد اول

در ص ۷ جلد اول به شماره دوم شاعری بنام ابراهیم معرفی شده است و همچنان در ص ۸ شاعر شماره (۳) ابراهیم متی زی گزارش شده است - من با ساس ماخذ در دست داشته هر دو را بچیت دو شاعر جداگانه معرفی داشته ام اما تحقیقات جدید معلوم کرد : که هر دو تن يك شاعر است و هر دو را بچیت يك شاعر بایست شناخت .

* * *

در ص ۱۱ یادی از ابو محمد هاشم بیامده تاریخ تولد آن نادرست ۶۲۳ چاپ گردیده درست آن ۲۲۳ ه ق باشد .

* * *

در ص ۱۳-۱۴ فرهنگ شاعری بنامهای احمد اخوند خیل احمد پجکی - و احمد تیراهی معرفی شده است : با ساس تحقیق جدید این سه نام از يك نفر است و میتوان شرح حال این شاعر را چنین نبشت : نام مکملش

در ص ۲۱ شرح مختصری درباره‌ی امیر احمد شاه - شاه آمده است. در مقدمه شاه‌میا اودهغه کلام میخوانیم: «میا احمد شاه بتاریخ ۱۸ فروری ۱۸۹۴ ع چشم به جهان گشود و بتاریخ ۵ جولای ۱۹۶۲ چشم از جهان پوشید.»

• • •

در ص ۲۴ مختصری از زنده‌گی احمدین طالب ذکر شده است. ولی در (دهشغز ادب) ص ۴۳ سوانح این شاعر را مفصل آورده اند که نسبت به یادداشت جلد اول فرهنگ و سایر تذکره های پښتو اضافانی دارد لازم دیده شد که همان نکات را در ذیل درج دارم. تاریخ تولد شاعر را همین کتاب ۱۲۸۳ ه ق و تاریخ وفاتش را ۱۳۵۳ ه ق نوشته است.

• • •

در ص ۲۶ جلد اول فرهنگ‌یادی از نویسنده دوران معاصر زبان پښتو فضل‌جان اختر بیامده است که ناقص باشد - اما در کتیبه مزارش درباره میخوانیم: «فضل جان اختر ولس‌عبدال‌المستعان خان سکنه غونبه کرگنه تاریخ وفات ۳۱ می ۱۹۶۶ ع»

* * *

در ص ۲۹ ارزانی رویشانی اولین شاعر صاحب دیوان پښتو معرفی شده است. نادرست باشد - زیرا قبل از ارزانی در سده های پیشین نیز ما شعرای صاحب دیوان داریم که آثارشان تا هنوز کشف نه شده ولی اطلاعی در دست هست که آنان شعرای صاحب دیوان بودند. اما اولین شاعر تا حال معلومیکه دیوان مکملش بدسترس ما قرار دارد - ارزانی است ولی نه به شکل مطلق اولین شاعر صاحب دیوان. (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۳۲ تاریخ وفات شیخ‌اسعد نادرست ۴۳۵ ه ق چاپ شده، درست آن ۴۲۵ ه ق باشد.

در ص ۵۴ مختصری از شرح حال قاضی اموجان ضبط است در ص ۳۱۹ دپښتو غزل معلومات بیشتری درباره شرح حال وی آمده: که مختصری از آن درین جا آورده میشود:

قاضی اموجان بن مموجان ترین به سال ۱۲۹۰ ه در شیرا (بلوچستان) چشم به جهان گشود - دیوان مغمنی‌حاوی (۲۵۰) غزل از خود به یادگار گذاشت به سال ۱۳۷۳ ه ق از جهان رفت. ازوست:

هغه یار چی یار زماؤ زمانه سو

چید گل په رنگ زیبا و زیبا نه سو

• • •

در ص ۵۶ بنام امیر شاه دوشاعر معرفی شده است، در حقیقت هر دو یکی باشد - امیر شاه دومی که ناظم‌قصه شمشاد معرفی گردیده، قصه شمشاد از وی نیست - بل شمایل‌نبوی امیرشاه باقصه شمشاد مولوی مستقیم هر دو در یک مجموعه چاپ گردیده است.

• • •

در ص ۵۹ سال وفات انشاء‌الله خان انشاء نادرست ۱۳۳۲ به چاپ رسیده است درست آن ۱۲۳۳ ه ق باشد.

(یادداشت استاد پوهاند رشاد)

• • •

در ص ۷۰ باستناد یک بیت مطیع‌الله ذکر از باقرشاه بیامده. پارچه شعری ازین شاعر در یکی از مخطوطات دیوان عبدالرحمن مومند محفوظ در کتابخانه اکادمی پښتوی پشاور ثبت است.

* * *

در ص ۱۰۱ شرح مختصری از تاج الملوك شده است. در رساله (په مردان کی پښتو ادب ص ۷-۸) درباره وی آمده است: خان جی تاج الملوك دلسوز مرحوم فرزند نجیم‌خان ولد هاشم خان به سال ۱۸۹۵ ع بزاد و به سال ۱۹۶۶ ع چشم از جهان پوشید. شاعر زبان پښتو بود.

در ص ۱۰۵ ذکری از تورسم خان پیامده برای تکمیل آن بخش باید اضافه کرد: از شاعران کثیرالکلام دوران معاصر است. تورسم خان به اوزان ملی پښتو و قالب های عنعنوی شعر مشرق زمین شعر سروده و قصه ها نظم کرد. و قصصی را از زبانهای دیگر به مثنوی پښتو نیز ترجمه و منظوم داشت. تورسم خان به تاریخ ۱۵ رمضان المبارک ۱۳۶۴ هـ ق به کبر سن رحلت کرد. مجموعه ایجادیات ادبیش را گنج یاقوت نایاب نام گذاشته که در پنج جلد تکمیل گردیده است.

* * *

در ص ۱۴۶ شرح مختصری از زنده گی محمد اکبر خادم ضبط است. ولی تاریخ وفاتش را در آن وقت نیافتیم. اکنون بحواله ص ۱۲۸ د هشنغر ادب معلوم شد که وی به سال ۱۳۷۳ هـ ق رحلت کرد، و در مقبره چارسده مدفون است.

* * *

در ص ۱۴۸ جلد اول فرهنگ ذکری از خان شاه پیامده - اما در باره دوران زنده گی وی چیزی گفته نه شده است در جلد اول اولسی سندری (ص ۱۹۴ - ۱۹۶) شعر اولسی تاریخی وی پیامده و از لابلای شعرش اشکار میگردد که خان شاه تازمان جنگ سوم افغان و انگلیس (۱۹۱۹ع) زنده بود.

* * *

در ص ۱۵۹ شرح مختصری در احوال خواجه محمد بنگش پیامده و در آن تذکر رفته است. «در شعرش یادی از بایزید رویشان دیده میشود گمان میرود که پیرو مکتب تصوفی رویشان نیز بوده باشد» این نظر درست نیست خواجه محمد بنگش مرید بایزید رویشان نبود.

(یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۱۶۲ سال وفات خوشحال خان شهید نادرست ۱۱۶۶ هـ ق پیامده درست آن ۱۱۷۲ هـ ق است. (یادداشت پوهاند رشاد)

-۳۱۴-

در ص ۱۶۴ از نذیر خیال ذکری بعمل آمده، جهت تکمیل آن بخش از ص ۶۲۴ دکسی لمنی پښتانه لیکوال مطلبی را اضافه میکنیم:

«محمد نذیر متخلص به خیال فرزند عبدالخروقی بتاریخ ۱۳ - دسمبر ۱۹۳۶ چشم به جهان گشود و بتاریخ اول می ۱۹۷۲ از جهان رفت»

* * *

در ص ۱۷۷ سال وفات دوست محمد بریخ نادرست ۱۳۲۸ هـ ش آمده درست آن ۱۳۴۸ هـ ش باشد. (یادداشت استاد رشاد)

* * *

در ص ۱۸۹ سال وفات ملا رحمت الله نادرست ۱۳۱۰ هـ ش چاپ گردیده - درست آن ۱۳۲۹ هـ ش باشد.

(یادداشت استاد رشاد)

* * *

در ص ۱۹۳ جلد اول فرهنگ شاعری بنام رسول خان معرفی شده. مؤلف پت ستوری به استناد پښتانه شاعران مینوش نام ویرا رسول شاه فرزند عرب شاه معرفی داشته و نبشته است که به عمر هشتاد سالگی در اوایل قرن چهارده بدرود حیات گفته است.

اشعار اوست:

رسول شاه که خدای دوست. . . رهاکه

مونږ به واخلو د ایمان مبارکی

(پت ستوری ۲۵۴)

* * *

در ص ۱۹۴ ذکری از شاعر بنام رشید به حواله بیاض میا حسیب گل شده است. ولی نمونه کلامش نیامده درج ۲ ص ۵۴ - ۵۵ (ادبی ستوری) شاعری بنام رشید معرفی شده است - و این شاعر را همان رشید

-۳۱۵-

دانسته است. که در بیاض موصوف منتخبات غزلیات وی آمده بیتی از نمونه کلام وی :

باریک خط چی یی په مخ باندی را، ررومی

باریک رنج بسه درشید په زره پیداشی

***

در ص ۱۹۵ تاریخ تولد قاضی میراحمد شاه رضوانی نادرست ۱۲۷۹ ق و تاریخ وفاتش ۱۳۵۳ باساس سال شمسی چاپ شده که نادرست باشد .

درست آن بدین گونه است :

تاریخ تولد ۱۲۷۶ ه ق تاریخ وفات ۱۳۵۳ ه ق همچنان در همین بخش بیامده : قاضی پنبتو را در نصاب تعلیمی صوبه سرحد شامل کرد . این نظر قابل تامل می نماید. زیرا قاضی در یونیورسیتی پنجاب مامور تدریس زبان پنبتو بود . (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۲۰۰ زبردست ناظم روضة النعیم و ذخیره القرا منسوب به قبيله کاکر معرفی شده است . درست نیست وی فردی از عشیره بتی زی بودی . همچنان وی از شاعران اواخر قرن دوازده معرفی گردیده این نظر نیز نارساست - ویرا بایست شاعر اوایل قرن سیزده شمرد . (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۲۰۴ فرهنگ بیامده: پاینده محمد زهیر زمانی هم در پوهنتون لنینگراد استاد زبان پنبتو بود . درست نیست وی در پوهنتون تاشکند سمت استادی داشت . (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۲۰۷ - مختصری از شرح حال عبدا لحکیم ستی آمده است ولی در انجا تاریخ تولد و مرگش ضبط نیست. در ص ۲۰۳ دهشنگر ادب در باره وی نوشته اند : درقریه پاینده خیل پرانگ هشنغر به

-۳۱۶-

سال ۱۸۹۷ ع چشم به جهان کشود به سال ۱۹۴۷ ع وفات یافت .

* * *

در ص ۲۱۴ - شاعری بنام سعادت خان فرزند عبدالرحمن معرفی شده است . در مورد این نام باید شك کرد . زیرا کیمیای سعادت پنبتو که همراه با فواید فقیر الله و اسماء الحسنی میا فقیر الله بارها چاپ شده از شخصی بنام سعادت خان نیست .

* * *

در ص ۲۱۷ فرهنگ ذکری از سکندر ستیریانی بیامده - ولی ناقص و قسماً غلط . در تعلیق دیوان خطی حافظ عظیم گنده پور بیامده :- ملا سکندر ستیریانی فرزند ملا محمد اخونزاده بود بسال ۱۲۳۴ ه ق بزاد و به سال ۱۳۰۲ ه ق از جهان رفت وی در تحصیل کلاچی پیره اسماعیل خان میزیست .

* * *

در ص ۲۳۲ به شماره اول ناظم و مترجم سیرت النبی سیدحسن معرفی شده - این شخص سیدحسین نام دارد و سیرت النبی را به سال ۱۱۲۱ ه ق ازپارسی به پنبتو منظم برگردانی کرد یک نسخه همین ترجمه وی در رضا لایبری ری رامپور محفوظ است . ادبیات شناسان پنبتو این اثر را بنام سیرت معرفی نموده اند . اما دکتر میکیزی دونسخه دیگر همین کتابرا (محفوظ در کتابخانه های بریتانیا) بنام تولد نامه معرفی داشته است .

* * *

در ص ۲۳۷ یادی از شاعری بنام سید عبدالغنی شده است . در انجا باید اضافه کرد که وی در سفید پیری از توابع پشاور میزیست ، و اثر دیگرش زبده الکلام نام دارد . (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۲۳۸ ذکری از سید کریم شاعر بیامده در ص ۷۰ کتاب چار - بیتی در باره وی میخوانیم : «سید کریم فرزند سیداحمد ولد خوست

-۳۱۷-

خان به سال ۱۸۶۵ ع در چندول تولد یافت و به سال ۱۹۳۳ ع در جزله مردن و وفات یافت» اشعارش نیز در همان کتاب ثبت شده است.

در ۲۴۲ ذکری از شاعری بنام سید محمد عمر شده. وی باشنده کوهات از نواحی پشاور و جامع مجموعه بی بنام (گلشن اشعار افغانی) معرفی شده است. این همه گفته هادرس نیست. نامش سید عمر باشنده تویی ضلع مردان تحصیل صوابی

در ص ۲۴۶ فرهنگ یادی از عبدالغنی شاکر شده است، در آن باره باید افزود: عبدالغنی متخلص به شاکر فرزند گلبدین بتاریخ ۱۳ مارچ ۱۹۴۱ در شهر کویته بزاد، پس از ختم دوره تحصیل در رادیو کویته خدمت میکرد، بتاریخ ۱۸ اپریل ۱۹۷۰ ع چشم از جهان پوشید (دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۴۰۱)

در ص ۲۵۱ جلد اول فرهنگ ذکری از شاه نظر خان شاعر شده است. مؤلف پت ستوری به حواله پښتانه شاعران مینوش در باره وی نبشته است: «شاه نظر خان فرزند معزالله و از عشیره بادین خیل بود در او اخر قرن سیزده تولد یافت تا اواسط قرن چهاردهم در قید حیات بود» ازوست:

چی خطا دی نه شی وار شاه نظر جائسه

زمونر شسته دی ذمه وار ددی دنیا

(پت ستوری ص ۳۰۰)

در ص ۲۵۱ ج ۱ فرهنگ شرح مختصری از شاعری بنام شاه ولی بیامده - در جلد سوم ورکه خزانه در باره وی می خوانیم:

شاه ولی در محله چودوان تحصیل کلاچی میزیست. به قبیله بابری

نسبت داشت - شاکرد حافظ عظیم بود، به سال ۱۳۵۹ ه ق به عمر ۶۰ سالگی بدرود حیات گفت، ازوست:

زه شاه ولی یم ناتوان   زاری کرم دسبحان
ومی ژغوری دنفس وشیطان   چی راپینه نه کړې خواری

در ص ۲۶۱ در نمونه کلام شهبه غلط بیتي از داستان بنادی و بیبو نقل شده است.

در ص ۲۶۳ جلد اول فرهنگ شاعری بنام شیرجان معرفی شده است که سال وفات آن ۱۳۲۵ ه شریامده باساس تحقیق مزید معلوم شد، که نام وی شیردل بوده و در او اخر قرن سیزده و اوایل قرن چهاردهم زنده گی کرده است.

در ص ۲۶۶ شرح حال شیرمحمد بلوچ درج است. این شرح حال ناقص و کوتاه است در بیديانی گلونه ص ۱۱۱ میخوانیم: - شیرمحمد فرزند مهرخان در سال ۱۲۹۹ ه ق در محله جعفرزی منطقه گنده پور میزیست و بسال ۱۳۴۹ ه ق همانجا وفات کرد.

در ص ۲۷۳ ذکری از شاعری بنام صالح محمد صالح شده است. اما در انجا ویرا به قبیله سابی نسبت داده ام، باید تذکر داد که وی سابی نیست بل به قبیله لودین تعلق داشت.

(یادداشت پوهاند رشاد)

در ص ۲۷۶ شاعری بنام صدر الدین (به قول احمدی صاحبزاده) معرفی شده - باید تذکر داد که غزلی از صدرالدین در حاشیه یک نسخه خطی فضل نامه خوشحال کتابت سال ۱۱۷۸ ه ق محفوظ در گنجینه

دستنویس های اکادمی پبنتو پشاوړ موجود است ، بیتي ازین غزل :

په دربار ورته ولاړ داد خنۍ غواړم

لکه غواړي داد خواهان داد له سلطانه

* * * *

در ص ۲۷۶ صدیق شاعر صاحب دیوان عهد مغولی و در ص ۲۷۷ صدیق پیرو رحمان بابا بحیث دوشاعر معرفی شده اند ، این دوشاعر یکی باشد .

•••

در ص ۲۸۴ ذکری از غلام محمد طرزی شده است . ویرا فرزند سردار پاینده محمد خان نبشته ام که درست نباشد . غلام محمد طرزی فرزند سردار رحمدل خان ونوه سردار پاینده محمد خان بود . (یادداشت پوهاند رشاد)

•••

در ص ۳۹۸ ذکری از شاعری بنام عبدالحمید محمدزی شده است . وی فرزند سردار نظر احمد خان بن تاج گل خان بن خوشدل بن مهردل معرفی گردیده اما این شجره النسب به نادرستی به وی نسبت داده شده است .

سردار عبدالحمید خان شاعر زبان پبنتو در کوهک میزیست و به شاعر زارع مشهور بود . فرزند سردار نظر احمد خان بن تاج گل نیست . (یادداشت پوهاند رشاد)

•••

در ص ۳۰۱ جلد اول ذکری از عبدالرحمن مترجم مینه المصلی (در اصل نادرست کنز المصلی) شده است در باره وی باید افزود :

ملا عبدالرحمن در محله نصرتزی تنگی هشنغر زنده گی میکرد ، شاعر زبان پبنتو بود ، تا سال ۱۲۳۰ ه ق حیات داشت ، ازوست :
ما چی ستا دبلو سترگو دانا زولید

دزره سر می په پنجه کی دباز ولید

-۳۲۰-

در ص ۳۰۱ شرح مختصری در باره حکیم عبدالرحمن کاکړی بیامده ، در ص ۳۲۹ جلد دوم دکسی لمنی پبنتانه لیکوال در باره وی میخوانیم : «عبدالرحمن کاکړی فرزند اختیار خان ونوه هارون خان بن بوستان خان پانیزی کاکړی در حدود (۱۹۰۰ع) در منطقه بوستان چشم به جهان کشود - تعلیم ابتدایی را در منطقه وبعد در شهر کویته به پایان رساند . جهت کسب طب قدیم . به دهلی رفت و از انجا بعد از اخذ سند دوباره به زادگاهش آمد . در کویته و پیشین مشغول این کار بود به تاریخ ۲۰ فروری سال ۱۹۶۵ع چشم از جهان بست کتابی بنام دببنتانه خویونه ازوی است»

* * *

در ص ۳۰۶ و ۳۰۷ دو شاعر بنام عبدالرسول معرفی گردیده - تحقیقات بعدی نشان داد که هر دو شاعر یکتن باشد . هر دو را بحیث یک شاعر توان شناخت . (یادداشت پوهاند رشاد)

•••

در ص ۳۱۴ زنده گی عبدالعظیم رانی زی نادرست تا سال ۱۳۵۳ ه ق یقینی پنداشته است درست آن ۱۲۵۳ ه ق باشد ، البته این نادرستی طباعتی است .

* * *

در ص ۳۱۷ تاریخ تولد عبدالقادر خان ختک به غلط ۱۰۲۶ ه ق چاپ شده است - این تاریخ ۱۰۶۳ ه ق باشد .

•••

در ص ۳۳۱ سال وفات میرزا عبدالودود ۱۳۲۸ ه ش چاپ شده است ، استاد رشاد یادداشت کرده اند این تاریخ درست نیست . (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در ص ۳۳۴ عبیدالله بن عبدالجلال بن محصریان چاپ شده است . درست آن عبیدالله بن عبدالجلال بن مهربان باشد ، البته درینجا نیز نادرستی طباعتی رخ داده است . (یادداشت پوهاند رشاد)

-۳۲۱-

در ص ۳۳۱ یادی از شاعر بنام عزیز شده است، باید یاد آور شد که: غزلی از شاعری بنام عزیز در مخطوطه دقایق الاخبار حافظ عبدالکبیر (محموظ در کتابخانه اکادیمی پښتوی پشاور) ضبط است و بیتی از آن غزل:

عزیز چی هر څه درته وایی اشنا

خوله ورله ورکه بیا په غلا چینه کی

* * *

در ص ۳۵۵ یادی از حاجی غلامجان شده است، در آن بخش باید اضافه کرد: حاجی غلام جان بن حاجی غازی ترین به سال ۱۸۹۰ع در محله ملکیار پنبین چشم به جهان کشود پس از ختم دوره ابتدایی تحصیل سمت معلمی داشت تا سال ۱۹۴۲م صرف این کار بود. غلام جان بتاريخ ۸ جنوری ۱۹۷۱ چشم از جهان بست.

(دکسی دلمنی پښتانه لیکوال ج ۲ ص ۴۸۱)

* * *

در ص ۳۷۳ یادی از فضل شاه شاعر متاخر صاحب دیوان پښتوشده است.

در ص ۳۰۴ در هشنغر ادب درباره وی نوشته اند:

فضل شاه فرزند عبدالمنان - فضل تخلص میکرد و به سال ۱۹۳۶ع داعی اجل رالیک گفته است.

* * *

در ص ۳۷۳ ج ۱ فرهنگ زبان و ادبیات پښتو شرح حال مختصری از ترکان فضل الرحمن شاعر عوامی پښتو شده است. در ص ۳۳۶ د هشنغر ادب درباره وی نوشته اند:

ترکان فضل الرحمن در عمر زی هشنغر میزیست سال تولد ویرا حدود ۱۸۶۸ و وفاتش به عمر ۸۰ سالگی سال ۱۹۴۸ است.

-۳۲۲-

در ص ۳۷۶ شاعری بنام فقیرالله افزون از فقیرالله جلالی آبادی معرفی شده است. هر دو یکی باشد شاعری بنام فقیرالله که ناظم رساله یی در حکمت باشد جز از میا فقیرالله جلال آبادی شخصی دیگری نیست.

* * *

در ص ۳۷۹ فرهنگ فیض الله ناظم تجوید شناخته شده است. وی ناظم تجوید نیست بل ویرا بحیث نگارنده و ناظمی توان شناخت - نه ناظم تجوید - تجوید منسوب به او از حاجی زبردست بتی زی است. (یادداشت پوهاند رشاد)

* * *

در (ص ۳۸۵) شرح کوتاهی از زنده کی قاسم علی خان اپریدی فرخ آبادی بیامده - ولی با اساس اسناد در دست داشته ناقص می نماید. در (ص ۲۵۰) دهند د کتابخانوی پښتوخطی نسخی درباره وی میخوانیم: «قاسم علی خان اپریدی در سال ۱۱۸۳ ه ق در فرخ آباد بزاد بخش عمرش را در سپاه گری سپری کرد و بروز دوشنبه وقت نماز صبح پانزدهم جمادی الاول ۱۲۴۱ ه ق از جهان رفت.»

•••

در ص ۴۰۰ فرهنگ شرح مختصری درباره شاعری بنام کریمداد به چشم میخورد که ناقص می نماید در ص ۱۷۶ بیدایانی گلونه درباره وی میخوانیم: «کریمداد فرزند خالقداد منسوب به عشیره غلامزی قبیله ستریانی بود - به عمر ۴۸ سالگی در مالوه هندوستان چشم از جهان پوشید سال وفات وی ۱۳۴۰ ه ق تخمین میشود، شاعر صاحب دیوان بود.

* * *

در ص ۴۰۳ شاعری بنام کودیزی و در ص ۴۳۰ شاعری بنام محمد اعظم ناظم قصه محبوبا و جلات معرفی شده است، این دو شاعر یکی باشد و نام مکمل ویرا محمد اعظم کودیزی توان نبشت.

-۳۲۳-

درص ۴۰۴ جداول فرهنگ شاعری بنام عبدالنبی گدا ناقص معرفی شده است. سنوات پیدایش و وفات وی نیز غلط است، درص ۱۴۳ بیدایانی گلونه میخوانیم:

عبدالنبی گدا فرزند فیض محمد در ناحیه سوم شهر قندهار میزیست. تولد وی سال ۱۲۸۹ هـ ش و وفات وی ۱۳۲۹ هـ ش بوده است.

***

درص ۴۲۳ سال وفات نواب محبت خان ۱۲۲۴ هـ ق چاپ شده نادرست باشد درست آن ۱۳ صفر ۱۲۲۳ هـ ق است. (یادداشت پوهاند رشاد)

***

درص ۴۳۲ جلد اول فرهنگ ذکرری از محمد امین شاعر اولسی و پیر و حافظ عظیم شده است در تعلیق دیوان حافظ عظیم درباره وی میخوانیم: «محمد امین فرزند حکیم بن داد محمد مشهور به مدو در گل امام زنده گوی دیشت به سال ۱۲۸۶ هـ ق تولد یافت و به سال ۱۳۴۳ بدرود حیات گفت» (دیوا حافظ عظیم ص ۲۵۵)

***

درص ۴۵۲ سال نظم نورنامه تالیف محمد فهیم ۱۱۴۵ هـ ق چاپ شده درست نباشد درست آن ۱۱۴۹ هـ ق خواهد بود. (یادداشت پوهاند رشاد)

***

درص ۴۵۹ شرح کوتاهی را درباره محمد یار شاعر عوامی پنبتو میخوانیم ناقص به نظر آید از ص ۲۳۲ بیدایانی گلونه شرح حال ویرا بدین ترتیب تکمیل کرده میتوانیم: «محمد یار مشهور به عاصی منسوب به قبیله مروت بود در حدود ۱۳۰۰ هـ ق در قصبه نصر منطقه لکی مروت چشم جهان کشود و به سال ۱۳۵۴ هـ ق چشم از جهان پوشید. محمد یار ولد نواز ولد زر خان ولد قلندر ولد توران ولد آزاد ولد حسین خاوت»

-۳۲۴-

درص ۴۶۴- شرح حال مختصر فضل محمود مخفی ضبط است: اما تاریخ مرگش را در آن وقت دریافت نه کرده بودم - درص ۱۴۰ دهشغفر ادب سال وفات ویرا ۱۹۴۷ ع نوشته و اضافه شده است که در مقبره چارسده مدفون است.

همچنان سال تولد ویرا در همانجا ۱۹۱۰ ع نبشته ام که درست نیست درست آن ۱۸۸۴ ع است. (پنبتانه لیکوال ۲۲)

***

درص ۴۸۲ سال تولد مفتاح الدین ۱۹۲۰ ع و سال وفاتش ۱۹۴۳ ع چاپ شده است.

استاد رشاد هر دو تاریخ را درست نپنداشته اند تاریخ درست وفات ویرا ۲۲ محرم ۱۳۶۲ هـ ق نبشته اند اما سال تولد وی معلوم نیست. (یادداشت استاد رشاد)

***

درص ۴۸۴ جلد اول فرهنگ ذکرری از شاعری بنام مکرم اخون آمده در کتاب چاریبیتی ص ۱۹۰ میخوانیم «مکرم اخون په قبیله ختک مسکون در بدر بنو نسبت داشت و در کندی مانه خیل نوینار میزیست به سال ۱۹۳۰ ع به عمر هشتاد و پنج سالگی رحلت کرد.»

***

درص ۴۸۵ ملا محمد بحیث نثر نویس و ناظم پنبتو و مؤلف قصه آدم خان درخانی معرفی شده است - وی مؤلف این قصه نیست بل ویرا بحیث يك ناظم و خطاط توان شناخت.

درص ۴۹۷ میان محمد بحیث ناظم سیف الملوك معرفی شده، درست نبوده وی صرف ناظم است، و قصه سیف الملوك نسبت داده شده به وی از شاعری بنام احمد باشد.

-۳۲۵-

در ص ۵۰۹ شاعری بنام نادان شاه ذکر شده است، ولی در پت ستوری ص ۲۵۷ باستناد پښتانه شاعران مینوش در باره وی میخوانیم: نادان شاه فرزند خیرالله از عشیره برهان خیل بود، در ترلاندی میزیست سفری به اندونیزیا کرد و در اوایل قرن چهاردهم رخت از جهان بست ازوست:

نادان شاه توبی وباسه دخپلوانو

یقین مه کره که ددی زمانی غوث وی
(پت ستوری ۲۵۷)

• • •

در ص ۵۲۷ ذکر از دکتر نورالحق شده است، در آن مورد باید اضافه کرد:

نور الحق فرزند ملا مبین به سال ۱۹۱۷ ع در قصبه سره خوله کان مهترزی هندو باغ از مضافات بلوچستان چشم به جهان کشود. بتاریخ اول مارچ ۱۹۶۷ بدرود حیات گفت.

• • •

در ص ۵۴۸ جلد اول فرهنگ ذکر از یاسین شاعر حماسه سرا شده است - در گلشن اشعار افغانی ص ۷۶ در باره وی میخوانیم: «یاسین مرد پنجاه ساله است، سواد ندارد و در مردان چیراسی است.»

سر چشمه ها

- ۱- پښتو پانکه جلد دوم از دانشمند برپښ چاپ سال ۱۳۵۶ ه ش - کابل - پښتو ټولنه .
- ۲- دکسی دلمنی پښتانه لیکوال جلد دوم از پروفیسور ولی محمدخان سیال کاکرچاپ سال ۱۹۸۳ - کویته .
- ۳- گیتانجلی ترجمه مرحوم بینوا طبع دوم با مقدمه استاد دانشمند پوهاند رشاد چاپ سال ۱۳۵۴ ه ش پوهنتون کابل .
- ۴- پښتانه شعراء جلد دوم از پوهاند صدیق الله ربښتین چاپ سال ۱۳۲۱ ه ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۵- پښتو کتابونه از راز محمد و پښ چاپ سال ۱۳۳۷ ه ش کابل .
- ۶- پښتو منظومی قصی از (ع.ک.پ) چاپ سال ۱۳۵۷ ه ش کابل .
- ۷- پښتو (مجله) نشریه اکادمی پښتوی پشاور شماره ماه اکتوبر سال ۱۹۷۹ ع .
- ۸- داستاد یاد به کوشش زلمی هیواد مل چاپ سال ۱۳۶۴ ه ش - کابل - اکادمی علوم - افغانستان .
- ۹- فهرست نسخه های خطی پښتوی بریتانیا از دکتر میکنزی چاپ سال ۱۹۶۵ ع لندن .

- ۲۴- غوثی از تکریم الحق کاکاخیل طبع پشاور .
- ۲۵- دپښتو پخوانی تذکری اذ دانشمند برین چاپ سال ۱۳۵۰ هـ ش کابل .
- ۲۶- دبهایی جان ژوند لیک از کمال الدین مستان چاپ سال ۱۳۶۳ هـ ش کابل - کمیته دولتی طبع و نشر .
- ۲۷- فهرست نسخ خطی پښتوی آرشیف ملی - از مشتری نجرابی نسخه چاپ نشده دستنویس .
- ۲۸- پښتو نسخی ، فهرست نشر یحی نسخ خطی پښتوی دنیا اذ دانشمند برین - نسخه - دستنویس .
- ۲۹- اوسنی لیکوال جلد اول از مرحوم استاد بینوا چاپ سال ۱۳۴۰ هـ ش کابل .
- ۳۰- آریایی - پښتو - پارسی ویرنی از مرحوم استاد بینوا بکوشش و یار چاپ سال ۱۳۶۲ اکادمی علوم افغانستان .
- ۳۱- سنترول ایشیا (مجله) (۱۶) سال ۱۹۸۵ ع مقاله دانشمند برین .
- ۳۲- پښتانه شعراء جلد سوم چاپ سال ۱۳۴۲ هـ ش کابل پښتو ټولنه .
- ۳۳- نومورکی مورخین از لوی استاد علامه حبیبی طبع ۱۳۵۹ هـ ش پوهنتون کابل .
- ۳۴- زیری (جریده) شماره (۴۷) از سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله استاد پوهاند رشاد .
- ۳۵- گلشن روه از هانری جارج راو تی بامقدمه استاد رشاد چاپ سال ۱۳۵۶ هـ ش انکشاف پښتو .
- ۳۶- امیر علی شیر نوایی به کوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۰ هـ ش اکادمی علوم افغانستان .
- ۳۷- فهرست بورکوی (نسخه های خطی افغانستان) چاپ سال ۱۹۶۴ قاهره .
- ۳۸- فهرست کوشیف نسخه خطی پښتوی لیننگراد چاپ سال ۱۹۷۶ نسکو .

- ۱۰- دهند دکتابخانوی پښتو خطی نسخی از زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۳ هـ ش کابل پښتو ټولنه .
- ۱۱- کابل (مجله) شماره (۱۰) سال ۱۳۶۳ مقاله استاد دانشمند پوهاند عبدالشکور رشاد .
- ۱۲- حیات افغانی از دپتی محمدحیات خان - چاپ سال ۱۸۶۸ ع لاهور .
- ۱۳- کتابشناسی هوتکیان تالیف (م. ا. س) وضیا مدرسی چاپ سال ۱۳۵۷ هـ ش پوهنتون کابل .
- ۱۴- تیرهیر شاعران از قاضی عبدالحلیم اثر چاپ سال ۱۹۶۳ ع اکادمی پښتوی پشاور .
- ۱۵- پښتانه لیکوال از همیش خلیل چاپ سال ۱۹۵۸ ع پشاور .
- ۱۶- کابل (مجله) شماره (۱۰-۱۱) سال ۱۳۶۴ هـ ش مقاله نویسنده ارجمند زرین انجور .
- ۱۷- دراحت یاد به کوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۴ هـ ش پوهنتون کابل .
- ۱۸- پته خزانه از محمد هوتک - کوشش استاد بزرگوار علامه مرحوم پوهاند حبیبی چاپ سال ۱۳۲۳ هـ ش کابل پښتو ټولنه .
- ۱۹- کابل (مجله) شماره (۱۲) سال ۱۳۶۰ هـ ش مقاله دانشمند برین .
- ۲۰- کابل (مجله) شماره (۳) سال ۱۶۳۰ هـ ش مقاله دانشمند برین .
- ۲۱- دیوان حافظ عظیم گنده پور (خطی) محفوظ در کتابخانه اکادمی پښتوی پشاور با تعلیقات .
- ۲۲- دالفت یاد بکوشش زلمی هیوادل چاپ ۱۳۶۱ هـ ش وزارت اقوام و قبایل .
- ۲۳- اولسی سندری جلد اول از زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۱ هـ ش اکادمی علوم افغانستان .

- ۵۴- لیکنخی جلد اول طبع ۱۹۸۴ع کویته اکادیمی پښتو .
- ۵۵- پښتو (مجله) شماره مارچ ۱۹۸۱ع اکادیمی پښتوی پشاور .
- ۵۶- زیری (جریده) شماره (۴۹) سال ۱۳۵۵هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۵۷- کابل (مجله) شماره اول سال ۱۳۶۰هـ ش مقاله دانشمند بریښ .
- ۵۸- زیری شماره (۳۲) سال ۱۳۵۶هـ ش مقاله زلمی هیوادل .
- ۵۹- بیدیانی کلونه تالیف زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۲هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۶۰- دوره دین چاربیټی از مرحوم نصرالله خان نصر - چاپ سال ۱۹۵۸ع پشاور .
- ۶۱- زیری (جرید) شماره اول سال ۱۳۵۹هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۶۲- دهشغز ادب از اشرف نمگین چاپ سال ۱۹۸۰ع پشاور .
- ۶۳- خراسان (مجله) شماره پنچ سال ۱۳۶۰هـ ش مقاله استاد دانشمند پوهاند رشاد .
- ۶۴- گلشن اشعار افغانی - از سید عمر نسخه خطی اسلامی کالج پشاور .
- ۶۶- دمر و تو کسرونه نسخه خطی اکادیمی پښتوی پشاور .
- ۶۵- گلزار روه از زلمی هیوادل چاپ در سال ۱۳۶۴هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۶۷- پښتو لوک گیت طبع ۱۹۵۱ع لاهور .
- ۶۸- پت ستوری از پروفیسور افضل رضا چاپ سال ۱۹۸۳ع اکادیمی پښتوی پشاور .
- ۶۹- پښتو (مجله) فن و فنکار نمبر طبع پشاور اکادیمی پښتو .
- ۷۰- مجله کابل شماره (۳) سال ۱۳۵۹هـ ش مقاله دانشمند رشاد .
- ۷۱- پښتو (مجله) شماره ماه اگست سال ۱۹۸۱ع پشاور .
- ۷۲- سردرو توتیان از سید محی الدین صادق مل چاپ سال ۱۳۶۳هـ ش کابل - پښتو ټولنه .

- ۳۹- تاریخی پلټینی بکوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۵۷هـ ش کابل - پښتو ټولنه .
- ۴۰- دمحمد هوتک یاد بکوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۲هـ ش کابل - اکادیمی علوم افغانستان .
- ۴۱- کلید افغانی از مستیر هیوز با مقدمه خیراندوی عبدالله خدمتگار بختانی چاپ سال ۱۳۵۶هـ ش انکشاف پښتو .
- ۴۲- مخارج الحروف با مقدمه و تعلیقات استاد رشاد چاپ سال ۱۳۵۹هـ ش اکادیمی علوم افغانستان .
- ۴۳- کابل (مجله) شماره (۶) سال ۱۳۵۶هـ ش مقاله عبدالواجد واجد .
- ۴۴- پښتو کتابښود از دانشمند بریښ چاپ سال ۱۳۵۶هـ ش کابل - مؤسسه بیهقی .
- ۴۵- دسره غره کلونه از دانشمند بریښ و زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۵۷هـ ش کابل .
- ۴۶- پښتو (مجله) شماره ماه اکتوبر ۱۹۸۱ع اکادیمی پښتوی پشاور .
- ۴۷- زیری (جریده) شماره (۱۴) سال ۱۳۵۶هـ ش مقاله شادولایتمن .
- ۴۸- پښتو (مجله) شماره جنوری ۱۹۸۱ع اکادیمی پښتوی پشاور .
- ۴۹- ادبی ستوری جلد دوم از دانشمند بریښ چاپ سال ۱۳۵۹هـ ش کابل - ریاست کلتور و هنر .
- ۵۰- لباب المعارف العلمیه از مولوی عبدالرحیم چاپ سال ۱۹۱۸ع اکره .
- ۵۱- کابل کالنی شمسه - شماره های سال ۱۳۱۷ - ۱۳۱۸ - ۱۳۱۹ مقالات مرحوم استاد خادم طبع کابل .
- ۵۲- ددعقیدت کلونه رویداد مشاعره بر مزار محمد نواز خټک بکوشش زلمی هیوادل چاپ سال ۱۳۶۳ کابل وزارت اقوام و قبایل .
- ۵۳- کابل (مجله) شماره (۴) سال ۱۳۵۱هـ ش مقاله شاه ولی ساپی .

۷۳- دپښتو ځانتنی ادب او موسیقی از مرحوم جلالی بکوشش زلمی هیواد مل چاپ سال ۱۳۶۰ هـ ش کابل - پښتو ټولنه .

۷۴- پښتو (مجله) شماره نومبر سال ۱۹۸۱ چاپ پشاور اکادیمی پښتو .

۷۵- قند (مجله) شماره ۷- ۸ سال ۱۹۷۱ ع طبع پشاور .

۷۶- ورکه خزانه جلد سوم از همیش خلیل دستنویس .

۷۷- زیری (جریده) شماره (۴۵) سال ۱۳۵۶ هـ ش کابل پښتو ټولنه .

۷۸- تذکره الشعرا (خطی) از مرحوم صالح محمد هو تک

ومرحوم سراج الدین خان سعید دستنویس آرشیف ملی

۷۹- حالنامه از علی محمد مخلص شینواری نسخه خطی علیگره

۸۰- پښتو غزل از پروفیسور افضل رضا چاپ سال ۱۹۷۹ ع پشاور

واکادیمی پښتو .

۸۱- پښتو (مجله) شماره ماه دسمبر ۱۹۸۰ ع پشاور اکادیمی پښتو .

۸۲- په مردان کی پښتو ادب از مرحوم محمد نواز خټک نسخه دستنویس .

۸۳- گلدسته کرامات طبع لاهور .

۸۴- پښتو (مجله) شماره ماه مارچ ۱۹۸۲ ع چاپ پشاور اکادیمی

پښتو .

۸۵- زیری (جریده) شماره (۴۳) سال ۱۳۵۶ هـ ش کابل پښتو ټولنه .

۸۶- اوسنی لیکوال جلد دوم از استاد بینوا چاپ سال ۱۳۴۹ هـ ش

کابل .

۸۷- پښتو (مجله) شماره ماه مارچ ۱۹۸۱ ع چاپ پشاور اکادیمی

پښتوی پشاور .

۸۸- قند (مجله) شماره ماه اپریل ۱۹۷۱ ع طبع پشاور .

۸۹- فراقنامه از خوشحال خان خټک به کوشش زلمی هیواد مل چاپ

سال ۱۳۶۳ پوهنتون کابل .

۹۰- پښتو (مجله) شماره (۸) سال ۱۹۷۷ چاپ پشاور اکادیمی پښتو .

۹۱- پښتو (مجله) شماره اگست سال ۱۹۸۳ چاپ پشاور اکادیمی پښتو .

۹۲- پیام حق شماره (۶-۷) سال ۱۳۱۰ هـ ش - طبع کابل .

۹۳- زیری (جریده) شماره (۶) سال ۱۳۵۶ هـ ش کابل - پښتو ټولنه .

۹۴- زیری (جریده) شماره (۸) سال ۱۳۴۸ هـ ش کابل - پښتو ټولنه .

۹۵- چاربیټی گرداورنده قاضی عبدالحیم انر دستنویس اکادیمی

پښتوی پشاور .

۹۶- پښتانه لیکوال از همیش خلیل چاپ سال ۱۹۶۱ ع پشاور .

۹۷- مجموعة الخطب از محمد اسما عیل ناصح طبع پشاور .

۹۸- دخییر ادب از مراد شینواری چاپ سال ۱۹۵۷ ع پشاور .

۹۹- روحانی و تپون او روحانی رابطه از قاضی اثر چاپ سال ۱۹۶۵

ع پشاور .

۱۰۰- دهجری یاد بکوشش زلمی هیواد مل چاپ سال ۱۳۶۴ کابل -

پښتو ټولنه .

۱۰۱- دسکندر خټک شمایل نامه او پند نامه بکوشش زلمی هیواد مل

چاپ سال ۱۳۶۴ کابل پښتو ټولنه .

۱۰۲- زیری شماره (۲۵ - ۲۶) سال ۱۳۶۴ مقاله زلمی هیواد مل .

۱۰۳- منتخبات مست بکوشش زلمی هیواد مل چاپ سال ۱۳۶۴ هـ ش

کابل - پښتو ټولنه .

۱۰۴- زیری (جریده) شماره (۴۹) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله استاد دانشمند

پوهاند رشاد .

۱۰۵- زیری (جریده) شماره (۴۱) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله شاد ولاپتمن .

۱۰۶- کابل (مجله) شماره (۳) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله دانشمند

بریښی .

۱۰۷- زیری (جریده) شماره (۲۰) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله شاد ولاپتمن .

۱۰۸- زیری (جریده) شماره (۷) سال ۱۳۵۶ هـ ش مقاله دانشمند

بریښی .

است، آنرا چنین بایست خواند: «تفسیر یست از قرآن عظیم، مفسر آن افضل خان عمرخیل نویسنده و شخص متنفذ قرن دوازدهم است، در هندوستان شمالی میزیست».

صفحه	سطر	نادرست	درست
۳۹	۸	نگارس	نگارش
۴۲	۱۷	مثنوی ی	مثنوی
۴۵	۱	پنبتری	پنبتوی
۴۸	۲۴	سهرات	سهراب
۵۰	۱	وپریس	پریس
۵۰	۱۹	رساله رساله	رساله
۵۰	۲۵	ستیج	ستیج
۵۲	۱۱	آثار آثار	آثار
۵۸	۵	۱۳۵۵ هـ ق	۱۳۵۵ هـ ش
۶۱	۱۶	بزیان نگلیسی	بزیان انگلیسی
۶۲	۹	پشتو تولنه	پنبتو تولنه
۶۲	۱۷	از ربان	از زبان
۶۲	۱۸	باشد است	است
۶۵	۲۳	مسا	مسا-
۷۰	۱۷	۱۲۵۳	۱۳۵۳
۷۱	۵	سفرنامه است	سفرنامه
۷۲	۲۶	وراپور تازادی ایست	
۷۲	۲۶	علامه جیبی	علامه جیبی
۷۴	۲۵	اشته اند	گذاشته اند
۷۹	۹	ایشتودودونه	دپنبتنودودونه
۸۱	۱۰	مرسوم	مرسوم
		الفترا	الفترا نصرالله ناصر

گرد آوری کرد

صفحات ۸۱ و ۸۲ یکی به جای دیگری چاپ شده است، مطالب چاپ

شده در ص ۸۱ مربوط ۸۲ و از ۸۲ مربوط ۸۱ است.

درست نامه

از خواننده گان محترم باعرض پوزش خواهی صمیمانه تقاضا می برم که قبل از خوانش از روی این درست نامه به درستی متن پردازند:

صفحه	سطر	نادرست	درست
۱۲	۸	عاشفانه	عاشقانه
۱۶	۶	اوازه	آوازه
۱۸	۵	زعفران ود	زعفران وود-
۱۸	۱۳	سیدمنر	سیدمیر
۲۱	۱۸	بیوو	بینوا
۲۹	۵	اسماعنل	اسماعیل
۳۰	۱۶	مردم	مرحوم
۳۰	۲۳	چاربتی	چاربیتی
۳۲	۲۲	روضه	روضه -
۳۳	۴-۲	تحفة الجیبیه	تحفة الجیبیه
۳۴	۱۱	تذکره ابرار	تذکره ابرار
۳۵	۱	تذکره الاولیای	تذکره الاولیای

در ص ۳۷ دوسطر اول و دوم پیش و پس چاپ گردیده

صفا	سطر	نادرست	درست
۱۱۲	۲۰	مثنوی	مثنوی
۱۱۳	۱۰	شده ناظم و مترجم	شده
۱۱۳	۱۶	مثنوی ی	مثنوی
۱۱۳	۱۹	اسرار العارفين	اسرار العارفين
۱۱۴	۱۳	آغاز آن	آغاز آن
۱۱۴	۲۳	اخو نزاده	اخو نزاده
۱۲۰	۱۴	گذاشتمند	گذاشت
۱۲۳	۳	سوسن چمن	سوسن چمن
		سوسن چمن	
۱۲۵	۱۲	ابحانی	ابحانی
۱۲۸	۱۶	مرمند	مومند
۱۲۹	۱۲	پنبتو	پنبتو
۱۳۶	۱۳-۱۷	فدا مظهر	فدا مظهر
۱۳۷	۱۲	به طبع	طبع
۱۴۱	۱۲	قاموس	قاموسی
۱۴۳	۱	آرشيف	آرشيف
۱۴۵	۱۴	مجموعه	مجموعه
۱۴۸	۸	بلوچستانى	بلوچستان
۱۵۴	۲۱	فرايد فقير الله	فرايد فقير الله
۱۵۷	۸	فضا	فضا-
۱۵۹	۲۰	وختش	وقتش
۱۶۸	۱۸	مخس	مخمس
۱۷۴	۹	غلام مقصود	ملا مقصود
۱۷۵	۲۲	كلزار ولايد	كلزار ولايت
۱۷۷	۱۲	كل صنوبر	كل صنوبر
۱۷۷	۲۶	پيكر مده	پيكر بيا مده

صفا	سطر	نادرست	درست
۸۳	۵	دارز	دارد
۸۳	۲۵	مولا	مولا -
۸۴	۱۰	دینى	دبنى
۸۴	۱۱	بردگر آمد	ودراخيز بودگرد
۸۴	۱۵	آمد	ودر اخير
۸۵	۱۳	دكا كړيو	دكا كړيو
۸۵	۱۳	اخلاف	اختلاف
۸۶	۱۱	نراحی	نواحي
۹۰	۱۷	بجهاى	بهايى
۹۰	۱۸	ژوند يك	ژوندليك
۹۱	۱۹	وجود دابد	وجود دارد
۹۴	۱۵	ماز وايت	ماز روايت
۹۴	۹۰	زك	زكر-
۹۵	۲۵	ديوان آن	ديوان
۹۵	۲۶	خصص	حصص
۹۶	۱۳-۱۵	عبدالرحيم	عبدالرحيم
۹۶	۲۳	دا بيات	آبيات
۹۸	۸	چهارم	جهارم
۱۰۱	۳	گاه گاهى	گاه گاهى
۱۰۱	۶	كل محمد	كل محمد
۱۰۲	۲۰	چاب	چاپ
۱۰۳	۱۷	نسخه	نسخه
۱۰۵	۲۵	كتا بخان	كتا بخان
۱۰۹	۱۴	مرحوم	مرحوم
۱۱۱	۴	دست	است
۱۱۱	۲۶	اين	اين
۱۱۲	۱۸	محفوظ	محفوظ

صفحه	سطر	نادرست	درست
۲۳۲	۱۶	۱۲۹۲ هـ ق	۱۲۹۲ هـ ق
۲۳۵	۳	غذابه	غذابه

در ص ۲۳ در شرح امیر نواز جلیه اغلاط بیشتر رخ داده است، درست آن اینطور باشد:

«بتاریخ دهم مارچ ۱۹۱۰ ع چشم به جهان کشود، در امتحان نری هشنفر میزیست، بتاریخ ۱۲ نومبر ۱۹۷۹ ع چشم از جهان بست و در گورستان امتحان نری مدفون گشت».

صفحه	سطر	نادرست	درست
۲۴۵	۱۱	تهای	نهای
۲۴۶	۱۵	برگردند	برگرداند
۲۴۷	۱۸	عبدالمنتم	عبدالمنتم
۲۵۲	۹	وبرا	ویرا
۲۵۵	۳	خوری	خور
۲۵۵	۷	وررت	شهرت
۲۵۵	۱۳	شهزاده	شهزاده
۲۵۵	۲۴	آزادبا	آزادبا
۲۵۶	۱۱	زن کی	زننده کی
۲۵۷	۱۳	درساله	در رساله
۲۵۷	۱۴	منظورم	منظوم
۲۵۷	۲۰	مجله	محل
۲۶۶	۱۹	زادگل	آزادگل
۲۷۰	۹	وازدگاهش	وازدگاهش
۲۷۳	۷	مجری	هجری
۲۸۹	۱	بضعی	بعضی
۲۸۹	۲۷	گناهکار	گناهکار
۲۹۳	۲۳	ملاخداداد	ملاخداداد

صفحه	سطر	نادرست	درست
۱۸۶	۹	مجریات	مجریات
۱۸۷	۲۵	قصص الانبیا	قصص الانبیا
۱۸۸	۷	اخلاعی	اخلاقی
۱۸۹	۵	محفوظ	محفوظ
۱۸۹	۲۴	جموعه	مجموعه
۱۹۳	۲۶	منشور	منشور
۱۹۴	۲۰	تقدیم	تقدیم
۱۹۹	۱۰	مضبوط	مضبوط
۱۹۹	۲۶	مفید	مفید
۲۰۰	۱۳	جزوی	جزوی
۲۰۰	۱۶	چهار	چهار
۲۰۰	۲۳	مکتوب بات	مکتوبات
۲۰۲	۱۲	آغازان منشوی	چاپ
۲۰۴	۱۶	این منیر	آغاز آن منشوی
۲۰۸	۶	منقب برا	این منیر
۲۱۲	۱۱	به چاپ رسیده	منقب برا
۲۱۳	۱	ناظم این نافع	به چاپ رسیده
۲۱۶	۹	۱۲۹۹ سال	نه رسید
۲۲۲	۶	۶۴ صفحه	به سال ۱۲۹۹
۲۲۴	۲۵	به دی	نیمبولای احمد
۲۳۱	۲	صیح	گل ۶۴ صفحه
۲۳۱	۱۴	کرد	مرزا

عبدالمطیف	عبدالطیف به ۱۸۹۴	۱۵	۳۰۰
به سال ۱۸۹۴			
تذکره نگاران	تذکر نگاران	۱۶	۳۰۱
پوشید	پشید	۸	۳۰۴
بانک درای	بانک داری	۲۵	۳۰۲
تذکره بی	تذکره ملی	۱۰	۳۰۴
بل دی	پل دی	۱۳	۳۰۵
هم عصر انش	عصر انش	۱۷	۳۰۵
محلہ بی	محلہ		۳۰۵
دقایق الاخبار	دقایق الاخبار	۴	۳۱۱
جلال آبادی	جلالی آبادی	۱	۳۲۳

ارشاد العباد الی سبیل الرشاد:

مؤلف عربی آن محمد بن اسماعیل و برگرداننده پبنتوی آن سید نام داشت . کتابیست که در باره توحید مسایلی را بیان میکند مترجم پبنتو به مثنوی بحر خفیف به ترجمه آن پرداخته است . ارشاد العباد الی سبیل الرشاد ۱۰۸ صفحه در مطبعه مصطفایی لاهور طبع شده است .
(پبنتو پانگه ج ۲ ، ص ۳۲۰)

ارغوان :

مجموعه اشعار چاپ نشده بهایی جان شاعر معاصر زبان پبنتو ست . نام این اثرش را شاعر ارغوان برگزیده سال تکمیل آن معلوم نیست مخطوطه آن در قید ۶۰ صفحه بخط شاعر دیده شده است .
(دبهای ژوند لیک ۵۰)

از بکی ، پبنتو فرهنگ :

در بخش های اخیر جلد دوم دیوان ملاخیر الله به بعضی از جملات و کلمات از بکی معنی پبنتو نوشته شده است ، دانشمند گرامی پوهاند رشاد گفته است که همین جملات و کلمات معنی شده جزوی از فرهنگ از بکی ، پبنتوی ملاخیر الله هوتک است که گفته میشود ملاخیر الله چنین فرهنگی را تألیف داشته بود .
(پبنتانه شعراً ج ۳ ص ۶۹۲)

اسرار الافاغنه :

کتابیست تاریخی مؤلف آن بزبان پبنتو صابر بن خضرست ، به قول دین ستارت (ایشیا تیک ریسرچ ج ۲ ص ۷۰) این کتاب را شخصی بنام خیرالدین از پبنتو بزبان پارسی برگرداند .
سال تألیف کتاب را استاد حبیبی حدود ۱۰۰۰ ه ق تخمین میدارد .
(نو مورکی مؤرخین ۶۱)

اسرار العارفین :

نام این کتاب در دیوان خطی ملاخیر الله هوتک اسرار السالکین ضبط شده ولی در تمام نسخ چاپی آن اسرار العارفین آمده است . اسرار

العارفین مثنویست از ملاشیر محمد هوتک شامل مسایل فقهی ، اخلاقی عقاید و سلوک . مطالب این کتاب از آثار امام غزالی و سایر مؤلفین ترجمه شده ولی مؤلف جهت تقویت اقوال آورده شده آیات قرآنی و احادیث را نیز شامل هر بحث نموده است . این کتاب در حدود نه هزار بیت دارد ، نسخ خطی آن فراوان یافت میشود و پیش از سه بار به چاپ رسیده است ، قدیمترین چاپ آن از سال ۱۲۸۰ ه ق است که در بمبی صورت پذیرفته است .

(کنابشناسی هوتکیان ص ۱۰ و یادداشت مؤلف)

اسرار عشاق :

یکی از مجموعه های شعری حکیم محمد عیسی ترین اسرار عشاق نام دارد در مجموعه انواع مختلف شعری با مضامین متنوع و زیاده تر اشعار اخلاقی و اراسته با رموز سلوک گنجانیده شده است . اسرار عشاق در کراچی لاهور و پشاور به چاپ رسیده است ، چاپ کراچی آن از سال ۱۳۷۳ ه ق است ۱۱۲ صفحه دارد .

اسرار العلوم :

ترجمه منظوم مثنوی معنوی مولانای روم است بزبان پبنتو نام مکمل آن :

(اسرار العلوم شرح مثنوی مولانا روم) باشد . از عنوان آن برمی آید که این اثر شرح مثنوی خواهد بود ، مگر چنین نیست بل درین کتاب هر بیت مثنوی مولانا به یک بیت پبنتو ترجمه شده است . ناظم و مترجم پبنتوی آن مرحوم مولوی عبدالجبار بنگش است ، این ترجمه آن تا هنوز به چاپ نرسیده نسخ خطی آن به خط مؤلف در گنجینه دستنویسهای اکادیمی پبنتوی پشاور موجود است ، اسرار العلوم در دو جلد گنجانیده شده جلد اول ۴۲۵ صفحه به سال ۱۳۴۶ ه ق و جلد دوم آن ۱۴۶ صفحه به سال ۱۹۶۰ ع نبشته شده است . (زیری شماره (۴۷) سال (۱۳۵۶)

اسرار مدینه :

اثریست منظوم مذهبی که تحت جذبه و جوش مذهبی سروده شده است